

บทที่ 2

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา โรงเรียนแพร่ปัญญาอนุกุล จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยจากตำราวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศมาเป็นกรอบแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาารูปแบบการบริหาร
2. แนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง
3. แนวคิดในการบริหารนโยบายและแผนการพัฒนา
4. แนวคิดการบริหารทรัพยากรทางการศึกษา
5. แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรและการออกแบบการเรียนการสอน
6. แนวคิดการพัฒนาครูการศึกษาพิเศษมืออาชีพ
7. แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
8. แนวคิดในการพึ่งพาช่วยเหลือตนเองของนักเรียน
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการพัฒนาารูปแบบการบริหาร

การพัฒนาารูปแบบการบริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ประกอบด้วยความหมายของรูปแบบ ประเภทของรูปแบบ องค์ประกอบของรูปแบบ ลักษณะของรูปแบบที่ดี การพัฒนาารูปแบบ และการทดสอบรูปแบบ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ความหมายของรูปแบบ

คำว่า “รูปแบบ” หรือ Model ความหมายจากพจนานุกรมแปลอังกฤษ - ไทย หมายถึง ภาพจำลอง รูปจำลอง สิ่งจำลอง หุ่นจำลอง ต้นแบบ แบบ แม่แบบ แบบอย่าง ตัวอย่าง และในพจนานุกรมทางการศึกษา (Dictionary of Education) ซึ่งบรรณาธิการโดย คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good, 1973: 370) ได้รวบรวมความหมายของแบบจำลอง (Model) ไว้ 4 ความหมาย คือ

1. เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ
2. เป็นตัวอย่างสำหรับการเลียนแบบ เช่น ตัวอย่างในการออกเสียงภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ
3. เป็นแผนภาพ หรือภาพ 3 มิติ ที่เป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการ หรือแนวคิด
4. เป็นชุดของปัจจัยหรือองค์ประกอบ หรือตัวแปรที่มีความสำคัญซึ่งกันและกัน รวมตัวเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจเขียนเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์ หรือบรรยายด้วยภาษาก็ได้

โทสิ และคาร์โรลล์ (Tosi & Carroll, 1982: 163) กล่าวว่า รูปแบบเป็นนามธรรมของจริง หรือภาพจำลองของสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีตั้งแต่แบบจำลองอย่างง่ายไปจนถึงแบบจำลองที่มีความซับซ้อนมาก ๆ มีทั้งแบบจำลองเชิงกายภาพ (Physical Model) เช่นแบบจำลองหอดูดาว แบบจำลองเครื่องบินเอฟ 16 เป็นต้น และแบบจำลองเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Model) ที่ใช้อธิบายสภาพการณ์ หรือปรากฏการณ์ด้วยภาษา หรือรูปสัญลักษณ์ เป็นต้น

ชาญชัยณรงค์ ทรงศาศรี (2552: 17) ให้ความหมาย รูปแบบ หมายถึงสภาพลักษณะที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการ หรือแนวคิดที่ยึดถือ ซึ่งได้รับการพิสูจน์ทดสอบหรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ

สุจินต์ สว่างศรี (2554: 13) รูปแบบ (Model) หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของปัจจัย หรือตัวแปร หรือองค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษาให้เข้าใจง่ายอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผังไดอะแกรม หรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น เป็นคำที่ใช้สื่อความหมายหลายอย่างโดยทั่ว ๆ ไป หรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ของปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้ง่ายขึ้น และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง

วิจิตร โคตรบัญชา (2557: 92) รูปแบบ หมายถึงแบบอย่างที่สร้างขึ้นหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิดทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเองเพื่อถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์โดยสื่อสารในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายและกระชับถูกต้องสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้เพื่อช่วยให้ตนเองและคนอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น

เอกชัย บุตรแสนคม (2559: 199) ได้สรุปว่า รูปแบบ หมายถึง แบบจำลอง แบบแผน แบบอย่าง หรือตัวอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือส่วนของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมา เพื่อแสดง หรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น หรือเป็นแนวทางในการสร้าง หรือทำซ้ำ หรือในบางกรณีอาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการ หรือแนวคิดเป็นชุดของปัจจัย หรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์องค์ประกอบให้เข้าใจง่ายขึ้น

จากการที่นักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของรูปแบบมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่ารูปแบบ (Model) หมายถึง แบบอย่างหรือแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือแนวในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งที่ถูกออกแบบมาจากหลักการ ทฤษฎี ที่ได้ศึกษามาอย่างถี่ถ้วนประกอบเป็นชุดความรู้ชุดกระบวนการ ที่สามารถสื่อสารสร้างความเข้าใจแก่บุคคลอื่น ๆ ได้เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติ ทดลองได้ตามความประสงค์

ในงานวิจัยฉบับนี้ รูปแบบ หมายถึง วิธีการ หรือแนวทางในการดำเนินงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ที่เป็นชุดกระบวนการที่สร้างขึ้น หรือพัฒนาขึ้น จากแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาเป็นโครงสร้างเชิงเหตุและผลของกระบวนการ และองค์ประกอบที่จำลองขึ้นจากปรากฏการณ์และสภาพที่สำคัญในการบริหารโรงเรียนแพร่ปัญญาคุณ เพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์และเข้าใจสภาพลักษณะและรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาทักษะ คุณภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาของโรงเรียนแพร่ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ ให้มีสุขภาพทางกาย และจิตใจที่ดี ได้รับการพัฒนาทางการศึกษาให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต มีทักษะทางอาชีพที่เรียนรู้ สามารถพึ่งพาช่วยเหลือตนเองได้ไม่เป็นภาระต่อผู้ปกครองและบุคคลอื่น

1.2 ประเภทของรูปแบบ

รูปแบบสามารถจำแนกออกได้หลายประเภท ได้มีผู้จำแนกประเภทของรูปแบบ ดังนี้ สมิธ และคณะ (Smith and others, 1980: 461) จำแนกรูปแบบออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

1.1 รูปแบบคล้ายจริง (Iconic Model) มีลักษณะคล้ายของจริง เช่น เครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า เป็นต้น

1.2 รูปแบบเสมือนจริง (Analog Model) มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลอง ทางเคมีในห้องปฏิบัติการก่อนจะทำการทดลอง เครื่องบินจำลองที่บินได้ หรือเครื่องบินฝึกหัดบิน เป็นต้น รูปแบบ ชนิดนี้มีความใกล้เคียงความจริงมากกว่าแบบแรก

2. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Model) จำแนกออกเป็น

2.1 รูปแบบข้อความ (Verbal model) หรือรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Model) เป็นการ ใช้ข้อความปกติธรรมดาในการอธิบายโดยย่อ เช่น คำพรรณนาลักษณะงาน คำอธิบายรายวิชา เป็นต้น

2.2 รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) หรือรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Model) เช่น สมการและโปรแกรมเชิงเส้น เป็นต้น

คีฟ (Keeves, 1988: 51 - 565) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบทางการศึกษา และ สังคมศาสตร์ไว้ดังนี้ คือ

1. รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) เป็นรูปแบบเชิงกายภาพส่วนใหญ่ ใช้ในด้านวิทยาศาสตร์ เช่น รูปแบบโครงสร้างอะตอมสร้างขึ้นโดยใช้หลักการเปรียบเทียบโครงสร้างของรูปแบบ ให้สอดคล้องกับลักษณะที่คล้ายกันทางกายภาพ สอดคล้องกับข้อมูล และความรู้ที่มีอยู่ในลักษณะนั้นด้วย รูปแบบที่สร้างขึ้นต้องมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน สามารถนำไปทดสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้และสามารถ นำไปใช้ในการหาข้อสรุปของปรากฏการณ์ได้อย่างกว้างขวาง เช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนในโรงเรียน สร้างขึ้นโดยเปรียบเทียบกับลักษณะถึงน้ำที่ประกอบด้วยท่อเข้าและท่อออก ปริมาณที่ไหลเข้าถึงเปรียบเทียบได้ กับจำนวนนักเรียนที่เข้าโรงเรียน อัตราการเกิด อัตราการย้ายเข้า อัตราการรับเด็กอายุต่ำกว่าเกณฑ์ ส่วนปริมาณน้ำที่ไหลออกเปรียบเทียบกับกับจำนวนนักเรียนที่ออกจากโรงเรียน เนื่องจากพันเกณฑ์การศึกษา การย้ายออก การจบการศึกษา สำหรับปริมาณน้ำที่ไหลในถึงเปรียบเทียบได้กับจำนวนนักเรียนที่เหลืออยู่ในโรงเรียน เป็นต้น จุดมุ่งหมายของรูปแบบนี้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงจำนวนนักเรียนในโรงเรียน

2. รูปแบบเชิงข้อความ (Semantic Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยาย หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิดองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ และใช้ข้อความในการอธิบายเพื่อให้เกิดความกระจ่างมากขึ้น แต่จุดอ่อนของรูปแบบประเภทนี้คือขาดความชัดเจนแน่นอน ทำให้ยากแก่การทดสอบรูปแบบ แต่อย่างไรก็ตามได้มีการนำรูปแบบนี้มาใช้ในการศึกษามาก เช่น รูปแบบการเรียนรู้ในโรงเรียน

3. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภทนี้ นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์รวมทั้งการบริหารการศึกษา

4. รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดา มารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษา ที่บ้าน และระดับสติปัญญาของเด็ก รูปแบบจะเขียนในลักษณะสมการเส้นตรงแต่ละสมการแสดงความสัมพันธ์เชิงเหตุเชิงผลระหว่างตัวแปร จากนั้นมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์ที่เป็นจริงเพื่อทดสอบรูปแบบเชิงสาเหตุนี้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

4.1 รูปแบบระบบเส้นเดียว (Recursive Model) เป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร ด้วยเส้นโยงที่มีทิศทางของการเป็นสาเหตุในทิศทางเดียว โดยไม่มีความสัมพันธ์ย้อนกลับ

4.2 รูปแบบระบบเส้นคู่ (Non - recursive Model) เป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรโดยทิศทางความสัมพันธ์ของตัวแปรภายในตัวแปรหนึ่ง อาจเป็นทั้งตัวแปรเชิงสาเหตุและเชิงผลพร้อมกัน จึงมีทิศทางความสัมพันธ์ย้อนกลับได้

สไตเนอร์ (Steiner, 1988 อ้างถึงใน วาโร เฟ็งสวัสต์, 2553: 5) ได้จำแนกรูปแบบออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1 รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

1.1 รูปแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model of) เช่น รูปแบบเครื่องบินที่สร้างเหมือนจริงแต่มีขนาดย่อ

1.2 รูปแบบสำหรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model for) เป็นรูปแบบจำลองที่ออกแบบไว้เพื่อเป็นต้นแบบผลิตสินค้า ต้องสร้างรูปแบบเท่าของจริงขึ้นมาก่อนแล้วผลิตสินค้าตามรูปแบบนั้น

2. รูปแบบเชิงแนวคิด (Conceptual Model) จำแนกออกเป็น

2.1 รูปแบบเชิงแนวคิดของสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model of) เป็นรูปแบบหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นโดยจำลองมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว เช่น รูปแบบที่สร้างมาจากทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

2.2 รูปแบบเชิงแนวคิดเพื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model for) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาเพื่ออธิบายทฤษฎี หรือปรากฏการณ์ เช่น รูปแบบที่สร้างขึ้นจากทฤษฎีการคัดสรรตามธรรมชาติ เพื่อนำไปอธิบายทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

จากการศึกษาประเภทของรูปแบบ สรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของรูปแบบจะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการอธิบายรูปแบบนั้น ๆ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ รูปแบบที่ใช้เป็นแบบเชิงข้อความ (Semantic Model) เป็นสื่อในการบรรยาย หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาเพื่อให้เห็นมโนทัศน์ ซึ่งเป็นโครงสร้างทางความคิดในที่นี้หมายถึง เป็นรูปแบบที่อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบที่ใช้ในการบริหารกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา โรงเรียนแพร่ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่

1.3 องค์ประกอบของรูปแบบ

บราวน์ และ โมเบิร์ก (Brown & Moberg, 1980: 16 - 17) ได้เสนอองค์ประกอบของรูปแบบว่ามีอยู่ 5 องค์ประกอบ คือ สภาพแวดล้อม (Environment) เทคโนโลยี (Technology) โครงสร้าง (Structure) กระบวนการจัดการ (Management Process) และการตัดสินใจสั่งการ (Decision Making)

ศักดิ์จิต มาศจิตต์ (2550: 226 - 227) ได้เสนอเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบว่ามีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) องค์ประกอบพื้นฐาน ประกอบด้วย จุดมุ่งหมาย หลักการ การมีส่วนร่วม และการกำหนดแนวทางการนำรูปแบบไปใช้ 2) องค์ประกอบโครงสร้าง 3) องค์ประกอบกระบวนการดำเนินงาน และ 4) องค์ประกอบด้านการสนับสนุน

พิเชษฐ โพธิ์ภักดี (2553: 159 - 160) ได้สรุปไว้ว่ารูปแบบประกอบไปด้วยส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์ของรูปแบบประกอบด้วย 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

ส่วนที่ 2 โครงสร้างและสาระสำคัญของรูปแบบ ประกอบด้วย

1. ฐานะของสถานศึกษา และความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาส่วนกลาง

2. บทบาท คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้อำนวยการ

3. การกระจายอำนาจภารกิจจัดการศึกษา 4 ด้าน

4. หน่วยงานกำกับติดตาม ตรวจสอบและส่งเสริมสนับสนุนภารกิจของโรงเรียน

5. มาตรฐานและการประกันคุณภาพผู้เรียน

ส่วนที่ 3 การนำสู่การปฏิบัติและเงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย

1. การนำไปสู่การปฏิบัติ

2. เงื่อนไขความสำเร็จ

ทิตินา แคมมณี (2550: 220) ได้อธิบายถึงรูปแบบว่ามี 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. รูปแบบสามารถนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา สามารถทดสอบ/สังเกตได้

2. มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ อธิบายปรากฏการณ์เรื่องนั้น/ปรากฏกลไกลเชิงสาเหตุ

ที่กำลังศึกษาและอธิบายเรื่องที่กำลังศึกษา

3. รูปแบบช่วยจินตนาการสร้างความคิดรวบยอด ความสัมพันธ์ของสิ่งที่กำลังศึกษา/ช่วยสืบเสาะความรู้

4. รูปแบบมีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง

สุภัทร พันธุ์พัฒนกุล (2554: 172) ได้ทำการศึกษาวิจัยพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนมัธยมที่มีประสิทธิผล พบว่าองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนมัธยมที่มีประสิทธิผลมีองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต และ 7 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ด้านปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย การนำองค์การและการมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล ด้านกระบวนการ ประกอบด้วย การวางแผนกลยุทธ์ การจัดการกระบวนการ การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการ และการวัดการวิเคราะห์และการจัดการความรู้ ด้านผลผลิตประกอบด้วย ผลลัพธ์การดำเนินงานภาพรวมของโรงเรียน

มีศิลป์ ชินภักดี (2555: 22) ได้กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบไว้ว่า รูปแบบประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนสถาบันหรือองค์การ ซึ่งประกอบด้วย 1) เทคโนโลยี 2) โครงสร้าง 3) บทบาท 4) เป้าหมาย หรือความคาดหวัง ส่วนบุคคล ซึ่งประกอบด้วย 1) ภาวะผู้นำ 2) บุคลิกภาพ 3) กระบวนการบริหาร 4) การตัดสินใจสั่งการ 5) ความต้องการ และส่วนสภาพแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย 1) ชุมชน 2) แหล่งเรียนรู้ 3) เศรษฐกิจ 4) การมีส่วนร่วม

โดยสรุปแล้วในการกำหนดองค์ประกอบการบริหารนั้นว่าควรเป็นอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่เรากำลังศึกษา หรือจะออกแบบแนวคิด ทฤษฎี และหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบแต่ละรูปแบบนั้น ๆ สำหรับการวิจัยพัฒนารูปแบบการบริหารพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาของผู้วิจัยในครั้งนี้มีองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบอันได้แก่ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Output)

1.4 ลักษณะของรูปแบบที่ดี

จากการศึกษานักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงคุณลักษณะของรูปแบบที่ดีไว้ เช่น พูลสุข หิงคานนท์ (2540: 53); รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์ (2548: 15); ศักดา สถาพรวงษา (2549: 22) ได้สรุปลักษณะรูปแบบที่ดีไว้ พอสรุปได้ ดังนี้

1. รูปแบบควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ ทดสอบได้ กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบ
2. โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์/เรื่องนั้นได้
3. รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ ความคิดรวบยอด และความสัมพันธ์รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้
4. รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ระหว่างตัวแปรมากกว่าที่จะเน้นความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง
5. แบบจำลองควรเป็นเครื่องมือในการสร้างความคิดรวบยอด (Concept) ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรใหม่ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ในเรื่องที่กำลังศึกษาด้วย

วาร์ พึ่งสวัสดิ์ (2553: 6) ได้กล่าวถึงรูปแบบที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

1. รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงธรรมดา อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงก็มีประโยชน์ในช่วงของการพัฒนารูปแบบ

2. รูปแบบควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์โดยเมื่อทดสอบรูปแบบแล้วถ้าปรากฏว่าไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์รูปแบบนั้นต้องถูกยกเลิก

3. รูปแบบควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน

4. รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างความคิดรวบยอด (Concept) ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ซึ่งจะเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ในเรื่องที่กำลังศึกษา

5. รูปแบบในเรื่องใดจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ

คีฟ (Keeves, 1988: 560) กล่าวว่า รูปแบบที่จะใช้ประโยชน์ได้นั้น ควรจะมีข้อกำหนด (requirement) 4 ประการ คือ

1. รูปแบบ ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันแบบรวม ๆ

2. รูปแบบ ควรใช้เป็นแนวทางการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกต ซึ่งเป็นไปได้ที่จะทดสอบรูปแบบพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

3. รูปแบบ ควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้นนอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

4. รูปแบบ ควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา

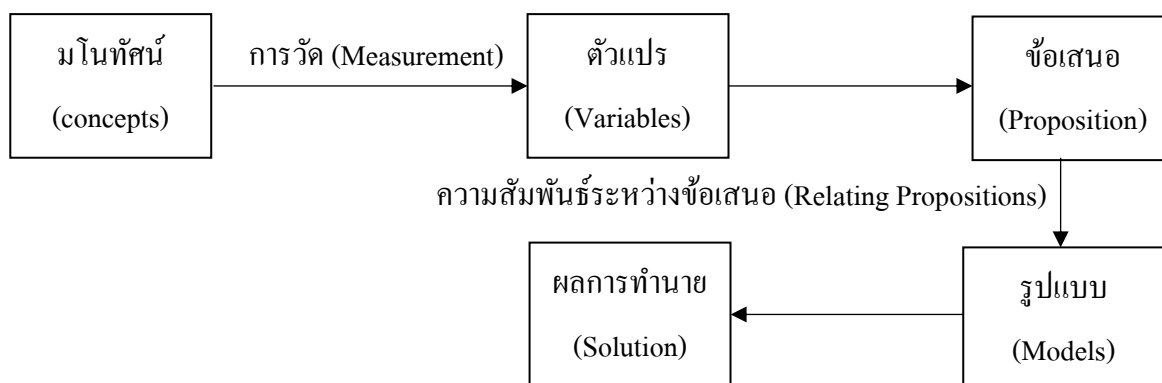
จากการศึกษาลักษณะรูปแบบที่ดีที่นักวิชาการทั้งหลายได้กล่าวไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่าลักษณะของรูปแบบที่ดีจะมีลักษณะคล้ายกันคือ ควรมีความสัมพันธ์กันอย่างมีโครงสร้าง มีความสามารถทางด้านพยากรณ์ที่ตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ และควรเป็นเครื่องมือในการสร้างความคิดรวบยอดใหม่ เป็นต้น สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คุณลักษณะของรูปแบบเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษาตามรูปแบบของ Keeves ที่กล่าวถึงในลักษณะรูปแบบที่ 4

1.5 การสร้างรูปแบบและการพัฒนารูปแบบ

1.5.1 การสร้างรูปแบบ

คีฟ (Keeve, 1988: 172) กล่าวถึงการสร้างรูปแบบ คือ การกำหนดมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เพื่อชี้ให้เห็นชัดเจนว่ารูปแบบเสนออะไร เสนออย่างไร เพื่อให้ได้อะไร และสิ่งที่ได้นั้นอธิบายปรากฏการณ์อะไร และนำไปสู่ข้อค้นพบอะไรใหม่ ๆ ซึ่งขั้นตอนการสร้างรูปแบบเขียนไว้ในภาพที่ 2 ดังนี้

ขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการสร้างรูปแบบสร้างความสัมพันธ์

ที่มา: การสร้างรูปแบบของ Keeves, P. J. Models and Model Building. (1988, p. 172).

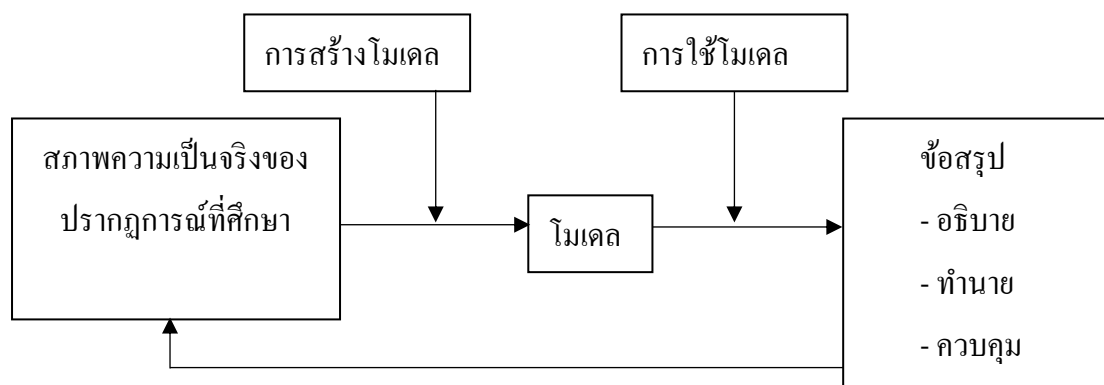
กล่าวโดยสรุป รูปแบบที่จะนำไปใช้ได้ประโยชน์สูงสุดนั้น ต้องประกอบด้วย ลักษณะที่สำคัญ คือ มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง สามารถทำนายผลได้ สามารถขยายความผลทำนาย ได้กว้างขวางขึ้น และสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ ๆ สำหรับการพัฒนารูปแบบนั้นผู้วิจัยจะต้องศึกษา แนวคิดทฤษฎีในการสร้างรูปแบบ นำเอาข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อกำหนด ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบ กำหนดโครงสร้าง และข้อเสนอของรูปแบบอย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่ผลสรุปเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มุ่งหวังของการวิจัยมีการทดสอบ และปรับปรุงรูปแบบ ก่อนนำรูปแบบไปใช้งานจริงและมีการประเมินผลหลังจากการนำรูปแบบไปใช้งานจริง

นอกจากนี้ คีฟ (Keeves, 1988: 67) ยังได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อกำกับการสร้างรูปแบบไว้ 4 ประการ คือ

1. รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างของตัวแปร มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา อย่างไรก็ตามการเชื่อมโยงแบบเส้นตรงแบบธรรมดา ทั่วไปนั้นก็มีประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ
2. รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ รูปแบบได้สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกตและหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
3. รูปแบบควรจะต้องระบุ หรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลในเรื่องที่ศึกษาดังนั้นนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
4. นอกจากคุณสมบัติต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการ สร้างมโนทัศน์ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายองค์ความรู้ ในเรื่องที่เรากำลังศึกษาด้วย

มียากาวะ (2550: 3) เสนอการสร้างโมเดล หรือรูปแบบว่าเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หรือสังคมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เราอาจไม่ศึกษาปรากฏการณ์เรื่องนั้นโดยตรงก็ได้ แต่เราศึกษาโดยวิธีการสร้างโมเดล เพื่อหาข้อสรุปที่สามารถนำไปอธิบาย ทำนาย หรือควบคุมปรากฏการณ์ที่ศึกษา ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 การศึกษาปรากฏการณ์โดยวิธีการสร้างโมเดล

ที่มา: แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างรูปแบบของ มียากาวะ. เศรษฐมิติเบื้องต้น. (2550: 3)

โมเดลที่ใช้ศึกษาค้นคว้าปรากฏการณ์ทางสังคมต้องมีคุณสมบัติ 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์ของเรื่องที่ศึกษา และอีกประการหนึ่งสามารถนำไปใช้หาข้อสรุปเพื่อ อธิบาย ทำนาย หรือควบคุมปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง คุณสมบัติของโมเดลทั้ง 2 ประการนี้ มีลักษณะขัดแย้งกันเอง กล่าวคือ ถ้าเราสร้างโมเดลให้สอดคล้องกับสภาพความจริงของปรากฏการณ์มากเท่าใด โมเดลจะสลับซับซ้อนมากขึ้นทำให้การนำโมเดลไปใช้มีความยุ่งยากในทางตรงกันข้าม ถ้าเราเน้นความสะดวกในการนำเอาโมเดลไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ ก็ต้องเขียนโมเดลให้ง่ายเข้าใจ โมเดลก็ไม่ค่อยสอดคล้องกับสภาพความจริงของปรากฏการณ์ซึ่งทำให้การนำโมเดลไปใช้อธิบายทำนาย หรือควบคุมปรากฏการณ์ได้จำกัด จุดมุ่งหมายที่สำคัญการสร้างโมเดล ก็เพื่อทดสอบหรือตรวจสอบโมเดลนั้นด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังนั้นโมเดลที่สร้างขึ้นจึงมีความชัดเจน และเหมาะสมกับวิธีการทดสอบโดยปกติแล้ว การวิจัยทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์มักจะทดสอบโมเดลด้วยวิธีการทางสถิติ การสร้างโมเดลการเก็บรวบรวมข้อมูล และการทดสอบโมเดลเป็นกิจกรรมที่ต้องบูรณาการเข้าด้วยกันเนื่องจากโครงสร้างของโมเดลจะเป็นตัวกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จะนำไปใช้ทดสอบโมเดล ผลของการทดสอบโมเดลย่อมนำไปสู่การยอมรับ หรือปฏิเสธโมเดลนั้น

1.5.2 การพัฒนารูปแบบ

ได้มีผู้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ ดังนี้

วิลเลอร์ (Willer, 1986: 83) กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้าง (Construct) รูปแบบ และ 2) การหาความเที่ยงตรง (Validity) ของรูปแบบ

รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ (2548: 92 - 93) ได้พัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพ ทั่วทั้งองค์กรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมุ่งศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพ ทั่วทั้งองค์กรของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสม ซึ่งในการศึกษามีรายละเอียดในการดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการบริหารคุณภาพ ทั่วทั้งองค์กร โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่ได้รับเลือกเป็นโครงการนำร่องการวิจัยและการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาสภาพจริงจากการรายงานประเมินตนเองของโรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารคุณภาพ ทั่วทั้งองค์กรโดยการสังเคราะห์แบบสัมภาษณ์จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 นำมาสร้างรูปแบบจำลองระบบบริหารคุณภาพ ทั่วทั้งองค์กรด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแบบเลือกตอบ เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย ให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการพัฒนารูปแบบระบบบริหารคุณภาพ ทั่วทั้งองค์กร โดยใช้เทคนิคเดลฟายจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติโดยการใช้รูปแบบจำลองจากขั้นตอนที่ 2 นำมาวิเคราะห์ และกำหนดรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพ ทั่วทั้งองค์กรด้วยเทคนิคเดลฟาย 3 รอบ

ขั้นตอนที่ 4 เป็นการวิเคราะห์หาความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารคุณภาพ ทั่วทั้งองค์กรเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษา คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และกรรมการสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปและนำรูปแบบการบริหารคุณภาพ ทั่วทั้งองค์กรและจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป

อัมพร พงษ์กังสนานันท์ (2550: 108 - 122) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต” โดยได้ดำเนินการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1.การสร้างรูปแบบ ประกอบด้วยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เทคนิคเดลฟายแบบปรับปรุง (Modified Delphi Techniques) และ 2. การประเมินรูปแบบประกอบด้วย การประเมินรูปแบบเพื่อศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปปฏิบัติในสถานศึกษา และการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อการพัฒนารูปแบบ

ชนกนารถ ชื่นเชย (2550: 72 - 79) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน” โดยดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1. การวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบการศึกษาต่อเนื่องสำหรับสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2. การนำข้อมูลจากการศึกษามาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อพัฒนาเป็นกรอบของรูปแบบในการจัดการศึกษาต่อเนื่องของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน 3. การศึกษาความเหมาะสมและเป็นไปได้ โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 19 คน โดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย และ 4. การตรวจสอบประสิทธิผลและความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่พัฒนาขึ้นในขั้นตอนที่ 3 มาจัดทำเป็นแบบสอบถาม เพื่อนำไปใช้สำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเกี่ยวกับความเหมาะสมขององค์ประกอบของรูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่อง หลังจากนั้นจึงกำหนดรูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องจากองค์ประกอบที่พัฒนาขึ้น

ธรมย์ พะโยม (2552: 117) ซึ่งได้พัฒนารูปแบบการบริหารการปฏิบัติงานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกขั้นตอน ดังนี้ 1. การสังเคราะห์องค์ประกอบการบริหารการปฏิบัติงานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จากแนวคิดหลักการ ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วจัดทำเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า สอบถามผู้บริหารสถานศึกษา 2. การสร้างรูปแบบการบริหารการปฏิบัติงานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยใช้ข้อมูลจากการสังเคราะห์ขั้นตอนที่ 1 ให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาโดยสนทนากลุ่ม 3. การประเมินรูปแบบการบริหารการปฏิบัติงานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานใน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนจำนวน 15 คนพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์

นิวัตร นาคะเวช (2554: 144) พัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนในฝันได้เสนอขั้นตอนการดำเนินการที่สอดคล้องกัน คือ

1. การศึกษาและสร้างรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนในฝัน ประกอบด้วย การศึกษาและวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาสภาพการบริหารจัดการโรงเรียน ในฝัน กรณีตัวอย่าง สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญทางการบริหารการศึกษา หรือสถานศึกษา

2. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนในฝัน สนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญด้านบริหารการศึกษา สถานศึกษา และการนิเทศโรงเรียนในฝัน

3. การตรวจสอบคุณลักษณะรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนในฝัน โดยการสอบถาม สัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู

จากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องการพัฒนารูปแบบที่นักวิชาการทั้งหลายได้กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบนั้นเป็นวิธีการปรับปรุงหรือพัฒนาภารกิจหรือแนวคิดที่ได้ดำเนินการมาแล้ว ซึ่งวิธีการหรือขั้นตอนในการพัฒนานั้นไม่เป็นข้อที่กำหนดตายตัว แต่โดยส่วนมากมักจะเริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน องค์ความรู้ หลักการ แนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับรูปแบบที่เราต้องการจะสร้างให้ชัดเจน จากนั้นจึงหาสมมุติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนาแล้วสร้างรูปแบบที่กำหนดไว้และนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบและประเมินคุณภาพของรูปแบบ สำหรับการพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา โรงเรียนแพร์ปัญญาคุณ

จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบโดยวิธีการสัมภาษณ์สอบถามผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม เพื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสอบถามมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนต่อไป โดยแบบออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน 2) สร้างและพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน 3) ตรวจสอบรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน 4) ทดลองใช้และปรับปรุงรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน 5) ติดตามผลการใช้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนารูปแบบของรุ่งรัชดาพร เวหะชาติ. (2548: 92 – 93)

1.6 การตรวจสอบรูปแบบ

สมาน อัครภูมิ (2550: 9) ได้เสนอแนวทางในการตรวจสอบรูปแบบที่เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย และพัฒนารูปแบบไว้อาจใช้วิธีใดวิธีหนึ่งจาก 3 วิธีดังนี้ คือ

1. การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอรูปแบบที่พัฒนาขึ้นต่อผู้ทรงคุณวุฒิ 15 - 20 คน พร้อมกับแบบประเมินความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของรูปแบบ ตลอดจนข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่าง ๆ

2. การตรวจสอบโดยการประชุมสัมมนา โดยผู้วิจัยจัดประชุมสัมมนากับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วนำเสนอรูปแบบที่พัฒนาขึ้น เสร็จแล้วให้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาวิพากษ์ ประเมินรูปแบบทั้งในด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ และให้ข้อเสนอแนะต่อไป

3. การตรวจสอบโดยการทดลอง โดยผู้วิจัยดำเนินการทดลองใช้รูปแบบที่พัฒนาขึ้นในสภาพจริง หรือเหตุการณ์จำลอง ตามแบบแผนที่ออกแบบไว้ เพื่อสังเกต รวบรวมข้อมูล และความเห็นต่อผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงรูปแบบต่อไป

สำหรับการวิจัยการพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา โรงเรียนแพร่ปัญญาคุณกุล จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาด้วยวิธีการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และนำรูปแบบไปทดลองใช้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากโรงเรียนการศึกษาพิเศษที่จัดการเรียนการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา จำนวน 18 โรงเรียน โดยผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบที่พัฒนาขึ้นพร้อมกับแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ ตลอดจนข้อเสนอแนะเพิ่มเติม แล้วรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงรูปแบบต่อไป

2. แนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ในการบริหารการศึกษาในยุคที่มีความเจริญก้าวหน้า และมีสภาวะการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษาในยุคการปฏิรูปการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพที่จะนำโรงเรียนบรรลุความสำเร็จตามภารกิจและบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนการเป็นผู้บริหารมืออาชีพจะต้องอาศัยความรู้ ความ สามารถ และคุณลักษณะที่เอื้อโดยเฉพาะและอาศัยการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่าย ทุกสถาบัน และทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องภายนอกสถานศึกษา และการบริหารโดยใช้องค์คณะบุคคล ตลอดจนนำการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management: SBM) ตามแนวการกระจายอำนาจการบริหารซึ่งเน้นผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ นักเรียนและชุมชนมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม (ธีระ รุญเจริญ, 2550: 7) และผู้นำที่มีความเหมาะสมกับยุคปฏิรูปการศึกษาคือผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2.1 ความหมายของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) เป็นสิ่งสำคัญที่เป็นเครื่องชี้ความสามารถของผู้บริหารในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ กัน ดังนี้

บาส (Bass, 1997: 130) กล่าวถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นผู้นำที่ทำให้ผู้ตามอยู่เหนือกว่าความสนใจในตนเอง ผ่านทางการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence or Charisma) การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา หรือการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ผู้นำจะยกระดับบุคลิกภาพ และอุดมการณ์ของผู้ตามที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ การบรรลุสัจจะการแห่งตน ความเจริญรุ่งเรืองของสังคม องค์กร และผู้อื่น และมีแนวโน้มที่จะช่วยกระตุ้นความหมายของงานในชีวิตของผู้ตามให้สูงขึ้น อาจจะชี้แนะ หรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาความต้องการทางศีลธรรมให้สูงขึ้น

ยุกส์ (Yukl, 2006: 264) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทำให้ผู้ตามเกิดความรู้สึกไว้วางใจ ซินชม จงรักภักดี และเคารพยกย่องในตัวผู้นำ และผู้นำการเปลี่ยนแปลงยังกระตุ้นให้ผู้ตามปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากเกินความคาดหวัง

นอร์ธเฮาส์ (Northhouse. 2013: 191) ได้สรุปว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องอารมณ์ ความรู้สึก ค่านิยม จริยธรรม มาตรฐาน และเป้าหมายในระยะยาว รวมไปถึงเป็นกระบวนการกระตุ้นแรงจูงใจของผู้ตาม การตอบสนองความต้องการ และการดูแลผู้ตามในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

กระทรวงศึกษาธิการ (2553: 7) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงไว้ว่าเป็นการให้ความสำคัญของผู้ร่วมงานและผู้ตาม ให้มองเห็นงานในแง่มุมใหม่โดยมีการสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา หรือการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลโดยผู้นำจะยกระดับบุคลิกภาพและอุดมการณ์ของผู้ตาม กระตุ้น ชี้นำ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาความสามารถของผู้ตามและผู้ร่วมงานไปสู่ระดับความสามารถที่สูงขึ้นมีศักยภาพมากขึ้น นำไปสู่การบรรลุถึงผลงานที่สูงขึ้น

สุจินต์ สว่างศรี (2554: 24) ได้สรุปความหมายของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานโดยการเปลี่ยนแปลงความพยายามของผู้ร่วมงานให้สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวัง พัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้น ทำให้ตระหนักรู้ในภารกิจจูงใจให้ผู้ร่วมงานมองไกลเกินกว่าความสนใจของตนซึ่งจะนำไปสู่ประโยชน์ของกลุ่ม หรือสังคม

ลลิตา ชาเรืองเดช (2555: 89) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง การที่ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำที่สามารถสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงความพยายามของบุคลากรให้สูงขึ้น โดยการยกระดับแรงบันดาลใจของบุคลากรให้เกิดความต้องการมากกว่าที่เป็นอยู่ทำให้เกิดความตระหนักรู้คุณค่าวิสัยทัศน์ และเป้าหมายขององค์กร คำนึงถึงความเป็นเอกัตถะบุคคล สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาความสามารถของบุคคลไปสู่ระดับที่สูงขึ้นอย่างเต็มศักยภาพ และร่วมกันแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร

ยูดี แก์สออน (2558: 18) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ระดับพฤติกรรมของผู้บริหารที่แสดงให้เห็นในการจัดการหรือการทำงานที่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความพยายามของผู้ร่วมงานให้สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวัง เป็นผลให้เกิดการปฏิบัติงานที่เกินความคาดหวัง พัฒนาความสามารถ และศักยภาพไปสู่ระดับที่สูงขึ้น โดยผู้บริหารแสดงบทบาททำให้ผู้ร่วมงานรู้สึกไว้วางใจ ตระหนักถึงภารกิจและวิสัยทัศน์ มีความจงรักภักดี และจงใจให้ผู้ร่วมงานมองไกลเกินกว่าความสนใจของตนเองซึ่งนำไปสู่ประโยชน์ขององค์การ

จากทัศนะความหมายทั้งหมดที่นักการศึกษาได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปความหมายของคำว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึงความสามารถทางด้านพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในด้านการบริหารจัดการในองค์การที่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง กระตุ้นให้บุคลากรเกิดแรงขับ แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เกิดความต้องการมากกว่าที่เป็นอยู่ มีความตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของจุดมุ่งหมายและวิธีการที่จะบรรลุจุดหมาย กล่าวเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์ในการทำงานที่กว้างไกลสามารถนำองค์การไปสู่ทิศทางใหม่ ๆ อย่างสร้างสรรค์ และบรรลุเป้าหมายขององค์การได้ในที่สุด

2.2 แนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2.2.1 ภาวะผู้นำแบบมีบารมี (Charismatic Leadership)

ก่อนจะมาเป็นภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีภาวะผู้นำที่เริ่มต้นมาก่อนคือ ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบมีบารมี (Charismatic Leadership) โดย แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ในทศวรรษที่ 1920 ได้เสนอทฤษฎีภาวะผู้นำแบบมีบารมี เมื่อผลงานของเขาได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1947 ได้กระตุ้นความสนใจของนักสังคมวิทยา และนักรัฐศาสตร์ที่ศึกษาด้านภาวะผู้นำต่อมา ในทศวรรษที่ 1980 นักวิจัยทางจิตวิทยาและการจัดการ ได้แสดงความสนใจอย่างมากต่อภาวะผู้นำแบบมีบารมีนี้ เนื่องจากในช่วงทศวรรษนั้นเกิดการแปรรูปและมีการฟื้นฟูองค์กรต่าง ๆ อย่างมาก และผู้บริหารองค์กรต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกามีการยอมรับกันว่า มีความต้องการ และจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินการเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้องค์กรสามารถอยู่ได้ในสภาวะที่มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจสูง (Yukl & Fleet. 1992: 173 - 187)

บาส (Bass, 1999: 12) ได้ระบุข้อจำกัดบางประการของผู้นำแบบมีบารมี และได้แนะนำให้มีการขยายทฤษฎีให้ครอบคลุมถึงลักษณะพฤติกรรม ตัวบ่งชี้บารมี สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ตัวอย่าง เช่น ผู้นำแบบมีบารมี มักจะเกิดขึ้นในที่ที่การใช้อำนาจแบบปกติล้มเหลวในการจัดการกับวิกฤตการณ์ และยังเป็นที่น่าสงสัยเกี่ยวกับค่านิยม และความเชื่อดั้งเดิมของผู้นำแบบนี้ ดังนั้นต่อมาในทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ บาส (Bass) ได้ใช้คำว่า การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence) แทนคำว่า การสร้างบารมี (Charisma) ซึ่งหมายถึง การมีอิทธิพลเกี่ยวกับอุดมการณ์ที่ระดับสูงสุดของจริยธรรม คือ ความไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งทั้งผู้นำ และผู้ตามจะมีการอุทิศตัวอย่างดีที่สุสุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ซึ่ง บาส (Bass) ได้ให้เหตุผลในการใช้คำว่า การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ แทนคำว่า การสร้างบารมี เนื่องจาก 1) การสร้างบารมีเป็นตัวแทนของความหมายหลายความหมายในการโฆษณา เช่น การฉ้อโกง ซึ่งมีลักษณะเป็นการโอ้อวด หรือแสดงความตื่นเต้นเกินจริง 2) การสร้างบารมีมีความสัมพันธ์มากเกินไปกับการปกครองแบบเผด็จการ และความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเทียม เช่น ฮิตเลอร์ (Hitler) มุสโสลินี (Mussolini) 3) สำหรับผู้วิจัยบางคน เช่น

เฮาส์ (House) และคอนเกอร์ และคานันโก (Conger and Kanungo) กล่าวว่า การสร้างบารมีคือการรวมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดตั้งแต่การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นปัญญา และการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ดังนั้นในการฝึกอบรมและในวัตถุประสงค์ บางงานวิจัยของ บาส (Bass) จึงใช้คำว่า การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์แทนคำว่า การสร้างบารมี (Bass, 1999: 12)

หลังจากเกิดทฤษฎี ภาวะผู้นำแบบมีบารมีแล้ว ได้เกิดมีการพัฒนาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบใหม่ขึ้นมาคือ ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ที่ได้มีการกล่าวถึงคือ ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ เบอร์น (Burns) ในปี ค.ศ. 1978 และ บาส (Bass) ในปี ค.ศ. 1985 แต่ทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นทฤษฎีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสนับสนุนมากมาย รวมทั้งมีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำตามทฤษฎีด้วยคือ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบาส (Bass)

2.2.2 ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบาสและอวลิโอ (Bass and Avolio)

จากทฤษฎีของเบอร์น (Burn) นั้น บาส (Bass) ได้เสนอทฤษฎีภาวะผู้นำที่มีรายละเอียดมากขึ้น เพื่ออธิบายกระบวนการเปลี่ยนสภาพในองค์กร และได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงแบบบารมี (Charismatic) และแบบแลกเปลี่ยน (Transaction) บาส (Bass) นิยามภาวะผู้นำในแง่ของผลกระทบของภาวะผู้นำที่มีต่อผู้ตาม ผู้นำเปลี่ยนสภาพผู้ตาม โดยการทำให้พวกเขาตระหนักในความสำคัญ และคุณค่าในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น หรือโดยการยกระดับความต้องการของผู้ตาม หรือชักจูงให้พวกเขาเห็นแก่องค์กรมากกว่าการสนใจของตนเอง (Self-interest) จากอิทธิพลเหล่านี้ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่น และเคารพในตัวผู้นำ และได้รับการจูงใจให้ทำสิ่งต่าง ๆ ได้มากกว่าที่คาดหวังในตอนแรก บาส (Bass) เห็นว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยังมีส่วนประกอบที่สำคัญอีก 3 ส่วนของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีนอกเหนือจากความเป็นบารมี คือ การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration) และการสร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) ทั้งสามองค์ประกอบรวมกับการสร้างบารมีเป็นองค์ประกอบที่มีปฏิสัมพันธ์กันเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ผู้ตาม ผลที่ผสมผสานนี้ทำให้ผู้นำการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกับผู้นำแบบบารมี นอกจากนี้ผู้นำการเปลี่ยนแปลงพยายามที่จะเพิ่มพลัง (Empower) และยกระดับผู้ตาม ในขณะที่ผู้นำแบบบารมีมีหลายคนที่จะทำให้ผู้ตามอ่อนแอ และต้องคอยพึ่งพาผู้นำและสร้างความจงรักภักดีมากกว่าความผูกพันในด้านแนวคิด บาส (Bass) ให้นิยามภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทางที่กว้างกว่าเบอร์น (Burn) โดยไม่ใช่เพียงแค่การใช้สิ่งจูงใจ (Incentive) เพื่อให้มีความพยายามมากขึ้น แต่จะรวมการทำงานที่ต้องการมีความชัดเจนขึ้นเพื่อการให้รางวัลตอบแทน และบาส (Bass) ยังมองภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีความแตกต่างจากภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยนแต่ไม่ใช่กระบวนการที่เกิดขึ้นแยกจากกัน บาส (Bass) ให้การยอมรับว่าในผู้นำคนเดียวอาจใช้ภาวะผู้นำทั้งสองแบบในสถานการณ์หรือเวลาที่แตกต่างกัน (Bass, 1999: 11)

2.2.3 ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของเบอร์น (Burns)

เบอร์น (Yukl & Fleet. 1992: 175 - 176. Citing in Burns. 1978) ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำว่า หมายถึง การที่ผู้นำทำให้ผู้ตามสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่แสดงออกถึงภาวะผู้นำเป็นปฏิสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านอำนาจ ระดับแรงจูงใจ และทักษะ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน ซึ่งเกิดได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ผู้นำติดต่อกับผู้ตามเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยใช้กระบวนการต่อรองโดยผู้นำจะใช้รางวัลเพื่อตอบสนองความต้องการ และเพื่อแลกเปลี่ยนกับความสำเร็จในการทำงาน ถือว่าผู้นำและผู้ตามมีความต้องการอยู่ในระดับขั้นแรกตามทฤษฎีความต้องการเป็นลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow's Need Theory)

2. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ผู้นำจะตระหนักถึงความต้องการและแรงจูงใจของผู้ตาม ผู้นำและผู้ตามมีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะยกระดับความต้องการซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสองฝ่าย คือ เปลี่ยนผู้ตามให้ไปเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลง และเปลี่ยนผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปเป็นผู้นำแบบจริยธรรม กล่าวคือ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะตระหนักถึงความต้องการของผู้ตาม และจะกระตุ้นผู้ตามให้เกิดความสำนึก (Conscious) และยกระดับความต้องการของผู้ตามให้สูงขึ้นตามลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow) และทำให้ผู้ตามเกิดจิตสำนึกของอุดมการณ์อันสูงส่ง และยึดถือค่านิยมเชิงจริยธรรมเป็นค่านิยมจุดหมาย (End Values) เช่น อิสรภาพ ความยุติธรรม ความเสมอภาค สันติภาพและสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้ตามถูกรอบงำด้วยอำนาจฝ่ายต่ำ เช่น ความกลัว ความโลภ ความเกลียด ความอิจฉาริษยา เป็นต้น

3. ภาวะผู้นำแบบจริยธรรม (Moral Leadership) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนเป็นผู้นำแบบจริยธรรมอย่างแท้จริงเมื่อผู้นำได้ยกระดับความประพฤติ และความปรารถนาเชิงจริยธรรมของทั้งผู้นำ และผู้ตามให้สูงขึ้นและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสองฝ่าย อำนาจของผู้นำจะเกิดขึ้นเมื่อผู้นำทำให้ผู้ตามเกิดความไม่พึงพอใจต่อสภาพเดิม ทำให้ผู้ตามเกิดความขัดแย้งระหว่างค่านิยมกับวิธีปฏิบัติ สร้างจิตสำนึกให้ผู้ตามเกิดความต้องการในระดับขั้นที่สูงกว่าเดิมตามลำดับขั้นความต้องการของ มาสโลว์ (Maslow) หรือระดับการพัฒนาจริยธรรมของโคห์ลเบิร์ก (Kohlberg) แล้วจึงดำเนินการเปลี่ยนแปลงทำให้ผู้นำและผู้ตามไปสู่จุดมุ่งหมายที่สูงขึ้น (ประเสริฐ สมพงษ์ธรรม, 2538 อ้างถึงใน สมพร เมืองแป้น, 2548: 39 - 40)

2.2.4 ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของรัตติกรณ จงวิศาล

รัตติกรณ จงวิศาล (2550, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการ และได้สร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดภาวะผู้นำ และเสนอทิศทางการใหม่ในการพัฒนาผู้ประกอบการมีรายละเอียด ดังนี้

1. การส่งเสริมแรงบันดาลใจผู้ใต้บังคับบัญชา หมายถึง การที่ผู้ประกอบการส่งเสริมให้ลูกน้องได้ใช้ความสามารถแสดงศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ และช่วยพัฒนาความสามารถของลูกน้องให้สูงขึ้นอีกด้วย มีการจุดประกายความคิด แรงบันดาลใจให้ทีมงาน และให้ลูกน้องเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานส่งเสริมให้พนักงานรักองค์กร และให้ความสำคัญในเรื่องของคนมากที่สุด

2. การใส่ใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่น หมายถึง ผู้ประกอบการมีความเมตตา กรุณาโอ้อ้อมอารี มีความใส่ใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่นมีความสุข รักษาน้ำใจพนักงาน สร้างความ สนิมสนมเป็นกันเองกับลูกน้อง และให้อภัยเมื่อผู้อื่นทำผิดพลาด

3. การมีศีลธรรมในการประกอบการ หมายถึง ผู้ประกอบการยึดมั่นในศีลธรรม ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น รักษาคำพูด มีการดำเนินงานอย่างโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และพิถีพิถันกับคุณภาพ ของสินค้าและบริการที่นำเสนอให้กับลูกค้า

4. ความสามารถในการคิดเชิงยุทธศาสตร์ หมายถึง ผู้ประกอบการควรเป็นผู้ ที่มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ และมีความคิดในเชิง กลยุทธ์

5. การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสังคม หมายถึง การคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม มุ่งทำประโยชน์ให้กับสังคม รวมทั้งปลูกฝังค่านิยมถึงผลกระทบต่อสังคม มุ่งที่จะให้คนในองค์กรการ มีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม และประเทศชาติ และส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงาม

6. การเปิดกว้าง ยอมรับสิ่งต่าง ๆ หมายถึง ผู้ประกอบการเป็นผู้ที่ยอมรับ การเปลี่ยนแปลง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยอมรับข้อดีของตนเอง เพื่อสามารถที่จะนำมา ปรับปรุงได้

จากการที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง พอจะสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์แห่งการเป็นผู้นำที่มี ความสามารถใช้คุณลักษณะที่สำคัญของตนในการบริหารงาน สามารถจูงใจและสร้างแรงบันดาลใจ ให้แก่ลูกน้องในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ซึ่งผู้วิจัยใช้ทฤษฎีผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ บาส และอวอลิโอ (Bass & Avolio, 1999: 9 - 32) มาเป็นแนวทางในการแสดงออก ดังนี้

1. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างสำหรับครู ผู้บริหารจะเป็นที่ยกย่อง เคารพ นับถือ ศรัทธาไว้วางใจและทำให้ครูเกิดความภาคภูมิใจ

2. ประพฤติในทางที่จูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับครูโดยการสร้างแรงจูงใจ

3. กระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้ครูมีความต้องการ หาแนวทางใหม่มาแก้ปัญหาในหน่วยงาน

4. ให้การดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคล และทำให้ครูรู้สึกมีคุณค่าและรู้สึกมีความ สำคัญ

2.3 องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ตามแนวคิดของ บาส และอวอลิโอ (Bass and Avolio, 1994: 124 - 125) มีดังนี้

1. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence or Charisma Leadership: II) หมายถึง การที่ผู้นำประพฤติตัวเป็นแบบอย่างให้กับผู้ตาม ทำให้ผู้ตามเกิดความรู้สึกชื่นชม ศรัทธาใน ความน่านับถือ ประทับใจ มีความจงรักภักดี เกิดความคล้อยตาม เห็นด้วยโดยง่าย เพื่อที่จะปฏิบัติตาม ตามอย่างผู้นำ ซึ่งเป็นบุคลิกลักษณะที่ผู้นำทุกคนต้องมีอยู่ในตัวและเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะต้อง มีในตัวผู้นำทุกคนและบุคลิกเหล่านี้จะอยู่ในตัวผู้นำตลอดเวลา และจะมีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหา เมื่อเกิดวิกฤตหรือ นำการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสำเร็จไปได้ด้วยดี

2. การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation: IM) หมายถึง การที่ผู้นำจะต้องประพฤติตนในทางที่จะจูงใจให้ผู้ตามเกิดแรงบันดาลใจภายในกับผู้ร่วมงาน และสร้างให้เกิดความหมายและความท้าทายในการทำงาน กระตุ้นให้เกิดการทำงานเป็นทีม ทำงานอย่างมีชีวิตชีวา มีการแสดงออกซึ่งความกระตือรือร้นโดยการสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในทางบวก ผู้นำต้องสร้างภาพของอนาคตที่ดีเพื่อสื่อความหวังที่ต้องการอย่างชัดเจน ผู้นำจะต้องแสดงออกถึงความผูกพันต่อเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ร่วมกัน ต้องแสดงความเชื่อมั่นและให้เห็นความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะใช้ความสามารถของทุกคนร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้โดยมองข้ามผลประโยชน์ของตนเอง และคำนึงถึงผลประโยชน์ขององค์กรเป็นสำคัญ

3. การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation: IS) หมายถึง ผู้นำต้องใช้ความรู้ความสามารถของตนในการกระตุ้นให้ผู้ตามเกิดการตื่นตัว ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ได้พยายามใช้ความคิดของตนเองวิเคราะห์ พิจารณาสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้สติในการแก้ปัญหาหรือเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ รู้จักคิดทบทวน รู้จักการหาแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยวิธีการใหม่ ๆ โดยการรวบรวมความคิดจากประสบการณ์ จินตนาการ ความเชื่อ ค่านิยมของตนเอง ที่มีจะทำให้ผู้ตามเกิดความรอบคอบเข้าใจ มองเห็นปัญหา เกิดความคิดที่ว่าปัญหาเป็นสิ่งท้าทาย ผู้นำต้องเปิดโอกาสให้ผู้ตามได้รู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมถึงการให้เหตุผลในการเลือกวิธีการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ผู้นำจะต้องให้ความสนใจข้อเสนอแนะและสิ่งที่ผู้ตามพูด ซึ่งจะช่วยส่งเสริมความมั่นใจ และภาคภูมิใจในตัวผู้ตามได้มากขึ้นด้วย

4. การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration: IC) หมายถึง ผู้นำจะคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความจำเป็นและความต้องการ การประพฤติปฏิบัติของผู้นำต้องแสดงให้เห็นว่ายอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้นำจะต้องมีวิธีการที่จะสนองตอบความต้องการของผู้ตามแต่ละคน ให้ความเอาใจใส่ในความรู้สึกรักนึกคิดของผู้ตาม และผู้นำจะต้องมีความสามารถในการรับรู้ความแตกต่างระหว่างของความต้องการ ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์ของผู้ตามแต่ละคน เพื่อที่จะได้เลือกสิ่งจูงใจที่เหมาะสม การที่ผู้นำจะรับรู้ความต้องการหรือความรู้สึกของผู้ตามได้นั้น ผู้นำจะต้องสร้างความคุ้นเคย เอาใจใส่ คอยให้การสนับสนุน ส่งเสริมและคอยช่วยเหลือเท่าที่จำเป็น เพื่อให้ผู้ตามเกิดการพัฒนาความสามารถด้วยตนเอง ให้โอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพิ่มเติม และใช้ความรู้ความสามารถนั้นในการทำงานอย่างเต็มที่ ถ้าผู้ตามพบปัญหาอุปสรรคผู้นำจะต้องคอยเป็นที่ปรึกษา คอยให้คำปรึกษาช่วยเหลือและชี้แนะแนวทางที่เหมาะสม ผู้นำควรแสดงความพึงพอใจ ชมเชย ให้ความไว้วางใจเมื่อผู้ตามทำงานได้ดี ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ผู้นำต้องมีการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานจากผู้ตาม และมีส่วนช่วยให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาองค์ประกอบของผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของบาส และอวอลิโอ (Bass and Avolio) ทำให้สรุปได้ว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง จะต้องเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมทางด้านการแสดงออกที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีความน่าเชื่อถือ ให้ผู้ตามเกิดความไว้วางใจ เชื่อมมั่น มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ กระตุ้นให้ผู้ตามเกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน มีเจตคติที่ดี คิดในแง่บวก กระตุ้นผู้ตามให้เกิดปัญญาในการแก้ไขปัญหาโดยให้ทุกคนได้ค้นหาแนวทางใหม่ ๆ ในการหาคำตอบ ให้ความสำคัญแก่ผู้ตามอย่างตั้งใจและมีความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้โอกาสทุกคนได้ร่วมกันทำงาน สร้างทีมงาน สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ยอมรับฟังความคิดเห็นของทุก ๆ คน ให้กำลังใจและชื่นชม เพื่อให้เกิดความสำเร็จในงานตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้

2.4 องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารที่ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาโรงเรียนแพร์ปัญญาอนุกุล จังหวัดแพร่

องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา โรงเรียนแพร์ปัญญาอนุกุล จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ ก็มีความสอดคล้องกันกับแนวคิดของ บาส และอโวลิโอ (Bass and Avolio) เช่นกัน ซึ่งประกอบไปด้วย

1. การเป็นแบบอย่างที่ดี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคลากรทุกคนในหน่วยงาน ทั้งในด้านการทำงาน และเรื่องส่วนตัว วางตนให้น่าเคารพนับถือ น่าศรัทธา ไว้วางใจ ทำให้บุคลากรในหน่วยงานเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้ร่วมงานด้วยกัน วางตนอยู่ในศีลธรรมอันดี มีคุณธรรมจริยธรรมที่สูง หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจ ตำแหน่งหน้าที่ในการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง หลีกเลี่ยงใช้อารมณ์ที่ไม่เหมาะสมกับทุกคน

2. การสร้างแรงจูงใจ หมายถึง การปฏิบัติตนไปในแนวทางที่สร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรในหน่วยงาน เพื่อกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความทุ่มเท เสียสละ อุทิศตนให้กับการทำงาน มองเห็นงานเป็นสิ่งที่ท้าทายที่ต้องทำให้เกิดความสำเร็จ ทำงานอย่างมีเป้าหมาย ร่วมสร้างวิสัยทัศน์มองภาพอนาคตของงานให้ชัด และหาแนวทางไปให้ถึงจุดหมายที่วางไว้ร่วมกัน

3. การกระตุ้นใช้ให้เกิดปัญญา หมายถึง การกระตุ้นให้บุคลากรในหน่วยงานได้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหา อุปสรรคในการทำงาน ด้วยการทดสอบวิธีเก่าเพื่อนำไปสู่วิธีการหรือแนวทางใหม่ ๆ เพื่อหาข้อสรุปใหม่ที่ดีกว่าเดิม ส่งเสริมให้บุคลากรในหน่วยงานมีความฝัน และจินตนาการในการทำงานและการแก้ไขปัญหา จูงใจและสนับสนุนความคิดริเริ่มใหม่ ๆ มองเห็นปัญหาหรืออุปสรรคเป็นสิ่งที่ท้าทาย เพื่อหาแนวทางแก้ไขสู่ความสำเร็จให้ได้ ก่อให้เกิดแนวความคิด องค์ความรู้ที่เป็นระบบ

4. การดูแลเอาใจใส่ผู้ตามรู้คุณค่าและความสำคัญ หมายถึง การคำนึงถึงในความแตกต่างระหว่างบุคคล ทุกคนมีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการทำงานที่แตกต่างกัน การรวมความแตกต่างคือจุดแข็งของการทำงาน ที่จะนำสู่ความสำเร็จ ความแตกต่างของบุคคลทำให้เกิดแนวทางการทำงานที่หลากหลาย ทำให้เกิดทีมงานที่เข้มแข็ง การให้ความสำคัญการรู้คุณค่าและการสร้างความสัมพันธ์เป็นรายบุคคลทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นความหมาย และคุณค่าของตนเองทำให้เกิดความรับผิดชอบ มุ่งมั่นในการทำงานเพื่อให้เกิดความสำเร็จ

5. มีความเข้าใจและมีเจตคติที่ดีต่อนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา หมายถึง การมีความรู้ ความเข้าใจในสภาพความพิการของนักเรียน โดยมีความเชื่อมั่นว่า นักเรียนทุกคนสามารถที่จะพัฒนาได้ นักเรียนทุกคนมีศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้พัฒนา มีเจตคติที่ดีต่อนักเรียนที่พิการ ไม่รังเกียจที่จะใกล้ชิดสัมพันธ์ ให้การดูแลเอาใจใส่ด้วยความรัก ความเมตตา มีความปรารถนาดี ค้นหาแนวทางในการพัฒนา ฟันฟู เพื่อให้เด็กเกิดทักษะในการดำเนินชีวิต ประจำวันได้ด้วยตัวเอง มีทักษะในการช่วยเหลือตนเอง มีทักษะอาชีพที่ถนัด สามารถพึ่งพาตนเองได้ไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น

3. แนวคิดในการบริหารนโยบายและแผนการพัฒนากิจการศึกษาศึกษา

นโยบายที่กำหนดขึ้นในองค์กรหรือหน่วยงานใด ๆ นั้น ก็เพื่อเป็นแนวคิดในการดำเนินงาน เพื่อสนองความต้องการ หรือความประสงค์ของบุคคลในองค์กร หรือหน่วยงานนั้น และลักษณะของนโยบายก็จะสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมขององค์กรหรือหน่วยงานนั้น องค์กร/หน่วยงานที่มีรูปแบบการบริหารงานโดยยึดหลักของความเป็นประชาธิปไตย นโยบายที่กำหนดขึ้นมักจะได้อัฒมและมีการกลั่นกรองข้อมูลจากบุคคลหลายฝ่าย และหากองค์กร/หน่วยงานใดที่มีรูปแบบการบริหารแบบอัตตาธิปไตย นโยบายที่กำหนดก็มักจะทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการของบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกลุ่มบริหาร และข้อมูลของนโยบายมักจะได้จากเหตุผลของคนกลุ่มเดียว อย่างไรก็ตามไม่ว่าองค์กร หรือหน่วยงานจะมีลักษณะการบริหารงานในรูปแบบใดและเป็นเช่นไร การกำหนดนโยบายย่อมต้องมีขั้นตอนและเป็นกระบวนการอันนำมาซึ่งนโยบาย (Policy) และแผน (Strategy) ในการดำเนินงานที่ถูกต้อง มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักวิทยาศาสตร์ของการบริหาร และนโยบายที่กำหนดขึ้นจะต้องเป็นที่รับทราบ และยอมรับจากบุคคล ฝ่ายภายในหน่วยงาน และต้องได้รับการผสมผสานเข้าด้วยกันให้เป็นแนวทางกว้าง ๆ เพื่อการตัดสินใจในการปฏิบัติงานที่เราเรียกว่า นโยบายในการบริหารงาน

3.1 ความหมายของนโยบายและแผนการพัฒนากิจการศึกษาศึกษา

คำว่า นโยบาย และแผนการพัฒนาศึกษา ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายประการ ในที่นี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงความหมายที่อ้างไว้ใน ตัม คำพวง (2558 ก.: 3) ดังนี้

“นโยบาย” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายความว่า “หลักและวิธีปฏิบัติ ซึ่งจะถือเป็นแนวดำเนินการ” หรือกล่าวอย่างเข้าใจได้ง่ายขึ้น นโยบาย หมายถึง ทิศทาง หรือเป้าหมายในการดำเนินงานขององค์กรซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารงานขององค์กร

คำว่า “แผนการพัฒนาศึกษา” ไม่มีบัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 แต่มีคำใกล้เคียง คือ คำว่า “แผนการ” ซึ่งเป็นคำนามหมายความว่า “แผนตามที่กำหนดไว้”

คำว่า “แผนงาน” หากแปลความหมายโดยใช้ควบคู่กับคำว่านโยบายและแผนงาน จึงหมายถึง แนวทาง หรือวิธีการทำงานเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามนโยบายที่กำหนดไว้

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2554: ออนไลน์) ยังได้กล่าวถึงความหมายของนโยบายและแผนการพัฒนาศึกษา ไว้ว่า นโยบาย (Policy) และแผนการพัฒนาศึกษา (Strategy) เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาก เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความตั้งใจของผู้บริหารว่า ควรจะทำ หรือไม่ควรทำกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดในอนาคต หรือในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และเป็นแนวคิดอันจะนำไปสู่การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ โดยเป็นที่ยอมรับกันว่าหน้าที่อันสำคัญประการแรกของผู้บริหาร คือ การกำหนดนโยบาย หรือแผนการพัฒนาศึกษาในการบริหารงาน ซึ่งนโยบาย และแผนการพัฒนาศึกษาจะเป็นตัวที่ทิศทางและข้อมูลในการวางแผน กล่าวคือ

1. นโยบายและแผน ยังได้รับการพัฒนา หรือจัดทำด้วยความละเอียดรอบคอบ และเป็นที่น่าสนใจโดยชัดเจนมากเพียงใด ย่อมทำให้การวางแผนเป็นไปอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพมากเพียงนั้น

2. นโยบายและแผน เป็นยุทธการ (Tactics) อันสำคัญในการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด

3. นโยบายและแผน มีผลอันสำคัญต่อการบริหารงานทุกชนิดและทุกลักษณะงาน

คาร์ล (Carl J. Friedrich, 1963: 70) ได้กล่าวถึง นโยบายว่า คือ ข้อเสนอแนะทางการดำเนินงานของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือรัฐบาล ในสภาพแวดล้อมอย่างหนึ่ง เพื่อนำไปสู่เป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง

จากความหมาย ที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า นโยบายและแผนการพัฒนา หมายถึง การกำหนดทิศทาง หรือเป้าหมายในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นภาพอนาคตขององค์กร หรือหน่วยงาน โดยการกำหนดแนวทางหรือวิธีการในการทำงานซึ่งจะนำมาซึ่งความสำเร็จในการบริหารงานให้บรรลุเป้าหมายตามที่นโยบายกำหนดไว้

3.2 การกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาองค์กร

3.2.1 การกำหนดนโยบาย

การกำหนดนโยบายขององค์กร มีขั้นตอนดังนี้ (ตั้ม คำพ่วง, 2558 ข.: 3 - 4)

1) การสำรวจข้อมูลขององค์กร ก่อนการกำหนดนโยบายขององค์กรผู้บริหารองค์กรต้องศึกษาและ สำรวจข้อมูลในด้านต่าง ๆ ขององค์กรเพื่อให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของสมาชิกในองค์กรก่อนดังนี้ คือ

1.1) การร่วมกันสำรวจปัญหาต่าง ๆ ขององค์กรเพื่อกำหนดเป็นนโยบายในการแก้ไขปัญหา

1.2) สำรวจความต้องการของสมาชิกในองค์กรว่าสมาชิกมีความต้องการอย่างไรบ้าง อะไรเป็นความต้องการหลักอะไรเป็นความต้องการรอง

1.3) จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และความต้องการของสมาชิกในองค์กร

1.4) ศึกษาแนวทางในความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ขององค์กร และการดำเนินการตามความต้องการของสมาชิกในองค์กร

1.5) จัดลำดับความสำคัญในการสามารถแก้ไขปัญหา และความสามารถในการสนองตอบความต้องการของสมาชิก และนำไปกำหนดเป็นนโยบายขององค์กร

1.6) กำหนดความต้องการในการพัฒนาองค์กรของผู้บริหารองค์กร และจัดลำดับความสำคัญความต้องการดังกล่าวเพื่อเลือกไปเป็นนโยบายขององค์กร (กำหนดในสิ่งที่ผู้บริหารองค์กรอยากทำ)

2) การกำหนดนโยบายองค์กร

2.1) นำปัญหาต่าง ๆ ที่ได้สำรวจและจัดลำดับความสำคัญตามข้อ 1) มาศึกษาความเป็นไปได้ในการแก้ไข และดำเนินการโดยแบ่งนโยบายออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายต่อสมาชิก นโยบายต่อนายจ้าง นโยบายต่อองค์กรแรงงานอื่น ๆ ฯลฯ

2.2) กำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาและเพื่อพัฒนาองค์กรตามลำดับ ดังนี้

2.2.1) กำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาขององค์กร

2.2.2) กำหนดนโยบายเพื่อสนองความต้องการของสมาชิก

2.2.3) กำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาองค์กรตามความต้องการของ

ผู้บริหารองค์กร

การกำหนดนโยบายตามลำดับการแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของสมาชิกในองค์กรและผู้บริหารองค์กรดังกล่าว คือเป็นการกำหนดนโยบายที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพต่อการบริหารองค์กรเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของทุกท่านในองค์กร

3) การกำหนดนโยบายต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงขององค์กรและสังคม ในการกำหนดนโยบายองค์กรนั้นผู้บริหารองค์กรต้องกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของ องค์กรและสังคมเป็นสำคัญ ความเป็นจริงขององค์กร หมายถึงสถานะทางการเงินขององค์กรความรู้และความสามารถของบุคลากรในองค์กร สภาพสังคมในปัจจุบัน เช่น ขณะนี้สังคมของประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตยการกำหนดนโยบายก็ต้องให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ไม่ใช่กำหนดนโยบายเหมือนกับองค์กรอยู่ในสมัยที่ประเทศเป็นเผด็จการ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของการกำหนดนโยบาย เช่น การกำหนดนโยบายในการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารองค์กร

4) นโยบายที่กำหนดขึ้นต้องปฏิบัติได้จริง ผู้บริหารองค์กรต้องกำหนดนโยบายที่สามารถปฏิบัติได้จริงไม่ใช่ นโยบายที่เกิดจากความต้องของสมาชิก และผู้บริหารองค์กรอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด หรือเป็นเรื่องที่ใหญ่เกินความสามารถของบุคลากรในองค์กรจะกระทำได้

3.2.2 การกำหนดวางแผน

เมื่อได้มีการกำหนดนโยบายขององค์กรแล้ว จะต้องทำการกำหนดแผนงานขององค์กรเพื่อเป็นแนวทางไปดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดขึ้นมา การดำเนินงานตามนโยบายขององค์กรว่าจะประสบความสำเร็จ โดยมีแนวทางในการกำหนดแผนงานดังนี้ คือ

1) แผนงานที่กำหนดขึ้นต้องสอดคล้องกับนโยบาย เนื่องจากหลายองค์กรเขียนแผนงานโดยไม่นำเอานโยบายมาเป็นตัวตั้งในการกำหนดแผนงาน หรือเอางานประจำมาเขียนเป็นแผนงาน

2) ศึกษานโยบายที่กำหนดขึ้นมาอย่างลึกซึ้ง และนำนโยบายแต่ละข้อมากำหนดให้กรรมการแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องกำหนดเป็นแผนงานในฝ่ายนั้น

3) ควรทำการแยกแผนงานซึ่งต้องทำเป็นงานประจำตามหน้าที่ในฝ่ายออกจากแผนงานที่จัดทำขึ้นจากนโยบายอย่างชัดเจน

4) ต้องไม่กำหนดแผนงานจากความต้องการทำของกรรมการในฝ่ายโดยที่แผนงานดังกล่าวไม่เกี่ยวข้องกับนโยบายที่กำหนดขึ้น

5) ต้องเป็นแผนงานที่สามารถปฏิบัติได้จริง โดยคำนึงถึงความรู้ ความสามารถของบุคลากรในองค์กร ปัจจัยสนับสนุนต่าง ๆ เช่น ฐานะทางการเงิน อุปกรณ์ในการดำเนินงาน และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ในองค์กร เช่น ความร่วมมือของบุคลากรในองค์กร ข้อจำกัดของท้องถิ่นต่าง ๆ

6) ควรทำการปรึกษาพิจารณาแผนงานในระหว่างสมาชิกในองค์กรว่าสมาชิกเห็นด้วยหรือไม่ หรือสมาชิกมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอย่างไร ก่อนประกาศใช้แผนงานอย่างเป็นทางการ สำหรับในเรื่องปรึกษาพิจารณาแผนงานนั้น ผู้บริหารองค์กรควรตัดสินใจอย่างรอบคอบเสียก่อน หากเห็นว่าบุคลากรไม่มีความพร้อมในการเข้าร่วมปรึกษาก็ไม่จำเป็นต้องกระทำก็ได้

สำหรับขั้นตอนการกำหนดนโยบายและแผนในการพัฒนาของโรงเรียนแพร่ - ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ เพื่อใช้เป็นตัวกำหนดแนวทางในการบริหารงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญานั้น มีแนวทางของขั้นตอนในการกำหนดสอดคล้องกับที่กล่าวมาข้างต้น โดยเริ่มจากผู้บริหารกับบุคลากรทุกฝ่ายร่วมมือกันศึกษาสภาพปัจจุบันของโรงเรียนด้วยกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ประเมินสภาพแวดล้อมภายในที่เป็นจุดแข็งหรือข้อได้เปรียบ (Strengths) จุดอ่อนหรือข้อเสียเปรียบ (Weaknesses) ประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็น โอกาสที่จะดำเนินการได้ (Opportunities) และอุปสรรคหรือปัจจัยที่คุกคามการดำเนินงานของโรงเรียน (Threats) นำผลที่ได้จากการประเมิน วิเคราะห์ มาร่วมกันกำหนดเป็นนโยบาย (วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์) ของโรงเรียน ก่อนที่จะร่วมกันกำหนดแนวทางในการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายด้วยแผนการพัฒนา (แผนกลยุทธ์ แผนพัฒนาการจัดการศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปี) ต่อไป

3.3 นโยบายและแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนแพร่ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่

แผนพัฒนาการจัดการศึกษาโรงเรียนแพร่ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2561 - 2564) เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ใช้เพื่อกำหนดทิศทางในการร่วมกันดำเนินงานพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่บกพร่องทางสติปัญญาของโรงเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นความร่วมมือกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทั้งครู ผู้ปกครอง ชุมชน กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์บริบท สภาพการจัดการศึกษา และวิเคราะห์สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อประเมินความต้องการทางยุทธศาสตร์ และกำหนดกรอบแนวคิด วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ และมาตรการ เป็นทิศทางในการพัฒนาการจัดการศึกษา ในระยะเวลา 4 ปี (พ.ศ. 2560 - 2564) และนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายต่อไป ดังนี้

3.3.1 ทิศทางการจัดการศึกษา

ปรัชญาของโรงเรียน คือ “มนุษย์สามารถพัฒนาได้”

วิสัยทัศน์ “เป็นสถานศึกษาที่พัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนพิการ ให้พึ่งพาตนเองได้” ซึ่งสามารถนิยามวิสัยทัศน์ได้ ดังนี้

คุณภาพชีวิตนักเรียนพิการ หมายถึง การมีชีวิตที่มีความสุข ประกอบด้วย

1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านร่างกาย การให้ความสำคัญกับสุขภาพ การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และบริโภคอาหารอย่างถูกสุขลักษณะ

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านอารมณ์ การสร้างเสริมสุขภาพจิตใจที่ดี รู้จักควบคุมอารมณ์ โดยการพัฒนาทางด้านจิตใจด้วยการทำงานอดิเรกที่ชื่นชอบ การเข้าร่วมกิจกรรม สันทนาการ การฝึกสมาธิ

3. การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านสังคม การสร้างการยอมรับ และยกย่อง จากสังคม ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมกับสังคม หรือหน่วยงานต่าง ๆ ใช้เวลาว่างบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อชุมชน

4. การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านสติปัญญา การให้การศึกษาเพิ่มทักษะทางด้านความรู้ให้กับตนเอง ได้แก่ การอ่านหนังสือ การเข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะความรู้ด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

พึ่งพาตนเองได้ หมายถึง ความสามารถของนักเรียนที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป เช่น การแปรงฟัน การทำความสะอาดร่างกาย การแต่งตัว การรับประทานอาหาร การเข้าห้องน้ำห้องส้วม รวมถึงการเล่นและทำงานให้ประสบความสำเร็จตามความสามารถของตน

อัตลักษณ์ของโรงเรียน คือ “ยิ้มได้ ไหว้เป็น”

ซึ่งสามารถให้คำนิยามอัตลักษณ์ ได้ว่า นักเรียนโรงเรียนแพรปัญญาคุณกุล จังหวัดแพร่ เป็นผู้มีจิตใจดีงาม ยิ้มแย้มแจ่มใส มีสัมมาคารวะ นอบน้อม อ่อนโยน รู้จักสื่อสารกับผู้อื่น ด้วยการยิ้ม ไหว้ ทักทาย อย่างถูกต้องเหมาะสม

เอกลักษณ์ของโรงเรียน

เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนพิการ

พันธกิจของโรงเรียน

1. จัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามหลักสูตร และมาตรฐานการศึกษา
2. พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างรอบด้าน
3. พัฒนาครูและบุคลากร ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. พัฒนาการบริหารจัดการศึกษา ส่งเสริมทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อดำเนินการบริหารและสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. จัดแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มศักยภาพ

6. พัฒนาสื่อ เทคโนโลยี ในการจัดการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการเรียนรู้

เป้าประสงค์ของโรงเรียน

1. ผู้เรียนมีคุณภาพตามหลักสูตรสถานศึกษา มาตรฐานการศึกษา มีทักษะชีวิต และสามารถพึ่งพาตนเองได้เพิ่มมากขึ้น

2. โรงเรียนมีหลักสูตรสถานศึกษา กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างรอบด้าน

3. ครูมีความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน และเป็นครูมืออาชีพ

4. โรงเรียนบริหารจัดการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล บนพื้นฐานของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. โรงเรียนได้รับการสนับสนุนทรัพยากร ได้รับความเชื่อถือศรัทธา และได้รับความพึงพอใจเพิ่มขึ้น

6. โรงเรียนมีสื่อ เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ ที่เหมาะสมกับผู้เรียน

3.3.2 แผนพัฒนาการจัดการศึกษา

กลยุทธ์ของโรงเรียน

1. พัฒนาการจัดการเรียนการสอน กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนให้มีคุณภาพตามหลักสูตร มาตรฐานการศึกษาสำหรับนักเรียนพิการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ และสามารถพึ่งพาตนเองได้

2. พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบ ให้เป็นครูมืออาชีพ มีสมรรถนะเหมาะสมกับการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

3. บริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล ประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน สนับสนุนให้มีการจัดสภาพแวดล้อม และการบริการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาเต็มศักยภาพ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางดำเนินงาน

4. ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสื่อ เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน

กลยุทธ์ระดับแผนงาน

1. ยกกระดับคุณภาพการศึกษา ให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร
2. ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนาทักษะอาชีพนักเรียน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

3. ส่งเสริมกิจกรรมการบำบัดฟื้นฟู เพื่อพัฒนานักเรียนออทิสติก ให้มีพัฒนาการที่เหมาะสมทุกช่วงวัย

4. พัฒนาการจัดการเรียนรู้ ตามแนวทางการศึกษาพลวัตให้เกิดประสิทธิภาพ

5. พัฒนาศักยภาพนักเรียน เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
6. ส่งเสริมกิจกรรมนาฏศิลป์ เพื่ออนุรักษ์และแสดงออกถึงความเป็นไทย
7. ส่งเสริมสุขภาพนักเรียน กีฬา และนันทนาการ เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย มีสุขภาพที่ดี มีอารมณ์ และมีจิตใจดี

8. พัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้มีคุณภาพ และสอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน

9. พัฒนาทักษะชีวิตนักเรียน เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และพัฒนาตนเองสู่สังคม

10. ส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่พัฒนาให้มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

11. พัฒนาคุณภาพบุคลากร ให้เป็นครูมืออาชีพ และยึดมั่นในหลักของจรรยาบรรณวิชาชีพ

12. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานฝ่ายงาน ให้มีความถูกต้องสามารถตรวจสอบได้ และเป็นแหล่งบริการที่มีคุณภาพต่อผู้เรียน

13. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษา ประชาสัมพันธ์ ให้โรงเรียนเป็นที่รู้จักของหน่วยงาน และบุคคลภายนอก

14. พัฒนาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม ให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้อย่างมีคุณภาพ

15. ส่งเสริมการสนองงานพระราชดำริ ให้มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

16. พัฒนาองค์ความรู้งานประกันคุณภาพการศึกษา แผนงาน และสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

17. พัฒนาระบบการนิเทศภายในสถานศึกษาให้เกิดความเข้มแข็งอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

18. พัฒนาคุณภาพสื่อ นวัตกรรม และแหล่งเรียนรู้ ให้เกิดประโยชน์และเอื้อต่อความต้องการของผู้เรียนมากที่สุด

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

กลยุทธ์ที่ 1

1. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ให้ผู้เรียนมีความรู้ และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร
2. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อ ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนาทักษะอาชีพนักเรียน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้
3. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดฟื้นฟู เพื่อพัฒนา นักเรียนออทิสติก ให้มีพัฒนาการที่เหมาะสมทุกช่วงวัย
4. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ตามแนว การศึกษาวอลดอร์ฟ ให้มีประสิทธิภาพ
5. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ความเป็นไทย และ การสื่อสารที่หลากหลายด้านภาษาอาเซียน
6. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพนักเรียน กีฬาและ นันทนาการ ให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย มีสุขภาพที่ดี มีอารมณ์และมีจิตใจดี
7. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้มีคุณภาพ และสอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน
8. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตนักเรียน เพื่อเป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต และพัฒนาตนเองสู่สังคม
9. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

กลยุทธ์ที่ 2

ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพบุคลากร ให้เป็นครูมืออาชีพ และยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพ

กลยุทธ์ที่ 3

1. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานฝ่ายงาน ให้มีความถูกต้อง สามารถตรวจสอบได้ และเป็นแหล่งบริการที่มีคุณภาพต่อผู้เรียน
2. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนา สถานศึกษา ประชาสัมพันธ์ ให้โรงเรียนเป็นที่รู้จักของหน่วยงาน และบุคคลภายนอก
3. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม ให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการสนองงานพระราชดำริ ให้มี ประสิทธิภาพ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
5. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาองค์ความรู้งานประกันคุณภาพ การศึกษา แผนงาน และสารสนเทศ อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

กลยุทธ์ที่ 4

1. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาระบบการนิเทศภายในสถานศึกษา ให้เข้มแข็ง อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

2. ร้อยละของ การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพสื่อ นวัตกรรม และ แหล่งเรียนรู้ ให้เกิดประโยชน์และเอื้อต่อความต้องการของผู้เรียนมากที่สุด

จากกลยุทธ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นโรงเรียนแพร่ปัญญาอนุกุล จังหวัดแพร่ ได้นำไปสู่ การจัดทำแผนพัฒนาการศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปี เพื่อกำหนดโครงการ/กิจกรรมที่สนองตอบ กับกลยุทธ์ นำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ภายใต้ การเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนก่อนนำโครงการ/กิจกรรมนำไปสู่ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนานักเรียนในด้านต่าง ๆ ตามเป้าหมายสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี พึ่งพาตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่สังคมในที่สุด

4. แนวคิดในการบริหารทรัพยากรทางการศึกษา

ทรัพยากรทางการศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารจัดการศึกษาที่ทำให้สถาน ศึกษาดำเนินการเรียนการสอนหรือพัฒนาคนให้มีคุณภาพและได้ผลตามมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ช่วยส่งเสริมงานวิชาการให้มีคุณภาพ ช่วยส่งเสริมการดำเนินงานด้านอื่น ๆ ในสถานศึกษา เป็นตัวกลาง หรือตัวกระตุ้นที่ทำให้กิจกรรมของสถานศึกษาดำเนินไปได้ และมีบทบาทต่อกิจกรรม หรือการดำเนิน ภารกิจของสถานศึกษาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งผู้บริหารมีส่วนสำคัญในการบริหารทรัพยากร ทางการศึกษาเป็นอย่างยิ่งโดยมีหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานของสถานศึกษา โดยจัด ให้มีการจัดทำแผนงานของสถานศึกษาของตนเองขึ้น เพื่อจะได้ทราบว่าต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง พร้อมกำหนดทรัพยากรที่ต้องการโดยรวบรวมความต้องการด้านทรัพยากรจากแผนงาน และมีการจำแนก หมวดหมู่ที่ชัดเจน

4.1 ความหมายการบริหารทรัพยากรทางการศึกษา

วิเชียร วิทย์อุดม (2552: 17) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงกระบวนการทำงาน ร่วมกันกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

จันทร์ธานี สงวนนาม (2551: 9 - 11) กล่าวถึงคำว่า การบริหาร สามารถใช้คำ 2 คำ ทดแทนกันได้ ได้แก่ คำว่า การบริหาร (Administration) และการจัดการ (Management) แต่ใน ความหมายที่แท้จริงคำว่า การบริหาร (Administration) จะเน้นในเรื่องการจัดการที่เกี่ยวข้องกับ นโยบาย และการนำนโยบายไปปฏิบัติซึ่งมักจะใช้กับการบริหารงานทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ ส่วนคำว่า การจัดการ (Management) มักจะใช้ในการงานที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเอกชน แต่ทั้ง 2 คำ ต่างก็มี ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของผู้บริหารทั้งสิ้น ดังนั้น การบริหารเป็นเรื่องของการทำ กิจกรรมโดยผู้บริหารและสมาชิกในองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการใช้ ทรัพยากรและเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ธีระ รุญเจริญ (2550: 12) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงกระบวนการของสังคม อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่เข้ามารวมกันเพื่อกระทำกิจกรรมอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายตามที่กำหนด

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2545 (2545: 561) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ทรัพยากร” หมายถึง ทรัพยากรของทั้งปวง และคำว่า “ทรัพยากร” หมายถึง เงินตรา สมบัติ เงิน ของมีค่า

คุก และออลเซ็น (Cook and Olsen, 1982: 1076) กล่าวว่า ทรัพยากร หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งหมด รวมทั้งประสบการณ์ ซึ่งอาจได้รับการชูนชนใดชูนชนหนึ่ง หรือหลายชูนชนที่แวดล้อมโรงเรียน ส่วนประกอบดังกล่าว ได้แก่ ธรรมชาติ ประชากร ไร่นา โรงงาน อุตสาหกรรม กลุ่มคน องค์กรและสถาบันต่าง ๆ ตลอดจนทั้งโครงสร้างและกระบวนการของสังคม และแนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ (2553: 4) ได้ให้ความหมายทรัพยากร เพื่อการจัดการศึกษา หมายถึง ทรัพยากรที่ไม่ใช่เงิน (Non Financial resources) และทรัพยากรทางการเงิน (Financial resources) ในความหมายแรก ทรัพยากรที่ไม่ใช่การเงินครอบคลุมปัจจัยหลัก ๆ คือ ที่ดิน แรงงาน ทุน และการประกอบการ ตามนัยนี้ ทรัพยากรทางการศึกษาจึงรวมถึงบุคลากร ที่ดิน อาคาร สิ่งก่อสร้าง วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน และการผสมผสานการใช้ปัจจัยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และได้กล่าวถึงทรัพยากรทางการศึกษา ในความหมายที่แคบ ว่าเป็นปัจจัยนำเข้า (Input) นำไปใช้เพื่อการจัดการศึกษาทุกระดับ และทุกประเภทภายในสังคม ซึ่งปัจจัยนำเข้าส่วนใหญ่จะเป็นรูปของเงินงบประมาณ ทั้งด้านรายจ่าย ด้านการลงทุน ทรัพยากรทางการศึกษาในความหมายที่กว้าง คือ ปัจจัยนำเข้าและกระบวนการในการแปรเปลี่ยนปัจจัยนำเข้าให้บังเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล นอกจากนี้ทรัพยากรทางการศึกษา ยังหมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมกับการให้บริการทางการศึกษา ตลอดจนวิทยุโทรทัศน์ดาวเทียม อินเทอร์เน็ตที่สามารถใช้ประโยชน์ทางการศึกษา

สุมาลี ศรีพุทธรินทร์ (2555: 13) กล่าวว่า ทรัพยากรทางการศึกษา คือ สิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้การจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ โดยทั่วไปทรัพยากรทางการศึกษาที่เป็นพื้นฐานประกอบด้วย ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) ทรัพยากรทางการเงิน (Money Resource) ทรัพยากรด้านวัสดุ อุปกรณ์ (Material Resource) ทรัพยากรการบริหารจัดการ (Management Resource) ในปัจจุบันมีแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรทางการศึกษาเกิดขึ้น คือ ทรัพยากรที่ใช้แล้วสิ้นเปลือง ได้แก่ ทรัพยากรเวลา (Time Resource) ทรัพยากรที่ล้ำสมัยคือ ทรัพยากรเทคโนโลยี (Technology Resource)

จากความหมายของคำว่า “การบริหาร” และ “ทรัพยากรทางการศึกษา” ที่นักวิชาการ ได้ให้ไว้ดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การบริหารทรัพยากรทางการศึกษา หมายถึง กระบวนการดำเนินงานของผู้บริหารที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยนำเข้าทั้งที่เป็นคน สิ่งของ และกระบวนการ ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการบริหารทางการศึกษา ทำให้ภารกิจของหน่วยงานสามารถดำเนินการไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

4.2 ประเภททรัพยากรทางการศึกษา

ประเภททรัพยากรทางการศึกษาตามแนวคิดทางด้านการบริหารทรัพยากรและตามแนวคิดด้านการบริหาร มีผู้กล่าวไว้ ดังนี้

หวน พิณรุฬห์ (2554: 16) ได้จำแนกประเภททรัพยากรทางการศึกษาตามแนวคิดทางการบริหารออกเป็น 3 แนวคิด ดังนี้

1. ทรัพยากรในการบริหารที่สำคัญมีอยู่ 4 ประการ ที่รู้จักกันในนาม 4M's อันได้แก่คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Materials) และการจัดการ (Management)

2. ทรัพยากรพื้นฐานของการบริการ มี 3 ประการหรือที่เรียกว่า 3M's ซึ่งประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) และการจัดการ (Management) โดยคิดว่าเมื่อมีเงินก็สามารถจัดซื้อจัดหาวัสดุได้

3. แนวคิดทางฝ่ายธุรกิจเอกชน โดยแบ่งทรัพยากรในการดำเนินงานออกเป็น 6 ประเภทที่เรียกว่า 6M's ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Materials) วิธีการ (Method) ตลาด (Market) และเครื่องจักรกล (Machine)

ปรีชา คัมภีร์ปกรณัม (2556: 8) ได้กล่าวว่า ตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เบนเดอร์ (Bender) ได้แบ่งทรัพยากรเพื่อการดำเนินกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจออกเป็น 4 ประเภทด้วยกัน คือ ทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกระดับ

2. ทรัพยากรทางกายภาพ ประกอบด้วย

ก. ที่ดิน (Land)

ข. เครื่องอำนวยความสะดวก (Facilities)

ค. เครื่องมือ (Equipment)

ง. วัสดุและ/หรือพลังงาน (Materials and/or energy)

3. ทรัพยากรการเงิน ได้แก่ เงิน และสิ่งอื่น ๆ ที่สามารถใช้แทนเงินได้

4. ข้อสนเทศ ประกอบด้วย

ก. ข้อมูล (Data)

ข. ความรู้ (Knowledge)

ค. ละมุนภัณฑ์ (Software)

ง. อุปกรณ์ (Hardware)

รัชชัย จิตรนันท์ (2555: 16 - 17) ได้แบ่งทรัพยากรทางการศึกษา ออกเป็น 2 ประเภทในความหมายที่กว้าง คือ

1. ทรัพยากรที่เป็นตัวเงิน (In cash) คืองบประมาณที่มาจากส่วนกลาง หรืออาจจะเป็นเงินบริจาคในท้องถิ่น

2. ทรัพยากรที่ไม่เป็นตัวเงิน (In kind) คือทรัพยากรที่ไม่เป็นตัวเงิน ได้แก่ บุคลากร อาคารสถานที่ ความคิด คำแนะนำ ความร่วมมือที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ และสื่อ อุปกรณ์ วัสดุต่าง ๆ ที่นำมาใช้เพื่อการจัดการเรียนรู้

วิจิตร ศรีสะอ้าน และอวยชัย ชบา (2551: 8 - 9) ได้กล่าวว่าทรัพยากรพื้นฐานตามแนวคิดทางการบริหารนั้นมีแนวคิดแตกต่างกันออกไปหลายแนวคิดคือ แนวคิดแรกกล่าวว่า ทรัพยากรในการบริหารที่สำคัญมีอยู่ 4 ประการ ที่รู้จักกันในนามของ 4M's ซึ่งประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Materials) และการจัดการ (Management) ส่วนแนวคิดที่สอง คิดว่าทรัพยากรพื้นฐานของการบริหารนั้นมีเพียง 3 ประการ ที่เรียกกันว่า 3M's ซึ่งประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) และการจัดการ (Management) โดยคิดว่าเมื่อมีเงินก็สามารถซื้อจัดหาวัสดุสิ่งของ (Materials) ได้และแนวคิดที่สาม เป็นแนวคิดทางฝ่ายธุรกิจเอกชน โดยแบ่งทรัพยากรในการดำเนินงานออกเป็น 6 ประเภท ที่เรียกว่า 6M's ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Materials) วิธีการ (Method) ตลาด (market) และเครื่องจักรกล (Machine)

สุมาลี ศรีพุทธรินทร์ (2555: 14) ได้กล่าวถึงทรัพยากรทางการศึกษาที่เป็นพื้นฐาน ประกอบด้วย ทรัพยากรมนุษย์ (Human resource) ทรัพยากรทางการเงิน (Money resource) ทรัพยากรด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material resource) และทรัพยากรด้านการบริหารจัดการ (Management resource)

จากแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรทางการศึกษาดังกล่าวหลายแนวคิด จะเห็นได้ว่าการแบ่งประเภทของทรัพยากรแตกต่างกัน แต่หากพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า มีนักวิจัย และนักการศึกษาหลายท่านได้แบ่งประเภทของทรัพยากรทางการศึกษาไว้ตรงกันหลายด้าน ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Materials) และการจัดการ (Management) จึงสรุปได้ว่าทรัพยากรที่จำเป็นในการบริหารทางการศึกษาได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Materials) และการจัดการ (Management) ซึ่งสอดคล้องกับคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547: 79) ได้จำแนกทรัพยากรที่จำเป็นในการบริหารออกเป็น 4 ประเภท คือ คน เงิน วัสดุ และการจัดการ เช่นกัน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงได้กำหนดทรัพยากรที่ใช้ในการบริหารในโรงเรียนให้สอดคล้องกับแนวคิดทางด้านบริหารการศึกษา 4 ด้าน คือ 1) ด้านงานบุคคล 2) ด้านงบประมาณ 3) ด้านการบริหารจัดการ 4) ด้านวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางในการบริหารงานในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว ตามลำดับ ดังนี้

4.2.1 การบริหารด้านงานบุคคล

การบริหารด้านงานบุคคลในโรงเรียนศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการบริหารงาน เพราะเป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนเฉพาะให้แก่คนพิการและเป็นโรงเรียนประเภทประจำ ดังนั้นบุคลากรที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ผู้บริหารโรงเรียนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับคนพิการ มีความอุทิศตน อุทิศเวลา เสียสละ ในหลาย ๆ เรื่อง และเป็นผู้บริหารมืออาชีพ นอกจากนี้ครูผู้สอนก็มีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะเป็นผู้ใกล้ชิดกับผู้เรียนที่เป็นคนพิการมากที่สุด ต้องเป็นผู้มีจิตใจที่ดีงาม มีความเมตตา เสียสละ อดทน อดกลั้น มีจิตใจรักเด็ก เข้าใจในความพิการ ดังนั้นการคัดเลือก การสรรหา บุคลากรที่จะเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ต้องมีการคัดกรองเป็นอย่างดี (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2559: 53) กระบวนการบริหารบุคคลจึงเป็นการจัดการบุคลากรที่คัดเลือกเข้ามาปฏิบัติงานให้ทำงานที่เหมาะสมกับตำแหน่ง เป็นการดำเนินการเกี่ยวกับบุคคลนับตั้งแต่การวางแผนกำลังคนในองค์กรจนกระทั่งการสิ้นสุดภาระการปฏิบัติงาน ซึ่งได้มีนักวิชาการและนักบริหารได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับกระบวนการบริหารงานบุคคลไว้ ดังนี้

สุมาลี ศรีพุทธรินทร์ (2555: 25 - 27) ได้กล่าวถึง การบริหารทรัพยากรบุคคล เป็นกระบวนการปฏิบัติที่ประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ ๆ ที่เกี่ยวพันกันโดยหน้าที่ต่าง ๆ ดังนี้

1. การออกแบบงานและการวิเคราะห์เพื่อจัดแบ่งตำแหน่งงาน (Task specialization process) คือขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการกำหนดเป้าหมายขององค์การที่จะมาถึงขั้นแรกของการบริหารงานบุคคล คือ การวางแผนองค์การ (Organization planning) และการออกแบบงาน (Job design) ซึ่งต้องทำการวิเคราะห์งาน (Job analysis) จะเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของกิจกรรมที่ต้องทำในขั้นนี้

2. การวางแผนกำลังคน (Manpower planning process) คือ ขั้นตอนของการวิเคราะห์ เพื่อทราบชนิดและจำนวน ตำแหน่งงานและบุคคลที่ต้องการ เพื่อจัดเป็นแผนกำลังคนขององค์กร ซึ่งจะนำไปสู่การเริ่มต้นขั้นตอนแรกของการหาคนมาบรรจุ

3. การสรรหาและคัดเลือกพนักงาน (Recruitment and selection process) การมีวิธีการสรรหาบุคคล (Recruitment) ก็เพื่อให้ได้บุคคลที่พึงประสงค์ที่สุด และการมีวิธีการคัดเลือกคน (Selection) ก็เพื่อให้ได้คนที่ดีมีคุณสมบัติและจำนวนตรงตามที่จำนวนตำแหน่งงานต่าง ๆ

4. การปฐมนิเทศบรรจุพนักงานและการประเมินผลการปฏิบัติงาน (Induction and appraisal - process) คือขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากขั้นตอนที่ 2 ที่จะต้องเริ่มส่งมอบคนทำงานด้วยกิจกรรมขั้นแรกสุดที่ต้องทำ คือ การแนะนำเพื่อบรรจุหรือการปฐมนิเทศ (Induction or Orientation) ซึ่งพนักงานใหม่จะเริ่มเข้าทำงานในช่วงแรกของการทดลองงานและเรื่อยไปจนมีการบรรจุ (Placement) ซึ่งมีประสิทธิภาพของระบบการบริหารบุคคลที่จะมีผลในการติดตามกำกับให้แน่ใจ ว่าทรัพยากรที่มีอยู่นั้นมีประสิทธิภาพที่อยู่ตลอดเวลา สิ่งที่ต้องทำเป็นระยะตามเวลาต่อเนื่องกันก็คือ การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance evaluation) นอกจากนี้ หลังจากที่ได้ทราบผลการ ปฏิบัติงานแล้ว เพื่อการส่งเสริมและแก้ไขปัญหอันอาจเกิดขึ้นจากความแตกต่างของประสิทธิภาพ การปฏิบัติงาน ก็จะต้องดำเนินการโดยมีการเลื่อนขั้นโยกย้ายหรือลดตำแหน่ง

5. การอบรมและพัฒนา (Training and development process) คือ ขั้นตอนที่เป็นหน้าที่สำคัญที่ต้องมีอยู่ตลอดเวลาทุกขณะที่มี (Training) และการพัฒนา (Development) ซึ่งหมายถึง กิจกรรมหรือหน้าที่งานทางการบริหารบุคคลที่จัดทำขึ้น มุ่งที่จะให้มีการเสริมความรู้ ความสามารถ ตลอดจนความชำนาญให้มีขึ้นในตัวพนักงาน เพื่อที่จะให้แน่ใจได้ว่าคุณภาพของตัวพนักงานจะไม่ ตกต่ำลงเพราะผลอันสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านเทคนิค วิธีการผลิต และเงื่อนไขของปัจจัยสภาพแวดล้อมอื่น ตลอดจนการช่วยให้พนักงานมีความเติบโต ก้าวหน้าทันโลก

6. การจ่ายผลตอบแทน (Compensation process) คือ กิจกรรมทางด้านการหาวิธีและทำการจ่ายผลตอบแทนพนักงานด้วยผลประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อให้พนักงานได้รับความพอใจ สมเหตุสมผลและเพียงพอในระดับที่จะสามารถสร้างแรงจูงใจขึ้นในตัวพนักงาน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดกำลังใจที่ดี และทำให้ผลผลิตสูงขึ้น งานเหล่านี้ก็คืองานที่เกี่ยวกับการบริหารค่าจ้างเงินเดือนตลอดจนผลประโยชน์ตอบแทนอื่น ๆ

7. การทำนุบำรุงรักษาด้านสุขภาพ ความปลอดภัย และแรงงานสัมพันธ์ (Health, Safety, Maintenance, Process and labor relations) เพื่อการรักษาสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพนักงานและบริษัท การต้องคอยดูแลทั้งเรื่องสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยย่อมเป็นงานอีกด้านหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงและมีแผนงานและวิธีปฏิบัติทางด้านนี้ครบตามสมควร ทั้งนี้ก็เพื่อการมีผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งกิจกรรมที่จะมีไว้นี้ก็เพื่อคอยป้องกันแก้ไข และเสริมสร้างความสัมพันธ์ ทั้งด้านการดูแลเอาใจใส่ตามปกติและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนายจ้างและพนักงาน ตลอดเวลาจะต้องสร้างควมมีระบบของการเจรจาระหว่างทั้งสองฝ่ายให้ตั้งบนฐานที่มีความหวังดีและเจตนาที่ดีต่อกัน ทั้งนี้ก็เพื่อความราบรื่นในการอยู่ร่วมกัน

8. การใช้วินัย และการควบคุม ตลอดจนการประเมินผล (Discipline, Control and evaluation process) ในขั้นนี้ก็คือการต้องมีการรักษากติกาด้วยวิธีการดำเนินการทางวินัยที่ถูกต้อง เพื่อป้องกันการเสียหายและให้ความเป็นธรรมแก่พนักงาน ซึ่งก็ย่อมหมายถึงการต้องมีกลไกในการควบคุม ติดตาม และประเมินผลประสิทธิภาพของระบบการบริหารงานบุคคลให้ครบถ้วนทุกหน้าทั้งงาน และทุกขอบเขตของกิจกรรม ทั้งนี้ก็เพื่อวัตถุประสงค์ในด้านความสำเร็จผลทางด้านการบริหาร ทรัพยากรบุคคลที่สมบูรณ์แบบให้ได้อยู่ตลอดเวลาตนเอง ในที่นี้ การต้องคอยวิจัยค้นคว้า และพัฒนาเทคนิควิธีการ ที่ใช้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นก็ต้องกระทำเป็นประจำด้วย

นพพงษ์ บุญจิตรธาตุย์ (2551: 37) กล่าวถึง การบริหารด้านบุคคลมี 4 ประการ ดังนี้

1. การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากร หมายถึง กระบวนการสรรหาด้านบุคคล ภายนอก หรือการเลือกด้านบุคคลคนภายในเข้ารับตำแหน่งเป็นครู เริ่มตั้งแต่การวางแผนกำลังด้านบุคคล การสรรหา การเลือกสรร การบรรจุแต่งตั้ง การทดลองปฏิบัติงาน
2. การจรรงรักษาบุคคล หมายถึง การที่จะทำให้บุคคลในโรงเรียนทำงานด้วยความเต็มใจ ตามกำลังความสามารถ เริ่มตั้งแต่ การปฐมนิเทศ การจัดบุคคลเข้าทำงาน การนิเทศงาน การประเมินผล การปฏิบัติงาน การพิจารณาความดีความชอบ การเสริมสร้างวินัยและการร้องทุกข์
3. การพัฒนาบุคคล หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในหน้าที่ ประกอบด้วย การประชุมปฏิบัติการ การอบรมสัมมนา การศึกษาดูงาน การศึกษาต่อ
4. การให้พ้นจากงาน หมายถึง การให้คนในโรงเรียนออกจากหน้าที่การเป็นครู ประกอบด้วย การลงโทษทางวินัย การลาออก การลาศึกษา โรงเรียนบอกลีกสัญญาจ้าง ถึงแก่กรรม การเกษียณอายุ ตลอดจนทุพพลภาพ

สุจินต์ สว่างศรี (2554: 33) ได้สรุปว่าการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนการศึกษาพิเศษควรมีขอบข่าย ดังนี้

1. การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง การสรรหา การบรรจุและแต่งตั้ง ให้สอดคล้องกับระเบียบวิธีปฏิบัติของสำนักงบประมาณ และสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ
2. บำรุงรักษาบุคลากร ให้มีขวัญกำลังใจ ให้สามารถปฏิบัติงานได้ด้วย ความเต็มใจอย่างเต็มกำลังความสามารถ
3. เสริมสร้างประสิทธิภาพด้วยการพัฒนาบุคลากรที่เป็นระบบให้เป็นครู การศึกษาพิเศษมืออาชีพ
4. มีการส่งเสริมเรื่องวินัย การรักษาวินัย ประเมินประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน เมื่อไม่สามารถพัฒนาได้ต้องปรับให้ออกจากงาน

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 27 ให้ผู้บริหารสถานศึกษา มีอำนาจและหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (ราชกิจจานุเบกษา, 2553)

1. ควบคุม ดูแลให้การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาสอดคล้องกับนโยบาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์ และวิธีการตามที่ ก.ค.ศ. กำหนด
2. พิจารณา เสนอความดีความชอบของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ในสถานศึกษา

3. ส่งเสริม สนับสนุนข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา ให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4. จัดทำมาตรฐาน ภาระงานสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

5. ประเมินผลการปฏิบัติงานตามมาตรฐานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

จากที่คณะเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรบุคคลจากนักวิชาการ และนักบริหาร ที่กล่าวไว้ข้างต้น สรุปได้ว่า การบริหารทรัพยากรบุคคลนั้นเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน ด้านบุคคลในหน่วยงาน หรือองค์กรอันได้แก่

1. การวางแผนอัตรากำลัง อันได้แก่ การวิเคราะห์งาน การจัดกลุ่มงาน การกำหนดตำแหน่ง กำหนดความต้องการ ภายในหน่วยงานหรือองค์กร

2. การสรรหาและคัดเลือก เป็นกระบวนการให้ได้มาซึ่งบุคคลตามการวางแผน อัตรากำลัง โดยวิธีการสรรหา ซึ่งได้แก่ การเสนอความต้องการกำลังคนเข้ามาทำงานด้วยการชักชวน การประกาศทางสื่อมวลชน เพื่อชักชวนให้ตนเข้ามาสมัครในตำแหน่งที่ต้องการ และวิธีการคัดเลือก คือ การจัดสรรคนที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่ต้องการด้วยวิธีการรับสมัครแล้วดำเนินการคัดเลือกด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การสอบ การสัมภาษณ์ เป็นต้น

3. การให้ค่าตอบแทน บำรุงรักษาบุคคล ได้แก่การกำหนดอัตราเงินค่าตอบแทน รายวัน หรือรายเดือน การให้สวัสดิการแก่บุคลากรในหน่วยงาน เช่น กรณีเจ็บป่วย การเดินทาง ค่าเช่าบ้าน หรืออื่น ๆ เพื่อให้บุคลากรเกิดขวัญกำลังใจที่ดีในการปฏิบัติงาน

4. การพัฒนาบุคคล เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากร ในหน่วยงานหรือองค์กรให้เกิดความรู้ความสามารถ ความชำนาญในงานที่ปฏิบัติ เช่น การประชุม การฝึกอบรม สัมมนา เป็นต้น

5. การให้บุคคลพ้นจากงาน เป็นการดำเนินการทางด้านวินัย หรือการพิจารณา โทษกรณีที่บุคคลกระทำผิดกฎ ระเบียบของหน่วยงานหรือองค์กร รวมทั้งถึงการให้ออกจากงานในกรณีที่หมดสัญญาจ้างของลูกจ้างชั่วคราวในหน่วยงานราชการต่าง ๆ

4.2.2 การบริหารงบประมาณ

การบริหารงบประมาณในหน่วยงานเป็นการวางแผนการใช้งบประมาณ และสินทรัพย์ โดยการบริหารจัดการและการวางแผน รวมทั้งการระดมทรัพยากร การรายงานผลการใช้ งบประมาณ เพื่อความโปร่งใสและตรวจสอบได้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกิจกรรม แผนงาน โครงการที่หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนดไว้ให้เกิดประสิทธิภาพและยังประโยชน์สูงสุดต่อ การบริหารภารกิจ (พรพรรณ อินทรประเสริฐ, 2550: 71) โดยจะต้องปฏิบัติเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและกำหนดระยะเวลาของงบประมาณ ซึ่งจะครอบคลุมถึงภารกิจที่ต้องดูแลเรื่องการใช้เงิน ตามที่ได้รับงบประมาณมาแล้ว ในประเด็นต่อไปนี้ (เกตุเมณี ฉงบุญเรือง, 2557: 41)

1. การเสนอของบประมาณ

2. การใช้จ่ายงบประมาณ

3. แผนควบคุมงบประมาณ

4. การประเมินผลการบริหารงบประมาณ

นอกจากนี้ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2554: 3) ยังได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารงบประมาณตามระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการบริหาร งานงบประมาณ ดำเนินการได้เฉพาะหน่วยงานที่ได้จัดสรร เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริหารด้านการเงิน ได้ปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานด้านงบประมาณมาเป็นการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์ กำกับ ติดตาม และตรวจสอบข้อมูลการเงินที่ถูกต้องแม่นยำและทันต่อการตัดสินใจ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่ตอบสนองพันธกิจ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2552: 36 - 37) กล่าวถึง กระบวนการบริหารด้านงบประมาณว่ามีแนวการดำเนินการ ดังนี้

1. ปรับระบบงบประมาณ เป็นงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance Based Budgeting) เพื่อให้การจัดสรรงบประมาณสัมพันธ์กับผลผลิต
2. ปรับระบบการจัดสรรงบประมาณจากอุปทานหรือสถานศึกษาเป็นหลัก (Supply Side) มาเป็นการจัดสรรที่เน้นอุปสงค์ หรือผู้เรียน (Demand Side) และมีระบบ เช่น คุปองการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเลือกรับบริการตามความต้องการ
3. ใช้มาตรการทางภาษีอากรเพื่อส่งเสริมและจูงใจการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา และระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาศึกษาและเรียนรู้
4. ใช้เครื่องมือทางการเงินโดยผ่านการจัดสรรงบประมาณ เพื่อเป็นกลไกความแตกต่าง เพื่อยกระดับภาพและมาตรฐานการศึกษา

แนวทางในการดำเนินการดังกล่าวจะต้องมุ่งตอบสนองเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และเน้นการบริหารที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานตามโครงสร้างการกระจายอำนาจ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการจัดการศึกษา จึงกำหนดหลักการบริหารทรัพยากรการศึกษาไว้ ดังนี้

1. หลักความเป็นธรรม (Equity) เพื่อให้ทุกคนได้รับโอกาสโยเท่าเทียมกัน
2. หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and Effectiveness) บริหารจัดการทรัพยากรโดยคำนึงถึงควมมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการบริหาร
3. หลักความพอเพียง (Adequacy) บริหารทรัพยากรโดยอาศัยหลักของความพอเพียงมิให้เกิดปัญหาในด้านการขาดแคลนจนทำให้ไม่สามารถบริหารงานได้
4. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) เพื่อความเป็นอิสระคล่องตัวของสถานศึกษาในการบริหารงาน เมื่อกำหนดนโยบาย แนวทางแล้วจึงควรให้ทุกฝ่ายที่รับผิดชอบงาน ได้มีโอกาสได้มีอำนาจในการตัดสินใจในการบริหารงบประมาณต่อทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ของตนเอง เพื่อให้สอดคล้อง สนองตอบความต้องการ และความจำเป็นของผู้เรียนและจัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้มาตรฐานได้
5. หลักเสรีภาพ (Freedom of Choice) การให้ผู้เรียนมีสิทธิเลือกเข้าเรียนในสถานศึกษาได้ตามความต้องการ สถานศึกษาจะต้องแข่งขันกันพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการจัดการศึกษาที่สนองตอบความต้องการของผู้เรียน
6. หลักการปฏิบัติได้จริง (Practicality) การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรด้านอื่น ๆ ที่นำมาปฏิบัติต้องมีรูปแบบวิธีการคำนวณที่สามารถอธิบายให้ทุกฝ่ายเข้าใจได้ ไม่ยุ่งยากซับซ้อน สามารถคาดการณ์และตรวจสอบได้ตามความจำเป็นในการบริหารจัดการทรัพยากรบริหารสถานศึกษา

การบริหารงบประมาณของโรงเรียนการศึกษาพิเศษนั้นมีความจำเป็นอย่างมาก เพราะการจัดการศึกษาพิเศษจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก เพราะเป็นโรงเรียนประเภทประจำ เป็นการจัดการศึกษาแบบให้เปล่า โดยผู้ปกครองนักเรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ดังนั้นกระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนการศึกษาพิเศษจะขาดงบประมาณไม่ได้ เพราะสภาพอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม ต้องปลอดจากอุปสรรค ทุกสิ่งทุกอย่าง โรงเรียนจะต้องจัดทำให้นักเรียน ฉะนั้น การบริหารงบประมาณของโรงเรียน จึงต้องมุ่งเน้นความเป็นอิสระในการบริหารจัดการให้มีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของโรงเรียน รวมถึงจัดหารายได้จากการบริการมาใช้บริหารจัดการเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นต่อผู้เรียน (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2556: 29) ดังนั้น กระบวนการบริหารงบประมาณในโรงเรียนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้การปฏิบัติงานในด้านงบประมาณ ที่ได้รับการจัดสรรเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการที่ถูกต้อง และเป็นไปตามแผนการใช้จ่ายเงิน งบประมาณ ให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามเป้าหมาย

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารงบประมาณ เป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติงาน ในด้านงบประมาณที่ได้รับการจัดสรร ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการที่ถูกต้อง และเป็นไปตามแผนการใช้จ่ายเงินงบประมาณ เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามเป้าหมาย การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผลเท่าเทียมกัน จะส่งผลให้การจัดการศึกษามีคุณภาพได้มาตรฐานตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา

4.2.3 การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะ ความรู้ ความสามารถ วิธีการ เทคนิคการจัดการ รวมถึงการวางแผนในการจัดสรรทรัพยากรปัจจัย ให้เพียงพอกับความต้องการ ภายใต้ข้อกำหนดของขอบเขตของงาน งบประมาณ ระยะเวลาและคุณภาพ โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีประสิทธิภาพ บนพื้นฐานของต้นทุนในการดำเนินงานที่ต่ำและใช้เวลาน้อยที่สุด และในแต่ละโครงการประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายนั้นทรัพยากรทางด้านวัสดุ และอุปกรณ์ ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลต่อกระบวนการในการดำเนินงาน การเปลี่ยนแปลง หรือความผันแปร ที่เกี่ยวกับวัสดุและอุปกรณ์จะก่อให้เกิดผลกระทบต่องาน (สันติ ชินานูวัตินวงศ์, 2549) จึงต้องอาศัยกระบวนการในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในทุก ๆ ด้านเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งกระบวนการบริหารจัดการนั้นถือเป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติงานด้านการบริหารงานจัดการ ในการปฏิบัติงานจึงต้องคำนึงถึงความรู้ที่ต้องการใช้ในการปฏิบัติงานนั้น ๆ ดังนั้นนักการศึกษาและนักวิจัย กล่าวถึงไว้ ดังนี้

วิจารณ์ พานิช (ออนไลน์: 2555) กล่าวว่า กระบวนการการบริหารจัดการ ต้องพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และสถานการณ์ที่มีผลกระทบซึ่ง การบริหารจะต้องมีการวางแผนการปฏิบัติงานทุกระยะ ต้องมีการปรับแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีการกำหนดผลสัมฤทธิ์ของงานที่เป็นความจริง ดังนั้นต้องมีการพัฒนาความรู้ เพื่อให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ มีแนวทางการดำเนินการพัฒนา ดังนี้

1. ต้องสร้างระบบให้สามารถรับรู้ข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง
2. ต้องสามารถปรับประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไป
3. ต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์ และปรับเปลี่ยน ทัศนคติ เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีคุณธรรม
4. ต้องมีการสร้างความมีส่วนร่วมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อนำมาพัฒนาใช้ในการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

กูลิค (Gulick, 1936 cited in Bartol et al., 1998: 20) นักวิชาการทางการบริหารในยุคทัศนะดั้งเดิม (Classical Viewpoint) ได้จำแนกกระบวนการบริหารการศึกษา ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการที่รู้จักกันในตัวอักษรย่อที่ “POSDCORB” จนกลายเป็นคัมภีร์ของการจัดการองค์กรในยุคต้นของศาสตร์การบริหาร ออกเป็น 7 หน้าที คือ

1. การวางแผน (Planning: P) หมายถึง การเตรียมการไว้ล่วงหน้าก่อนลงมือปฏิบัติ
2. การจัดการองค์การ (Organizing: O) หมายถึง การวางโครงสร้างการทำงานในองค์การให้สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
3. การจัดคนเข้างาน (Staffing: S) หมายถึง การจัดบุคคลที่คุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ให้รับผิดชอบงานในตำแหน่ง เป็นภารกิจเกี่ยวกับบุคลากรทั้งหมดในเรื่องเกี่ยวกับการสรรหา การฝึกอบรม ตลอดจนการสร้างสภาพแวดล้อมของการทำงานที่ดี
4. การสั่งการ (Directing: D) หมายถึง กิจกรรมที่เป็นภาระหน้าที่สำคัญของผู้บริหารที่จะต้องทำการตัดสินใจ สั่งการ ออกคำสั่ง และควบคุมการทำงาน
5. ความร่วมมือ (Coordinating: Co) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของงานเข้าด้วยกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ พยายามสร้างระบบการติดต่อสื่อสาร การสร้างกลุ่มทำงาน
6. การรายงาน (Reporting: R) หมายถึง การรายงานถึงสภาพการปฏิบัติงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบ เป็นการแสดงถึงข้อเท็จจริง ปัญหา และอุปสรรค ในการดำเนินงาน ตลอดจนการชี้แจงหรือประชาสัมพันธ์ผลการปฏิบัติงานของหน่วยงาน
7. งบประมาณ (Budgeting: B) หมายถึง การศึกษาถึงการใช้จ่ายเงินในการบริหารงานงบประมาณ รวมตลอดถึงการวางแผน การคลัง การทำบัญชี และการควบคุม เพื่อให้มีการใช้จ่ายเงินตรงตามเป้าหมายของการบริหารที่กำหนดไว้ และนอกจากนี้ วิโรจน์ สารรัตน์ (2555: 42) ได้กล่าวถึงว่า กระบวนการบริหารจัดการในทำนองสอดคล้องกันกับแนวคิดการบริหารจัดการของ Gulick แต่มีเพียง 4 ประการ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning)
2. การจัดองค์การ (Organizing)
3. การนำ (Leading)
4. การควบคุม (Controlling)

อุไรวรรณ ปฐมบุรณ์. (2556: 37) ได้สรุป กระบวนการบริหารจัดการ ว่า คือ หลักการบริหารงานในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความสามารถในเรื่องของกระบวนการบริหารในงานองค์กร ประกอบด้วย การวางแผน กำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ขององค์กร การกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่และการมอบหมาย การควบคุมงาน การประสานงาน การประเมินผลการดำเนินงาน การรายงานผล การดำเนินงาน การวางแผนปรับปรุงและพัฒนางานโครงสร้างที่ชัดเจนสามารถปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างรวดเร็ว และเหมาะสมกับสถานการณ์

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า กระบวนการบริหารจัดการ เป็นแนวทางในการบริหารองค์การของผู้บริหารนำมาใช้เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุตามเป้าหมาย โดยต้องอาศัยประสบการณ์ ความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการวางแผน การจัดการองค์การ การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การสร้างเครือข่าย การรายงานผลการปฏิบัติงาน และการบริหารงบประมาณให้เกิดประสิทธิภาพ รวมทั้งมีทักษะในการนำกระบวนการบริหารจัดการในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เผชิญทั้งในปัจจุบันและที่คาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

สำหรับการบริหารจัดการของโรงเรียนแพร่ปัญญาภูมิจังหวัดแพร่ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาซึ่งเป็นภาระงานที่หนัก ต้องอาศัยความมุ่งมั่นทุ่มเทของบุคลากร การนำกระบวนการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานแนวคิดทางการบริหาร และการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้สถานศึกษาเป็นองค์กรหลักในการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพโดยประกอบด้วย

1. จัดทำวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ แผนงานโครงการ ยุทธศาสตร์ โดยมีจุดเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาและการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่าย
2. กำหนดโครงสร้างการบริหารงานครอบคลุมกับภารกิจของโรงเรียน และกำหนดบทบาทหน้าที่ตามสายบังคับบัญชา
3. การมีบทบาทเป็นผู้อำนวยการอำนวยความสะดวก เป็นผู้นำ และผู้สนับสนุน และสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน
4. การนำระบบการนิเทศภายในมาใช้เป็นกลยุทธในการพัฒนาคนและพัฒนางาน
5. กระจายอำนาจความรับผิดชอบและการตัดสินใจให้ทีมงาน เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมและบริหารโดยองค์คณะบุคคล

นอกจากนี้ยังได้นำระบบการประกันคุณภาพการศึกษา (Quality Assurance) มาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ซึ่งถือว่าเป็นกลไกที่สำคัญมากประการหนึ่งที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และสร้างความมั่นใจได้ว่าสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้ตามมาตรฐานที่กำหนด ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้ ความสามารถ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนดและที่สังคมต้องการ ซึ่งมีกระบวนการในการดำเนินการตามกฎหมายกระทรวงว่าด้วยการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 ข้อ 3 ที่กำหนด ให้สถานศึกษาแต่ละแห่งจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ดังนี้ (ราชกิจจานุเบกษา, 2561: 3)

1. กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาแต่ละระดับ และประเภทการศึกษาที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศกำหนด
2. จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา
3. ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้
4. จัดให้มีการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา
5. ติดตามผลการดำเนินการ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา
6. จัดส่งรายงานผลการประเมินตนเอง ให้แก่หน่วยงานต้นสังกัด หรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษาเป็นประจำทุกปี

4.2.4 การบริหารวัสดุอุปกรณ์

1) งานพัสดุ

พัสดุ หมายถึง สิ่งของ ที่ดิน บ้านเรือน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545: 581) ส่วนระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ 2535 ได้ให้ความหมายของพัสดุว่า หมายถึง วัสดุ ครุภัณฑ์ ที่ดิน และสิ่งก่อสร้างที่กำหนดไว้ในหนังสือการจำแนกประเภทรายจ่าย ตามงบประมาณ ของสำนักงบประมาณ การพัสดุ หมายถึง การซื้อ การจ้าง การซ่อมแซมบำรุงรักษา การจัดทำเอง การแลกเปลี่ยน การเช่า การยืม การควบคุม และการดำเนินการอื่น ๆ ที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2535 หมวด 1 ข้อ 5

2) ครุภัณฑ์

ครุภัณฑ์ สามารถจำแนกตามความแตกต่างออกได้ดังนี้

- 2.1) วัสดุสิ้นเปลือง หมายถึง สิ่งของเมื่อโดยสภาพเมื่อใช้แล้วย่อมสิ้นเปลืองหมดไปเองหรือแปรสภาพ หรือไม่คงสภาพเดิมอีกต่อไป เช่น ยางลบ หมึกโรเนียว น้ำมัน ฯลฯ
- 2.2) วัสดุถาวร หมายถึง สิ่งของที่มีลักษณะคงทนถาวรแต่มีอายุการใช้งานที่จำกัด เช่น เครื่องเย็บกระดาษ กรรไกร มีด พลุ ขวาน ฟุตบอล ไม้ปิงปอง บาสเกตบอล ฯลฯ
- 2.3) ครุภัณฑ์ หมายถึง สิ่งของ หรือของใช้ที่มีลักษณะคงทนถาวร บางอย่างมีอายุการใช้งานจำกัด เช่น โต๊ะ ตู้เก็บเอกสาร พิมพ์ดีด โทรทัศน์ ฯลฯ

3) ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง

- 3.1) ที่ดิน หมายถึง พื้นที่และบริเวณโรงเรียนเป็นเจ้าของตามระเบียบที่ว่าด้วยราชพัสดุ
- 3.2) สิ่งก่อสร้าง หมายถึง อาคารและสิ่งก่อสร้างขึ้นในที่ดินของโรงเรียน สำหรับงานด้านพัสดุมีขอบข่ายในการดำเนินงาน คือ วัสดุควบคุมโดยการลงบัญชีครุภัณฑ์ควบคุม โดยการลงทะเบียน ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง ควบคุมโดยนำขึ้นทะเบียนที่ราชพัสดุงานที่สำคัญในด้านพัสดุ การจัดหา การซื้อ การจ้าง การจัดทำเอง และการแลกเปลี่ยนการควบคุม ลงบัญชี ลงทะเบียน และการเบิกจ่ายพัสดุ การจำหน่ายกรณีชำรุด บกพร่อง เสียหาย และหาผู้รับผิดชอบทางแพ่งการตรวจสอบประจำปี

ในปัจจุบันมีการนำสื่อเทคโนโลยี มาใช้ในการจัดเก็บ สร้าง และสื่อสารสนเทศ เพื่อการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้น พัสตุ ครูภัณฑ์ จึงครอบคลุมเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบันทึก จัดเก็บ ประมวลผล ค้น คืบ ส่งและรับข้อมูล ซึ่งรวมถึง ที่ใช้ในกระบวนการข้างต้น เช่น คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์จัดเก็บข้อมูลบันทึก เป็นต้น รวมทั้งระบบที่ควบคุมการทำงานของอุปกรณ์เหล่านี้ เช่น ระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์และระบบสื่อสาร ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา เนื่องจากสื่อในการเรียนรู้เป็นตัวช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ที่เร็วขึ้น เกิดทักษะในการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ครูและผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีหน้าที่รับผิดชอบช่วยเหลือให้ สิ่งเหล่านี้มีอย่างเพียงพออยู่ในสภาพใช้งานได้และใช้สื่อเหล่านี้ เป็นส่วนช่วยให้เกิดการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ และการบริหารวัสดุและอุปกรณ์ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรทางการศึกษา การกำหนดนโยบายและวางแผน การวิเคราะห์การใช้ ความต้องการการแสวงหาทรัพยากร การลงทะเบียนและแจกจ่ายวัสดุ การประเมินการใช้วัสดุ และการปรับปรุง ดังนั้นกระบวนการบริหารวัสดุและอุปกรณ์จึงจำเป็นต้องดำเนินการให้ได้ประโยชน์และคุ้มค่าสูงสุด

ราชกิจจานุเบกษา. (2560: 65 - 70) ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 หมวด 9 ได้กล่าวถึงการบริหารพัสดุมิขั้นตอนนี้ ดังนี้

1. การเก็บและการบันทึก เมื่อได้รับมอบพัสดุแล้ว ให้ดำเนินการลงบัญชีหรือลงทะเบียนเพื่อควบคุมพัสดุ โดยแยกเป็นชนิด ประเภท และแสดงรายการของพัสดุ จัดให้มีหลักฐานการรับเข้าบัญชีหรือทะเบียนไว้ประกอบรายการ พร้อมกับเก็บรักษาพัสดุให้เป็นระเบียบเรียบร้อยปลอดภัย และครบถ้วนถูกต้องตรงตามบัญชี

2. การเบิกจ่ายพัสดุ เพื่อนำพัสดุที่ได้ลงบัญชี หรือลงทะเบียนเรียบร้อยแล้วไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งผู้จ่ายพัสดุจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของใบเบิก และเอกสารประกอบ (ถ้ามี) แล้วลงบัญชี หรือทะเบียนทุกครั้งที่มีการจ่าย

3. การให้ยืม หรือนำพัสดุไปใช้ในกิจการเพื่อประโยชน์ของทางราชการ ให้ผู้ยืมทำหลักฐานการยืมเป็นลายลักษณ์อักษรแสดงเหตุผลและกำหนดวันส่งคืน โดยมีหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

3.1 การยืมระหว่างหน่วยงานของรัฐ จะต้องได้รับอนุมัติจากหัวหน้าหน่วยงานของรัฐผู้ให้ยืม

3.2 การให้บุคคลยืมใช้ภายในสถานที่ของหน่วยงานของรัฐเดียวกัน จะต้องได้รับอนุมัติจากหัวหน้าหน่วยงานซึ่งรับผิดชอบพัสดุนั้น แต่ถ้ายืมไปใช้นอกสถานที่ของหน่วยงานของรัฐจะต้องได้รับอนุมัติจากหัวหน้าหน่วยงานของรัฐ

ผู้ยืมพัสดุประเภทใช้คงรูปจะต้องนำพัสดุนั้นมาส่งคืนให้ในสภาพที่ใช้การได้เรียบร้อย หากเกิดชำรุดเสียหาย หรือใช้การไม่ได้ หรือสูญหายไป ให้ผู้ยืมจัดการแก้ไขซ่อมแซมให้คงสภาพเดิม โดยเสียค่าใช้จ่ายของตนเอง หรือขอใช้เป็นพัสดุประเภท ชนิด ขนาด ลักษณะ และคุณภาพ อย่างเดียวกัน หรือขอใช้เป็นเงินตามราคาที่เป็นอยู่ในขณะยืม

3.3 การยืมพัสดุประเภทใช้สิ้นเปลืองระหว่างหน่วยงานของรัฐ ให้กระทำได้เฉพาะเมื่อ หน่วยงานของรัฐผู้ยืมมีความจำเป็นต้องใช้พัสดุนั้นเป็นการรีบด่วน จะดำเนินการจัดหาได้ไม่ทันการ และหน่วยงานของรัฐผู้ให้ยืมมีพัสดุนั้น ๆ พอที่จะให้ยืมได้โดยไม่เป็นการเสียหายแก่หน่วยงานของรัฐ ของตน และให้มีหลักฐานการยืมเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้ โดยปกติหน่วยงานของรัฐผู้ยืมจะต้อง จัดหาพัสดุเป็นประเภท ชนิด และปริมาณเช่นเดียวกันส่งคืนให้หน่วยงานของรัฐผู้ให้ยืม

3.4 เมื่อครบกำหนดยืม ให้ผู้ให้ยืม หรือผู้รับหน้าที่แทนมีหน้าที่ติดตาม ทวงพัสดุที่ให้ยืมไป คืนภายใน 7 วัน นับแต่วันครบกำหนด

4. การบำรุงรักษา หน่วยงานของรัฐจะต้องจัดให้มีผู้ควบคุมดูแลพัสดุที่อยู่ใน ความครอบครองให้อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งานได้ตลอดเวลา โดยให้มีการจัดทำแผนการซ่อมบำรุง ที่เหมาะสมและระยะเวลาในการ ซ่อมบำรุงด้วย ในกรณีที่พัสดุเกิดการชำรุด ให้หน่วยงานของรัฐ ดำเนินการซ่อมแซมให้กลับมาอยู่ในสภาพ พร้อมใช้งานโดยเร็ว

5. การตรวจสอบพัสดุประจำปี ภายในเดือนสุดท้ายก่อนสิ้นปีงบประมาณ ของทุกปี ให้หัวหน้าหน่วยงานของรัฐ หรือหัวหน้าหน่วยพัสดุแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการตรวจสอบพัสดุ ซึ่งมีใช่เป็นเจ้าหน้าที่ตามความจำเป็น เพื่อตรวจสอบการรับจ่ายพัสดุในงวด 1 ปีที่ผ่านมา และตรวจนับ พักตร์ประเภทที่คงเหลืออยู่เพียงวันสิ้นงวดนั้น ว่าการรับจ่ายถูกต้องหรือไม่ พักตร์คงเหลือมีตัวอยู่ตรง ตามบัญชี หรือทะเบียนหรือไม่ มีพัสดุใดชำรุด เสื่อมคุณภาพ หรือสูญไปเพราะเหตุใด หรือพัสดุใด ไม่จำเป็นต้องใช้ในหน่วยงานของรัฐต่อไป แล้วให้เสนอรายงานผลการตรวจสอบดังกล่าวต่อผู้แต่งตั้ง ภายใน 30 วันทำการ นับแต่วันเริ่มดำเนินการตรวจสอบพัสดุนั้น

6. การจำหน่ายพัสดุ หลังจากการตรวจสอบแล้ว พักตร์ใดหมดความจำเป็น หรือหากใช้ในหน่วยงานของรัฐ ต่อไปจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ให้เจ้าหน้าที่เสนอรายงานต่อหัวหน้า หน่วยงานของรัฐ เพื่อพิจารณา สั่งให้ดำเนินการตามวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

6.1 ขายให้ดำเนินการขายโดยวิธีทอดตลาดก่อน แต่ถ้าขายโดยวิธีทอดตลาด แล้วไม่ได้ผลดี ให้นำวิธีที่กำหนดเกี่ยวกับการซื้อมาใช้โดยอนุโลม เว้นแต่กรณี ดังต่อไปนี้

1) การขายพัสดุดังหนึ่งซึ่งมีราคาซื้อ หรือได้มารวมกันไม่เกิน 500,000 บาท จะขายโดยวิธีเฉพาะเจาะจงโดยการเจรจาตกลงราคากันโดยไม่ต้องทอดตลาดก่อนก็ได้

2) การขายให้แก่หน่วยงานของรัฐ หรือองค์การสถานสาธารณกุศล ให้ขายโดยวิธีเฉพาะเจาะจงโดยการเจรจาตกลงราคากัน

3) การขายอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่ แท็บเล็ต ให้แก่เจ้าหน้าที่ ของรัฐที่หน่วยงานของรัฐมอบให้ไว้ใช้งานในหน้าที่ เมื่อบุคคลดังกล่าวพ้นจากหน้าที่ หรืออุปกรณ์ดังกล่าว พ้นระยะเวลาการใช้งานแล้ว ให้ขายให้แก่บุคคลดังกล่าวโดยวิธีเฉพาะเจาะจง โดยการเจรจาตกลงราคากัน

4) การแลกเปลี่ยน ดำเนินการตามวิธีการแลกเปลี่ยนที่กำหนดไว้ใน ระเบียบ

5) โอน ให้โอนแก่หน่วยงานของรัฐ หรือองค์การสถานสาธารณ ทั้งนี้ ให้มีหลักฐานการส่งมอบไว้ต่อกันด้วย

6) แปรสภาพ หรือทำลาย ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่หน่วยงาน ของรัฐกำหนด

6.1) การจำหน่ายเป็นสูญ ในกรณีที่พัสดุสูญไปโดยไม่ปรากฏตัว ผู้รับผิดชอบ หรือมีตัวผู้รับผิดชอบแต่ไม่สามารถขอคืนได้ หรือมีตัวพัสดุอยู่แต่ไม่สมควรดำเนินการตามข้อ 1) – 3) ให้จำหน่ายพัสดุนั้นเป็นสูญ

6.2) การลงจ่ายออกจากบัญชี หรือทะเบียน เมื่อได้ดำเนินการตามวิธีการข้างต้น แล้วให้เจ้าหน้าที่ลงจ่ายพัสดุนั้นออกจากบัญชีหรือทะเบียนทันที แล้วแจ้งให้สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน ทราบภายใน 30 วัน นับแต่วันลงจ่ายพัสดุนั้น สำหรับพัสดุซึ่งต้องจดทะเบียนตามกฎหมายให้แจ้งแก่นายทะเบียนภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด

จากแนวทางในการบริหารงานพัสดุ หรืองานวัสดุและอุปกรณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่า การบริหารงานพัสดุจำเป็นต้องมีการวางแผนให้เป็นระบบ ให้ครอบคลุมทุกขั้นตอน ผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องศึกษาระเบียบข้อปฏิบัติให้เข้าใจเพราะผู้ปฏิบัติจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนของระเบียบที่กำหนดไว้อย่างแม่นยำ จะได้ไม่เกิดผิดพลาดเนื่องจากการละเมิดของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ การบริหารงานเกี่ยวกับพัสดุหรือวัสดุและอุปกรณ์ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ก็จะต้องอาศัยกลไกในการบริหารจัดการที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งองค์กรและหน่วยงานกลาง ต้องมีระบบการควบคุมภายในที่ดี มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และมีจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย นอกจากนี้การบริหารพัสดุต้องให้ความสำคัญกับการนำพัสดุไปใช้ให้เป็นประโยชน์ คำนึงค่าตามความต้องการใช้งานให้มากที่สุด

โรงเรียนแพร่ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ จัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้ยึดแนวทางการบริหารวัสดุและอุปกรณ์ตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ให้เกิดประโยชน์และเกิดความคุ้มค่าในการใช้งานมากที่สุด และนอกจากนี้ ยังต้องจัดบริการเครื่องมือ อุปกรณ์ ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ หรือบริการ ที่ใช้สำหรับคนพิการโดยเฉพาะ หรือที่มีการดัดแปลง หรือปรับใช้ให้ตรงกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการแต่ละบุคคล เพื่อเพิ่ม รักษา คงไว้ หรือพัฒนาความสามารถและศักยภาพที่จะเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารการสื่อสาร รวมถึงกิจกรรมอื่นใดในชีวิตประจำวันเพื่อการดำรงชีวิตอิสระ ซึ่งสถานศึกษาจะต้องมีการจัดบริการ อุปกรณ์ สื่อ เทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งประกอบด้วย

1. ปรับสภาพแวดล้อม สื่อ วัสดุอุปกรณ์ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ มีอาคารสถานที่เหมาะสม เอื้ออำนวยความสะดวกต่อผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
2. ให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศทุกรูปแบบที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
3. จัดห้องเรียนให้มีสื่อ วัสดุอุปกรณ์ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ห้องพัฒนาศักยภาพ หรือห้องแก้ไขความบกพร่องให้มีสื่อ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่เหมาะสมกับความต้องการ
4. จัดให้มีสื่อธรรมชาติ สื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้
5. จัดให้มีการตรวจประเมินถึงความต้องการจำเป็นของแต่ละคน และให้มีการประเมินความสามารถ หรือศักยภาพในการทำงานในสิ่งแวดล้อมเฉพาะบุคคล

สำหรับการบริหารจัดการทรัพยากรด้านวัสดุอุปกรณ์ ของโรงเรียนแพร่ - ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนนั้น ได้มีแนวทางในการบริหารจัดการ ดังนี้

1. ฝ่าย/กลุ่มงาน/ครู เป็นผู้กำหนดความต้องการวัสดุ - อุปกรณ์ โดยระบุไว้ในแผนงานและโครงการ
2. ฝ่าย/กลุ่มงาน ที่รับผิดชอบในการจัดหาพัสดุเป็นผู้รวบรวมความต้องการที่ระบุไว้ในแผนงาน โครงการเพื่อจัดซื้อจัดจ้างตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้าง และการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560

3. จัดให้มีการลงทะเบียนเพื่อควบคุมพัสดุ โดยระบุชื่อรายการ วิธีการได้มา ราคา วันที่ได้มา ตลอดจนจำนวนหน่วยพัสดุ
4. มีการแจกจ่ายวัสดุ อุปกรณ์เมื่อลงทะเบียนพัสดุแล้ว ให้กับฝ่าย/กลุ่มงาน/ครู ที่เป็นเจ้าของแผนงาน โครงการ และทำบัญชีควบคุมกับของเดิมที่มีอยู่แล้ว
5. มีการตรวจสอบครุภัณฑ์ประจำปีทุก ๆ สิ้นปีงบประมาณ และมีการขาย หรือทำลายเมื่อพัสดุนั้นเสื่อมสภาพหรือหมดอายุการใช้งาน
6. จัดให้มีสื่อธรรมชาติ สื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้
7. จัดห้องเรียน ห้องพัฒนาศักยภาพหรือห้องแก้ไขความบกพร่องให้มีสื่อ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่เหมาะสมกับความพิการของนักเรียน

5. แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรและการออกแบบการเรียนรู้การสอน

หลักสูตรถือว่าหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาในแต่ละระดับของสถานศึกษา และถือเป็นแม่บทในการกำหนดทิศทาง และแนวปฏิบัติในการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ และหลักสูตรจะต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอเพื่อให้ทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและการเมือง สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของผู้เรียน

5.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

วีระศักดิ์ วงศ์อินทร์ (2557: 28) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แก้ไข หลักสูตรสถานศึกษาที่มีอยู่แล้ว หรือจัดทำขึ้นมาใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม สภาพปัญหาความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น โดยให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ จัดทำโครงสร้าง หลักสูตรและสาระต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ มีการบูรณาการเนื้อหาสาระทั้งในกลุ่มสาระ การเรียนรู้เดียวกัน และระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามความเหมาะสม มีการนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียน การสอน การนิเทศการใช้หลักสูตร ติดตามประเมินผล รวมทั้งปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรตามความเหมาะสม

สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์ (2545: 10) กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลักสูตรที่ใช้อยู่เดิมให้ใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านการกำหนด จุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชา การเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล ตลอดจนปัจจัยเกี่ยวพันต่าง ๆ ที่จำเป็น เพื่อให้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมายอันใหม่ที่วางไว้

จันทราณี สงวนนาม (2545: 146) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องศึกษาสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรซึ่งเป็นองค์ความรู้เดิม ที่ต้องนำมาจัดให้เป็นระบบ และมีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นรายวิชาและช่วงชั้นโดยการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ซึ่งสถานศึกษาจะต้องจัดสาระการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของชุมชนและสังคม ตลอดจนต้องคำนึงถึงความพร้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดทำคำอธิบายรายวิชาตามหน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตจริงในชุมชนแทนการเรียนรู้จริงจากสิ่งที่ใกล้ตัว สาระการเรียนรู้มีทั้งสิ้น 8 กลุ่มสาระที่สถานศึกษาจะต้องใช้เป็นหลักเพื่อเสริมสร้างพื้นฐานการคิด การเรียนรู้และการแก้ปัญหา ตลอดจนการเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ ศักยภาพพื้นฐานในการคิด การทำงาน และการพัฒนาตนเอง

เอกรินทร์ สีมหาศาล (2545: 84) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรว่า การพัฒนาหลักสูตรจะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น สามารถกระทำได้หลายแนวทาง เช่น การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรเดิมและกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น การปรับ ลด หรือเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาบางเรื่องให้เป็นเรื่องราวของท้องถิ่น จัดทำคำอธิบายรายวิชาหรือสร้างรายวิชาใหม่เพิ่มเติม ปรับปรุงและเลือกใช้ สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับท้องถิ่น โดยสื่อที่ใช้ควรสอดคล้องกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ ของหลักสูตร

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546: 32 - 41) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรว่า การพัฒนาหลักสูตรควรจะเกี่ยวกับคำถาม 4 ประการคือ

1. วัตถุประสงค์ใดที่สถานศึกษาควรจัดให้กับผู้เรียน
2. ประสบการณ์ใดที่สถานศึกษาจะจัดให้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
3. ประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ จะจัดให้มีระบบระเบียบอย่างไรให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

4. จะมีเกณฑ์ใดตัดสินได้ว่าจุดมุ่งหมายต่าง ๆ เหล่านี้บรรลุแล้ว และควรมีจุดเน้นของการพัฒนาหลักสูตร 2 ข้อ คือ

4.1 การเน้นบทบาทของผู้เรียนในกระบวนการเรียน และต้องให้ผู้เรียนมีการพัฒนาหลักสูตรด้วย

4.2 การเน้นการสอนความรู้รวบยอดนั้น ควรจะรวมถึงความรู้ซึ่งผู้เรียนมี ที่ได้รับจากนอกโรงเรียนด้วย ถ้าสิ่งนั้นมีความสัมพันธ์กับหลักสูตรที่เด็กได้เรียนอยู่

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 36) ได้กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 6 ประการ คือ

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สารระแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสภาพปัญหา และความต้องการ ของสังคม ชุมชน ท้องถิ่น

2. วิเคราะห์สภาพแวดล้อม และประเมินสถานภาพสถานศึกษาเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายรวมทั้งคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. จัดทำโครงสร้างหลักสูตรและสาระต่าง ๆ ที่กำหนดให้มีในหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยพยายามบูรณาการเนื้อหาสาระทั้งในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกัน และระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

4. นำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน และบริหารจัดการการใช้หลักสูตรให้เหมาะสม

5. นิเทศการใช้หลักสูตรสถานศึกษา

6. ติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร

จากแนวความคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การจัดทำหลักสูตร การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพหรือบริบทของสถานศึกษาโดยคำนึงถึงผู้เรียน และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อันได้แก่ สังคม ชุมชน ท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนปัจจัยเกื้อหนุนต่าง ๆ ที่จำเป็น ที่จะต้องนำมาบูรณาการเนื้อหา ความรู้ที่เกี่ยวข้องเข้าไปในหลักสูตรของสถานศึกษาเพื่อให้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

5.2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

ทาบ (Taba, 1962: 422 - 425) ได้กำหนดกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียนออกเป็น 5 ขั้นตอน ซึ่งสามารถปรับใช้ได้กับบริบทของประเทศไทย ดังนี้

1. การผลิตหน่วยการเรียนรู้หรือหลักสูตรเฉพาะรายวิชา การดำเนินการจะเป็นไปในลักษณะนำร่องกระบวนการจัดทำหลักสูตรในลักษณะหน่วยการเรียนรู้ หรือหลักสูตรเฉพาะรายวิชา มีกิจกรรมดำเนินการ 8 ประการ ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน ในขั้นนี้คณะกรรมการหลักสูตรของโรงเรียนจะสำรวจความต้องการของผู้เรียนเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำหลักสูตร โดยพิจารณาจากช่องว่าง จุดบกพร่อง และความหลากหลายแห่งภูมิหลังของผู้เรียน

1.2 การกำหนดจุดหมาย ภายหลังจากได้วิเคราะห์ความต้องการของนักเรียนแล้วผู้วางแผนหลักสูตรจะร่วมกันกำหนดจุดหมายที่ต้องการ

1.3 การเลือกเนื้อหา เนื้อหาสาระหรือหัวข้อเนื้อหาที่จะนำมาศึกษาได้มาโดยตรงจากจุดหมาย คณะผู้ทำหลักสูตรไม่เพียงแต่จะต้องพิจารณาจุดหมายในการเลือกเนื้อหาเท่านั้น แต่จะต้องพิจารณาความสอดคล้องและความสำคัญของเนื้อหาที่เลือกด้วย

1.4 การจัดเนื้อหา เมื่อได้เนื้อหาสาระแล้วงานขั้นต่อไปคือการจัดลำดับเนื้อหา ซึ่งอาจจัดตามลำดับจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก หรืออาจจัดตามลักษณะหรือธรรมชาติของเนื้อหาสาระที่ต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้ การจัดเนื้อหาที่เหมาะสมควรจะสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน ความพร้อมของผู้เรียนและระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

1.5 การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้พัฒนาหลักสูตรจะต้องเลือกวิธีการหรือยุทธวิธีที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้กับเนื้อหาได้ นักเรียนจะทำความเข้าใจเนื้อหาผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่กว้างแผนหลักสูตรและครูเป็นผู้เลือก

1.6 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูเป็นผู้ตัดสินใจวิธีการที่จะจัดและกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ และการจัดลำดับขั้นตอนของการใช้กิจกรรม ในขั้นนี้ครูจะปรับยุทธวิธีให้เหมาะกับนักเรียนเฉพาะกลุ่มที่ครูรับผิดชอบ

1.7 การกำหนดสิ่งที่จะต้องประเมินและวิธีการในการประเมิน ครูผู้สอนในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร จะต้องประเมิน และตรวจสอบให้ได้ว่าหลักสูตรดังกล่าวบรรลุจุดหมายหรือไม่ ครูผู้สอนจะต้องเลือกเทคนิควิธีอย่างหลากหลายเพื่อใช้ให้เหมาะสมกับการวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนและให้สามารถบอกได้ว่าจุดหมายของหลักสูตรได้รับการตอบสนองหรือไม่

1.8 การตรวจสอบความสมดุลและลำดับขั้นตอน ผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องมุ่งเน้นที่การจัดทำหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนรู้ให้คงเส้นคงวาและสอดคล้องภายในตัวหลักสูตรเอง การดำเนินการในลักษณะนี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม และเกิดความสมดุลในเนื้อหาและประเภทของการเรียนรู้

2. การนำหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนรู้ไปทดลองใช้ เมื่อคณะผู้รับผิดชอบหลักสูตรได้จัดทำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรในรูปของสื่อ หรือบทเรียนต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว คณะครูก็จะนำเอกสารหลักสูตรเหล่านั้นไปทดลองสอนในชั้นเรียนที่รับผิดชอบ มีการสังเกต วิเคราะห์และเก็บรวบรวมผลการใช้หลักสูตรและการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ขึ้นในอนาคตต่อไป

3. การปรับปรุงเนื้อหาในหลักสูตรให้สอดคล้องกัน ในขั้นตอนนี้จะต้องปรับหน่วย การเรียน หรือหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยพิจารณาความ สอดคล้องระหว่างความสามารถของผู้เรียนกับทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่และกับพฤติกรรมการสอน ของครูมีการรวบรวมข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ได้จากการทดลองไว้ในคู่มือครู เพื่อจะใช้เป็นข้อสังเกต และ แนวทางที่จะช่วยให้ครูได้จัดกิจกรรม การสอนอย่างรอบคอบ

4. การพัฒนากรอบงาน ภายหลังจากจัดทำบทเรียน หรือหลักสูตรรายวิชาต่าง ๆ จำนวนหนึ่งแล้ว ผู้พัฒนาหลักสูตรจะต้องตรวจสอบหลักสูตร และสื่อในแต่ละหน่วย หรือแต่ละรายวิชา ในประเด็นของความเหมาะสมและความเพียงพอของขอบข่ายเนื้อหา และความเหมาะสมของการ จัดลำดับเนื้อหา ครู หรือผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาหลักสูตรจะต้องรับผิดชอบจัดทำหลักการ และ เหตุผลของหลักสูตรโดยดำเนินการผ่านกระบวนการการพัฒนากรอบงาน

5. การนำหลักสูตรไปใช้และเผยแพร่ เพื่อให้ครูที่เกี่ยวข้องนำหลักสูตรไปใช้จริงในระดับ ห้องเรียนอย่างได้ผล จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องจัดฝึกอบรมครูประจำการอย่างเหมาะสม

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542: 119) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตร มีหลักการ ที่สำคัญ คือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน สำหรับการพัฒนาหลักสูตร เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นต้น โดยใช้วิธีการทางสถิติหาข้อสรุป

2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นการกำหนดคุณลักษณะ ความรู้ ความสามารถ เจตคติค่านิยมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เป้าประสงค์ใน แผนการศึกษาแห่งชาติแผนพัฒนาต่าง ๆ ทั้งนี้ให้มีครบทุกพิสัย หรือขอบเขต

3. การกำหนดเนื้อหาสาระ และประสบการณ์เป็นการคัดเลือก การจัดเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ที่คาดว่าจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตร จึงต้องพิจารณา ตัดสินความยาก ง่าย ความกว้าง ลึก ขอบข่ายให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน

4. การนำหลักสูตรไปใช้เป็นการนำโครงการประมวลความรู้หรือหลักสูตรไปปฏิบัติ ให้เกิดผล หัวใจสำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้คือการสอนบุคคลที่มีความสำคัญ คือ ผู้สอน และผู้บริหาร โรงเรียน

5. การประเมินหลักสูตร เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักสูตร โดยนำผลที่ได้ จากการวัดด้วยวิธีการต่าง ๆ มาพิจารณาร่วมกันแล้วสรุปเป็นคุณค่าของหลักสูตรฉบับนั้น

6. การปรับปรุง แก้ไข และเปลี่ยนแปลงหลักสูตร เป็นการตัดสินหลักสูตรฉบับที่ กำลังใช้ หรือทดลองใช้ในกรณีที่เป็นหลักสูตรฉบับร่างขึ้นใหม่โดยใช้วิธีการหรือรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือผสมผสานกัน

5.3 การพัฒนาหลักสูตรสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาจัดเป็นเด็กพิการที่มีความต้องการพิเศษทาง การศึกษาประเภทหนึ่ง ในทั้งหมด 9 ประเภทที่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนได้ เหมือนเด็กทั่วไป เด็กที่มี ภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ระดับเล็กน้อยที่มีระดับสติปัญญาระหว่าง 50 – 69 ส่วนใหญ่เข้าเรียนใน โรงเรียนปกติแต่อาจไม่ได้รับการวินิจฉัย จนกว่าเด็กจะเข้าสู่ระดับประถมศึกษาซึ่งครูจะสังเกตเห็นภาวะ บกพร่องได้ เมื่อเด็กมีปัญหาทางการเรียนหรือปัญหาพฤติกรรม เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา

ระดับเล็กน้อยนั้นมียุทธการเรื้อรัง มีปัญหาด้านภาษา และการสื่อความหมายรวมถึงทักษะทางสังคม ความจำมีความคงทนน้อยกว่าเด็กปกติในวัยเดียวกัน ขาดทักษะ การปรับตัวที่เหมาะสม ทำให้แสดงพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ความสิ้นหวังจากการเรียนรู้ ทำให้เด็กกลุ่มนี้มักคิดว่าไม่ว่าเขาจะพยายามเท่าไร เขาก็จะล้มเหลวทำอะไรไม่สำเร็จ ดังนั้น ครู ผู้ปกครองหรือผู้ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมทักษะ ทางการเรียนรู้ ควรจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กให้เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเล็กน้อยเกิดความคาดหวังต่อความสำเร็จ สร้างประสบการณ์ มอบหมายงานโดยพิจารณาจากความสามารถของเด็กแต่ละคน โดยเด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเล็กน้อย ควรได้รับการสอนที่เน้นความรู้ทางวิชาการ ทักษะการช่วยเหลือตนเอง ทักษะในการใช้ชีวิตในชุมชน และทักษะอาชีพด้วย แต่ระดับและปริมาณของเนื้อหา ควรเหมาะสมกับความ สามารถของแต่ละคนและให้เด็กได้เรียนในชั้นเรียนรวมกับเด็กปกติเพื่อช่วยให้เด็กเหล่านี้ พัฒนา (กุลยา ก่อสุวรรณ, 2553: 39)

ผดุง อาระวิญญู (2538: 47) กล่าวว่า หลักสูตรการเรียนการสอนสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ควรแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. หลักสูตรสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่สามารถเรียนได้ (Educable mentally retarded) ควรครอบคลุมเนื้อหา 4 หมวด ได้แก่
  - 1) ความพร้อมและเนื้อหาวิชาการที่จำเป็น
  - 2) การสื่อสาร (การติดต่อกับผู้อื่น ภาษา และพัฒนาการทางความคิด ความจำ
  - 3) ทักษะทางสังคม การดำรงชีพ นันทนาการ และพัฒนาบุคลิกภาพ
  - 4) พื้นฐานทางด้านการงานและอาชีพ
2. หลักสูตรสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่สามารถฝึกได้ (Trainable mentally retarded) ควรครอบคลุมเนื้อหา 7 ด้าน ได้แก่
  - 1) การช่วยเหลือตนเอง
  - 2) การสื่อความหมายกับผู้อื่น
  - 3) การใช้วัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
  - 4) ทักษะที่จำเป็นที่ใช้ในชีวิตประจำวัน
  - 5) พฤติกรรมทางสังคมที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน
  - 6) ความรู้พื้นฐานที่จำเป็น
  - 7) ความรู้พื้นฐานในการงานและอาชีพ
3. หลักสูตรสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่ต่ำมาก (Severe and Profound mentally retarded) ควรครอบคลุมเนื้อหา 6 ด้าน ได้แก่
  - 1) ทักษะในการช่วยเหลือตนเอง
  - 2) ทักษะในการสื่อสาร
  - 3) ทักษะในการดำรงชีวิตประจำวัน
  - 4) ทักษะในการอ่าน การเขียน และเลขคณิตที่จำเป็นในการดำรงชีพ
  - 5) ทักษะด้านนันทนาการ
  - 6) ทักษะพื้นฐานด้านการงานและอาชีพ

เนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร มีขอบข่ายที่กว้าง เนื่องจากบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีความต้องการแตกต่างกันในแต่ละระดับ และชุมชนแต่ละแห่งสามารถตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในลักษณะที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ ควรเน้นการพัฒนาทักษะทางสังคม ทักษะการช่วยเหลือตนเอง และทักษะที่สำคัญ ได้แก่ ทักษะด้านอาชีพ เป็นต้น

เรนดัก และ อัลเปอร์ (Ryndak & Alper, 1996: 21 - 24) ในการพัฒนาหลักสูตรสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาด้านต่าง ๆ มีวิธีปฏิบัติโดยแยกเป็น 3 ประเด็น คือ 1. รูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา 2. การพัฒนาทักษะพื้นฐานทางวิชาการ 3. ทักษะหน้าที่ในหลักสูตรสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา อยู่บนพื้นฐานพัฒนาการของเด็กปกติ หรืออาจกล่าวได้ว่าแนวคิดหลักในการพัฒนาเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ยึดตามรูปแบบเด็กปกติ โดยเด็กปกติจะมีพัฒนาการต่าง ๆ ที่มีลำดับขั้น และต่อเนื่อง เช่น การใช้กล้ามเนื้อของร่างกาย การรับรู้ ความรู้ความเข้าใจ ทักษะการติดต่อต่าง ๆ ในสังคม ตัวอย่างเช่น เด็กจะเรียนรู้คำง่าย ๆ ก่อนการพูดที่ยากขึ้น หรือเด็กจะคลานก่อนเดิน เมื่อนำแนวคิดของพัฒนาการดังกล่าวมาใช้ก็จะให้ความสำคัญกับทักษะที่เด็กทำไม่ได้ ว่ามีลำดับต่อเนื่องอย่างไร และแก้ไขทักษะเบื้องต้นเหล่านั้นภายใต้ความมุ่งหวังที่ว่ารูปแบบที่ได้จากพัฒนาการของเด็กปกติเมื่อนำมาใช้กับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแล้วจะสามารถช่วยบรรเทาปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามยังคงมีความคิดเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรที่ยึดพัฒนาการของเด็กปกติว่ามีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ดังนี้

1.1 การยึดในพัฒนาการของเด็กปกติอย่างเคร่งครัดมากเกินไป อาจจะทำให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ได้รับการฝึกฝนในทักษะที่ไม่จำเป็นบางอย่าง เพราะการยึดมั่นในพัฒนาการของเด็กปกติจะมุ่งเน้นพัฒนาการที่ต่อเนื่องและสูงขึ้นซึ่งอาจจะถึงเวลาที่ไม่จำเป็นสำหรับเด็กพิเศษเหล่านั้น

1.2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรอาจมีความเหมาะสมในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับเด็กที่มีปัญหาการเรียนรู้ในวัยเด็กแต่อาจมีข้อจำกัดในวัยรุ่นและผู้ใหญ่ ซึ่งรูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวจะให้ความสำคัญโดยยึดพื้นฐานพัฒนาการของเด็กปกติจนลืมหักทักษะที่จำเป็นสำหรับบุคคลที่มีปัญหาในวัยที่สูงขึ้น เช่น ทักษะด้านอาชีพ ทักษะการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

1.3 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่ยึดพัฒนาการของเด็กปกติ อาจไม่ได้จัดเตรียมกิจกรรมการสอนที่ตอบสนองปัญหาในด้านอื่นของเด็ก ซึ่งยังคงมีทักษะที่จำเป็นอีกมากที่เด็กควรจะได้รับ การฝึกหรือการจัดการเรียนการสอน เช่น สิ่งที่เป็นในชีวิตประจำวันต่าง ๆ ทักษะการติดต่อ สื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ทั้งในบ้าน โรงเรียนและสังคม ซึ่งพัฒนาการของบุคคลธรรมดาไม่ได้กล่าวถึง

2. การพัฒนาทักษะพื้นฐานทางวิชาการ สิ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา คือ การมุ่งพัฒนาทักษะทางวิชาการ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับชีวิตของเด็ก ได้แก่ ทักษะทางด้าน การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ ตลอดทั้งทักษะที่จะทำให้เด็กมีชีวิตประจำวันที่ดีขึ้น เช่น ทักษะการใช้เงิน ทักษะการบอกเวลา การอ่านเขียนเรื่องราว ทักษะเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบของทักษะวิชาการ แต่สำหรับเด็กที่มีปัญหาในการเรียนรู้เนื่องจากเด็กมีปัญหาด้านความบกพร่องของสมอง ทำให้เด็กมีปัญหาในด้านกระบวนการทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่

กระบวนการรับรู้ทางการเห็น การได้ยิน ความสามารถทางด้านภาษา ความสามารถในด้านความจำ ส่งผลต่อการอ่านออกเขียนได้ของเด็ก ในการพัฒนาหลักสูตรต้องช่วยเหลือทักษะเบื้องต้นเหล่านี้ก่อน จึงจะช่วยเหลือการเรียนรู้ของเด็กให้ดีขึ้นได้ รูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรที่ยึดทักษะทางวิชาการ มากเกินไปพบว่ามีผลบกพร่องในการนำไปใช้ ดังนี้

2.1 หลักสูตรให้ความสำคัญกับทักษะทางวิชาการกับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาโดยเฉพาะการอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น จนละเลยทักษะบางอย่างที่ไม่ใช่ทักษะวิชาการแต่มีความจำเป็นสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เช่น การเก็บที่นอน การทำอาหาร การสั่งอาหารในร้านอาหาร หรือพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสม เป็นต้น

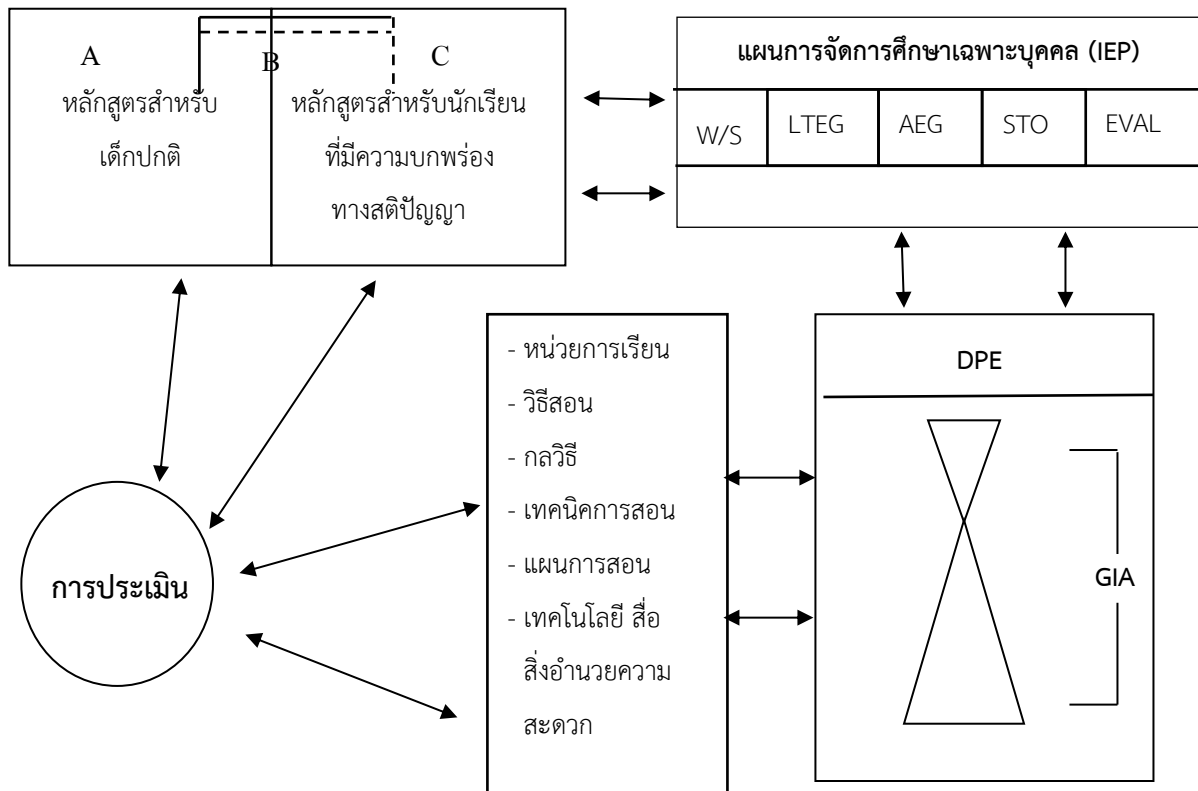
2.2 ทักษะทางวิชาการที่บรรจุลงในหลักสูตรต่างแยกออกจากกัน ไม่ว่าจะเป็น การอ่าน การเขียน หรือการคำนวณ ล้วนแล้วแต่มีกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอนที่แยกตามวิชาเรียนของตน ซึ่งไม่สามารถประกันได้ว่าสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้โดยการแยกเนื้อหาออกจากกันจะสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่

2.3 ทักษะทางวิชาการที่บรรจุลงในหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนอาจจะมี ความแตกต่างไปจากความจำเป็นของเด็กที่จะนำไปใช้ในชีวิตจริง ตัวอย่างเช่น นักเรียนได้ฝึกการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้เงิน โดยการฝึกนับ 1 - 5 และ 10 ซึ่งในความเป็นจริงเด็กอาจจะจำเป็น เพียงการเรียนรู้ การนับเงินเพียงหนึ่งบาทก็ได้

3. ทักษะหน้าที่ในหลักสูตรสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา นักการศึกษา พิเศษได้ให้ความสำคัญในการบรรจุเอาเนื้อหาทักษะหน้าที่ลงในหลักสูตรสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เช่น ทักษะการล้างจาน การนั่งรถโดยสาร การสั่งอาหารในร้านอาหาร โดยการวิเคราะห์ ถึงสัดส่วนต่าง ๆ ในทักษะนั้น แล้วบรรจุลงในหลักสูตร ซึ่งการนำเอาทักษะหน้าที่ต่าง ๆ บรรจุลงในหลักสูตรจะช่วยทำให้นักเรียนมีทักษะที่จำเป็นกับการดำรงชีวิตมากขึ้น

ดังนั้นการออกแบบหลักสูตรสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ครูต้อง พิจารณาลักษณะการเรียนรู้ของเด็กอย่างรอบคอบทั้งในระดับกลุ่ม (ชั้นเรียน) และรายบุคคลดังแสดง ในภาพที่ 4

W/S = จุดแข็งและจุดอ่อน

AEG = เป้าหมายทางการศึกษาระยะ 1 ปี

EVAL = การประเมินผล

GIA = การวิเคราะห์เป้าหมายทางการสอน

LTEG = เป้าหมายทางการศึกษาระยะยาว

STO = วัตถุประสงค์ระยะสั้น

DPE = การวินิจฉัย การกำหนดวิธีการ

และการประเมินผล

ภาพที่ 4 แสดงการวางแผนการพัฒนาหลักสูตรสำหรับนักเรียนที่บกพร่องทางสติปัญญา

ที่มา: โทมัส เอ. เกรน. (Thomas A. Gren, 1996: 59)

จากภาพที่ 4 แสดงรูปแบบที่อธิบายให้เห็นว่าจะสามารถวางแผนหลักสูตรสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้อย่างไร ดังนี้

แนวคิดในแผนผัง พื้นที่ A แสดงถึงทักษะและความรู้ซึ่งมีในหลักสูตรทั่วไปซึ่งเกินกว่าความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่จะเรียนรู้ได้ และไม่ได้บรรจุอยู่ในโปรแกรมของเขา พื้นที่ B คือ ทักษะและความรู้ที่นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาอาจจะสามารถเรียนรู้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความสามารถของนักเรียน ส่วนพื้นที่ C คือ ทักษะและความรู้ที่จำเป็นสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาต้องเรียนรู้

พื้นที่ A และ B แสดงถึงทักษะ ความรู้ กิจกรรม และประสบการณ์ทั้งหมด (หรือหลักสูตรทั้งหมด) ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนทุกคนที่ไม่มีความบกพร่องทางสติปัญญา หลักสูตรนี้ต้องเปิดกว้างหลากหลายมากพอที่จะอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของเด็กที่ฉลาดที่สุดและมีความยืดหยุ่นมากพอที่จะให้การเรียนรู้ที่ดีสำหรับเด็กที่มีความสามารถน้อยกว่า ตัวอย่างเช่น หลักสูตรจะต้องครอบคลุมทุกชั้นเรียนและเนื้อหาวิชาทั้งหมดที่เหมาะสมกับนักเรียนตั้งแต่ที่เรียนรู้ซ้ำที่สุดไปจนถึงชั้นเรียนที่มีความเป็นเลิศที่วางแผนเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย ถ้านักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถเรียนได้เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ หลักสูตรนี้จะต้องครอบคลุมทักษะและความรู้ในพื้นที่ A และ B แต่ในความเป็นจริงนั้นไม่สามารถเป็นไปได้ ดังนั้นแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) นั้นจะต้องได้รับการออกแบบอย่างรอบคอบเพื่อคัดเลือกทักษะ และความรู้ที่จะสอนนักเรียนเหล่านี้

พื้นที่ B และ C ของแผนผังแสดงถึงทักษะ และความรู้ที่อาจเหมาะสมในการสอนนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เส้นประที่แบ่งพื้นที่เหล่านี้แนะนำว่าต้องคำนึงถึงความต้องการจำเป็นและความสามารถของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแต่ละคนเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น หลักสูตรสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่มีความสามารถมากนั้นจะครอบคลุมทักษะในพื้นที่ B มากกว่านักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับรุนแรงกว่า ในการวางแผนหลักสูตรควรพิจารณาในองค์รวม (Horizontal Curriculum Planning) ให้มีความต่อเนื่องจากระดับการศึกษาอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพ และเตรียมความพร้อมในการใช้ชีวิตในสังคมเพื่อก้าวสู่วัยผู้ใหญ่ ใช้วิธีการวางแผนหลักสูตรแบบทีละขั้นตอน (Level to Level) ซึ่งควรต้องเป็นหลักสูตรเฉพาะบุคคล โดยสังเกตลักษณะการเรียนรู้ที่นักเรียนทำได้ดีมาเชื่อมโยงกับหลักสูตรที่จัดทำขึ้น ในการปฏิบัติครูผู้สอนอาจมีข้อจำกัดเรื่องเวลาในการจัดทำหลักสูตรเฉพาะบุคคล แต่เพื่อประสิทธิภาพในการเรียนการสอนหลักสูตรเฉพาะบุคคลก็ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นมาก

ดังนั้นการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา จึงได้แก่ การปรับจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยเทียบเคียงมาตรฐานของสาระการเรียนรู้ นำมาจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพความพิการของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2550: 44) ได้กำหนดให้สถานศึกษามีหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระการเรียนรู้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง และความต้องการของผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ได้แก่

1. สถานศึกษามีสาระการเรียนรู้ที่บูรณาการการเรียนรู้กับระดับสากล ระดับชาติ และระดับท้องถิ่นอย่างเหมาะสม
2. สถานศึกษามีสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพความบกพร่องของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาและท้องถิ่นที่เป็นมาตรฐาน สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง ครอบคลุมกับความต้องการของนักเรียน ชุมชนและสังคม
3. สถานศึกษามีการนำสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นไปใช้อย่างมีระบบและมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ถูกต้อง
4. สถานศึกษามีการประเมินผลการใช้หลักสูตรโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
5. สถานศึกษามีการปรับปรุงสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นให้ทันสมัย และเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันหลักสูตรสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้มีการปรับปรุงในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งผู้วิจัย และครูหัวหน้าฝ่ายบริหารงานวิชาการ ครูหัวหน้างานการจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียน ได้ร่วมเป็นคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรดังกล่าวร่วมกับคณะผู้บริหาร ครูโรงเรียนเฉพาะความพิการที่จัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่บกพร่องทางสติปัญญา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการศึกษาพิเศษและด้านการจัดทำหลักสูตร ซึ่งเป็นการจัดทำหลักสูตรโดยอิงสมรรถนะและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และอาศัยหลักเกณฑ์วิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ โดยสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้สถานศึกษาได้นำไปจัดการศึกษาโดย การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษ (สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ) และสถานศึกษาเฉพาะความพิการทางสติปัญญาและสถานศึกษาสังกัดอื่น ๆ สามารถนำไปใช้ และกำหนด เลือกลงใช้หลักสูตรได้อย่างยืดหยุ่นตามความเหมาะสมของเด็กและบริบทของสถานศึกษาได้มากยิ่งขึ้น โดยมีทิศทางของหลักสูตร ดังนี้

วิสัยทัศน์

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เรียนสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2562) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม สามารถพึ่งพาตนเอง อยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคมได้อย่างมีความสุขอย่างยั่งยืน

จุดหมายของหลักสูตร

1. มีความรู้และทักษะเคลื่อนไหว ทักษะภาษาและการสื่อสาร ทักษะช่วยเหลือตนเอง และสุขอนามัย ทักษะสังคมและการดำรงชีวิต ทักษะวิชาการ และทักษะอาชีพ
2. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัยรักการอ่าน การออกกำลังกายตามศักยภาพของแต่ละบุคคล
3. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์สร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เรียนสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2562) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ของการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดนั้น จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์
2. ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และถ่ายทอดความคิด ด้วยกระบวนการในการสื่อความหมาย เพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ รู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัว สังคมได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือก และใช้เทคโนโลยี ด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหา ถูกต้องเหมาะสม และมีคุณธรรม

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เรียนสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2562) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัว และสังคมได้อย่างมีความสุขในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

1. รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. ซื่อสัตย์ สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้สถานศึกษาสามารถกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้สอดคล้องตามบริบท และจุดเน้นของแต่ละสถานศึกษาได้

การอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เรียนสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2562) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดให้มีการประเมินการอ่าน การคิดวิเคราะห์ และการเขียน เป็นเงื่อนไขหนึ่ง ที่นักเรียนทุกคนจะต้องได้รับการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด จึงจะได้รับการพิจารณาให้ผ่านทุกระดับชั้นและจบการศึกษา ซึ่งการประเมินดังกล่าวเป็นการประเมินทักษะการคิด และการถ่ายทอดความคิด ด้วยกระบวนการในการสื่อความหมายที่เกิดจากการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน ให้บุคคลอื่นเข้าใจได้

มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้บรรลุผลการเรียนรู้ตามกลุ่มทักษะที่กำหนดไว้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2562) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วย 6 กลุ่มทักษะ ดังนี้

1. กลุ่มทักษะการเคลื่อนไหว
2. กลุ่มทักษะภาษาและการสื่อสาร
3. กลุ่มทักษะช่วยเหลือตนเองและสุขอนามัย
4. กลุ่มทักษะสังคมและการดำรงชีวิต
5. กลุ่มทักษะวิชาการ
6. กลุ่มทักษะอาชีพ

5.4 การออกแบบการเรียนการสอน

5.4.1 การออกแบบการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

มีแบบจำลองจำนวนมากในการออกแบบการเรียนการสอน แต่ที่นักวิชาการได้นำแนวคิดมาใช้กันอย่างแพร่หลาย คือ “ADDIE” Model ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ (Analysis) การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Development) การนำไปใช้ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) (สุเทพ อ่วมเจริญ, 2547: 16) ซึ่งมีความเหมาะสมกับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ดังนี้

1) ขั้นตอนการวิเคราะห์ (Analysis Phase) เป็นการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นพิเศษ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นพิเศษในการจัดการเรียนรู้ รวบรวมภาระงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้

2) ขั้นตอนการออกแบบ (Design Phase) เป็นการออกแบบวิธีการ หรือรูปแบบ เพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ การพัฒนาจุดประสงค์การเรียนรู้ ซึ่งต้องครอบคลุมผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เขียนคำอธิบาย และระบุขั้นตอนการปฏิบัติของแต่ละภาระงานให้ชัดเจน พัฒนาเครื่องมือวัดการปฏิบัติที่ครอบคลุมความรู้ ภาระงานในการจัดการเรียนรู้ ระบุพฤติกรรมที่เป็นพื้นฐานที่ผู้เรียนจำเป็นต้องมี ก่อนที่จะได้รับการเรียนรู้ จัดลำดับและโครงสร้างของจุดประสงค์การเรียนรู้ เช่น ภาระงานที่ง่ายจัดไว้เป็นลำดับแรก

3) ขั้นตอนการพัฒนา (Development Phase) เป็นการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดทำรายการกิจกรรม หรือพฤติกรรมปฏิบัติที่จะช่วยให้ผู้เรียน เรียนรู้ภาระงาน เลือกวิธีในการจัดการเรียนรู้และหรือสื่อในการเรียนรู้ ตรวจสอบวัสดุที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่มีอยู่ ไม่จำเป็นต้องผลิตใหม่ พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ เช่น แผนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการจัดการเรียนรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ นำสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้สังเคราะห์เข้ากับโปรแกรมการศึกษาตามหลักสูตร

4) ขั้นตอนการนำไปใช้ (Implementation Phase) นำสาระและกิจกรรมที่จัดทำไปใช้ ประกอบด้วย การวางแผนในการบริหารจัดการในการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ และดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้

5) **ขั้นตอนการประเมินผล (Evaluation Phase)** เป็นการประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนและประสิทธิผลของสื่อในการจัดการเรียน ประกอบด้วย การตรวจสอบทบทวน และประเมินภายในกระบวนการการออกแบบจัดการเรียนรู่ว่าแต่ละขั้นตอนประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีสิ่งใดสนับสนุนและเป็นอุปสรรคบ้าง ประเมินผลในลักษณะภายนอก เช่น การสังเกตว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากภาระงานต่าง ๆ และผู้เรียนสามารถปฏิบัติชิ้นงานได้ พัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น

5.4.2 หลักการสอนนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

หลักการสอนนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา อาจสอนเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มก็ได้ การสอนควรยึดหลักระดับความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นหลัก การจัดการเรียนการสอนควรขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูสมรรถภาพทางอาชีพ และผู้สอนควรมีวิธีการสอนที่แตกต่างไปจากการสอนปกติ โดยมีหลักการสอน ดังนี้ (กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

1. คำนึงถึงความพร้อมในการเรียนของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เพราะมีความพร้อมช้ากว่าบุคคลทั่วไป ก่อนทำการสอนครูต้องเตรียมความพร้อมก่อน
2. สอนตามความสามารถและความต้องการของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแต่ละคน โดยจัดสภาพการเรียนการสอนให้เหมาะกับสภาพและลักษณะของแต่ละคน และสอนตามระดับสติปัญญา
3. ยอมรับความสามารถ และส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
4. พยายามฝึกให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาช่วยตนเองได้มากที่สุด จะเป็นการช่วยให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาเกิดความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มขึ้น และทำให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง
5. สอนตามวิเคราะห์งาน (Task Analysis) โดยแบ่งงานเป็นขั้นตอนย่อย เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนและให้สามารถทำงานชิ้นนั้น ๆ ได้ และประสบความสำเร็จในงาน ซึ่งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในตนเองยิ่งขึ้น
6. ใช้หลักการสอนแบบ 3 R
  - 6.1 Repetition คือ สอนซ้ำและใช้เวลาสอนมากกว่าบุคคลทั่วไป ใช้วิธีสอนหลายวิธีในเนื้อหาแบบเดิม
  - 6.2 Relaxation คือ การสอนแบบไม่ตึงเครียด ไม่สอนวิชาเดียวกันเกินไป 15 นาที ควรเปลี่ยนกิจกรรมการสอนวิชาการเป็นการเล่น ร้องเพลง ดนตรี เล่นิทาน หรือให้ลงมือปฏิบัติจริง
  - 6.3 Routine คือ การสอนให้เป็นกิจวัตรประจำวัน เป็นกิจกรรมที่จะต้องทำเป็นประจำสม่ำเสมอในแต่ละวัน
7. สอนโดยการแบ่งกลุ่มตามตารางสอน สามารถทำได้ดีในกรณีที่บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาอยู่ในระดับเดียวกัน
8. สอนโดยการทำกิจกรรมหนึ่งต้องแทรกการฝึกทักษะด้านอื่นด้วย

9. ช่วยส่งเสริม และพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองแก่บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เพื่อจะสามารถเรียนได้ดีขึ้น

10. สอนจากสิ่งใกล้ตัวไปหาสิ่งที่ไกลตัว

11. สอนโดยลงมือปฏิบัติจริง

12. สอนสิ่งที่มีความหมายสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เข้าใจยาก ครูต้องใช้คำง่าย ๆ และยกตัวอย่างประกอบ

13. จัดการเรียนการสอนให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางปัญญา มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อฝึกการคิด

14. สอนโดยใช้อุปกรณ์ หรือของจริงประกอบทุกครั้ง และต้องใช้เวลาพอสมควร ในการเปลี่ยนกิจกรรมหนึ่งไปสู่กิจกรรมหนึ่ง

15. การสอนต้องมีการสร้างแรงจูงใจและการเสริมแรงให้กับผู้เรียน

16. ประเมินผลความก้าวหน้าของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในทุกด้านอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

17. มีความเชื่อมั่นว่าบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีความสามารถ และศักยภาพในตนเอง และสามารถพัฒนาให้เป็นบุคคลที่มีประสิทธิผลยิ่งขึ้น

18. ส่งเสริมพฤติกรรมการปรับตัว นอกจากสอนด้านวิชาการแล้ว ต้องคำนึงถึงการส่งเสริมพฤติกรรมการปรับตัวที่ไม่พึงประสงค์ และส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์ ภาษา และพัฒนาบุคลิกภาพไปพร้อมกัน

19. สอนให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาลดการพึ่งพาบุคคลลง (Step of Independence) ต้องสอนทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพด้วย

นอกจากนี้ กัลยา ก่อสุวรรณ และยุวดี วิริยางกุล. (2561: 113 - 115) ยังได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ระดับเล็กน้อย ไว้ ดังนี้

1. การช่วยเหลือตั้งแต่ระยะแรกเริ่ม (Early Intervention) เป็นกุญแจสำคัญในการส่งเสริมเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ระดับเล็กน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กที่ได้รับการวินิจฉัยตั้งแต่ระยะแรกตลอด เช่น ดาวน์ซินโดรม เด็กที่มีภาวะสมองพิการ (CP) เป็นต้น เพราะยิ่งให้ความช่วยเหลือเร็วเท่าไรเด็กย่อมพัฒนาได้เร็วมากขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้จะเป็นการช่วยเหลือเด็กโดยตรงแล้ว การช่วยเหลือตั้งแต่ระยะแรกเริ่มยังสามารถลด หรือป้องกันปัญหาแทรกซ้อนที่จะเกิดขึ้นตามอีกด้วย

2. วางแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล เมื่อครูวางแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP หรือ Individualized Education Plan) สำหรับบุคคลบกพร่องทางสติปัญญา ครูมักจะให้ความสำคัญต่อการเรียนหรือทักษะวิชาการเท่านั้น แต่ความจริงแล้วทักษะด้านอื่น ๆ ก็มีความสำคัญต่อชีวิตบุคคลเหล่านี้เช่นกัน เช่น การเตรียมความพร้อมในด้านทักษะชีวิต การฝึกทักษะทางสังคม และการฝึกอาชีพ

3. บริการที่เกี่ยวข้อง บริการที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้บุคคลที่บกพร่องทางสติปัญญาได้รับประโยชน์ทางการศึกษาอย่างเต็มที่ โดยปกติแล้วบุคคลบกพร่องทางสติปัญญาจำนวนไม่น้อยที่มีความบกพร่องอื่นร่วมด้วย บุคคลเหล่านี้จึงต้องรับบริการอื่นที่จำเป็น เช่น เด็กบางคนมีความผิดปกติทางการพูดและภาษาร่วมด้วย บางคนมีความผิดปกติด้านประสาทสัมผัส เช่น การมองเห็น เป็นต้น เด็กบางคนอาจมีอาการชัก มีความผิดปกติทางพฤติกรรมและอารมณ์ เด็กเหล่านี้จึงควรได้รับบริการด้านการฝึกพูด กายภาพบำบัด หรือแพทย์เฉพาะทาง เป็นต้น

4. การจัดการศึกษาแบบเรียนรวม ในปัจจุบันเด็กที่มีความต้องการพิเศษมีโอกาสได้เรียนรวมกับเด็กทั่วไปในโรงเรียนปกติมากขึ้น ดังนั้น เด็กที่มีภาวะความบกพร่องทางสติปัญญา โดยเฉพาะเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับเล็กน้อย จึงมีโอกาสอยู่ในระบบการเรียนรวมด้วย แต่การที่เด็กเหล่านี้จะสามารถเรียนรวมและประสบความสำเร็จได้ ผู้เกี่ยวข้องต้องเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ให้กับเด็ก และที่สำคัญที่สุดคือการเตรียมความพร้อมของบุคลากร เช่น ความรู้ ทักษะ และเจตคติของครูในชั้นเรียนปกติและครูการศึกษาพิเศษ ในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนทุกคนในชั้นเรียนอย่างแท้จริง

5. ความรู้พื้นฐานทางวิชาการ เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาระดับเล็กน้อย มีความบกพร่องด้านการเรียนอยู่แล้ว กล่าวคือ เด็กเหล่านี้มีความสามารถในการอ่านและเขียนต่ำกว่าเด็กวัยเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา คำ ความคล่อง และความเข้าใจจากการอ่าน ส่วนในวิชาคณิตศาสตร์นั้น เด็กบกพร่องทางสติปัญญาระดับเล็กน้อยมักสามารถคิดคำนวณระดับพื้นฐานได้ แต่อาจมีปัญหาเรื่องการให้เหตุผล และการนำแนวคิดไปใช้แก้ปัญหา ดังนั้น ครูจึงควรเน้นความรู้เรื่องคณิตศาสตร์ที่เขาสามารถใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้เงิน การรู้จักเวลา เป็นต้น ทักษะเหล่านี้ช่วยให้เขาใช้ชีวิตโดยอิสระ และใช้ชีวิตในชุมชนได้อย่างมีความสุข และเมื่อนักเรียนจบระดับชั้นมัธยมศึกษาแล้ว หากได้รับการฝึกอบรมหรือเรียนต่อด้านอาชีพ เด็กเหล่านี้จะสามารถทำงานหาเลี้ยงชีพพึ่งพาตนเอง และใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างคนปกติทั่วไป

6. การนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์จริง โดยปกติเด็กทั่วไปสามารถนำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้จากห้องเรียนไปใช้ในชีวิตจริงได้ เช่น เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับการบวก และลบในห้องเรียน แล้วนำความรู้นั้นไปใช้ซื้อของที่ร้านค้าในชุมชนได้ แต่เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาถึงแม้ว่าจะมีความบกพร่องเพียงเล็กน้อยก็ไม่สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมาไปปรับใช้กับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงได้ ดังนั้น ครูที่สอนเด็กเหล่านี้ ต้องเข้าใจข้อจำกัดดังกล่าว และวางแผนการสอนให้เด็กเหล่านี้ได้นำความรู้ที่ได้เรียนในห้องเรียนไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ด้วย

ณัชพร ศุภสมุทร์ และคณะ (2553: 21 - 22) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ในแต่ละระดับชั้นเรียนไว้ ดังนี้

1. ระดับก่อนวัยเรียน เน้นความพร้อมของเด็กทั้งในด้านความคิด ความจำ ร่างกาย อารมณ์ และสังคมของเด็ก ความพร้อมของเด็กเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนในระดับประถมศึกษา การพัฒนาทักษะของเด็กในระดับนี้ควรเน้นทักษะที่จะจำเป็นที่จะช่วยให้เด็กมีความพร้อมในการเรียน เช่น การพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก กล้ามเนื้อมัดใหญ่ การฝึกให้นักเรียน มีความสนใจในบทเรียนนานขึ้น การฝึกความคิดความจำ ฝึกภาษา ฝึกพูด เป็นต้น

2. ระดับประถมศึกษา เน้นเกี่ยวกับการอ่าน คณิตศาสตร์ ภาษา ส่วนวิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษานั้นมีความสำคัญรองลงไป ในหลักสูตรแตกต่างกันไปจากหลักสูตรสำหรับเด็กปกติ ตลอดจนเอกสารการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจ และความสามารถของเด็ก ส่วนเนื้อหา วิชาดนตรี และศิลปะ ควรจัดให้เหมาะสมกับเด็ก

3. ระดับมัธยมศึกษา เน้นความต้องการและความสามารถของเด็กเป็นสำคัญ หากเด็กมีความสามารถในการเรียน เด็กควรได้รับการส่งเสริมให้เรียนวิชาที่เหมาะสม หากเด็กไม่มีความพร้อม ควรให้เด็กเรียนในด้านอาชีพ และฝึกทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เพื่อเตรียมเด็กให้สามารถดำรงชีพในสังคมได้ ควรฝึกให้เด็กมีทักษะในด้านต่อไปนี้ คือ ทักษะด้านการงาน และอาชีพ การครองเรือน นันทนาการ การดูแลสุขภาพ การดำรงชีพในชุมชน

ดังนั้น ครูจึงจำเป็นต้องใช้หลักการสอนพิเศษกว่าเด็กปกติ กล่าวคือ

1. ใช้สื่อการสอนให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็กโดยคำนึงถึงอายุสมอง ไม่ใช่อายุตามปฏิทิน

2. สอนในช่วงเวลาสั้น ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับช่วงความสนใจของเด็ก

3. สอนตามขั้นตอนของงานที่แยกย่อยตามลำดับจากง่ายไปหายาก และไม่ซับซ้อน

4. ในการสอนแต่ละครั้ง ควรสอนเนื้อหาวิชาให้น้อยลง

5. สอนบทเรียนให้เหมาะสมกับสภาพของชีวิตจริงและปฏิบัติได้จริง

6. สอนซ้ำ ๆ และสม่ำเสมอ

7. ใช้คำพูดที่ชัดเจนและประโยคสั้น ๆ ไม่สับสน

8. ให้การเสริมแรงตามความเหมาะสม

9. สังเกต บันทึก ความก้าวหน้าของเด็กเป็นรายบุคคลเป็นระยะ ๆ ตลอดเวลาสอน

10. ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับผู้ปกครองและนักวิชาชีพ

ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ครูผู้สอนต้องใช้เทคนิคการสอนโดย ครูต้องสร้างแรงจูงใจก่อน หลังจากนั้นจึงใช้เทคนิคอื่น ๆ ตามความเหมาะสม และก่อนสอนครูจำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องพัฒนาการ และข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กก่อน

การจัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาตามแนวทางดังที่กล่าวมาให้เกิดผลได้นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าครูผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างของนักเรียน แต่ละคนเป็นอย่างดีทั้งในด้านจุดเด่น จุดด้อยและขีดข้อจำกัดในความสามารถของนักเรียน เพื่อนำมาวางแผนในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของนักเรียนแต่ละคน และต้องมีความรู้ความสามารถในด้านการสอนและพัฒนาผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาอย่างมากเป็นพิเศษกว่าครูที่สอนนักเรียนปกติ นอกจากนี้ยังต้องมีความอดทน และพยายามอย่างมาก เนื่องจากเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามี ระดับสติปัญญาต่ำมีความสามารถในการเรียนรู้ น้อย และมักจะมี ความพิการอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ความบกพร่องทางร่างกาย ทางการพูด และปัญหาพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ครูผู้สอน จะต้องมีความเข้าใจเอาใจใส่และแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วย

6. แนวคิดการพัฒนาครูการศึกษาพิเศษมีอาชีพ

“อาชีพครูถือว่าสำคัญยิ่ง เพราะครูมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญมั่นคง และก่อนที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญได้นั้นจะต้องพัฒนาคน ซึ่งได้แก่ เยาวชนของชาติเสียก่อน เพื่อให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณค่าสมบูรณ์ทุกด้าน จึงสามารถช่วยกันสร้างความเจริญให้แก่ชาติต่อไปได้...” พระราโชวาทของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใน วันพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยครู ณ อาคารใหม่สวนอัมพร วันพุธที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2526 จากพระราโชวาทที่ได้ัญเชิญมานี้ เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงความสำคัญของบุคคลที่เป็นครูที่มีต่อความเจริญมั่นคงของประเทศชาติและมีการพัฒนาเยาวชนให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ฉะนั้น อาชีพครูจึงเป็นอาชีพชั้นสูงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม สังคมให้การยกย่องให้ความสำคัญว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนในสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนศึกษาพิเศษครูผู้สอนต้องใช้ความอดทน อดกลั้นเป็นอย่างมาก ต้องเสียสละ และเหน็ดเหนื่อยกว่าครูในโรงเรียนปกติทั่วไป ต้องหมั่นพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานการสอน การดูแลพัฒนาผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางด้านต่าง ๆ อยู่เสมอ ๆ เพราะองค์กรใด ๆ ก็ตามจะประสบผลสำเร็จได้ ทรัพยากรที่เป็นที่ยอมรับกันว่ามีความสำคัญสูงสุดต่อองค์กร คือ ทรัพยากรมนุษย์ หรือทรัพยากรบุคคล หากองค์กรมีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถแล้ว โอกาสประสบผลสำเร็จได้มากกว่าองค์กรที่มีคุณภาพบุคลากรน้อยกว่า (สถาพร วิสาภารัตน์, 2551: 177)

ดังนั้น การเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของบุคลากรจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำขึ้น เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร และการพัฒนาครูที่เป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้ไปสู่ความเป็นครูมืออาชีพจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเช่นเดียวกัน

6.1 ความหมายของครูการศึกษาพิเศษมีอาชีพ

คำว่า “ครูการศึกษาพิเศษ” ตามระเบียบ ก.ค. ว่าด้วยเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่งที่มีเหตุพิเศษของครูการศึกษาพิเศษ และครูการศึกษาพิเศษกรณีเรียนร่วม พ.ศ. 2539 หมายความว่า ข้าราชการครูซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นครูสอนคนพิการตามประเภทที่กำหนดไว้ และได้ปฏิบัติหน้าที่ทำการสอนในสถานศึกษาที่เปิดสอนเฉพาะคนพิการของทางราชการ และหรือในความควบคุมของทางราชการ

คำว่า “ครูมืออาชีพ “ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของครูมืออาชีพไว้ ผู้วิจัยขอนำมากล่าวอ้างเป็นบางท่าน ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2538: 4) กล่าวถึงครูมืออาชีพว่า เป็นครูที่พึงมีการพัฒนา ประเมิน ปรับปรุงด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างเป็นที่ยอมรับของนักเรียนและเพื่อนร่วมงาน มุ่งประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

ยนต์ ชุ่มจิต (2550: 24 – 25) กล่าวว่า ครูวิชาชีพ คือครูที่ประกอบไปด้วย คุณสมบัติหลัก 2 ประการ ประการแรก คือ ความรู้ชัด รู้จริง รู้แจ้ง รู้ที่จะสอนไม่ควรสอน ประการที่สอง คือ ความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้ทั้งหลายแก่ปวงศิษย์ รวมทั้งการอบรม สั่งสอนโน้มน้าวจิตใจ ให้ศิษย์ประพฤติตนอยู่ในคุณธรรมความดี

ไพรินทร์ เหมบุตร (2555: 57). ครูมืออาชีพ หมายถึง บุคลากรทางการศึกษาที่มีความรู้ ทักษะ สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิควิธีที่มีประสิทธิภาพ เป็นครูที่มุ่งมั่นพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนและผู้อื่น มีคุณสมบัติของผู้ประกอบวิชาชีพครูตามมาตรฐานวิชาชีพ

จากความหมายที่ให้ไว้ข้างต้น สามารถสรุปความหมายของครูการศึกษาพิเศษมืออาชีพได้ว่า หมายถึง ข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่สอนนักเรียนพิการประเภทต่าง ๆ ในสถานศึกษาของรัฐ และเอกชน ด้วยความมุ่งมั่น พุ้มเทในอาชีพ หมั่นศึกษา ค้นคว้าหาแนวทาง เทคนิควิธีการใหม่ ๆ ในการพัฒนา นักเรียน และพัฒนาตนให้มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพครู อย่างมีประสิทธิภาพ และประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ และผู้อื่น

6.2 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครู

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครู ประกอบด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครูการศึกษาพิเศษได้ระบุไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 80 (3) “รัฐต้องดำเนินการพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการจัดการศึกษา ในทุกระดับ และทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติจัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครู และบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 9 (4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มาตรา 52 ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิต การพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมีมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง และมาตรา 81 ให้ผู้บังคับบัญชาที่มีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยการให้ไปศึกษา ฝึกอบรม ดูงาน หรือปฏิบัติงานวิจัย และพัฒนาครูตามระเบียบที่ ก.ค.ศ. กำหนด

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการพัฒนาครูให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและทักษะในด้านการทำงาน การปฏิบัติหน้าที่ในการสอน การพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมายในด้านต่าง ๆ ได้ถูกบังคับไว้ด้วยกฎหมายนับแต่กฎหมายสูงสุดของประเทศ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครูการศึกษาพิเศษได้ระบุไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 80 (3) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 9 (4) มาตรา 52 และมาตรา 81

6.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาครู

6.3.1 ทฤษฎีการจูงใจและสุขศาสตร์

ทฤษฎีนี้เป็นผลงานของเฟรดเดอริก เฮิร์ซเบิร์ก (Frederick Herzberg) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มีความแตกต่างกันไปตามพฤติกรรมการทำงานของคน แรงจูงใจ (Motivation) เป็นการกระตุ้นจากลักษณะภายในของงานเอง ทำให้เกิดความพอใจในงาน ประกอบด้วยความสำเร็จ การยอมรับ งานในหน้าที่ ความรับผิดชอบ และความก้าวหน้าของงาน ส่วนความสบายใจ (Hygiene) หมายถึงองค์ประกอบภายนอกงาน ซึ่งอาจทำให้เกิดความไม่พอใจในงานยิ่งขึ้นที่จะช่วยให้การกระทำที่จะช่วยกระตุ้นให้คนรู้สึกอยากทำงานขึ้นมาเอง หรือเรียกว่าเป็นการปลูกฝังให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานนั้น อาจทำได้ดังนี้ (สุรพล เพชรไกร. 2554: 17 - 18)

1. ลดเวลาที่ใช้ในการทำงานลง วิธีลดเวลาทำงานที่ได้ผลดี คือ การจัดให้มี ชั่วโมงสำหรับสันทนการขึ้นในวันทำงานวันใดวันหนึ่ง เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้หยุดพักจากการงาน มาร่วมสังสรรค์ พักผ่อน จะทำให้แล้วความรู้สึกอยากที่จะหยุดหรือลาจากงานจะมีน้อยลง หรือไม่มีเลย แต่กลับจะเพิ่มให้มีความต้องการทุกคนรู้สึกว่าเป็นเพื่อนร่วมงานและร่วมกันเล่น เกิดความรู้สึกผูกพัน ชั่วโมงทำงานมากขึ้นเพราะความรู้สึกผูกพันนั่นเอง

2. หมุนเวียนค่าจ้าง เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะกระตุ้นให้คนทำงาน เพราะทุกคนต่างหวังที่จะได้รับเงินค่าจ้างเพิ่มขึ้นจากการทำงานเสมอ เมื่อมีระบบหมุนเวียนการเพิ่มเงินค่าจ้างขึ้น ก็จะมีความหวังว่าครั้งต่อไป โอกาสที่จะได้รับเงินเพิ่มขึ้นจะเป็นของตนบ้าง แต่นายจ้างบางคนเห็นว่าเมื่อระบบการเพิ่มค่าจ้างหมุนเวียนไม่ได้ผลก็อาจใช้วิธีลดค่าจ้างแทน

3. ประโยชน์พิเศษที่ให้กับลูกจ้างนอกจากค่าจ้าง จะช่วยให้ลูกจ้างเกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย หาเวลาไปทำงานพิเศษอื่นน้อยลง ยิ่งถ้าเห็นว่าหน่วยงานที่ทำอยู่ให้เงินเพื่อสวัสดิการ หรืออื่น ๆ มากพอก็จะไม่หางานทำที่อื่นอีกต่อไป แต่ข้อนี้ยังไม่เพียงพอแก่ลูกจ้าง เมื่อได้ผลประโยชน์พิเศษมากแล้วถึงจะเรียกร้องให้ได้จนอาจเดือดร้อนแก่เจ้าของกิจการถึงกับต้องเลิกการดำเนินการ สู้ทุนด้านค่าจ้างแรงงานไม่ไหว เช่นนี้แล้วก็จะดำเนินการหาวิธีการอื่นต่อไปที่จะระงับการเกิดเหตุเช่นนั้น

4. การฝึกอบรมด้านมนุษยสัมพันธ์ เพื่อให้ทุกคนสามารถทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ นึกถึงความรับผิดชอบและหน้าที่ของตนเป็นที่ตั้ง รวมทั้งความร่วมมือที่ต้องให้กับผู้อื่น เข้าใจลักษณะและธรรมชาติของคนอื่น เพื่อจะได้ช่วยให้สัมพันธภาพดำเนินไปด้วยดี แต่การที่จะเข้าใจคนอื่นได้นั้นต้องเข้าใจตนเองให้ถ่องแท้เสียก่อน วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจและยอมรับตนเองได้ คือ การฝึกการร่วมรับรู้ทางอารมณ์ และความรู้สึกกับคนในกลุ่ม

5. การฝึกการร่วมรับรู้ทางอารมณ์และความรู้สึกกับคนในกลุ่ม (Sensitivity Training) จะทำให้รู้จักตนเอง ยอมรับในความเป็นไปไม่ได้และเป็นไปไม่ได้ ที่มีอยู่เป็นลักษณะส่วนตัวของแต่ละคน อีกทั้งยังทำให้ทุกคนรู้ข้อดีและข้อเสียของตน เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปรับปรุงตนเองต่อไป

6. การสื่อสาร (Communication) เป็นสิ่งจำเป็นของการดำเนินชีวิตในรูปแบบอันจะทำให้เกิดความเข้าใจตัวเอง และผู้อื่นได้เพิ่มขึ้น วิธีการในการติดต่อสื่อสารควรมีการนำมาใช้ให้เหมาะสม เป็นต้นว่าวิธีที่จะทำให้ลูกจ้างเข้าใจฝ่ายบริหารได้ทำอะไรเพื่อเขา และเพื่อหน่วยงาน นโยบายของหน่วยงานที่ลูกจ้างทุกคนต้องรู้ สิ่งที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันได้ คือ การติดต่อกันระหว่างทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งฝ่ายลูกจ้างและฝ่ายบริหารต่างส่งและรับการสื่อสารซึ่งกันและกัน ที่เรียกว่า Two – way Communication นั่นเอง

7. การเปิดบริการให้คำแนะนำปรึกษาแก่ลูกจ้าง (Employee Counseling) ซึ่งจะช่วยลดความคับข้องใจของลูกจ้างลง และช่วยกระตุ้นความรู้สึกในทางที่ดีให้เกิดขึ้น แม้จะเป็นวิธีการที่ไม่สู้จะทันสมัยนัก แต่ก็ช่วยให้ได้ผลมากทีเดียว

6.3.2 ทฤษฎี X และทฤษฎี Y โดย McGregor

การวางแผนการนำไปสู่ทฤษฎีแบบใหม่ ซึ่งเสนอโดยดักลาส แมคเกรเกอร์ (Douglas McGregor) เรียกว่า Theory X – Theory Y ซึ่งเขาเห็นว่าองค์กรแบบเก่า นั้น การตัดสินใจสั่งการจะอยู่ที่ส่วนกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้าและลูกน้อง เป็นโครงสร้างแบบปิรามิด การควบคุมงานมาจากภายนอก สิ่งเหล่านี้ตั้งอยู่บนฐานคติเบื้องต้นกับลักษณะธรรมชาติของมนุษย์

แมคเกรเกอร์ (McGregor) รู้สึว่าการบริหารจำเป็นจะต้องกระทำบนพื้นฐานของความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติและจิตใจของคนอย่างถูกต้องยิ่งขึ้น การบริหารที่มีพื้นฐานเหมาะกับสถานการณ์ในปัจจุบันบุคคลในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งมีระดับการศึกษาและมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น จะสามารถแสดงพฤติกรรมเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น โดยมีรายละเอียดฐานคติเบื้องต้นเกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ ที่ได้เน้นไว้ใน Theory X – Theory Y ดังนี้ (สุรพล เพชรไกร. 2554: 15 - 17)

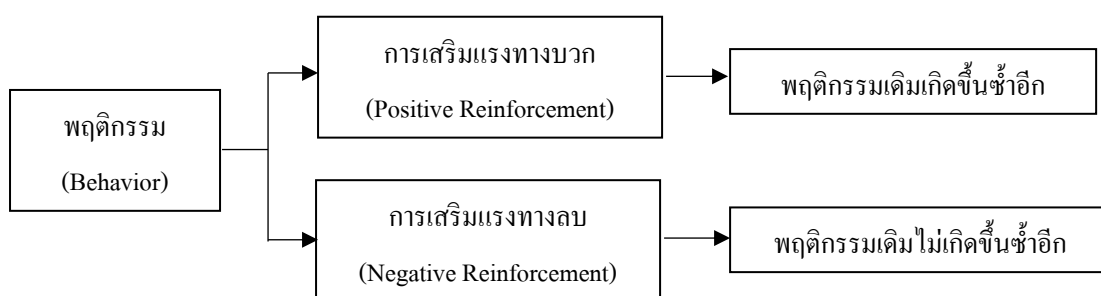
Theory X	Theory Y
1. งานเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ไม่ชอบ ชี้เกี่ยวข้อง	1. งานเหมือนการเล่น ถ้าหากสภาพการณ์เอื้ออำนวยให้
2. คนส่วนใหญ่ไม่มีความทะเยอทะยาน ต้องการรับผิดชอบแต่เพียงเล็กน้อย และต้องการที่จะได้รับการควบคุมบังคับ	2. ในการทำงานให้สำเร็จบรรลุเป้าหมายขององค์กรนั้นการควบคุมตนเองเป็นสิ่งที่ขาดมิได้
3. คนส่วนใหญ่มีขีดความสามารถในด้านการสร้างสรรค์น้อยเกี่ยวกับการแก้ปัญหาต่าง ๆ ขององค์กร	3. ขีดความสามารถในด้านการสร้างสรรค์เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ขององค์กรของคนส่วนใหญ่มียู้อย่างกว้างขวาง
4. การจูงใจ หรือไฟในการทำงานเกิดขึ้นในระดับสรีรศาสตร์และระดับความปลอดภัยเท่านั้น	4. การจูงใจหรือไฟในการทำงานเกิดขึ้นในระดับการยกย่องนับถือและระดับสัจธรรมในตนเองเช่นเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในระดับสรีรศาสตร์และระดับมั่นคงปลอดภัย
5. คนส่วนใหญ่ต้องการที่จะได้รับการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด และชอบที่จะให้ใช้อำนาจบังคับบ่อย ๆ เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ	5. คนสามารถที่จะบังคับควบคุมตนเองและสร้างสรรค์ในขณะที่ทำงาน ถ้าหากได้รับการจูงใจอย่างเหมาะสม

6.3.3 ทฤษฎีการเสริมแรง (Reinforcement Performance Theory)

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2552: 157 - 159) กล่าวถึงผลการศึกษา โดยนักจิตวิทยาชื่อว่า เอ็ดเวิร์ด ธอร์นไดค์ (Edward Thorndike) เรื่องกฎแห่งผล (Law of Effect) หมายถึงพฤติกรรมเกิดขึ้นเมื่อมีการกระตุ้นในทางบวกซ้ำแล้วซ้ำอีกทำให้มีการแสดงพฤติกรรมออกมา ที่เรียกว่า การเสริมแรง (Reinforcement) ในการจูงใจพนักงาน ผู้บริหารมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของพนักงานที่ช่วยให้พนักงานแสดงพฤติกรรมได้หลายแบบ ดังนี้

1. การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) หมายถึง การทำงานนั้นมีคุณค่าขึ้น โดยที่พนักงานจะแสดงพฤติกรรมซ้ำ ๆ หากได้รับการตอบแทนในทางที่ดี มีความพึงพอใจในงาน มีการประเมินผลการทำงานเป็นที่น่าพอใจ ทำให้ได้รับค่าตอบแทนเพิ่มขึ้น การเสริมแรงทางบวก หรือการทำให้เนื้องานเพิ่มขึ้น (Enriched Jobs) ใช้ในการจูงใจพนักงานได้ทำให้พนักงานแสดงพฤติกรรมที่ไม่ใช่เพียงแค่เป็นการทำงานธรรมดา

2. การเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) หมายถึง การลงโทษพนักงาน เพื่อไม่ให้พนักงานแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดีอีก เพื่อไม่ให้พนักงานแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา
3. การลงโทษ (Punishment) หมายถึง การลงโทษเมื่อพนักงานทำผิดกฎระเบียบ ข้อบังคับ พนักงานจะมีความรู้สึกอารมณ์ที่ไม่ดี และทำให้เกิดการรับรู้ถึงความไม่ยุติธรรมและขาดขวัญกำลังใจในการทำงาน
4. การทำให้พฤติกรรมไม่ดีหมดไป (Extinction) หมายถึง การทำให้พฤติกรรมที่ไม่ดีหมดไป สูญหายไป อาจทำได้โดยการไล่ออก
5. การเสริมแรงทางบวกและทางลบ มีข้อสรุปได้ว่า พนักงานมีความต้องการการเสริมแรงทางบวกเพราะทำให้พนักงานแสดงพฤติกรรมซ้ำหลีกเลี่ยงการเสริมแรงทางลบ ทำให้ไม่เกิดพฤติกรรมซ้ำอีก ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ภาพแสดงพฤติกรรมการจูงใจแบบเสริมแรง

ที่มา: ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์ ของ เนตร์พัฒนา ยาวีราช. (2552 : 159)

ข้อสังเกตในเรื่องของการเสริมแรงคือบางครั้งพนักงานมีความคาดหวังผลในระยะสั้น เมื่อได้รับการเสริมแรงแล้วก็จะไม่แสดงพฤติกรรมนั้นอีก ผู้บริหารอาจให้การเสริมแรงได้หลายอย่าง เช่น การให้รางวัลตอบแทนที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น การแสดงความคิดเห็น ความคิดริเริ่มใหม่ ๆ การให้มีความรับผิดชอบมากขึ้น การให้ความเป็นอิสระในการทำงาน การได้รับการยอมรับ การให้ผลประโยชน์ในหลายรูปแบบ และการให้มีส่วนในการตัดสินใจ สิ่งเหล่านี้ คือรางวัลที่ทำให้ พนักงานมีผลการทำงานที่ดี และผลที่ได้รับจากการจูงใจ คือ พนักงานมีความเชื่อว่าเขาสามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายเพื่อผลที่ได้รับในทางบวก พนักงานพยายามทำงานด้วยความคาดหวังในผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ พนักงานอาจทำงานนั้นโดยหวังเพื่อผลลัพธ์ ซึ่งอาจเป็นความต้องการหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน และผลลัพธ์นั้นมีคุณค่าต่อพนักงาน ผลลัพธ์จึงเป็นเครื่องมือในการจูงใจ

นอกจากนี้ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาครูที่เกี่ยวข้องกับครูการศึกษาพิเศษ (ศกลวรรณ เปลี่ยนขำ, 2550: 21) ได้เสนอแนวความคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาครูในเชิงการบริหารจัดการตามรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School - Based Management: SBM) เป็นการเน้นความสำคัญของบุคลากรทั้งโรงเรียน จะต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระของการปฏิรูปการศึกษาซึ่งจะต้องพัฒนาในลักษณะเป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่ม หรือทีมงานรวมทั้งระบบโรงเรียน ตามบทบาทหน้าที่เฉพาะและประสานสัมพันธ์ ร่วมคิดร่วมทำในทีมงาน และระบบโรงเรียนตามบทบาทหน้าที่เฉพาะและประสานสัมพันธ์ ร่วมคิดร่วมทำในทีมงานและระบบโรงเรียนทั้งหมด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543: 33) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาครูว่า ครูต้องพัฒนาตนเอง “เป็นครูมืออาชีพ ไม่ใช่อาชีพครู” การพัฒนาตัวเองเป็นครูมืออาชีพ ต้องก้าวทัน การพัฒนาทางวิชาการ ต้องฝึกอบรม พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ศึกษารูปแบบ วิธีการ หรือแนวทางใหม่ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ตั้งใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน และศึกษาวิเคราะห์วิจัย เพื่อนำผลมาปรับปรุงการเรียนการสอน

จากแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าล้วนเป็นแนวทางหรือแนวคิดที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะหาแนวทางในการพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้สามารถทำงาน หรือปฏิบัติงานให้กับองค์กรได้อย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพมากขึ้น มีความรักในงานที่ทำ มีความรักในองค์กร มีความผูกพันรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้า ฉะนั้น การพัฒนาบุคคลในหน่วยงาน หรือองค์กรจึงเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นที่หัวหน้าองค์กร หรือหัวหน้างาน ต้องถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบในการสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรในหน่วยงาน หรือองค์กร ได้รับการพัฒนา เพิ่มพูนความรู้ความสามารถของตนให้มีศักยภาพในการปฏิบัติงานในหน่วยงาน หรือองค์กรได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6.4 แนวทางในการพัฒนาครูมืออาชีพ

ครูมืออาชีพเป็นครูที่มีความรัก และศรัทธาในวิชาชีพครู สามารถจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและนักเรียน มีวิธีการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เอาใจใส่ต่อศิษย์ทุกคน ยอมรับ และเข้าใจความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน มีทักษะในการวิจัย เพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น สามารถใช้เทคโนโลยี สื่อ และวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาที่ทันสมัย เพื่อใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา มุ่งพัฒนารูปแบบ การประเมิน ปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองและยกระดับมาตรฐาน วิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง (ศรัณยู ศิริเจริญธรรม, 2556: 12) ดังนั้นการศึกษา และพัฒนาครู เพื่อเพิ่มสมรรถนะความรู้ความสามารถของตนเองและสมรรถนะทางวิชาชีพให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะสร้างครูให้บังเกิดศักยภาพทางสมรรถนะที่สูงขึ้น ก้าวสู่ความเป็น “ครูมืออาชีพ (Professional Teacher)” ที่แท้จริง ต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547: 34 - 39) มีแนวดำเนินการ ในการพัฒนาครูมืออาชีพ ดังนี้

1. การพัฒนาครูให้มีจิตวิญญาณของความเป็นครู เพื่อให้ครูเกิดความรักและศรัทธาในวิชาชีพ การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร รักและเมตตาศิษย์ ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และมีความมุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ
2. การส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งเป็นงานหลักของการปฏิรูป การเรียนรู้ ของครูมืออาชีพ โดยพัฒนาครูให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ สร้างทักษะ การบูรณาการ ซึ่งครอบคลุมงานด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผล การจัดแหล่งเรียนรู้ และการวิจัย
3. การพัฒนานวัตกรรม เทคนิควิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นสื่อระบบเทคโนโลยี สารสนเทศ และการสื่อสาร เป็นการส่งเสริมให้ครูพัฒนานวัตกรรม/สื่อในการจัดการเรียนรู้ มีการ ศึกษาวิจัย และพัฒนาวิธีสร้างสื่อที่มีคุณภาพ พัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้โดยใช้สื่อระบบเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสาร ที่สอดคล้องและตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียน

4. พัฒนาให้ครูมีจิตวิทยาในการดูแลช่วยเหลือพัฒนานักเรียนตามธรรมชาติโดยพัฒนาให้ครูรู้ และเข้าใจธรรมชาติ ความต้องการ และพัฒนาการตามวัย ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน การพัฒนาเด็กตามศักยภาพ สามารถค้นพบความสามารถพิเศษของเด็กแต่ละคน และสามารถจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กพิเศษเรียนร่วมได้

5. เพิ่มพูนทักษะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร การค้นคว้า และพัฒนาวิชาชีพให้แก่ครู โดยให้ตระหนักถึงความสำคัญของภาษาอังกฤษ มีความรู้เกี่ยวกับศัพท์ สำนวน โครงสร้าง ประโยคง่าย ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และสาขาวิชาที่ตนรับผิดชอบ มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ติดต่อบริการปฏิสัมพันธ์ตามวัฒนธรรมของเจ้าของภาษา และสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553: 68) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การปฏิรูป ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552 - 2559) มีการดำเนินงานใน 4 ด้าน คือ

1. การปฏิรูปการผลิตครู มีผลการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยมีนโยบาย และแผนการผลิตครู ที่ผ่านความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีแล้ว คือ ยุทธศาสตร์การปฏิรูปครู และบุคลากรทางการศึกษา (พ.ศ. 2547 - 2556) ซึ่งมีหลักสูตรการผลิตครูหลายแบบ เช่น การผลิตครูแนวใหม่ หลักสูตร 5 ปี ใน 8 สาขาวิชา ตามแผน 3 ปี (2547 - 2549) ที่ให้เรียนและฝึกประสบการณ์วิชาชีพ 4 ปี และฝึกปฏิบัติ การสอนในสถานศึกษาที่สภาครูและบุคลากรทางการศึกษารับรองอีก 1 ปี ๆ ละ 2,500 คน รวม 7,500 คน ได้เปิดรับรุ่นที่ 1 ในปี การศึกษา 2547 เข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ 50 แห่ง มีนักศึกษาเข้าเรียน 2,139 คน คิดเป็นร้อยละ 85.56 ของเป้าหมาย และในระหว่างศึกษามีนักศึกษาบางส่วนลาออก บางส่วนผลการศึกษาไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดต้องออกจากโครงการ ทำให้เหลือนักศึกษาจำนวน 2,051 คน (ร้อยละ 82.04) ที่จะจบการศึกษาในเดือนมีนาคม 2552 ทั้งนี้ นักศึกษากลุ่มนี้ ได้รับทุนการศึกษาตลอดหลักสูตรปีละ 84,000 บาทต่อคน และมีการดำเนินการเพียงรุ่นเดียว ส่วนรุ่นต่อไปจะเปิดรับหลังจากได้ผลการประเมินรุ่นที่ 1 แล้ว นอกจากนี้มีการผลิตครูระดับปริญญาตรี หลักสูตร 2 ปี สำหรับผู้จบปริญญาตรีสาขาวิชาอื่นและประสงค์จะเป็นครูเข้าศึกษาในวิชาชีพครู 1 ปี การผลิตครูระดับปริญญาโททางการสอนหลักสูตร 3 ปี สำหรับผู้ที่จบปริญญาตรีทุกสาขาเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท 2 ปี และฝึกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา ที่สภาครูและ บุคลากรทางการศึกษารับรอง 1 ปี หลักสูตรวิทยาศาสตร์ บัณฑิต 4 ปี และประกาศนียบัตรวิชาชีพครู 1 ปี ภายใต้โครงการส่งเสริมและผลิตครู ที่มีความสามารถพิเศษ ทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (สควค.) ที่เป็นความร่วมมือของ 3 หน่วยงาน คือ สำนักคณะกรรมการ การอุดมศึกษา สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อผลิตครูวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ที่มีความสามารถพิเศษ และมีความศรัทธาในอาชีพครู และแก้ปัญหาการขาดแคลนครูวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยเริ่มดำเนินการระยะที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2539 และสิ้นสุดในปี 2545 และระยะที่ 2 เริ่มเมื่อปี 2546 มีผู้จบการศึกษาได้รับการบรรจุ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 - 2550 รวมประมาณ 1,500 คน เป็นต้น

2. การพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา มียุทธศาสตร์การดำเนินงานที่ชัดเจนในระดับกระทรวง เพื่อส่งเสริมครูให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสนับสนุนการฝึกอบรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ครูมีสมรรถนะเพิ่มขึ้น โดยมีการตั้งสถาบันพัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษา (สคบศ.) เพื่อดำเนินการพัฒนาผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากร ทางการศึกษา หลายโครงการ เช่น โครงการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ สำหรับผู้บริหาร การศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหลักสูตรเข้ม 6 วัน 42 ชั่วโมง มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบริหาร การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานและการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐาน การศึกษาของชาติ ส่วนครูและศึกษานิเทศก์เป็นหลักสูตรการพัฒนา 8 วัน 60 ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย ครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง คุณธรรมนำความรู้ การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน และการนิเทศ ติดตามผล โครงการพัฒนาสมรรถนะของครูตามระบบการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา เป็นการพัฒนาครูตามจุดเด่น จุดด้อย ที่แต่ละคนประเมินตนเองไว้ โครงการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

นอกจากนี้ มีโครงการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบ โดยจัดให้มีระบบ ข้อมูลครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน มีการวิจัยและพัฒนา นโยบายการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยทำการศึกษาสภาพปัญหา การจัดการเรียนการสอน ศึกษาหาแนวทางการพัฒนาครูทั้งในและต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ ปรับหลักเกณฑ์และวิธีการให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษามีวิทยฐานะและเลื่อนวิทยฐานะ โดยปรับหลักเกณฑ์ด้านคุณสมบัติของผู้รับการประเมิน วิธีการประเมินที่พิจารณาจากพฤติกรรม และ กระบวนการทำงาน ประจักษ์พยานเอกสารที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่และผลงานการปฏิบัติงานที่ส่งผลต่อ พัฒนาการของผู้เรียนและคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ

3. การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู มีการดำเนินงานเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน คือ มีการ แต่งตั้งคณะกรรมการคุรุสภา และคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครู และบุคลากร ทางการศึกษา มีการจัดทำข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ 3 ด้าน มีการกำหนดกรอบ การพัฒนาวิชาชีพครู ร่างข้อบังคับว่าด้วยการพัฒนา และการส่งเสริมยกย่องวิชาชีพทางการศึกษา รวมทั้งมีมติกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมใบประกอบวิชาชีพสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา

4. การปฏิรูประบบบริหารงานบุคคล กฎหมายที่สำคัญและที่เกี่ยวข้อง 3 ฉบับ มีผล บังคับใช้แล้ว คือ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 พ.ร.บ. เงินเดือน เงินวิทยฐานะ และเงินประจำตำแหน่งข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 และพ.ร.บ. เงินเดือน เงินวิทยฐานะและเงินประจำตำแหน่ง (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2547 นอกจากนี้ มีการปฏิรูป การบริหารงานบุคคลในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีการแต่งตั้งผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาและรองผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ และการจัดสรรอัตรากำลังครูในโรงเรียน

กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายในการปฏิรูประบบการพัฒนาครูเพื่อตอบสนองต่อ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579) เป็นประเทศพัฒนาแล้ว โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายแพทย์ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์) มีนโยบายการพัฒนาครูเพื่อเชื่อมโยงกับวิทยฐานะ โดยการ ปรับปรุงหลักเกณฑ์การประเมินเพื่อขอมี หรือเลื่อนวิทยฐานะ โดยให้ความสำคัญกับ "ระยะเวลา" ในการทำงานสั่งสมความชำนาญในระยะเวลาหนึ่งเชื่อมโยงกับการอบรมพัฒนาตนเอง โดยการจัดสรร งบประมาณการพัฒนาตนเองให้ข้าราชการครู คนละ 10,000 บาท/คน/ปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายใน

การพัฒนาตนเอง โดยเป็นค่าลงทะเบียนหลักสูตร ค่าพาหนะเดินทาง ค่าที่พัก และค่าเบี้ยเลี้ยง ในการอบรมพัฒนาเองในหลักสูตรที่สถาบันครูพัฒนารับรองและ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นผู้ทำการคัดเลือกหลักสูตรดังกล่าวเป็นหลักสูตรการพัฒนาข้าราชการครู ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561: 1)

6.5 รูปแบบในการพัฒนาครูมืออาชีพ

ในการพัฒนาครู หรือบุคลากรให้เป็นมืออาชีพมีสิ่งหนึ่งที่จะต้องให้ความสำคัญ คือ รูปแบบ หรือกระบวนการพัฒนา (สังวาล เขื่อนคำ, 2554: 15) เพราะการดำเนินการพัฒนานั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงหลักในการพัฒนาบุคลากร โดยต้องกำหนดเป็นนโยบาย หรือภารกิจที่สำคัญขององค์กร ต้องมีแผนงานการพัฒนาที่ชัดเจน ให้โอกาสแก่บุคลากรทุกคนอย่างเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับการพัฒนา

วันเพ็ญ ศรีแก้ว (2552: 23 - 27) กล่าวถึง รูปแบบ หรือกระบวนการพัฒนาที่แต่ละองค์กรมีการเลือกใช้ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. การปฐมนิเทศ หมายถึง กิจกรรมทางด้านการบริหารงานบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการพยายามแนะนำพนักงานใหม่ ครูคนใหม่ ให้รู้จักหน่วยงานและให้รู้จักงานในหน้าที่ที่ต้องทำ ตลอดจนผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน

การปฐมนิเทศ เป็นการฝึกอบรมเบื้องต้น มีวัตถุประสงค์ที่จะแนะนำบุคลากรที่เข้ามาใหม่ให้มีความรู้ในเรื่องทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับองค์กรที่เขาสังกัดอยู่ เช่น รู้ถึงลักษณะโครงสร้างขององค์กร ความสัมพันธ์ภายในและภายนอกองค์กร ระเบียบ ข้อบังคับขององค์กร โดยเฉพาะเกี่ยวกับสิทธิ และหน้าที่ของบุคลากรและสถานที่ที่สำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้บุคลากรใหม่รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ภายในองค์กรในเวลาอันสั้นที่สุด ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรใหม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้โดยเร็ว การปฐมนิเทศนับได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง การไม่ได้รับการชี้แจง หรือการปฐมนิเทศให้เข้าใจเรื่องราวที่ควรทราบนั้นเมื่ออยู่ไปสักระยะหนึ่งในช่วงแรก ๆ ก็จะทำให้เกิดการขัดแย้งทางจิตวิทยาขึ้นจนกลายเป็นการตื่นตระหนก ประหม่า หรือเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ผิดไป การปรับตัวจึงไม่ราบรื่น และมักเกิดผลทำให้มีการลาออก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่เป็นภารกิจของผู้บริหารที่จะต้องจัดโครงการปฐมนิเทศขึ้น

2. การมอบหมายงาน หรือการมอบหมายอำนาจหน้าที่ คือ การกำหนดความรับผิดชอบ และอำนาจหน้าที่ โดยตัวผู้บังคับบัญชาที่ให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา การมอบหมายงานหรืออำนาจหน้าที่จะก่อประโยชน์ คือ ช่วยลดภาระของผู้บริหารระดับสูง ช่วยในการพัฒนาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจที่ดีแก่คนงาน ซึ่งมีหลักการสำคัญของการมอบอำนาจหน้าที่ ดังนี้

2.1 การมอบอำนาจหน้าที่ เป็นการมอบอำนาจให้แก่ตำแหน่งมิใช่แก่บุคคล ควรมอบให้แก่ตำแหน่งหน้าที่รองลดหลั่นลงมาตามสายแห่งการบังคับบัญชาของหน่วยงาน

2.2 ความสมัครใจการมอบอำนาจเป็นปัจจัยที่สำคัญกว่า คือ ผู้บังคับบัญชาจะต้องเต็มใจที่จะมอบอำนาจหน้าที่ให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และอำนาจหน้าที่ที่มอบจะต้องได้สัดส่วนพอควรแก่ปริมาณงานและความรับผิดชอบที่ได้รับมอบไป

2.3 ลักษณะและปริมาณของอำนาจหน้าที่ที่จะมอบ ซึ่งโดยทั่วไปก็ควรจะเป็นอำนาจหน้าที่การปฏิบัติงานที่มีความสำคัญต่อวัตถุประสงค์ หรือนโยบายหลักขององค์กร

2.4 จัดระบบการรายงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อทราบความก้าวหน้า และทราบความเคลื่อนไหวของงานที่มอบหมาย

2.5 การมอบอำนาจหน้าที่ที่กระทำได้หลายระดับ แต่การมอบอำนาจหน้าที่นั้นมิได้ให้ผู้บังคับบัญชาปลอดจากความรับผิดชอบในผลแห่งการปฏิบัติงานนั้น หากแต่ผลอันเกิดจากการปฏิบัติงานนั้นจะมีความรับผิดชอบลดหลั่นกันไปตามลำดับ จนถึงผู้รับผิดชอบในส่วนร่วมโดยตรง คือผู้บังคับบัญชา

3. การฝึกอบรม เป็นกระบวนการการพัฒนาบุคลากรที่มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยผ่านการวางแผนที่ดี เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคลากร การฝึกอบรมจะเน้นพัฒนาพฤติกรรมของบุคลากรเท่านั้น ซึ่งการฝึกอบรม หมายถึง กรรมวิธีต่าง ๆ ที่มุ่งจะเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ เพื่อให้ทุกคนในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งสามารถปฏิบัติหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบได้ดียิ่งขึ้น

การฝึกอบรมอาจแยกได้หลายประเภทตามลักษณะของจุดมุ่งหมาย ผู้เข้ารับการอบรม และระยะเวลาในการอบรม การแบ่งประเภทของการฝึกอบรมจะถือสิ่งใดเป็นเกณฑ์ก็ตามก็มุ่งผลที่ผู้เข้ารับการอบรม การแบ่งตามลักษณะผู้เข้ารับการอบรม มี 6 ประเภท ดังนี้

3.1 การฝึกอบรมแบบปฐมนิเทศ คือ การแนะนำคนเข้าทำงานใหม่ได้รับทราบเรื่องราวต่าง ๆ ขององค์กร วัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีของบุคลากรต่อองค์กร ให้เข้าใจถึงนโยบาย งาน และการบังคับบัญชา ช่วยให้บุคลากรรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ส่งเสริมขวัญและความกระตือรือร้นในการทำงาน

3.2 การฝึกอบรมโดยการทำงาน การฝึกอบรมประเภทนี้เป็นที่นิยมกันมาก เพราะเป็นการสอนให้มีการทำงานจริง ๆ ใช้สถานที่จริงเป็นที่ฝึกอบรม สภาพแวดล้อมในการฝึกอบรมกับสถานที่ทำงานจึงไม่แตกต่างกัน การฝึกอบรมประเภทนี้เหมาะสำหรับการทำงานที่ใช้เวลาในระยะสั้น และสำหรับผู้เข้ารับการอบรมจำนวนน้อยที่จะเข้าฝึกทำงานพร้อม ๆ กันได้

3.3 การฝึกอบรมในห้องทดลองปฏิบัติงาน การฝึกอบรมประเภทนี้จัดขึ้นในห้องเรียนมีลักษณะคล้ายกับสถานที่ทำงานจริง ทั้งเครื่องมือ และสภาพการทำงาน สำหรับการฝึกอบรมงานประเภทง่าย ๆ และสำหรับช่วงระยะสั้น ใช้เพื่อหัดคนจำนวนมาก ๆ ให้ทำงานในเวลาเดียวกัน โดยลักษณะการทำงานเหมือนกัน การฝึกมีลักษณะให้คนเรียนรู้งานมาก

3.4 การฝึกหัดช่าง เพื่อฝึกอบรมคนงานประเภทช่างฝีมือ อาจใช้วิธีการอบรมโดยให้ทำงานกับการอบรมในห้องเรียน ซึ่งต้องใช้เวลามากกว่าการอบรมประเภทอื่น

3.5 การฝึกอบรมเป็นโครงการอบรมที่จัดทำขึ้นร่วมกันระหว่างโรงเรียน และองค์กรธุรกิจ การฝึกอบรมประเภทนี้ตามปกติใช้กับที่ต้องการความรู้ ความชำนาญสูง หรืองานอาชีพ การฝึกหัดงานมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญให้ผู้รับการฝึกงานมีความรู้สมดุลงันระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

3.6 การฝึกอบรมพิเศษ องค์กรจะจัดหลักสูตรพิเศษขึ้น เพื่อจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่ง โดยองค์กรเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด หรืออาจส่งบุคลากรไปฝึกงานกับสถานการณศึกษา หรือองค์กรอื่นใด เข้ารับการอบรมที่จัดทำขึ้นเป็นครั้งคราว

4. การฝึกอบรมที่เรียกว่า สัมมนา ส่วนใหญ่จะใช้พัฒนานักบริหารหรือใช้ฝึกอบรมผู้บังคับบัญชาชั้นสูง วิธีการสัมมนา คือ จัดให้มีการประชุมกลุ่มไม่ใหญ่นัก และเปิดโอกาสให้ที่ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเสรี โดยมอบหมายให้ผู้ร่วมสัมมนาอภิปรายปัญหาที่กำหนดให้ และมีผู้นำอภิปรายให้อยู่ในประเด็นที่พิจารณา หรือวิทยากรอาจจะจัดเตรียมหัวข้อที่อภิปรายไว้ให้ที่ประชุม เลือกว่าจะพิจารณาเรื่องใดก็ได้

การสัมมนาเป็นวิธีการอบรมเป็นกลุ่มระหว่างผู้มีความรู้ในระดับเดียวกัน หรือสาขาเดียวกัน หรือเป็นส่วนช่วยในการทำวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งจะมีประโยชน์ เพราะจะใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุน และแก้ไขปัญหาระหว่างผู้ทรงวุฒิด้วยกัน นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกคนจะโอกาสแสดงบทบาทในการออกความคิดเห็นร่วมกัน ทำให้เกิดแนวความคิดและหาทางแก้ไข หรือสนับสนุนข้อมูลที่มีอยู่ในการสัมมนาอาจใช้เวลาหลายวัน หรือวันเดียวก็ได้ ขึ้นอยู่กับหัวข้อในการสัมมนา ส่วนใหญ่จะทำการแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ ระหว่างสัมมนาเพื่อให้ทุกคนมีโอกาสแสดงความรู้จักคุ้นเคยกัน และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

5. การศึกษาต่อบุคลากรทุกประเภทที่อยู่ในองค์การ หรือสถาบันแม้จะมีความรู้มีความสามารถดีเพียงใดก็ตาม ถ้าเวลาผ่านไปนาน ๆ ความสามารถก็ย่อมจะอ่อนลงไป เนื่องจากวิธีการปฏิบัติงานตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาต่อเป็นวิธีการหนึ่งในการที่จะพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานให้มีความรู้ดีขึ้น หรือได้รับความรู้ใหม่ หน่วยงานจึงต้องส่งเสริมบุคลากรไปศึกษาต่อ หรือศึกษาเพิ่มเติมในสถานศึกษาระดับสูง การส่งไปอาจส่งไปศึกษาระดับปริญญาต่าง ๆ ภายในประเทศ หรือต่างประเทศ

การส่งเสริมให้บุคลากรได้มีโอกาสไปศึกษาต่อ นับได้ว่าเป็นกิจกรรมสำคัญประการหนึ่งในกระบวนการบริการงานบุคคลสมัยใหม่ เป็นการให้โอกาสแก่บุคลากรเพื่อเพิ่มพูนความรู้ทักษะและช่วยให้เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการทำงานให้มีความมั่นใจในตนเอง เข้าใจจุดมุ่งหมายในการทำงานดีขึ้น และโอกาสที่จะได้เลื่อนฐานะมีมากขึ้น ย่อมเป็นเรื่องจำเป็นและเป็นผลตอบแทนที่ผู้บังคับบัญชาส่งเสริม อันเป็นช่วยเสริมสร้างกำลังใจแก่บุคลากรด้วย

6. การพัฒนาโดยวิธีการให้ทำงาน ซึ่งมี 4 รูปแบบ ดังนี้

6.1 การทดลองเรียนงาน โดยผู้ที่ได้รับการอบรมจะถูกสมมติให้ได้รับตำแหน่งบริหารโดยมีหน้าที่รับผิดชอบในตำแหน่งนั้นทุกอย่าง ซึ่งจะเป็นการฝึกหัดและให้เรียนรู้งานได้เร็ว เป็นการกระตุ้นจูงใจมากกว่าการเรียน และยังช่วยลดภาระงานของของผู้บังคับบัญชาก็ด้วย

6.2 การหมุนเวียนงาน โดยการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปให้ทุกคนมีโอกาสทำงานทุกตำแหน่งชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

6.3 การสอนงานจากผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงาน โดยการชี้แนะวิธีการปฏิบัติงาน ข้อเสนอแนะต่าง ๆ การติดตามผลและการแก้ไขข้อผิดพลาด

6.4 การบริหารในรูปกรรมการ โดยการประชุมของคณะกรรมการ ซึ่งจะช่วยให้ได้โอกาสหาความชำนาญในการพูดเสนอแผนงานต่อกลุ่ม ให้เหตุผล ความคิดเห็น หรือข้อโต้แย้ง เพื่อสนับสนุนความคิดของตน เท่ากับเป็นการฝึกบุคลากรในคณะกรรมการให้สามารถทำงานบริหารได้

วสันต์ ปานทอง และคณะ (2556: 198 – 199) ได้สรุปรายงานผลการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาครูเพื่อศิษย์ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในประเด็นวิธีการพัฒนา ได้แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การพัฒนาระดับองค์การหรือสถานศึกษา วิธีการพัฒนา ได้แก่

1. การจัดการความรู้ (KM)
2. การดูแลตัวอย่างผู้ที่ประสบผลสำเร็จในลักษณะดูงานแบบฝังตัว
3. กิจกรรมการคุยกันกับเพื่อนครูเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
4. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาผู้นำที่บ้าน (ผู้ปกครอง)
5. เสวนาเป็นเนืองนิตย์ สร้างกลุ่มที่หลากหลาย ขยายสู่ชุมชน
6. กิจกรรมแลกเปลี่ยนภายในโรงเรียน และระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การพัฒนาระดับกลุ่ม วิธีการพัฒนา ได้แก่

1. การเรียนรู้ครูเพื่อศิษย์ระดับทีม หรือ ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC)
2. การเป็นที่ปรึกษา (Counseling)
3. การสอนงาน (Coaching)
4. การเป็นพี่เลี้ยง (Mentoring)
5. ความเป็นกัลยาณมิตรรู้จัก
6. การจัดหาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาระดับบุคคล วิธีการพัฒนา ได้แก่

1. การดูตัวอย่างของคนดีที่ประสบผลสำเร็จในลักษณะดูงานแบบฝังตัว
2. การเล่าเรื่องจากครูทั้งความสุขและความทุกข์
3. การวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้รับการพัฒนิตนเอง
4. การศึกษาคู่มีจากผู้เชี่ยวชาญ
5. การแชร์ประสบการณ์และการยกย่องเชิดชูเกียรติ
6. อบรมเชิงปฏิบัติการด้านการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ
7. อบรมเชิงปฏิบัติการวิธีการสอนที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียน
8. อบรมเชิงปฏิบัติการด้านกระบวนการวิจัย การดำเนินการพัฒนา ประกอบด้วย

บทบาทผู้พัฒนา และบทบาทผู้รับการพัฒนา

วิโรจน์ สารรัตนะ (2555: 185 - 186) ได้กล่าวถึง Spark and Loucks-Horsley (1989) เสนอรูปแบบการพัฒนาครู 5 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนิตนเอง (Individually Guide) รูปแบบนี้ครูเป็นผู้กำหนดความต้องการจำเป็น ในการพัฒนิตนเองที่ดีที่สุด และสิ่งที่จะพัฒนานั้นมีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ การเรียนรู้โดยตรง ดังนั้น ขั้นตอนการพัฒนาครูตามรูปแบบนี้ จะเริ่มต้นด้วยการระบุความต้องการจำเป็น (Need) จากนั้นจึงจะจัดทำแผน (Plan) เพื่อการบรรลุความต้องการจำเป็นนั้น แล้วมีการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุผลตามแผน (Accomplish the Plan) และการประเมินผลงานตามแผน (Evaluation)

2. รูปแบบการสังเกตและการประเมิน (Observation and Assessment) โดยให้โอกาสครูได้สังเกตและมีข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) กับเพื่อนครูคนอื่น ๆ ซึ่งจะให้ผลดีทั้งต่อผู้สังเกต และผู้ถูกสังเกตด้วย โดยอาจใช้วิธี Peer Coaching, Team Building, Collaboration, Clinical Supervision เป็นต้น

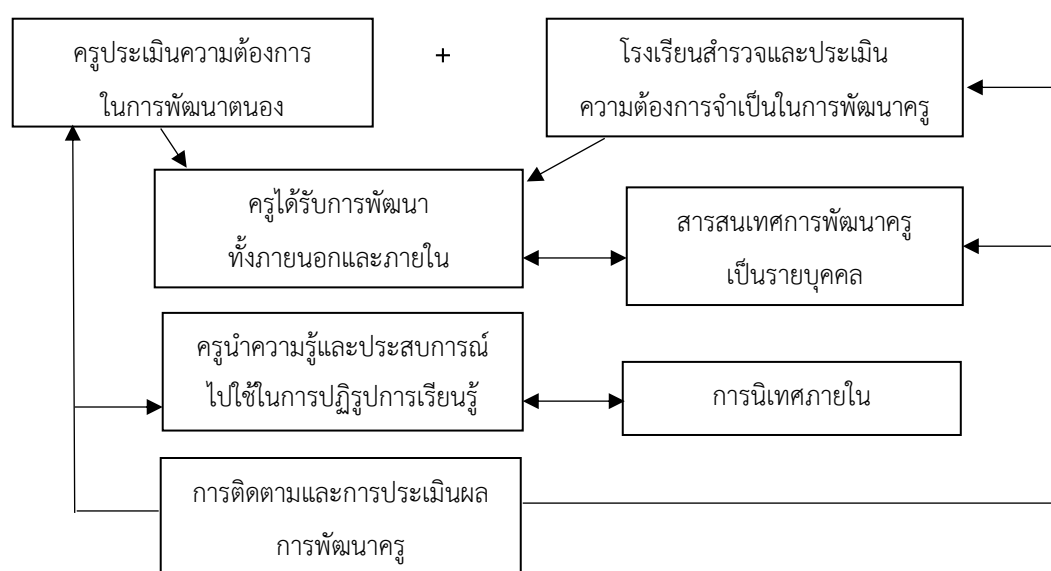
3. รูปแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในกระบวนการพัฒนา (Involvement in a Development Process) รูปแบบนี้เชื่อว่าครูในฐานะเป็นผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ จึงต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ในงานที่สอดคล้องกับความสนใจของตนเอง และอยู่ในฐานะที่จะเป็นผู้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหา นั้นได้ดีที่สุด จะทำให้ครูกลายเป็นผู้วิจัย เป็นผู้เรียนรู้ด้วยตัวเอง หาทางแก้ปัญหาหลักสูตรและการสอน ของเขาเอง โดยเริ่มจากการกำหนดปัญหา การหาทางเลือกที่เป็นไปได้เพื่อแก้ปัญหา การรวบรวมข้อมูล หรือศึกษาปัญหาที่กำหนด การพัฒนาแผนการดำเนินงานที่ได้จากการศึกษา การดำเนินการแก้ปัญหา และการประเมินผลการดำเนินงานตามแผน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินงาน นั้นอีก

4. รูปแบบการฝึกอบรม (Training) เป็นรูปแบบที่ใช้กันมายาวนาน และใช้กันค่อนข้างมาก แต่ก็มีลักษณะเป็นการถ่ายทอดความรู้ (Transforming) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำจากภายนอก ซึ่งมักจะพบปัญหาในการนำทักษะการเรียนรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปสู่การปฏิบัติจริงในห้องเรียน

5. รูปแบบการสืบเสาะค้นหา (Inquiry) ซึ่งอาจใช้ได้ทั้งกับรายบุคคล หรือรายกลุ่ม เป็นรูปแบบที่มุ่งให้ครูได้ศึกษาค้นคว้า เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนในห้องเรียน หรือปัญหาของโรงเรียน โดยอาจใช้วิธีการเชิงปฏิบัติการ (Action - based Research) หรืออาจใช้วิธีการวงจรรคุณภาพ (Quality Circles) หรืออาจใช้วิธีการบริหารคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 21 - 27) ได้เสนอแนวทาง และวิธีการพัฒนาครูประจำการเพื่อปฏิรูปการศึกษา ประกอบด้วยการจัดอบรมสัมมนาแนะแนวทางในการประกอบวิชาชีพครู จัดทำแผนพัฒนาครูอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ควรมีการประเมินครูและผลงานเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ครูได้ศึกษาต่อเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และเพิ่มค่าตอบแทนเพื่อสร้างกำลังใจ เป็นรูปแบบการพัฒนาครูเพื่อให้เกิดผลต่อเนื่อง เป็นรูปการพัฒนาครูเพื่อให้เกิดผลต่อการปฏิบัติการเรียนรู้ของผู้เรียนเน้นการพัฒนาที่สถานศึกษา (School - Based Training) เป็นหลักผูกกับการพัฒนางาน (On-the - Job Development) ที่รับผิดชอบที่ปฏิบัติและสามารถดำเนินการได้ภายในสถานศึกษา ให้ใช้การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน (Classroom Action Research) อย่างต่อเนื่องตามแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เน้นกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้วงจร PDCA ในการปฏิบัติงานแบบต่อเนื่อง ให้มีปฏิบัติการเรียนรู้ที่หลากหลายโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการจัดประชุม สัมมนาและประชุมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนโดยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร และสนับสนุนการใช้ ICT ในกระบวนการเรียนรู้

รูปแบบการพัฒนาครูเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

ภาพที่ 6 แสดงการพัฒนาครูเพื่อการปฏิรูปทั้งโรงเรียน
ที่มา: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 22)

การพัฒนาครูตามรูปแบบนี้ สิ่งแรกที่ต้องดำเนินการ คือ การหาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาครู ตามรูปแบบนี้จะเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมโดยตรง โดยให้ประเมินความต้องการในการพัฒนาตนเองและโรงเรียนก็สำรวจความต้องการจำเป็นในการพัฒนาอีกส่วนหนึ่งประกอบด้วย เพื่อช่วยให้มีการปรับระบบให้สัมพันธ์กันระหว่างบุคคลกับงาน ด้วยวิธีการที่เป็นระบบ คือ โรงเรียนควรมีสารสนเทศการพัฒนาครูเป็นรายบุคคล ที่สะท้อนความต้องการจำเป็นในการพัฒนาบุคลากรในแต่ละปี โดยการสอบถามครูและการศึกษาระบบสารสนเทศเพื่อการพัฒนาครู ที่จัดทำไว้อย่างเป็นระบบ และเป็นปัจจุบัน ซึ่งการพัฒนาครูนั้นอาจทำได้หลายวิธีการ เช่น การประชุม อบรม สัมมนา การให้ไปศึกษาดูงาน การให้ไปศึกษาต่อ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มีการนิเทศภายในระหว่างการนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้จริงและจัดให้มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องและผลการประเมินควรเก็บไว้ในสารสนเทศการพัฒนาครูรายบุคคล และจัดระบบแจ้งให้ครูทราบเป็นรายบุคคลเป็นระยะ ๆ ด้วย เพื่อใช้ผลการประเมินสำหรับการพัฒนาครูที่อาจสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการจำเป็นในการพัฒนาครู และการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียนโดยรวม ในโอกาสต่อไป

ผลงานสำคัญที่จะเกิดขึ้นหลังการใช้รูปแบบการพัฒนาครูนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ครูจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการประเมินผลตามสภาพจริง มีวิจัยปฏิบัติการและการวิจัยในชั้นเรียน ครูมีระบบการจัดการเรียนการสอนและแผนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

6.6 คุณสมบัติที่พึงประสงค์และมาตรฐานวิชาชีพครูการศึกษาพิเศษ

วรรณิ เจตจำนงนุช และคณะ. (2560: 171 - 173) ได้รายงานผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาเกี่ยวกับมาตรฐานวิชาชีพครูการศึกษาพิเศษ รวมถึงคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของครูการศึกษาพิเศษ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) กลุ่มผู้กำหนดนโยบายด้านการศึกษาพิเศษและด้านมาตรฐานวิชาชีพ 2) กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาที่รับนโยบายด้านการจัดการศึกษาพิเศษทั้งของรัฐและเอกชน 3) กลุ่มผู้ผลิตบุคลากรครูการศึกษาพิเศษในระดับอุดมศึกษา 4) กลุ่มผู้ปฏิบัติหน้าที่สอนผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ 9 ประเภท 5) กลุ่มผู้รับบริการทางการศึกษาพิเศษโดยตรง เพื่อนำมาจัดทำข้อเสนอในการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพครูการศึกษาพิเศษ ผลการศึกษาแยกออกเป็น ดังนี้

6.6.1 คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบวิชาชีพครูการศึกษาพิเศษ

ผลการศึกษาพบว่า ครูควรมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

1) ด้านวุฒิการศึกษาและคุณลักษณะ 2) ด้านความรู้ และ 3) ด้านทักษะการปฏิบัติงาน

1) ด้านวุฒิการศึกษาและคุณลักษณะ ครูควรจบการศึกษาทางด้านครุศาสตร์ หรือศึกษาศาสตร์ หรือวุฒิทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง และควรจะต้องมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ นอกจากนี้ควรมีคุณลักษณะ ได้แก่ มีใจรัก และมีเจตคติที่ดีต่อการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ กระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน รู้จักข้อจำกัด ลักษณะต่าง ๆ และศักยภาพของผู้เรียน มีความใฝ่รู้และพร้อมเรียนรู้อยู่เสมอ พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ มีความอดทน เสียสละ มีความรัก เมตตาและเข้าใจคนพิการ มีความรอบรู้ มีการรับรู้ความสามารถในการสอนของตนเองสูง รวมทั้งมีทักษะในการประสานงาน

2) ด้านความรู้ ครูควรมีความรู้ ได้แก่ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษทุกประเภท ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาการสอนผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ กฎหมาย พระราชบัญญัติ ประวัติ ความหมาย รูปแบบการจัดการศึกษาพิเศษ การตรวจประเมิน จำแนก และ คัดกรองผู้เรียน การวัดประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียน การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) ได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการพิเศษ และสามารถวางแผนในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transition plan) ผู้เรียนไปรับบริการอย่างต่อเนื่อง การสอนและการใช้ เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา และสามารถบูรณาการได้อย่างเหมาะสม การปรับหลักสูตร การให้ความช่วยเหลือที่สอดคล้องกับความต้องการพิเศษ และการให้บริการปรึกษาแก่ผู้ปกครอง

3) ด้านทักษะการปฏิบัติงาน ครูควรมีทักษะ ได้แก่ ทักษะในการปรับการเรียน การสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษเฉพาะบุคคล ทักษะในการสอน ผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ ทักษะการติดต่อสื่อสาร ทักษะการประสานงาน ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการควบคุมอารมณ์ ทักษะการจัดการชั้นเรียน ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการวางแผน ทักษะ การวิจัยในชั้นเรียน และทักษะบริหารจัดการ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการประเมิน และการติดตามผล

6.6.2 มาตรฐานวิชาชีพครูการศึกษาพิเศษ

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของมาตรฐานวิชาชีพครูการศึกษาพิเศษ ค่อนข้างสอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพที่กำหนดไว้ แต่ควรเพิ่มเติมบริบทให้สอดคล้องกับการทำงาน ด้านการศึกษาพิเศษ ซึ่งได้สรุปในการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพครูการศึกษาพิเศษ ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ 2) ด้านมาตรฐานการปฏิบัติงาน และ 3) ด้านมาตรฐาน การปฏิบัติตน โดยระบุมาตรฐานเฉพาะสำหรับมาตรฐานความรู้สำหรับครูการศึกษาพิเศษที่สอน ในโรงเรียนเฉพาะความพิการ และครูการศึกษาพิเศษที่สอนในโรงเรียนเรียนร่วม ส่วนมาตรฐาน ด้านประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการปฏิบัติตนจะใช้มาตรฐานเดียวกัน สำหรับครูการศึกษาพิเศษที่สอนในโรงเรียนเฉพาะความพิการ และครูการศึกษาพิเศษที่สอนในโรงเรียน เรียนร่วม ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ ด้านมาตรฐานความรู้ (1) ควรเพิ่มความรู้เกี่ยวกับลักษณะความสามารถพิเศษของผู้เรียนเข้าไปในมาตรฐานความรู้วิชาชีพครู การศึกษาพิเศษ (2) ควรเพิ่มเติมเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับทักษะอาชีพสำหรับครูการศึกษาพิเศษในโรงเรียน เรียนร่วม (3) ควรเน้นเรื่องสมรรถนะในการประสานความร่วมมือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนเพื่อ จัดทำแผนการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความต้องการพิเศษของผู้เรียน (4) ควรเพิ่มเติมเรื่องความรู้ ความสามารถในการขอรับ เลือกใช้ ปรับ และพัฒนาเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ และบริการสนับสนุนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการพิเศษ ของผู้เรียนเป็นเฉพาะบุคคลที่ได้รับการฝึกอบรมจากผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนั้นควรเพิ่มเติมเรื่อง ความสามารถติดตามการเปลี่ยนแปลง และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการเรียนการสอน (5) สำหรับครูการศึกษาพิเศษที่สอนในสถานศึกษาทั่วไป (การเรียนร่วม และการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม) ควรเพิ่มเติมเรื่องความสามารถในการอธิบายลักษณะและรูปแบบ ของการจัดการศึกษา ทั้งการเรียนร่วมและการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม และการจัดการศึกษาได้ใน

รูปแบบที่เหมาะสมกับผู้เรียน (6) ในสาระความรู้ด้านการปรับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน สำหรับครูการศึกษาพิเศษที่สอนในสถานศึกษาทั่วไป (การเรียนรู้ร่วมและการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม) ควรมุ่งเน้นความสามารถออกแบบกิจกรรม และสื่อการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย และสอดคล้อง กับความต้องการของผู้เรียนทุกคน รวมทั้งผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษหรือมีข้อจำกัดทางการเรียนรู้ (7) ในสาระความรู้ด้านการติดตามความก้าวหน้าสำหรับครูการศึกษาพิเศษที่สอนในสถานศึกษาทั่วไป (การเรียนรู้ร่วมและการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม) ควรเพิ่มเติมเรื่องความสามารถในการแลกเปลี่ยน ข้อมูลและประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ

ด้านมาตรฐานวิชาชีพ (1) ควรอ้างอิงมาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา ตามพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 และข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐาน วิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2548 (2) ควรเพิ่มเติมให้มีมาตรฐานการฝึกปฏิบัติระหว่าง เรียนมากขึ้น โดยอาจจะให้เป็นการเก็บชั่วโมงปฏิบัติงานด้านการศึกษาพิเศษจากวิชาเรียน

2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน ประกอบด้วยมาตรฐาน 12 ข้อ ควรอ้างอิงมาตรฐาน วิชาชีพครูของคุรุสภา ตามพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 และข้อบังคับ คุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2548 โดยควรมีการปรับมาตรฐาน ที่ 3 ให้เพิ่มการพัฒนาผู้เรียนโดยพิจารณาข้อจำกัดและความต้องการพิเศษเป็นเฉพาะบุคคล มาตรฐานที่ 6 เพิ่มเติมการจัดกิจกรรมตามลักษณะและข้อจำกัดที่แตกต่างของผู้เรียน และ มาตรฐานที่ 10 เพิ่มเติม เรื่องการประสานความร่วมมือและรายงานความก้าวหน้าของผู้เรียนให้บุคคลที่เกี่ยวข้องรวมถึงผู้ปกครอง ได้ทราบอย่างต่อเนื่อง

3) มาตรฐานการปฏิบัติตน ควรอ้างอิงมาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา ตามพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 และข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วย มาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2548

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ครูการศึกษาพิเศษควรมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ 3 ด้าน อันได้แก่ 1) ด้านวุฒิการศึกษาและคุณลักษณะ 2) ด้านความรู้ และ 3) ด้านทักษะการปฏิบัติงาน และมีมาตรฐานวิชาชีพ 3 ด้าน อันได้แก่ 1) ด้านความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ 2) ด้านการปฏิบัติงาน และ 3) ด้านการปฏิบัติตน ดังนั้น หน่วยงาน หรือสถานศึกษาที่มีหน้าที่กำกับดูแล และให้บริการ ทางการศึกษาพิเศษ โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นที่จะต้อง มีข้อมูลความรู้เกี่ยวกับงาน การศึกษาพิเศษให้เกิดความเข้าใจชัดเจนมากขึ้นเพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศที่จะนำไปใช้ในการพัฒนา ครูผู้สอนให้มีความรู้ความสามารถ เสริมประสบการณ์ ทักษะ ที่ครูการศึกษาพิเศษจำเป็นต้องมีตาม มาตรฐานวิชาชีพและคุณสมบัติที่พึงประสงค์ดังกล่าว โดยอาจกำหนดชั่วโมงการพัฒนาทักษะที่จำเป็น และทันต่อความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันเป็นรายปี มีการตรวจสอบ นิเทศ กำกับติดตาม เป็นระยะ อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ครูการศึกษาพิเศษที่เป็นครูมืออาชีพ มีทักษะความสามารถในการพัฒนา นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีความคุณสมบัติ ดังนี้

1) มีวุฒิทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องและมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแล ผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีใจรักและมีเจตคติที่ดีต่อการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน รู้จักข้อจำกัด ลักษณะต่าง ๆ และ ศักยภาพของผู้เรียน มีความใฝ่รู้และพร้อมเรียนรู้อยู่เสมอ พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ มีความอดทน เสียสละ มีความรัก เมตตาและเข้าใจคนพิการ มีความรอบรู้ มีการรับรู้ความสามารถในการสอนของตนเองสูง รวมทั้งมีทักษะในการประสานงาน

2) มีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาการสอนผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ กฎหมาย พระราชบัญญัติ ประวัติ ความหมาย รูปแบบการจัดการศึกษาพิเศษ การตรวจประเมิน จำแนก และคัดกรองผู้เรียน การวัดประเมินผล ความก้าวหน้าของผู้เรียน การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) ได้อย่างสอดคล้องกับ ความต้องการพิเศษ และสามารถวางแผนในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transition plan) ผู้เรียนไปรับบริการ อย่างต่อเนื่อง การสอนและการใช้เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลือ อื่นใดทางการศึกษา และสามารถบูรณาการได้อย่างเหมาะสม การปรับหลักสูตร การให้ความช่วยเหลือ ที่สอดคล้องกับความต้องการพิเศษ และการให้บริการปรึกษาแก่ผู้ปกครอง

3) มีทักษะในการปฏิบัติงาน สามารถจัดการเรียนการสอนแต่ละกลุ่มสาระ/ แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล โดยการพิจารณาจากความสามารถในการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ การจัดทำและพัฒนาแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล แผนการจัดการเรียนรู้ สอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง การเลือกใช้เทคนิคการสอน บันทึกรายการ หรือเตรียม การสอน ในลักษณะอื่น ๆ ที่สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ มีทักษะการการแก้ปัญหา นำกระบวนการ วิจัยในชั้นเรียนมาใช้ แก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียน และมีทักษะในการวัดผลและประเมินผล

สำหรับคุณสมบัติครูการศึกษาพิเศษมืออาชีพที่โรงเรียนแพรปัญญาคุณ จังหวัดแพร ต้องการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาตามรูปแบบ การบริหารในครั้งนี้ มีดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม ที่ดี มีจรรยาบรรณของความเป็นครู
2. เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ มีเจตคติที่ดีต่อนักเรียน ผู้พิการ มีความรัก ความเมตตาต่อนักเรียน ไม่แสดงท่าทีรังเกียจ
3. เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นในการทำหน้าที่ ทุ่มเททั้งในการจัดการเรียนการสอน และหน้าที่ในการดูแลนักเรียน ด้วยความเต็มใจและเสียสละ
4. มีความรู้ ความเข้าใจในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) เพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่คาดหวังเอาไว้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
5. พัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอน คิดค้น นำเทคนิคการสอนใหม่ ๆ มาใช้เพื่อพัฒนานักเรียนอยู่เสมอ

6. มีความรู้ และความสามารถในการวัดและประเมินผลผู้เรียนตามสภาพจริงของผู้เรียน เนื่องด้วยนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่มีศักยภาพที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนด้วยข้อจำกัดในสภาพความพิการที่ต่างกัน

7. มีความรู้ ความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียน และการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

7. แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

การมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการเพราะเป็นเสมือนเครื่องรับรองยืนยันว่าชีวิตจะสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยความปลอดภัยในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม ซึ่งถือว่าเป็นความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่นเดียวกับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่ศึกษาเล่าเรียนและพักอาศัย อยู่ที่โรงเรียน เฉพาะความพิการตลอด 24 ชั่วโมง ก็ย่อมต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านต่าง ๆ เช่นเดียวกับคนปกติทั่วไปหรือมากกว่าเสียด้วยซ้ำ เนื่องจากสภาพขีดความสามารถของสติปัญญาในการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจเลือก หรือไขว่คว้ามาซึ่งสิ่งที่ดีมีคุณภาพให้กับชีวิตของตนเองมีข้อจำกัดจากสภาพความพิการที่ไม่สามารถสร้างขึ้นให้กับตนเองได้ จึงต้องเป็นหน้าที่ของโรงเรียน ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องร่วมหาแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน ให้พบกับคุณภาพที่ดี ทั้งด้านการให้การศึกษา ด้านความเป็นอยู่ในโรงเรียน ด้านสุขภาวะอนามัย ด้านการจัดสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสวัสดิการต่าง ๆ เป็นต้น

7.1 ความหมายและกรอบแนวคิดของคุณภาพชีวิต

ยูเนสโก (UNESCO, 1993: p. 40, อ้างถึงใน ชุมพร ฉ่ำแสง และคณะ, 2555: 4) ได้ให้คำนิยาม คุณภาพชีวิต (Quality of life) ว่าหมายถึง ระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ ดังนั้นคุณภาพชีวิตจึงเป็นระดับการมีชีวิตที่ดี มีความสุข ความพึงพอใจในชีวิต และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม

องค์การอนามัยโลก (WHO, 1998: p. 17, อ้างถึงใน ทิพย์วัลย์ เรืองขจร, 2554: 15) ให้ความหมายคุณภาพชีวิต หมายถึง การรับรู้ หรือความเข้าใจของปัจเจกบุคคลที่มีต่อสถานภาพชีวิตของตนเองตามบริบทของวัฒนธรรมและค่านิยมที่ใช้ชีวิตอยู่และสัมพันธ์กับเป้าประสงค์ ความคาดหวัง มาตรฐานและความกังวลสนใจที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ คุณภาพชีวิตเป็นมโนคติที่มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อน ได้แก่ สุขภาพทางกาย สภาวะทางจิต ระดับของความเป็นตัวของตัวเอง ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทางสังคม ความเชื่อส่วนบุคคล และสัมพันธ์ภาพที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

ปรางทิพย์ ภักดีศิริไพวัลย์ (2559: 13) คุณภาพชีวิต หมายถึง การรับรู้ถึงความพึงพอใจในการดำรงชีวิต การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในด้านต่าง ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในทิศทางที่ดี ได้แก่ ด้านสุขภาพทางกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นจะต้องไม่เกิดปัญหาแก่ตนเองและสังคม

นันทิยา ใจเย็น (2557: 16) ได้ให้ความหมายของ คุณภาพชีวิต ไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจ มีความสุข ความพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญต่อบุคคลนั้น อันได้แก่ อาหาร สุขอนามัย โภชนาการ การศึกษา สิ่งแวดล้อม รายได้ ที่อยู่อาศัย และทรัพยากร

พวงทอง ไกรพิบูลย์. (ออนไลน์: 2560) ได้สรุป คุณภาพชีวิต ว่าเป็นภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทั้งของตนเอง (ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ) และของสังคม ทั้งนี้ครอบคลุมไปถึงความปลอดภัย สิทธิ และเสรีภาพ

จากการอธิบายความหมายของ คุณภาพชีวิต ในมิติต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวอ้างในข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การมีภาวะความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข มีความพอใจในตนเอง ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง และศาสนา ของบุคคล ที่เป็นไปตามเป้าหมาย หรือความคาดหวัง โดยมีสภาวะที่เกิดขึ้นทางจิตใจเป็นดัชนีชี้วัด กล่าวคือ ถ้าเกิดสภาวะทางจิตใจเป็นไปตามเป้าหมายหรือความคาดหวังก็จะรู้สึกได้ถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่หากเกิดสภาวะทางจิตใจไม่เป็นไปตามเป้าหมายหรือที่คาดหวังก็จะรู้สึกได้ถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี

สำหรับคุณภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา โรงเรียนแพร์ - ปัญญานุกูล จังหวัดแพร์ ที่ผู้วิจัยต้องการพัฒนา หมายถึง การมีสภาวะความเป็นอยู่ของนักเรียน โรงเรียนแพร์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร์ ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยม ศึกษาปีที่ 6 ที่มีสุขภาพทางกายและจิตใจที่ดี มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีทักษะทางอาชีพที่เรียนรู้ สามารถพึ่งพาช่วยเหลือตนเองได้ไม่เป็นภาระต่อผู้ปกครองและบุคคลอื่น หลังจากได้รับการพัฒนาทางด้านสุขภาพทางกายและจิตใจ ได้รับการพัฒนาทางการศึกษา และได้รับการพัฒนาทางอาชีพ ด้วยรูปแบบการพัฒนาที่สร้างขึ้น และเป็นไปตามความคาดหวัง

7.2 คำจำกัดความของภาวะบกพร่องทางสติปัญญา

สมาคมเพื่อบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแห่งประเทศไทย (Smith, Patton & Kim, 2006: 40 - 46) ให้คำจำกัดความว่า บกพร่องทางสติปัญญา หมายถึง ภาวะที่เกิดจากความผิดปกติทางสติปัญญา ซึ่งเกิดขึ้นในระยะพัฒนาการของสมองตั้งแต่บุคคลนั้นปฏิสนธิจนถึงอายุ 18 ปี โดยปรากฏความผิดปกติในความสามารถด้านสติปัญญา (Intellectual Functioning) และทักษะ/พฤติกรรมกรรมการปรับตัว (Adaptive Skills/Behavior) ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสามารถทางสติปัญญาต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยอย่างมีนัยสำคัญ คือ ระดับเชาวน์ปัญญา 70 หรือต่ำกว่า
2. ความสามารถในการปรับตัวบกพร่องอย่างน้อย 2 ใน 10 ด้าน ได้แก่
  - 2.1 การสื่อความหมาย (Communication) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจและการแสดงออกเกี่ยวกับข้อมูล สื่อสารผ่านพฤติกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ และไม่เป็นสัญลักษณ์
  - 2.2 การดูแลตนเอง (Self - Care) หมายถึง ทักษะที่ประกอบด้วย การรับประทานอาหาร แต่งตัว การทำความสะอาดร่างกาย การเข้าห้องน้ำ และสุขอนามัยอื่น ๆ ทั่วไป

2.3 การดำรงชีวิตในบ้าน (Home Living) หมายถึง การปฏิบัติตามกิจวัตรประจำวันในบ้าน อาจรวมถึงการทำความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อม และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

2.4 ทักษะทางสังคม (Social/Interpersonal Skills) หมายถึง พฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสม เช่น แสดงความยินดี

2.5 การใช้บริการสาธารณะ (Community Uses) หมายถึง การใช้สาธารณสมบัติอย่างเหมาะสมร่วมมือกับผู้อื่น เล่นอย่างเหมาะสม ซึ่งครอบคลุมการเดินทาง การจับจ่ายสินค้า ใช้บริการชุมชน เช่น โรงเรียน ห้องสมุด โรงภาพยนตร์

2.6 ควบคุมตนเอง (Self - Direction) หมายถึง การสร้างทางเลือกสำหรับตนเองในการปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การเรียนรู้การปฏิบัติตัวตามตารางที่กำหนดไว้ และการปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย

2.7 สุขอนามัยและความปลอดภัย (Health and Safety) หมายถึง การดำรงชีวิตตนเองให้เป็นสุข ควบคุมการบริโภคอย่างเหมาะสม บอกอาการเจ็บป่วย รักษา และป้องกันตัวเองจากโรคร้าย

2.8 การเรียนรู้วิชาการที่ใช้ในชีวิตประจำวัน (Functional Academics Skills) หมายถึง ความสามารถในการรับรู้ทางสติปัญญา และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ เช่น การเขียน การอ่าน การคำนวณขั้นพื้นฐาน เป็นต้น โดยใช้การเรียนรู้ที่ไม่เน้นผลสัมฤทธิ์ ทางวิชาการ แต่อยู่ที่การรับรู้ และการนำทักษะทางวิชาการไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2.9 การใช้เวลาว่าง (Leisure) หมายถึง ความสนใจในด้านนันทนาการ และใช้เวลาว่างซึ่งสะท้อนความพอใจส่วนบุคคล เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่คนทั่วไปกระทำอย่างเหมาะสมกับวัย

2.10 การทำงาน (Work) หมายถึง งานที่อาจทำเต็มเวลา หรือบางเวลา หรือการเป็นอาสาสมัครทำงานในชุมชนนั้น ๆ ทักษะที่เกี่ยวข้องได้แก่ ประสิทธิภาพในการทำงาน การตรงต่อเวลา และการยอมรับคำวิจารณ์

3. แสดงอาการก่อนอายุ 18 ปี

สมิธ, แพททอล และคิม. (Smith, Patton & Kim, 2006, p. 65) ได้ให้ความหมายโดยแบ่งเกณฑ์ออกเป็น 3 ด้าน และให้ความหมายของบุคคลที่บกพร่องทางสติปัญญา ว่าหมายถึง 1) การแสดงอาการอย่างเด่นชัดในด้านความสามารถทางสติปัญญาในด้านต่าง ๆ 2) มาควบคู่กับข้อจำกัดอย่างเห็นได้ชัดในความสามารถในการปรับตัวอย่างน้อย 2 ใน 10 ด้าน และ 3) แสดงอาการก่อนอายุ 18 ปี ได้แก่ การสื่อความหมาย (Communication) การดูแลตนเอง (Self-Care) การดำรงชีวิตในบ้าน (Home Living) ทักษะทางสังคม (Social/Interpersonal Skills) การใช้บริการสาธารณะ (Use of Community Resources) ควบคุมตนเอง (Self - Direction) การเรียนรู้วิชาการที่ใช้ในชีวิตประจำวัน (Functional Academics Skills) การทำงาน (Work) การใช้เวลาว่าง (Leisure) สุขอนามัย (Health) และความปลอดภัย (Safety)

เจม ซี. ฮาร์ริส (Jame C.Harris, 2006: 46 - 47) ได้อ้างถึง International Classification of Disease โดยองค์การอนามัยโลก (World Health organization) ทางการแพทย์ ตาม ICD10 ให้ความหมาย “ภาวะปัญญาความบกพร่องทางสติปัญญา” หมายถึง การหยุดพัฒนา หรือการพัฒนาของสมองที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดความบกพร่องทางด้านสติปัญญาเกี่ยวกับการรับรู้ และความเข้าใจ และทักษะการปรับตัว ในระยะพัฒนาการซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางสมอง ระดับเชาวน์ปัญญาและทักษะด้านต่าง ๆ เช่น ความสามารถทางด้านสติปัญญา ด้านภาษา ด้านการเคลื่อนไหว และด้านทักษะทางสังคม

ผดุง อารยะวิญญู (2542: 39) ได้ให้ความหมายว่า เด็กปัญญาอ่อน/บุคคลปัญญาอ่อน หมายถึง บุคคลที่มีพัฒนาการล่าช้ากว่าคนปกติทั่วไป เมื่อวัดสติปัญญาโดยใช้แบบทดสอบมาตรฐานแล้วปรากฏว่ามีสติปัญญาล่าช้ากว่าเด็กทั่วไป เมื่อสังเกตจากพฤติกรรมจะพบว่าบุคคลประเภทนี้มีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบุคคลปกติทั่วไปในวัยเดียวกัน

นพวรรณ ศรีวงศ์พานิช, พญ โรจนมัทมาภรณ์. (2551: 179). ให้คำจำกัดความของภาวะบกพร่องทางสติปัญญา หรือภาวะปัญญาอ่อน หมายถึง ภาวะที่มีความผิดปกติที่เกิดขึ้นในช่วงที่สมองยังมีการพัฒนา (ประมาณก่อนอายุ 18 ปี) ส่งผลให้เกิดความบกพร่อง ได้แก่

1. มีข้อจำกัดด้านสติปัญญา [ระดับเชาวน์ปัญญา (IQ) ต่ำกว่า 70 (ค่าปกติ 90 - 110)]
2. มีพฤติกรรมในการปรับตัวบกพร่องตั้งแต่ 2 ด้านขึ้นไป จากทั้งหมด 10 ด้าน
3. อาการแสดงออกก่อนอายุ 18 ปี

แต่อย่างไรก็ตามในเด็กที่อายุต่ำกว่า 2 ปี ที่มีอาการแสดงภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ยังไม่ควรได้รับการวินิจฉัยว่ามีความบกพร่องทางสติปัญญา ยกเว้นพบความบกพร่องอย่างรุนแรงและ/หรือพบภาวะที่มีความสัมพันธ์สูงกับภาวะบกพร่องทางสติปัญญา เช่น กลุ่มอาการดาวน์ ดังนั้น เด็กอายุต่ำกว่า 2 ปี ที่ไม่มีข้อบกพร่องดังกล่าวข้างต้น มักได้รับการวินิจฉัยว่ามี “ภาวะบกพร่องทางพัฒนาการ” และควรได้รับการช่วยเหลือ กระตุ้นพัฒนาการและติดตามการวินิจฉัยต่อไปเมื่อเด็กอายุมากขึ้น

เปรมวดี เต็นศิริอักษร.(2557: ไม่มีเลขหน้า). บุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา หมายถึง

1. ความสามารถทางปัญญา หรือเชาวน์ปัญญาบกพร่อง เช่น มีปัญหาในการใช้เหตุผล การแก้ปัญหา การวางแผน การคิดเชิงนามธรรม การตัดสินใจ การเรียนรู้ทางวิชาการ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งยืนยันโดยการประเมินอาการทางคลินิก และการทดสอบเชาวน์ปัญญา

2. ทักษะการปรับตนบกพร่อง ไม่สามารถทำได้ตามเกณฑ์อายุ และตามเกณฑ์มาตรฐานของสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดปัญหาและมีข้อจำกัดในการดำรงชีวิตประจำวัน ด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านร่วมกัน เช่น การสื่อสาร การเข้าสังคม และการใช้ชีวิตอิสระ ปัญหาการปรับตัวเกิดขึ้นทั้งที่บ้าน โรงเรียน ที่ทำงาน และชุมชน

3. ความบกพร่องในข้อ 1 และข้อ 2 เกิดขึ้นในระยะพัฒนาการตั้งแต่ช่วงวัยเด็ก หรือวัยรุ่นจากคำจำกัดความของภาวะบกพร่องทางสติปัญญาดังกล่าวข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่า นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา หมายถึง ผู้เรียนที่มีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาล่าช้า หรือมีระดับเชาวน์ปัญญา (IQ) ต่ำกว่าเกณฑ์ของคนปกติ คือ ต่ำกว่า 70 และมีข้อจำกัดในด้านความสามารถทักษะการปรับตัวบกพร่อง หรือล่าช้ากว่าเด็กปกติในช่วงวัยเดียวกัน ส่งผลให้เกิดปัญหา และข้อจำกัดในการดำรงชีวิตในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน เช่น ด้านการปรับตัว ด้านความคิด ด้านสังคม ซึ่งไม่สามารถที่จะกระทำได้ด้วยตนเอง

สุจินต์ สว่างศรี. (2556 ข.: 72) ได้สรุปว่า บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา หมายถึง บุคคลที่มีความบกพร่องที่บ่งบอกลักษณะโดยข้อจำกัดอย่างชัดเจนทั้งความสามารถทางสติปัญญา และพฤติกรรมการปรับตัวที่แสดงให้เห็นใน 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการรับรู้ ทักษะทางสังคม และทักษะการปรับตัว ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง และแสดงอาการก่อนอายุ 18 ปี ข้อจำกัดอย่างมากในการแสดงความสามารถพิจารณาจากความสามารถทางสติปัญญาที่ต่ำกว่าเกณฑ์ ประกอบกับทักษะในการสื่อความหมาย การช่วยเหลือตนเอง ทักษะทางสังคม ลักษณะนิสัยที่จำเป็นในการทำงาน และการประกอบอาชีพ และมีความจำเป็นเป็นพิเศษที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือด้านหนึ่งด้านใดเพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างบุคคลทั่วไป

จากการที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความหมายเกี่ยว ภาวะบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา (Intellectual Disability) สามารถสรุปได้ว่า บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา หมายถึง บุคคลที่มีสภาวะข้อจำกัดทางด้านสติปัญญาหรือมีระดับเชาวน์ปัญญา (IQ) ต่ำกว่าเกณฑ์ของคนปกติ คือต่ำกว่า 70 ก่อให้เกิดพัฒนาการทางด้านสติปัญญาล่าช้าไม่เป็นไปตามวัย มีปัญหาในการใช้เหตุผล การแก้ปัญหา การวางแผน การคิดเชิงนามธรรม การตัดสินใจ การเรียนรู้ทางวิชาการ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ และพฤติกรรมในการปรับตัวบกพร่องไม่เป็นไปตามเกณฑ์อายุ และตามเกณฑ์มาตรฐานของสังคม และวัฒนธรรมส่งผลให้เกิดปัญหา และข้อจำกัดในการดำรงชีวิตขาดทักษะในการสื่อสาร ทักษะทางสังคม และทักษะการปฏิบัติ

7.3 ประเภทภาวะบกพร่องทางสติปัญญา

สถาบันราชานุกูล กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2559 ก: 2 - 5) ได้กล่าวไว้ในคู่มือปัญหาสุขภาพที่พบบ่อยและการดูแลสุขภาพในบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ว่าภาวะบกพร่องทางสติปัญญา แบ่งออก เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. แบ่งตามระดับความรุนแรง เป็นการแบ่งโดยใช้ค่าคะแนนระดับเชาวน์ปัญญา หรือ IQ โดยแบ่งภาวะบกพร่องทางสติปัญญาเป็น 4 ระดับ ได้แก่ เล็กน้อย (mild) ปานกลาง (moderate) รุนแรง (severe) และรุนแรงมาก (profound)

1.1 ภาวะบกพร่องทางสติปัญญาเล็กน้อย

มักได้รับการวินิจฉัยเมื่อเข้าสู่วัยเรียนแล้ว ก่อนหน้านั้นพัฒนาการต่าง ๆ มักจะยังอยู่ในเกณฑ์ปกติ ช่วง ป.1 - ป.2 อาจจะเริ่มพบว่าเรียนไม่ทันเพื่อน อ่านออกเขียนไม่คล่อง ชอบเล่นกับเด็กที่เล็กกว่า ส่วนใหญ่เรียนได้ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือสูงกว่า เมื่อเป็นผู้ใหญ่สามารถทำงาน ดูแลครอบครัวได้ แต่อาจต้องการความช่วยเหลือบ้างเป็นครั้งคราวเมื่อมีปัญหาชีวิต มักไม่พบสาเหตุชัดเจน ส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคม ความยากจน ด้อยโอกาส ขาดการกระตุ้นพัฒนาการที่เหมาะสม

1.2 ภาวะบกพร่องทางสติปัญญาปานกลาง

มักได้รับการวินิจฉัยตั้งแต่อ่อนวัยเรียน เมื่ออายุประมาณ 2 - 3 ปี มักพบประวัติพูดช้า การดูแลตนเองในชีวิตประจำวัน เช่น การแต่งตัว การทำความสะอาดร่างกายช้ากว่าเด็กวัยเดียวกัน สามารถเรียนได้ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 - 3 ในชั้นเรียนปกติ ในวัยเรียนมักต้องการการจัดการศึกษาพิเศษ สามารถเรียนรู้การเดินทางตามลำพังได้ในสถานที่ที่คุ้นเคย ใช้ชีวิตในชุมชนได้ดี ทั้งการดำรงชีวิต และการงานแต่ต้องการความช่วยเหลือปานกลางตลอดชีวิต ประมาณร้อยละ 20 ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง

1.3 ภาวะบกพร่องทางสติปัญญารุนแรง

พบความผิดปกติของพัฒนาการตั้งแต่ขวบปีแรก มักมีพัฒนาการล่าช้าทุกด้าน โดยเฉพาะพัฒนาการด้านภาษา สื่อความหมายได้เพียงเล็กน้อย หรือพูดไม่ได้เลย บางรายเริ่มพูดได้เมื่อเข้าสู่วัยเรียน มีปัญหาในการเคลื่อนไหว ในบางรายพบความผิดปกติมากกว่าหนึ่งอย่าง มีทักษะการป้องกันตนเองน้อย ดูแลตนเองได้จำกัด อาจจะทำาง่าย ๆ ได้ ส่วนใหญ่ต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิด หรือต้องช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านอย่างมากตลอดชีวิต

1.4 ภาวะบกพร่องทางสติปัญญารุนแรงมาก

พัฒนาการล่าช้าชัดเจนตั้งแต่แรกเกิด มักพบความบกพร่องอย่างอื่นร่วมด้วย เช่น ด้านประสาทสัมผัส และการเคลื่อนไหว ส่วนใหญ่พบว่ามีความผิดปกติของสมอง อาจจะมีพิการช่วยเหลือตนเองได้บ้าง แต่ต้องอาศัยการฝึกอย่างมากต้องการการดูแลตลอดเวลาตลอดชีวิตแม้จะเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ตาม

2. แบ่งตามระดับความช่วยเหลือที่ต้องการ เป็นการแบ่งเพื่อออกแบบและจัดหาบริการสนับสนุนสำหรับผู้บกพร่องทางสติปัญญาแต่ละบุคคลที่มีข้อจำกัดให้เข้าถึงระบบการศึกษาทั่วไป และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ใกล้เคียงกับคนปกติมากที่สุด อย่างไรก็ตามการแบ่งแบบนี้ก็ยังมีความสัมพันธ์กับการแบ่งตามระดับความรุนแรง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการแบ่งภาวะบกพร่องทางสติปัญญาตามระดับความรุนแรง ระดับความช่วยเหลือที่ต้องการ และร้อยละที่พบ

การแบ่งภาวะบกพร่องทางสติปัญญาตามระดับความรุนแรง ระดับความช่วยเหลือที่ต้องการ และร้อยละที่พบ			
ระดับความรุนแรง	ระดับ IQ	ระดับความช่วยเหลือที่ต้องการ	ร้อยละที่พบ
- บกพร่องทางสติปัญญาเล็กน้อย (Mild Intellectual disability)	50 - 70	ต้องการความช่วยเหลือ เป็นครั้งคราว	85
- บกพร่องทางสติปัญญาปานกลาง (Moderate Intellectual disability)	35 - 49	ต้องการความช่วยเหลือปานกลาง	10
- บกพร่องทางสติปัญญารุนแรง (Severe Intellectual disability)	20 - 34	ต้องการความช่วยเหลือมาก	3 - 4
- บกพร่องทางสติปัญญารุนแรงมาก (Profound Intellectual disability)	< 20	ต้องการความช่วยเหลือตลอดเวลา	1 - 2

ที่มา: คู่มือปัญหาสุขภาพที่พบบ่อยและการดูแลสุขภาพในบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
(สถาบันราชานุกูล, 2559 ข: 3)

จากตาราง กลุ่มที่ระดับเขาวนปัญญาสูงกว่า 50 มักเป็นกลุ่มที่เรียนได้ ซึ่งได้รับประโยชน์จากโปรแกรมการศึกษา ส่วนกลุ่มที่ระดับเขาวนปัญญาต่ำกว่า 50 จะเน้นที่การฝึกทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน มากกว่าที่จะเน้นการเรียน

American Association on Mental Retardation (พัชรวิทย์ เกตุแก่นจันทร์, 2539: 32; อ้างอิงจาก American Association on Mental Retardation (AAMR), 1992: 67 - 77) แบ่งระดับความรุนแรงตามลักษณะความต้องการความช่วยเหลือ และรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือ โดยพิจารณาจากความต้องการเกี่ยวกับการบริการช่วยเหลือของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่ประเมิน แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

1. ต้องการความช่วยเหลือเป็นครั้งคราว (Intermittent) ได้แก่
  - 1.1 ช่วยเหลือเมื่อจำเป็น (AS need Basis)
  - 1.2 ช่วยเหลือระยะสั้น ๆ เมื่อมีภาวะวิกฤตในชีวิต เช่น พ่อแม่เสียชีวิต
  - 1.3 ช่วยเหลือเป็นครั้งคราว
2. ต้องการความช่วยเหลือตามระยะเวลาที่กำหนด (Limited) ได้แก่
  - 2.1 ช่วยเหลือสม่ำเสมอในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ
  - 2.2 ให้ความช่วยเหลือเป็นระยะ ๆ
  - 2.3 ช่วยเหลือเป็นทีม
  - 2.4 ช่วยเหลือเป็นช่วงเวลาในระยะสำคัญของชีวิต เช่น การเปลี่ยนสถานภาพ

จากวัยเด็กเป็นวัยผู้ใหญ่

3. ต้องการความช่วยเหลือติดต่อตลอดไป (Extensive) ได้แก่
  - 3.1 ช่วยเหลือสม่ำเสมอในกิจกรรมประจำวันและในสถานการณ์แวดล้อมบางประการ เช่น ที่บ้าน ที่ทำงาน
  - 3.2 ไม่จำกัดเวลา เช่น การดูแลที่บ้าน
4. ต้องการช่วยเหลือทุก ๆ ด้าน อย่างทั่วถึงและต้องการมากที่สุด (Pervasive) ได้แก่
  - 4.1 ต้องการได้รับความช่วยเหลือเป็นประจำอย่างมากในสถานการณ์ต่าง ๆ
  - 4.2 ต้องการช่วยเหลือโดยบุคลากรหลายฝ่าย
  - 4.3 ไม่มีการจำกัดเวลา

รูปแบบการช่วยเหลือเป็นการช่วยเหลือ เพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการปฏิบัติงานที่ต้องอาศัยการปรับตัว และความสามารถในการอยู่ร่วมกัน การให้ความช่วยเหลืออาจจัดเป็นระยะเวลานาน หรือตามความจำเป็นของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ที่อาจเปลี่ยนแปลงไปตลอดทั้งชีวิตของเขา (พัชรวิทย์ เกตุแก่นจันทร์, 2539: 7; อ้างอิงจาก Luckasson and other, 1992: 72)

ดังนั้น การจำแนกประเภทของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในสถานศึกษานั้น ควรมีการคัดกรองร่วมกันระหว่าง ครู นักจิตวิทยา แพทย์ และผู้ปกครอง เพราะนอกจากจะพิจารณาผลการทดสอบทางจิตวิทยาแล้วควรมีการสังเกตพฤติกรรมของเด็กควบคู่กันไปด้วย เพื่อประโยชน์ในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละประเภทต่อไป

7.4 การฟื้นฟูสมรรถภาพในบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา

สถาบันราชานุกูล (2559 ค: 6 - 8) ได้กล่าวถึงการฟื้นฟูสมรรถภาพในบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ดังนี้

7.4.1 การฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ตามสภาพปัญหาและความจำเป็น

1) การส่งเสริม ป้องกัน และดูแลรักษาสุขภาพ ได้แก่ การส่งเสริมป้องกัน บำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพนอกจากการส่งเสริมสุขภาพเหมือนเด็กปกติ เช่น การได้รับวัคซีนตามวัย การติดตามการเจริญเติบโต การค้นหาและบำบัดรักษาความผิดปกติที่พบร่วมด้วยก็เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น เช่น โรคหัวใจพิการแต่กำเนิด โรคลมชัก หรือภาวะพร่องไทรอยด์ฮอร์โมนที่พบบ่อยในกลุ่มอาการดาวน์ เป็นต้น

2) การส่งเสริมพัฒนาการ หมายถึง การจัดโปรแกรมการฝึกทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่พัฒนาการปกติตามวัยของเด็กจากการวิจัยพบว่า เด็กที่ได้รับการฝึกทักษะที่จำเป็นในการพัฒนาแต่เยาว์วัย จะสามารถเรียนรู้ได้ดีกว่าการฝึกเมื่อเด็กโตแล้ว ทักษะที่วินิจฉัยง่าย สงสัย หรือมีความเสี่ยงว่าเด็กมีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา เช่น เด็กกลุ่มอาการดาวน์ หรือเด็กกลุ่มเสี่ยง เช่น เด็กคลอดก่อนกำหนด มารดาตกเลือดขณะตั้งครรภ์ ฯลฯ สามารถจัดโปรแกรมส่งเสริมพัฒนาการให้เด็กกลุ่มนี้ได้ทันที โดยไม่ต้องนำเด็กมาไว้ที่โรงพยาบาล โปรแกรมการส่งเสริมพัฒนาการ คือ การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของเด็ก บิดามารดา และผู้ดูแลมีบทบาทสำคัญยิ่งในการฝึกเด็กให้พัฒนาได้ตามโปรแกรมอย่างสม่ำเสมอผลสำเร็จของการส่งเสริมพัฒนาการจึงขึ้นอยู่กับความร่วมมือและความตั้งใจจริงของบุคคลในครอบครัวของเด็กมากกว่าผู้ฝึกที่เป็นนักวิชาชีพ

3) กายภาพบำบัด เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญามักจะมีพัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวร่างกายช้ากว่าวัย นอกจากนี้เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาระดับรุนแรงและรุนแรงมากส่วนใหญ่ก็จะมีอาการทางระบบประสาทส่วนกลางร่วมด้วย ส่งผลให้มีการเกร็งของแขน ขา ลำตัว จึงจำเป็นต้องแก้ไขอาการเคลื่อนไหวที่ผิดปกติเพื่อช่วยลดการยึดติดของข้อต่อ และการสูญเสียกล้ามเนื้อ เพื่อที่เด็กจะช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้นเมื่อโตขึ้น

4) กิจกรรมบำบัด การฝึกการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก ได้แก่ การใช้มือหยิบจับ สิ่งของการทำงานประสานกันของตาและมือ ความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน เช่น การดื่มน้ำ จากแก้ว การแปรงฟัน การใช้ช้อนตักอาหาร การหยิบขนมเข้าปาก ซึ่งการบำบัดรักษาทางกิจกรรมบำบัด จะช่วยแก้ไขปัญหาด้านองค์ประกอบที่จำเป็นในการประกอบกิจกรรมการดำเนินชีวิต ช่วยให้เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาสามารถทำกิจวัตรประจำวันตามช่วงวัยได้ด้วยตนเองอย่างราบรื่นตามศักยภาพ

5) อรรถบำบัด เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาเกินกว่าร้อยละ 70 มีปัญหาการพูดและการสื่อความหมาย กระบวนการฝึกในเรื่องนี้ มีใช้เพื่อให้เปล่งสำเนียงเป็นภาษาที่คนทั่วไปเข้าใจเท่านั้น แต่จะเริ่มจากเด็กต้องฝึกใช้กล้ามเนื้อช่วยพูด บังคับกล้ามเนื้อเปล่งเสียง ออกเสียงให้ถูกต้อง ซึ่งการฝึกพูดต้องกระทำตั้งแต่เด็กอายุต่ำกว่า 4 ปี จึงจะได้ผลดีที่สุด

7.4.2 การฟื้นฟูสมรรถภาพทางการศึกษา

ในช่วงอายุ 7 - 15 ปี มีการจัดการการศึกษาโดยมีแผนการศึกษาสำหรับแต่ละบุคคลในโรงเรียน ซึ่งอาจเป็นการเรียนในชั้นเรียนปกติ เรียนร่วม หรือมีการจัดการศึกษาพิเศษ ในประเทศไทยโรงเรียนที่รับเด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญามีอยู่ทั่วไปทั้งในกรุงเทพมหานครและในต่างจังหวัด แต่ในทางปฏิบัติก็ยังไม่เพียงพอที่จะรองรับเด็กกลุ่มนี้

7.4.3 การฟื้นฟูสมรรถภาพทางอาชีพ

เมื่ออายุ 15 - 18 ปี เป็นการฝึกวิชาชีพและลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน เป็นสิ่งจำเป็นมากต่อการประกอบอาชีพในวัยผู้ใหญ่ ได้แก่ ฝึกการตรงต่อเวลารู้จักรับคำสั่ง และนำมาปฏิบัติเองโดยไม่ต้องมีผู้เตือน การปฏิบัติตนต่อผู้ร่วมงานและมารยาทในสังคม เมื่อเข้าวัยผู้ใหญ่ควรช่วยเหลือให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้มีอาชีพที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอิสระในสังคมได้อย่างคนปกติ อาชีพที่บุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาสามารถทำได้ดี เช่น งานบ้าน งานบริการ งานในโรงงาน งานในสำนักงาน ได้แก่ การรับส่งหนังสือถ่ายเอกสาร เป็นต้น ในประเทศไทย หน่วยงานที่ให้บริการด้านนี้ยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย

7.5 การพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา โรงเรียนแพร์ - ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่

โรงเรียนแพร์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาตั้งแต่ระดับชั้นปฐมวัยไปจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยมีนักเรียนพักอาศัยกินนอนอยู่ประจำนอนในโรงเรียน ดังนั้น บทบาทภาระหน้าที่หลักของโรงเรียนจึงมีทั้งให้การศึกษแก่นักเรียนให้มีความรู้และทักษะในด้านต่าง ๆ ตามเป้าหมายของหลักสูตรและการดูแลนักเรียน ในขณะที่ดำรงชีวิตอยู่ในโรงเรียนตลอด 24 ชั่วโมง ให้ได้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีความปลอดภัยได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีมีคุณภาพทั้งทางด้านสุขภาพ ร่างกาย อารมณ์และจิตใจ มีคุณภาพชีวิตที่ดีพร้อมออกสู่สังคมได้อย่างมีความสุขโดยไม่เป็นภาระ พึ่งพาตนเองได้

การพัฒนานักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาโรงเรียนแพร์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นมีแนวทางในการพัฒนาส่งเสริม 3 ด้าน ที่สอดคล้องใกล้เคียงกับแนวทางการช่วยเหลือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาของสถาบันราชานุกูล คือ การพัฒนาทางด้านสุขภาพกายและจิตใจ การพัฒนาทางการศึกษา และการพัฒนาทางด้านทักษะอาชีพ ให้เกิดผลดีแก่นักเรียน ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงแนวทางในการดำเนินการในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

7.5.1 การพัฒนาสุขภาพทางกายและจิตใจ

การพัฒนาสุขภาพทางกายและจิตใจ ในที่นี้หมายถึงนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาของโรงเรียนแพร์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพทางกาย อันได้แก่ ด้านการเคลื่อนไหวร่างกาย กล้ามเนื้อ การเจ็บป่วย ที่มีปัญหาทางด้านอารมณ์ จิตใจ อันได้แก่ ความเครียด ความก้าวร้าว การซึมเศร้า หวาดกลัว เป็นต้น อันเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ โดยได้รับการดูแลรักษาเบื้องต้นจากงานอนามัยโรงเรียน ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพในด้านร่างกาย และจิตใจจากนักกายภาพบำบัด นักกิจกรรมบำบัด นักจิตวิทยาคลินิก ของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

การส่งเสริมป้องกันปัญหาและการดูแลด้านสุขภาพทางกายและทางจิตใจของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีความเสี่ยงในการเกิดปัญหาด้านสุขภาพได้มากกว่าบุคคลทั่วไป โดยปัญหาสุขภาพต่าง ๆ ที่พบนั้นมีความแตกต่างกันไปโดยสัมพันธ์กับความรุนแรงและสาเหตุของภาวะบกพร่องทางสติปัญญา นอกจากนั้นนักเรียนกลุ่มนี้มักมีข้อจำกัดในการสื่อสาร เมื่อเจ็บป่วยอาจจะแสดงออกด้วยปัญหาพฤติกรรม เช่น ทำร้ายตัวเอง ทำร้ายผู้อื่น โวยวายมากขึ้น เป็นต้น ทำให้ครอบครัวหรือผู้ดูแลอาจจะเข้าใจผิดว่าเป็นปัญหาพฤติกรรมอารมณ์ธรรมดา หรือไม่ทราบว่ามีอาการเจ็บป่วยเกิดขึ้น (สถาบันราชานุกูล, 2559 ฐ: 11) ดังนั้น ในการดำเนินการส่งเสริม ป้องกันปัญหา และการดูแลนักเรียนในด้านนี้ทางโรงเรียนจึงได้แบ่งแนวทางในการพัฒนาออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1) ด้านสุขภาพทางกาย

สภาพความพิการทางสติปัญญาของนักเรียนย่อมส่งผลทำให้เกิดปัญหา ด้านสุขภาพอยู่บ่อย ๆ มากกว่าคนปกติ ดังนั้นการส่งเสริม ป้องกัน และการตรวจประเมินสุขภาพ อย่างสม่ำเสมอตามความจำเป็นเพื่อคัดกรองความผิดปกติแต่เนิ่น ๆ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก ที่โรงเรียนได้ดำเนินการเป็นขั้นตอนแรกหลังจากการรับนักเรียนเข้ามาเป็นนักเรียนในวันแรก ๆ เพื่อที่จะได้รับรู้ถึงสภาพของสุขภาพร่างกายที่เป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือหากพบว่ามีปัญหาด้านสภาวะ ของสุขภาพก็จะได้หาแนวทางในการดูแลช่วยเหลือ และส่งเสริมป้องกันสุขภาพพร้อมกับหน่วยงาน สาธารณสุขในการรักษา ฟันฟู อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

จากการรายงานสภาพปัญหาด้านสุขภาพนักเรียนของงานอนามัยโรงเรียน - แพทย์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ สภาพปัญหาด้านสุขภาพทางกายที่พบบ่อยของนักเรียนเช่นเดียวกับ สภาพปัญหาที่พบในบุคคลพิการทางสติปัญญาโดยทั่วไป ได้แก่ ภาวะติดเชื้อ ความผิดปกติของระบบหัวใจ และหลอดเลือด ความผิดปกติในการเผาผลาญภายในร่างกายและการทำงานของต่อมไร้ท่อ อาการชัก ภาวะประสาทสัมผัสสบกพร่อง ปัญหาภาวะโภชนาการ ปัญหาระบบกล้ามเนื้อ กระดูก และข้อเท้าแบน ปัญหาสุขภาพช่องปากและฟัน ซึ่งแนวทางในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาดังกล่าวจะได้กล่าวถึง ดังนี้

การส่งเสริมป้องกันปัญหาและการดูแลด้านสุขภาพอนามัยของนักเรียนใน สถานศึกษา โดยเฉพาะสถานศึกษาที่รับนักเรียนแบบประจำที่พักอาศัยอยู่ในโรงเรียนตลอด 24 ชั่วโมง จนจบการศึกษา จึงเป็นภารกิจที่สำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการให้ได้อย่างมีคุณภาพ และยังเป็น สถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนเฉพาะความพิการที่ต้องดูแลนักเรียนที่พิการตลอด 24 ชั่วโมง ยิ่งเป็นภาระ ที่หนักกว่าโรงเรียนทั่วไปในการดูแลนักเรียนให้มีความปลอดภัย โดยเฉพาะเรื่องความปลอดภัย ทางด้านสุขภาพซึ่งเป็นที่รู้กันดีว่านักเรียนพิการนั้นมีภาวะความเสี่ยงในด้านสุขภาพสูงกว่านักเรียนที่มี สภาวะร่างกายปกติ ดังนั้น การส่งเสริมป้องกันปัญหาและดูแลสุขภาพทางร่างกายของนักเรียนในโรงเรียน จึงเป็นภารกิจที่โรงเรียนจะต้องวางแผนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งโรงเรียนแพทย์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ได้มอบหมายภารกิจที่สำคัญนี้ให้กับงานอนามัยโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการและรับผิดชอบ ซึ่งจะขอกล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับงานอนามัยโรงเรียนและแนวทางในการดำเนินการส่งเสริมป้องกัน ปัญหาและดูแลสุขภาพทางกายของนักเรียน ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน ที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาโรงเรียนแพทย์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ดังต่อไปนี้

1.1) การดำเนินงานอนามัยโรงเรียน

การดำเนินงานอนามัยโรงเรียน หมายถึงการที่โรงเรียนจัดให้มีบริการ สุขภาพขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักเรียนทุกคน ได้แก่ การเฝ้าระวังสุขภาพ การตรวจสุขภาพ และ การรักษาพยาบาลเบื้องต้นในโรงเรียน เช่น โรคในช่องปาก โรคหนองพยาธิลำไส้ เป็นไข้ ตัวร้อน ฯลฯ งานอนามัยโรงเรียนแพทย์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ เป็นงานที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของฝ่ายบริหาร กิจการนักเรียน โดยการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนจะประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ๆ 4 ด้าน คือ

1.1.1) การบริการสุขภาพในโรงเรียน (School Health Service)

เป็นกิจกรรม ที่ดำเนินการต่อนักเรียนโดยตรงในการที่จะช่วยให้นักเรียนได้รับการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค รักษาพยาบาล และฟื้นฟู ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมที่สำคัญเพื่อส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพอนามัยนักเรียน ได้แก่

(1) บัตรบันทึกสุขภาพประจำตัวนักเรียน ซึ่งทางโรงเรียนจะต้องจัดให้มีไว้ประจำตัวนักเรียนทุกคน ตั้งแต่เริ่มเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เพื่อใช้ในการบันทึกประวัติการบริการสุขภาพที่นักเรียนได้รับจากแพทย์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือครู

(2) การตรวจสุขภาพนักเรียนโดยครูและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อเป็นการเฝ้าระวังทางสุขภาพเพื่อค้นหาความบกพร่องของสุขภาพ ทั้งทางร่างกาย และจิตใจในระยะเริ่มแรกช่วยให้การแก้ไขรักษาง่ายขึ้น

(3) การรักษานักเรียนที่เจ็บป่วยฉุกเฉิน การเจ็บป่วยเล็กน้อย หรือการเจ็บป่วยอย่างกะทันหัน เพื่อให้การรักษา คำแนะนำ และการปฐมพยาบาลได้ถูกต้อง นักเรียนที่ให้การรักษาแล้วอาการป่วยไม่ดีขึ้น หรือในรายที่มีอาการรุนแรงจะเร่งนำส่งโรงพยาบาลโดยด่วน แล้วแจ้งให้ผู้ปกครองทราบ ส่วนเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เมื่อตรวจพบนักเรียนที่เจ็บป่วยในรายที่รักษาได้ให้รักษา ถ้ารักษาไม่ได้ให้ส่งต่อแพทย์

(4) การติดตามผลการรักษา นักเรียนที่เจ็บป่วยซึ่งได้ให้การรักษารับคำแนะนำจาก ครู แพทย์ พยาบาล หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข แล้วต้องมีการติดตามช่วยเหลือในการรักษาที่ถูกต้อง และการติดตามดูอาการและผลของการช่วยเหลือต่อไป ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่จะช่วยให้การรักษาได้ผลดีโดยการติดตามในโรงเรียน และการติดตามเยี่ยมที่บ้าน

(5) การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคเพื่อป้องกันโรคติดต่อ ที่เป็นอันตรายต่อชีวิตมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยเรียน การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคควรจะทำในระยะเวลาที่เหมาะสมกับวัยของนักเรียน และตามกำหนดที่เหมาะสม กับวัคซีนแต่ละชนิดตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด

1.1.2) การสอนสุขศึกษาในโรงเรียน (School Health Education)

เป็นการถ่ายทอดความรู้ เรื่องสุขภาพอนามัยไปสู่นักเรียน โดยกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสบการณ์ มีเจตคติที่ดีก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในแนวทางที่จะนำไปสู่การเป็นผู้ที่มีสุขภาพดี ซึ่งการสอนสุขศึกษาออกจากโรงเรียนจะมอบหมายให้ครูผู้สอนและครูอนามัยโรงเรียนที่มีความรู้แล้วยังต้องอาศัยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มาให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องสุขศึกษาแก่นักเรียน ครู และบุคลากร โดยมีเป้าหมายเดียวกัน คือ ต้องการให้นักเรียนมีสุขภาพแข็งแรง โดยการสอนสุขศึกษาของครูในโรงเรียนนั้นได้จัดการเรียนการสอน โดยมีชั่วโมงตามโครงสร้างของหลักสูตรและจัดสอดแทรก หรือผสมผสานเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนของทุกวิชาในแต่ละชั้นเรียน ซึ่งจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ครูอนามัยโรงเรียนยังเป็นผู้ให้สุขศึกษาด้วยตนเองโดยการสอนสุขศึกษาในโรงเรียนตามโอกาสต่าง ๆ นอกจากนี้ยังร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมการสอนสุขศึกษาในโรงเรียนร่วมกับกลุ่มงานอื่น ๆ ในโรงเรียน เช่น การจัดเสียงตามสาย นิทรรศการ การให้สุขศึกษาหน้าเสาธง การจัดกิจกรรม/โครงการ เป็นต้น

1.1.3) อนามัยสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน (School Health Living)

การจัดสิ่งแวดล้อมใน โรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะเป็นการส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรค ช่วยให้นักเรียน ได้รับประสบการณ์ตรงเกิดความตระหนักและสำนึกในบทบาทหน้าที่ที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิด พฤติกรรมที่ถูกต้อง มีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

(1) การควบคุมป้องกันและปรับปรุงสิ่งที่จะเข้าสู่ร่างกายนักเรียน ให้ปลอดภัยจากเชื้อโรค หรือสารพิษเพื่อป้องกันมิให้นักเรียนได้รับอันตรายจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งประกอบด้วย

(1.1) การควบคุมอาคารและเครื่องมือสำหรับนักเรียนให้

ถูกสุขลักษณะ

(1.2) การจัดหาดูแลน้ำดื่ม น้ำใช้ในโรงเรียนให้สะอาดและ

เพียงพอ

(1.3) การจัดให้มีอ่างล้างมือพร้อมน้ำใช้ที่สะอาดเพื่อให้

นักเรียนได้ล้างมือก่อนรับประทานอาหาร

(2) การกำจัดสิ่งขั้บถ่ายและสิ่งเหลือทิ้งที่เกิดขึ้นในโรงเรียน

ไม่ให้แพร่กระจายโรค หรือสร้างเหตุรำคาญต่อนักเรียนในโรงเรียนและชุมชน อันได้แก่

(2.1) การจัดให้มีห้องน้ำ ห้องส้วม และที่ปัสสาวะชายที่ดู

สะอาด ถูกสุขลักษณะอย่างเพียงพอแก่จำนวนการใช้ของนักเรียน

(2.2) การรวบรวมและกำจัดขยะมูลฝอยอย่างถูกวิธี และ

จัดตั้งธนาคารขยะเพื่อรับซื้อขยะที่ถูกแยกประเภทแล้วจากนักเรียนในห้องเรียน และหอนอนต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักวิธีการคัดแยกขยะ การเห็นมูลค่าของขยะ อีกทั้งเป็นวิธีการหนึ่งในการหารายได้ระหว่างเรียนของนักเรียน

(2.3) การกำจัดน้ำโสโครกในโรงเรียนไม่ให้เกิดการท่วมขัง

หรือเน่าเหม็นโดยการบำบัดบำบัดกำจัดน้ำเสียด้วยต้นพืชตามแนวทางของศาสตร์พระราชา

(3) การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั่วไปในโรงเรียนให้อยู่ในสภาพ

น่าอยู่อาศัย ได้แก่

(3.1) การปรับปรุงบริเวณโรงเรียน สนาม สวนหย่อม ทางเดิน

ต้นไม้ต่าง ๆ และดูแลให้เกิดความสวยงามและเป็นระเบียบปลอดภัยและนักเรียนได้รับอากาศบริสุทธิ์

(3.2) การจัดห้องเรียนและเครื่องใช้ในห้องเรียนให้ถูกต้อง

มีแสงสว่างและระบายอากาศได้ดี

(3.3) การจัดห้องพยาบาลให้ถูกสุขลักษณะและการจัดหา

เครื่องมือเครื่องใช้ให้ครบถ้วน

(3.4) การดูแลรักษาความสะอาดทั่ว ๆ ไปของบริเวณสนาม

อาคารเรียน ห้องเรียน ห้องน้ำห้องส้วมและโรงเรียน

(4) การควบคุม ป้องกันโรคติดต่อ ได้แก่

(4.1) ประสานกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือ

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการให้ภูมิคุ้มกันโรคแก่นักเรียน

(4.2) การให้ความรู้ สร้างความตระหนักให้แก่นักเรียนและผู้ปกครอง ครูประจำชั้น ครูประจำหอนอน และพี่เลี้ยงประจำหอนอน ในเรื่องของโรคติดต่อ โดยการให้ความรู้หน้าเสาธง การจัดป้ายนิเทศ แผ่นพับ การให้ความรู้หน้าเสาธง และเสียงตามสาย เป็นต้น

(4.3) การเฝ้าระวังการแพร่ระบาดและรายงานแก่หน่วยงานด้านควบคุมโรคติดต่อ เพื่อการควบคุมและป้องกันต่อไป

(5) การปฐมพยาบาลและการส่งต่อ ได้แก่

(5.1) การให้บริการห้องพยาบาล โดยจัดให้มีครูอนามัย ครูเวร และพี่เลี้ยงผลัดกันอยู่ประจำที่ห้องพยาบาลเพื่อคอยให้บริการแก่นักเรียนที่ได้รับการบาดเจ็บหรือเจ็บป่วย คอยเฝ้าดูอาการหากมีอาการหนักหรือไม่ดีขึ้นก็จะส่งต่อที่โรงพยาบาลเสริมสุขภาพตำบลหรือโรงพยาบาลของรัฐที่อยู่ใกล้โรงเรียนโดยทันที

(5.2) การให้บริการเวชภัณฑ์ แก่นักเรียนจะเจ็บป่วยเบื้องต้น

(5.3) การให้บริการทำแผลและปฐมพยาบาลเบื้องต้น และมีการติดตามอาการจากครูอนามัยโรงเรียน ครูประจำชั้น หรือครูประจำหอนอน อย่างต่อเนื่องจนกว่าจะหายเป็นปกติ

1.1.4) ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน (School and Home Relationship) ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนเป็นกระบวนการสื่อสารสองทางระหว่างผู้ปกครองและโรงเรียนในอันที่จะเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในการดำเนินงาน ส่งเสริมสุขภาพ รับรู้ปัญหา และร่วมกันแก้ไขปัญหา ซึ่งในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน ชุมชน และโรงเรียน โดยใช้กิจกรรม หรือวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การจัดประชุมผู้ปกครองก่อนเปิดภาคเรียนแรกของทุกปี เพื่อให้ผู้ปกครองทราบนโยบายของโรงเรียน และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้แสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่าง ๆ แก่โรงเรียน มีการรายงานภาวะสุขภาพของนักเรียนและผลการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ เป็นต้น

1.2) การดำเนินงานด้านโภชนาการ

การส่งเสริมโภชนาการในโรงเรียน เป็นการส่งเสริมการจัดบริการอาหารเช้า อาหารกลางวัน และอาหารเย็น ให้กับนักเรียน โดยการจัดให้นักเรียนทุกคนได้มีอาหารรับประทานที่ดีมีคุณค่าทางด้านโภชนาการ เพื่อเสริมสร้างโภชนาการที่ดี ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญาอารมณ์ และสังคม ซึ่งทางโรงเรียนจัดซื้อวัตถุดิบตามรายการเมนูอาหารในแต่ละมื้อจากตลาดหรือร้านค้า แล้วนำมาให้แม่ครัวของโรงเรียนเป็นผู้ประกอบอาหารเองตามที่เมนูกำหนดตลอดทั้ง 3 มื้อ โดยโรงเรียนมีโรงครัวประกอบอาหารที่สะอาดถูกต้องตามหลักสุขบัญญัติ สำหรับนักเรียนที่มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานมีการช่วยเหลือโดยการให้อาหารเสริม (นม) ซึ่งได้รับการสนับสนุนตามโครงการอาหารเสริม (นม) จากองค์การบริหารส่วนตำบล และมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานด้านงานโภชนาการอย่างต่อเนื่องโดยนักเรียน ครู และคณะกรรมการนิเทศ ติดตาม ประเมินผล

1.3) กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ

โรงเรียนแพร่ปัญญาอนุกุล จังหวัดแพร่ ได้มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาสุขภาพทางกายของนักเรียน ดังนี้

1.3.1) การจัดกิจกรรมชุมนุม หรือกลุ่มสนใจเพื่อส่งเสริมสุขภาพอนามัย เช่น กลุ่มสนใจด้านกีฬา หรือการออกกำลังกายประเภทต่าง ๆ อันได้แก่ กีฬาวายน้ำ กีฬาแบดมินตัน กีฬาป้องกัน กีฬาฟุตบอล กีฬาเปตอง เป็นต้น

1.3.2) การจัดกิจกรรมกีฬาและการออกกำลังกายทั้งในและนอกโรงเรียน เช่น การแข่งขันกีฬาภายใน การแข่งขันกีฬาหอนอน การส่งเสริมสนับสนุนเข้าแข่งขันกีฬาในระดับภาค ระดับประเทศ หรือระดับนานาชาติ เป็นต้น

1.3.3) การจัดกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ

1.4) การส่งเสริมสวัสดิภาพนักเรียน ได้แก่

1.4.1) การป้องกันอุบัติเหตุ อุบัติภัย โรงเรียนได้จัดให้มีการฝึกซ้อม ทบทวนการหนีไฟ การเอาตัวรอดเมื่อยามเกิดเหตุภัยพิบัติต่าง ๆ แก่นักเรียน ครู และบุคลากรทุกภาคเรียน โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยป้องกันอุบัติเหตุของจังหวัด

1.4.2) การส่งเสริมการประกันชีวิต และการประกันสุขภาพ โดยจัดให้มีการประกันชีวิต และประกันสุขภาพแก่นักเรียนทุกคน

1.4.3) การควบคุมและการสร้างจิตสำนึกในการใช้โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ และการป้องกันภัยจากการเล่น

1.4.4) การป้องกันการถูกล่วงละเมิด และการถูกล่อลวงแบบต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นแก่นักเรียน

บทบาทของครูอนามัยโรงเรียนกับการดูแลส่งเสริมสุขภาพนักเรียน

1. จัดเวลาสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการให้บริการนักเรียน ตามที่วางแผนร่วมกัน

2. จัดเตรียมบัตรบันทึกสุขภาพนักเรียนและบันทึกประวัติเก็บเข้าแฟ้มไว้ในห้องเรียน

3. ดูแลจัดและรักษาโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะอยู่เสมอ

4. ควบคุมดูแลให้นักเรียนได้รับภูมิคุ้มกันโรค และสังเกตอาการผิดปกติจากการรับ ภูมิคุ้มกันโรครวมทั้งการบันทึกในบัตรสุขภาพ

5. การจัดกิจกรรมพิเศษดานอนามัย

6. การตรวจสุขภาพนักเรียนตอนเชและสังเกตอาการผิดปกติขณะเรียน

7. ชั่งน้ำหนักวัดสวนสูงวัดสายตาและบันทึกลงในบัตรสุขภาพ

8. จัดให้มียาและอุปกรณ์การปฐมพยาบาลในโรงเรียน

9. ให้การพยาบาลนักเรียนที่ป่วยรวมทั้งการส่งต่อนักเรียน เพื่อรับการรักษจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข

10. ติดตามผลการรักษาที่โรงเรียนหรือที่บ้านพร้อมลงบันทึกในบัตรสุขภาพ

11. ประสานกับงานโภชนาการเพื่อจัดให้มีอาหารกลางวันในโรงเรียน สนับสนุนให้มีการจัดอาหารเสริม และส่งเสริมการทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์

- บทบาทของครูประจำชั้นกับการดำเนินงานอนามัยในโรงเรียน
1. เป็นคณะกรรมการงานอนามัยโรงเรียน ร่วมกับครูอนามัยโรงเรียน และบุคลากรอื่น ๆ
  2. เฝ้าระวัง ดูแลอาการเจ็บป่วยของนักเรียนในประจำชั้นของตน หากพบให้ส่งต่องานอนามัยโรงเรียน เพื่อรับการปฐมพยาบาล ระวังป้องกันรักษา หรือนอนพักที่ห้องพยาบาลเพื่อเฝ้าระวังอาการ
  3. ดูแลเรื่องการทานยาตามคำสั่งแพทย์ของนักเรียนประจำชั้นที่ป่วย และต้องทานยาอย่างต่อเนื่อง
  4. นำนักเรียนในความดูแลเข้ารับการตรวจสุขภาพตามกิจกรรม โครงการของโรงเรียน
  5. รายงานผลการเจ็บป่วยหรือปัญหาสุขภาพของนักเรียนประจำชั้น แก่งานอนามัยหรือโรงเรียน เพื่อการดูแล รักษาต่อไป
  6. ให้ความรู้เรื่องสุขภาพ การป้องกันโรคภัยต่าง ๆ แก่นักเรียน ประจำชั้นอยู่เสมอ
  7. ประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองนักเรียนในการดูแลสุขภาพ ของนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่มีปัญหาด้านสุขภาพหรือเจ็บป่วย
- บทบาทของผู้บริหารกับการดำเนินงานอนามัยในโรงเรียน
1. เป็นประธานในการวางแผนกำหนดนโยบายการดำเนินการให้บริการอนามัย โรงเรียน
  2. เป็นผู้พิจารณาและแต่งตั้งคณะกรรมการงานอนามัยโรงเรียน และทำการคัดเลือกครูอนามัยโรงเรียน
  3. ให้คำปรึกษา นิเทศ แนะนำ การดำเนินโครงการงานอนามัยโรงเรียน แก่คณะกรรมการและครูอนามัยโรงเรียน ให้เป็นไปตามเป้าหมาย
  4. พัฒนาการสร้างมนุษยสัมพันธ์และเป็นผู้ดำเนินการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานอนามัยโรงเรียน
  5. จัดให้มีการอบรมครูเพื่อพัฒนาความรู้ วิธีการสอน การดูแล การสังเกตสุขภาพของนักเรียนและการให้บริการด้านสุขศึกษาในโรงเรียน
  6. ติดตามประสานงานระหว่างโครงการอนามัยโรงเรียนกับโครงการ อนามัยชุมชน
  7. สนับสนุนด้านการเงินงบประมาณ ในการดำเนินงานโครงการอนามัย โรงเรียน
  8. ดำเนินการประเมินผล กำกับ ติดตามโครงการอนามัยโรงเรียน

1.5) กายภาพบำบัด (physical therapy หรือ Physiotherapy)

กายภาพบำบัด เป็นวิชาชีพทางด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน รักษา และจัดการเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวที่ผิดปกติ ที่เกิดขึ้นจากสภาพและภาวะของโรค ที่เกิดขึ้นในทุกช่วงของชีวิต ซึ่งกายภาพบำบัดจะกระทำโดยนักกายภาพบำบัด (Physical therapist หรือ Physiotherapist หรือย่อว่า PT) หรือผู้ช่วยนักกายภาพ บำบัด (Physical Therapy Assistant) ภายใต้การดูแลและแนวทางของนักกายภาพบำบัด อย่างไรก็ตาม ได้มีการใช้การรักษาทางกายภาพบำบัดบางอย่างโดยผู้ประกอบวิชาชีพสุขภาพอื่น ๆ เช่น แพทย์ทางด้านการจัดกระดูก และโปรแกรมการรักษาทางกายภาพบำบัด โดยนักกายภาพบำบัดจะใช้ประวัติทางการแพทย์ และข้อมูลจากการตรวจร่างกาย เพื่อประกอบการให้การบำบัด ถ้าหากว่าจำเป็นนักกายภาพบำบัดอาจจะใช้ผลจากห้องปฏิบัติการทางการแพทย์ และการศึกษาภาพถ่ายทางรังสีประกอบการบำบัดรักษาด้วย เป็นต้น (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2561 ก: 5)

เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา มักจะมีพัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวร่างกายช้ากว่าวัย นอกจากนี้เด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ระดับรุนแรงและรุนแรงมากส่วนใหญ่ก็จะมี ความพิการทางระบบประสาทส่วนกลางร่วมด้วย ส่งผลให้มีการเกร็งของแขน ขา ลำตัว จึงจำเป็นต้องแก้ไขอาการเคลื่อนไหวที่ผิดปกติ เพื่อช่วยลดการยึดติดของข้อต่อ และการสูญเสียกล้ามเนื้อ เพื่อที่เด็กจะช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้นเมื่อโตขึ้น ดังนั้น นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาโรงเรียนแพร่ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ที่มีสภาพปัญหาทางการเคลื่อนไหว การทรงตัว ก็จะได้รับ การบำบัดฟื้นฟูสภาพจากนักกายภาพบำบัดของโรงเรียนเป็นพิเศษอย่างต่อเนื่องทุกวัน โดยนักกายภาพบำบัดได้ดำเนินขั้นตอนการรักษาให้กับนักเรียนที่ป่วย ดังนี้

1. วัดความยืดหยุ่นและความแข็งแรงของร่างกายผู้เรียน
2. ประเมินการเคลื่อนไหวของผู้เรียน เช่น การเดิน หรือการวิ่ง
3. ระบุปัญหาที่ผู้เรียนเป็นอยู่และปัญหาที่จะเกิดขึ้น
4. ทำงานร่วมกับนักจิตวิทยา นักกิจกรรม ครูประจำชั้น ครูผู้สอน

และผู้ปกครอง เพื่อปรึกษาเกี่ยวกับแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individual Education Plan: IEP) ให้แก่ผู้เรียน

5. จัดแผนการออกกำลังกายหรือการบำบัดในแต่ละวัน/สัปดาห์ และนำผู้เรียนเข้ารับการฝึกหรือบำบัดตามแผนอย่างต่อเนื่อง

6. ประเมินผลพัฒนาการทุกสัปดาห์ เพื่อทราบผลการพัฒนาของผู้เรียน หรือเพื่อปรับปรุงแผนให้มีประสิทธิภาพ

7. ให้คำแนะนำเกี่ยวกับฝึกผู้เรียนหรือแผนการออกกำลังกายให้ฝึกเองที่บ้านแก่ผู้ปกครอง

ทั้งนี้ นักกายภาพบำบัดของโรงเรียนได้ฝึกผู้เรียนที่ต้องได้รับการบำบัดตามแผนที่ร่วมกันกับทีมระบุไว้ในแต่ละวัน ดังนี้

1. กิจกรรมเสริมสร้างพัฒนาการทางร่างกาย เช่น การคลาน หรือเดิน
2. กิจกรรมเสริมสร้างความสมดุลในการเคลื่อนไหวของร่างกายและการทำงานประสานกันระหว่างระบบประสาทและกล้ามเนื้อ

3. กิจกรรมหรือเกมสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ (Active Play)
4. การออกกำลังกายในน้ำ หรือวิธีธาราบำบัด
5. การฝึกผู้ป่วยให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความแข็งแรงให้กับกล้ามเนื้อบริเวณที่ได้รับบาดเจ็บ
6. การออกกำลังกายที่ต้องใช้ความยืดหยุ่นของร่างกาย เพื่อเพิ่มระดับของพิสัยการเคลื่อนไหว

1.6) กิจกรรมบำบัด (Occupational Therapy)

กิจกรรมบำบัด เป็นวิชาชีพทางวิทยาศาสตร์สุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีโดยอาศัยกิจกรรมเป็นสื่อ เป็นการกระทำที่เกี่ยวกับความสามารถของบุคคลที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกาย จิตใจ การเรียนรู้และการพัฒนาเกี่ยวกับเด็กโดยกระบวนการตรวจ ประเมิน ส่งเสริม ป้องกันบำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพ ให้สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ เพื่อให้บุคคลดำเนินชีวิตได้ตามศักยภาพโดยการนำกิจกรรม วิธีการ และอุปกรณ์ที่เหมาะสมมาเป็นวิธีการในการบำบัด (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2561 ข: 11) เป้าหมายเบื้องต้นของกิจกรรมบำบัดของโรงเรียนแพร่ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ คือ การส่งเสริมให้นักเรียน ไม่ว่าจะจะเป็นนักเรียนที่ป่วย หรือพิการทางกาย เด็กที่มีปัญหาด้านพัฒนาการหรือการเรียนรู้ นักเรียนที่ป่วยจิตเวช และอื่น ๆ สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างเต็มความสามารถ ซึ่งนักกิจกรรมบำบัดจะต้องอาศัยความรู้หลาย ๆ ด้าน เพื่อช่วยลดข้อจำกัดทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคมของนักเรียนเหล่านี้ อีกทั้งยังอาจต้องช่วยปรับหรือให้คำแนะนำในการปรับสภาพแวดล้อม เพื่อช่วยให้พวกเขาสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างเต็มศักยภาพ ทางโรงเรียนจึงได้บรรจุข้าราชการครูที่จบวิชาเอกกิจกรรมบำบัดมาปฏิบัติหน้าที่เป็นนักกายภาพบำบัด โดยมีขอบเขตในการดูแลนักเรียนที่มีสภาพปัญหาที่พบในโรงเรียน ดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียนที่มีความพิการทางกาย หรือความบกพร่องของหน้าที่การทำงานของอวัยวะของร่างกาย ซึ่งความพิการหรือความบกพร่องอาจเกิดโดยกำเนิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ หรืออุบัติเหตุ
2. เด็กที่มีความพิการซ้ำซ้อน คือมีความพิการทั้งทางร่างกาย และการสูญเสียหน้าที่ของระบบประสาท ซึ่งเป็นการสูญเสียชนิดที่แก้ไขไม่ได้ หรือแก้ไขได้แต่มีรอยโรคเหลืออยู่
3. เด็กที่มีปัญหาด้านการเรียนรู้ (Learning Disabilities) ซึ่งพบว่ามีปัญหาในเรื่องการอ่าน การคิดคำนวณ
4. เด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรมและจิตใจ เช่น เด็กที่มีปัญหาทางจิต เด็กออทิสติก เด็กที่ถูกพ่อแม่ทำร้ายหรือทอดทิ้ง เด็กที่มีปัญหาด้านการควบคุมอารมณ์
5. เด็กที่มีปัญหาการปรับตัวและการเรียนรู้ช้า เนื่องจากสมองมีความบกพร่องในการจัดระเบียบประสานประสานข้อมูลสิ่งเร้าที่ได้รับ

บทบาทของนักกิจกรรมบำบัดในโรงเรียน

1. ประเมินองค์ประกอบในการทำกิจกรรม ระบุความบกพร่อง จุดเด่น และประเมินความก้าวหน้า
  2. เขียนแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Plan: IEP) และแผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementation Plan: IIP)
  3. มีบทบาทในการประชุมทีม (IEP)
  4. ให้บริการแก่นักเรียน ผู้ปกครอง และครู
  5. ให้ความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ
  6. เตรียมและให้การรักษาเพื่อช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนา หรือได้รับทักษะในการเรียน การเล่น และการดูแลตนเอง
  7. ให้เทคโนโลยีเครื่องช่วยในการส่งเสริมให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียน
  8. สังเกตการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของเด็กที่มีความต้องการพิเศษและหายุทธวิธีเพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
  9. ลดอุปสรรคที่ไปจำกัดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับเพื่อนในห้อง
  10. ช่วยวางแผนในการทำกิจกรรมเพื่อให้เด็กมีส่วนร่วมในห้องเรียน
  11. ช่วยวางแผนระยะยาวหลังจากที่เด็กจบจากโรงเรียน
- เป้าหมายในการทำกายภาพบำบัดนักเรียน
1. เพิ่มพูนความสามารถในทักษะการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อใหญ่
  2. เพิ่มพูนทักษะการรับรู้และการเรียนรู้
  3. เพิ่มพูนทักษะของเด็กในการทำกิจวัตรประจำวัน
  4. เพิ่มพูนทักษะในการเข้าสังคม
  5. เพิ่มพูนทักษะความสามารถที่ต้องใช้ในการเรียน
  6. เพิ่มพูนทักษะความสามารถในการเล่น
  7. ช่วยให้ได้กัมพลติกรรมและพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย
- กิจกรรมที่ใช้ในงานกิจกรรมบำบัดในโรงเรียน ได้แก่
1. การฝึกกล้ามเนื้อใหญ่
  2. การฝึกกล้ามเนื้อเล็ก
  3. การฝึกการทรงตัว
  4. การฝึกการเขียน
  5. การฝึกวิธีการเล่น
  6. การฝึกวิธีการเคลื่อนไหว
  7. การฝึกการประกอบกิจวัตรประจำวัน

1.7) ธาราบำบัด (Hydrotherapy)

ธาราบำบัด คือ การออกกำลังกายในน้ำซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งของการรักษาทางกายภาพบำบัดโดยใช้น้ำเป็นสื่อ หรือตัวกลางในการรักษา โดยอาศัยคุณสมบัติของน้ำช่วยพยุงรองรับทุกส่วนของร่างกาย สามารถทำให้เคลื่อนไหวได้อย่างอิสระและง่ายขึ้น ช่วยลดแรงกระแทก และช่วยบรรเทาความเจ็บปวดในขณะฝึก และออกกำลังกายในน้ำ (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2561 ค : 32)

ธาราบำบัดเป็นรูปแบบหนึ่งของวิธีการรักษาทางกายภาพที่โรงเรียนแพรปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ นำมาใช้รักษาบำบัดให้แก่ผู้เรียนที่มีปัญหาทางด้านกล้ามเนื้อ ซึ่งใช้น้ำเป็นตัวกลางในการรักษา โดยครุฑนักกายภาพจะเป็นผู้แนะนำนักเรียนมารับการฝึกออกกำลังกายในสระน้ำ คอยประกบและคอยช่วยนำในการเคลื่อนไหวร่างกาย โดยอาศัยคุณสมบัติเรื่องแรงลอยตัวและแรงดันของน้ำนั่นเอง ทำให้เกิดผลดีในการรักษาโดยเฉพาะด้านการไหลเวียนของเลือด การยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อ ลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ เพิ่มความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ปัญหาของผิวหนังลดความตึงเครียด ฯลฯ นอกจากนี้ยังช่วยกระตุ้นพัฒนาการในผู้เรียนที่มีปัญหาด้านการทรงตัว พัฒนาการช้า หรือผู้เรียนที่มีน้ำหนักตัวน้อยกว่าปกติ ซึ่งผู้เรียนแต่ละคนจะใช้เวลาประมาณ 20 - 30 นาทีต่อวัน

แนวทางการนำธาราบำบัดไปใช้เพื่อพัฒนานักเรียน

การบำบัดด้วยการใช้น้ำ เป็นการใช้น้ำเพื่อบำบัดรักษาโรค บรรเทาอาการปวดและเป็นการผ่อนคลาย ส่งผลดีต่อสุขภาพทางกาย ของนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ในวัยเล่าเรียน นอกจากจะต้องเตรียมความพร้อมทางร่างกายในการบำบัดรักษาโรค และข้อจำกัดต่าง ๆ แล้ว ยังสามารถช่วยผ่อนคลายความเครียด ความวิตกกังวลได้เป็นอย่างดีอีกด้วย นอกจากนี้การบำบัดด้วยการใช้น้ำจะช่วยยกระดับการไหลเวียนของโลหิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงเป็นประโยชน์ในการบรรเทาอาการอักเสบของกล้ามเนื้อและเนื้อเยื่อต่าง ๆ ทั้งยังเป็นการผ่อนคลายร่างกายและจิตใจได้เป็นอย่างดี

ประโยชน์ของธาราบำบัด

โรงพยาบาลกรุงเทพ (2561: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของธาราบำบัดไว้ ดังนี้

1. ช่วยลดแรงกระแทกต่อข้อต่อต่าง ๆ โดยใช้แรงลอยตัวของน้ำ
2. เพิ่มการทรงตัวให้ดีขึ้นและการเคลื่อนไหวในน้ำที่สัมพันธ์กันของร่างกาย
3. ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของเลือดเนื่องจากกระแสน้ำอุ่นจะทำให้อุณหภูมิร่างกายสูงขึ้น
4. ช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อและข้อต่อ
5. ช่วยลดความเจ็บปวด ลดอาการข้อติด ทำให้รู้สึกผ่อนคลายยิ่งขึ้น
6. ช่วยเพิ่มความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ โดยอาศัยแรงต้านของน้ำระบบกระแสน้ำ (Jet stream) และการปรับความเร็ว-ความชันของสายพาน
7. ช่วยผ่อนคลายกล้ามเนื้อโดยอุณหภูมิที่เหมาะสมของน้ำ

จากแนวดำเนินการพัฒนาดูแลนักเรียนด้านสุขภาพของโรงเรียนแพร่ - ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ คณะกรรมการที่รับผิดชอบในการดำเนินงานอนามัยโรงเรียน และนักสหวิชาชีพ ประกอบด้วยฝ่ายบริหาร ครู บุคลากร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงและผู้สนับสนุน บุคลากรผู้รับผิดชอบโดยตรงได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูอนามัยโรงเรียน ครูประจำชั้น ครูประจำหอนอน ครูโภชนาการ ครูนักสหวิชาชีพ พี่เลี้ยงนักเรียน ส่วนผู้สนับสนุน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ปกครอง บิดา - มารดา และตัวนักเรียนเอง

2) ด้านสุขภาพจิตใจ

นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาโรงเรียนแพร่ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ บางคนพบความผิดปกติทางจิตเวช ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านพฤติกรรม ความผิดปกติที่พบบ่อย ได้แก่ สมาธิสั้น ซน ก้าวร้าว ทำร้ายตนเองและทำร้ายผู้อื่น กระตุ่นตนเอง เช่น อาการตบมือ อาการเขย่งเท้า กระโดด อยู่บ่อย ๆ อาการของโรคทางจิตเวชในกลุ่มบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาอาจมีความแตกต่างจากบุคคลทั่วไป หรือบางครั้งอาการทางจิตเวชที่เกิดขึ้นอาจจะเป็นผลจากความผิดปกติทางกายได้เช่นกัน หากพบอาการรุนแรงควรได้รับการประเมินอย่างละเอียดจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งการรักษาหลักจะใช้วิธีการปรับพฤติกรรมและการใช้ยา (สถาบันราชานุกูล, 2559 จ: 35) โดยทางโรงเรียนก็ได้ดำเนินการกับนักเรียนที่มีอาการทางจิตเวชทั้ง 2 วิธี คือ 1) การรักษาโดยการปรับพฤติกรรมด้วยนักจิตวิทยาคลินิกของโรงเรียน 2) การรักษาโดยการให้ยาจากแพทย์ ผู้รักษา และมีการติดตามประเมินอาการอย่างสม่ำเสมอโดยครูประจำชั้น ครูประจำหอนอน และนักจิตวิทยาคลินิกของโรงเรียน พร้อมกับการสร้างความเข้าใจแก่ครู บุคลากรทุกคน และผู้ปกครองของนักเรียนที่มีอาการทางจิตเวชให้ทราบถึงวิธีการ หรือแนวทางในการปฏิบัติต่อนักเรียนที่อาการทางจิตเวชดังกล่าวให้เป็นแนวทางเดียวกัน โดยมีหลักในการปรับพฤติกรรม ดังนี้

- เมื่อเด็กทำพฤติกรรมใดแล้วได้ผลที่เด็กพอใจ ก็จะมีแนวโน้มที่เด็กจะกระทำพฤติกรรมซ้ำอีก แต่ถ้าผลไม่เป็นที่พึงพอใจ เด็กก็จะหลีกเลี่ยง ไม่ทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก เช่น ถ้าหากเด็กทำกิจกรรมได้ผลงานดี ครู ชมเชย เด็กจะมีกำลังใจและอยากทำกิจกรรมแบบนั้น ๆ อีก

- เด็กเรียนรู้จากตัวอย่าง หรือตัวแบบ เพราะฉะนั้น ถ้าอยากให้เด็กมีพฤติกรรมใด ผู้ใหญ่ก็ควรแสดงพฤติกรรมนั้นเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี

- ปฏิกริยาตอบสนองอย่างหนึ่งเกิดจากสิ่งเร้าได้หลายอย่าง เด็กแต่ละคนจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการแตกต่างกัน การเลือกวิธีการปรับพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละคนก็มีความสำคัญ เช่น “แรงเสริม” จัดเป็นรางวัลที่ช่วยให้เด็กทำพฤติกรรมที่ตนได้รับความพึงพอใจอีก โดยแรงเสริมอาจเป็นสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

- การให้ความสนใจ การยอมรับคำชมเชย เช่น การยิ้ม การทักทาย การสัมผัส การกอด เป็นต้น

- การให้เด็กได้รับความสนใจ การได้รับคำชมเชยจากกลุ่มเพื่อน

- การให้แรงเสริมแลกเปลี่ยน เช่น สิทธิพิเศษ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เด็กชอบ สิ่งที่เด็กชอบ เช่น ตุ๊กตา ขนม ไอศกรีม เป็นต้น

การให้แรงเสริมนั้น ควรให้ทันทีเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยเลือกแรงเสริมที่เด็กชอบ หรือเหมาะสมกับความต้องการของเด็ก แรงเสริม ที่เป็นคำชมเชย ไม่ควรยกยอจนเกินจริง แต่ให้พูดให้ชัดเจนว่าทำไมจึงถูกชมเชย เช่น “ครูชอบที่หนูแบ่งปันของให้เพื่อน” “หนูเก่งมากที่ระงับอารมณ์ได้ แม้ว่าจะไม่พอใจเพื่อน” เป็นต้น

“การลงโทษ” เป็นสิ่งที่เด็กไม่พึงพอใจที่ได้รับหลังจากทำผิด หรือการมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ แม้การลงโทษจะช่วยให้เด็กหยุดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ทันทีเมื่ออยู่ต่อหน้า แต่ไม่อาจทำนายได้ว่าพฤติกรรมไม่พึงประสงค์นั้นจะไม่เกิดขึ้นอีก ดังนั้นหากมีความจำเป็น ควรลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ แทนการลงโทษด้วยการดุด่า หรือ วิพากษ์วิจารณ์ ดังนี้

- การเพิกเฉย หรือทำเป็นไม่ใส่ใจกับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์นั้น ๆ ซึ่งพฤติกรรมที่ใช้วิธีนี้ได้จะต้องเป็นพฤติกรรมที่ไม่เป็นอันตรายต่อตัวเองหรือผู้อื่น เช่น การไปนอนดิน เมื่ออยากได้ของเล่น เป็นต้น การตอบสนองช่วงแรกของเด็กอาจจะรุนแรงขึ้น ผู้ดูแลต้องใช้ความอดทน และทำอย่างสม่ำเสมอ และเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

- การใช้เวลานอก หรือจำกัดการเคลื่อนไหวบางอย่าง เป็นการนำเด็กออกจากสถานการณ์ที่เด็กชอบชั่วระยะหนึ่ง เช่น เมื่อเด็กทำร้ายผู้อื่น ให้พาเด็กออกจากสถานที่นั้น ไปอยู่ในห้องที่ไม่มีสิ่งกระตุ้นและไม่รกแล้ว กำหนดระยะเวลาให้ชัดเจน บอกเด็กว่าต้องอยู่ที่นั่นในระยะเวลาที่กำหนด ระหว่างนั้นไม่พูดกับเด็กและไม่ตำหนิเด็ก เมื่อเด็กอยู่ได้จนครบกำหนดเวลา ให้พาเด็กออกมาโดยไม่ต้องย่ำถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเด็กอีก

- การเสนอพฤติกรรมที่เหมาะสมทดแทนกับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ โดยให้เด็กทำพฤติกรรมคู่แข่งอื่น ๆ ที่มีอำนาจใจสูงกว่า และเป็นประโยชน์แก่ตัวเด็กด้วย เช่น เด็กที่อยู่ไม่นิ่งเดินไปเดินมาในห้อง อาจจะมอบหมายงานให้เด็กทำหรือให้เด็กออกกำลังกาย เป็นต้น

- การงดให้แรงเสริมที่เด็กควรได้ เช่น ถ้าทำร้ายเพื่อน ก็งดเล่นของเล่น หรือสิ่งที่ชอบ เป็นต้น

- การแก้ไขความผิด เป็นการลงโทษที่ให้เรียนรู้สิ่งที่ควรทำ และฝึกพฤติกรรมที่เหมาะสม แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) แก้ไขการกระทำผิดด้วยการชดใช้ หรือทำให้กลับคืนใหม่ให้คงเดิม และดีกว่าเดิม เช่น เด็กที่โมโหแล้วล้มโต๊ะ เก้าอี้ ก็ให้เด็กจัดโต๊ะ เก้าอี้ที่ล้ม และจัดโต๊ะเก้าอี้อื่น ๆ ในห้องด้วย

(2) แก้ไขการกระทำที่ไม่เหมาะสมโดยฝึกทำให้ถูกต้อง หรือให้เหมาะสมซ้ำแล้วซ้ำอีก เช่น เด็กที่กระตุ้นตัวเองโดยการส่ายศีรษะ ให้จับศีรษะให้หยุด และให้เคลื่อนไหวอย่างมีเหตุผล เช่น หันซ้าย-ขวา ตามสิ่งทุกครั้งที่ย้ายศีรษะ

จากที่กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาทางด้านสุขภาพกาย และจิตใจ ตลอดจนแนวทางในการฟื้นฟูบำบัด ให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาข้างต้น จะเห็นได้ว่าโรงเรียน - แพร่ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ได้ให้ความสำคัญทั้งการพัฒนาในด้านร่างกายและด้านจิตใจของนักเรียนควบคู่กันไปโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของผู้ที่ส่วนเกี่ยวข้อง และรับผิดชอบทุกฝ่ายทั้งภายใน และภายนอก ดำเนินงานประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบโดยมีเป้าหมายเดียวกันคือพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายและจิตใจของนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นพื้นฐานความพร้อมในการเรียนรู้ในทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและช่วยเหลือตนเองไม่ให้เป็นภาระแก่ผู้ปกครองและสังคมต่อไป

7.5.2 การพัฒนาทางการศึกษา

การพัฒนาทางการศึกษาในที่นี้ หมายถึง การดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียนแพระปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ อย่างมีคุณภาพให้กับนักเรียน โดยการจัดทำมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และการพัฒนาสภาพแวดล้อม ให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน กับสภาพความต้องการจำเป็นของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีความรู้ ความสามารถ ในทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของตนเองได้อย่างมีคุณภาพ

การจัดการศึกษาให้แก่บุคคลที่มีลักษณะพิเศษที่มีความพิการทางด้านร่างกาย สติปัญญา และจิตใจ จัดในโรงเรียนการศึกษาพิเศษเฉพาะหรือจัดในโรงเรียนปกติแยกต่างหากไปตามความบกพร่องของผู้เรียนแต่ละประเภท ซึ่งครูผู้ปฏิบัติการสอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญ ในการสอนผู้เรียนที่เป็นผู้พิการในแต่ละประเภทนั้น ๆ อีกด้วย ตลอดจนต้องมีความอดทนและมีจิตวิทยา ในการสอน และมีความเมตตาต่อผู้เรียนเป็นอย่างสูง นอกจากนี้แล้วก็ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ช่วย ส่งเสริมพัฒนาทางการศึกษาของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้บรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร อันได้แก่ มาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา แผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ ให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งผู้วิจัยจะขอกกล่าวในรายละเอียดตามลำดับ ต่อไปนี้

1) มาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

โรงเรียนแพระปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ได้ใช้มาตรฐานการศึกษา ระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2561 ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ มาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาให้บรรลุค่าเป้าหมาย ตามที่โรงเรียนกำหนด ซึ่งมีจำนวน 3 มาตรฐาน ได้แก่

มาตรฐานที่ 1 คุณภาพผู้เรียน

1.1 ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียน

2.1 คุณลักษณะอันพึงประสงค์

มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ

มาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

โดยแต่ละมาตรฐานมีรายละเอียด ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียน

1.1 ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียน

1.1.1 มีความสามารถในการอ่าน การเขียน การสื่อสาร

และการคิดคำนวณ

1.1.2 มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมี

วิจารณ์ญาณ การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแก้ปัญหา

1.1.3 มีความสามารถในการสร้างนวัตกรรม

1.1.4 มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

และการสื่อสาร

1.1.5 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรสถานศึกษา

1.1.6 มีความรู้ ทักษะพื้นฐาน และเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ

กำหนด	<ul style="list-style-type: none"> 1.2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน <ul style="list-style-type: none"> 1.2.1 การมีคุณลักษณะและค่านิยมที่ดีตามที่สถานศึกษา 1.2.2 ความภูมิใจในท้องถิ่นและความเป็นไทย 1.2.3 การยอมรับที่จะอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างและ
หลากหลาย	<ul style="list-style-type: none"> 1.2.4 สุขภาวะทางร่างกาย และจิตสังคม
ตามหลักสูตรสถานศึกษาและทุกกลุ่มเป้าหมาย	<p>มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารจัดการ</p> <ul style="list-style-type: none"> 2.1 มีเป้าหมายวิสัยทัศน์และพันธกิจที่สถานศึกษากำหนดชัดเจน 2.2 มีระบบบริหารจัดการคุณภาพของสถานศึกษา 2.3 ดำเนินงานพัฒนาวิชาการที่เน้นคุณภาพผู้เรียนรอบด้าน 2.4 พัฒนาครูและบุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ 2.5 จัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสังคมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ 2.6 จัดระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้
การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ	
จัดการและการจัดการเรียนรู้	
สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้	<p>มาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ</p> <ul style="list-style-type: none"> 3.1 จัดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดและปฏิบัติจริง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ 3.2 ใช้สื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศและแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 3.3 มีการบริหารจัดการชั้นเรียนเชิงบวก 3.4 ตรวจสอบและประเมินผู้เรียนอย่างเป็นระบบและนำผลมาพัฒนาผู้เรียน 3.5 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ข้อมูลสะท้อนกลับเพื่อพัฒนาและปรับปรุงการจัดการเรียนรู้
การเรียนรู้	
พัฒนาผู้เรียน	
และปรับปรุงการจัดการเรียนรู้	

การพัฒนาทางการศึกษาของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา โรงเรียนแพร์ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ ได้มีการกำหนดมาตรฐานและค่าเป้าหมายตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนแพร์ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ ดังนี้

มาตรฐาน/ประเด็นพิจารณา	เป้าหมายมาตรฐานการศึกษา	
	ค่าเป้าหมาย	ระดับคุณภาพ
มาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียน	75	ดี
1.1 ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียน		
1.1.1 มีความสามารถในการอ่าน การเขียน การสื่อสาร และการคิดคำนวณ	75	ดี
1.1.2 มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมี วิจารณ์ญาณ อภิปรายแลกเปลี่ยนความเห็น และแก้ปัญหา	75	ดี
1.1.3 มีความสามารถในการสร้างนวัตกรรม	75	ดี
1.1.4 มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร	75	ดี
1.1.5 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรสถานศึกษาโดยมีผล การเรียนตามแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) เฉลี่ยทุก ทักษะ ระดับคุณภาพ 3 ขึ้นไป	75	ดี
1.1.6 มีความรู้ ทักษะพื้นฐาน และเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ	75	ดี
1.1.7 มีทักษะการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง มีชีวิตที่มีความสุข และพึ่งพาตนเองได้	75	ดี
1.2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน		
1.2.1 การมีคุณลักษณะจิตใจตั้งงามยิ้มแย้มแจ่มใส ตามที่สถานศึกษากำหนด	75	ดี
1.2.2 มีความภูมิใจในท้องถิ่นและความเป็นไทย	75	ดี
1.2.3 ยอมรับที่จะอยู่ร่วมกับบนความแตกต่างและหลากหลาย	75	ดี
1.2.4 สุขภาวะทางร่างกาย และจิตสังคม	75	ดี
มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ	4	ดีเลิศ
2.1 มีเป้าหมายวิสัยทัศน์และพันธกิจที่สถานศึกษากำหนดชัดเจน	4	ดีเลิศ
2.2 การวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา	4	ดีเลิศ
2.3 ดำเนินงานพัฒนาวิชาการที่เน้นคุณภาพผู้เรียนรอบด้าน ตามหลักสูตรสถานศึกษาและทุกกลุ่มเป้าหมาย	4	ดีเลิศ
2.4 พัฒนาครูและบุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ	4	ดีเลิศ

มาตรฐาน/ประเด็นพิจารณา	เป้าหมายมาตรฐานการศึกษา	
	ค่าเป้าหมาย	ระดับคุณภาพ
2.5 จัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ	5	ยอดเยี่ยม
2.6 จัดระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้	4	ดีเลิศ
2.7 มีระบบบริหารจัดการในรูปแบบ 4 มุมมอง บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เป็นแบบอย่างที่ดี	4	ดีเลิศ
มาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	4	ดีเลิศ
3.1 จัดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดและปฏิบัติจริง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้	4	ดีเลิศ
3.2 ใช้สื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศ และแหล่งเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้	4	ดีเลิศ
3.3 มีการบริหารจัดการชั้นเรียนเชิงบวก	4	ดีเลิศ
3.4 ตรวจสอบและประเมินผู้เรียนอย่างเป็นระบบ และนำผลมาพัฒนาผู้เรียน	4	ดีเลิศ
3.5 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อพัฒนาและปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC : Professional Learning Community) และการอบรมเชิงปฏิบัติการ	4	ดีเลิศ
3.6 มีการจัดการเรียนการสอน แบบวอลดอร์ฟ ผ่านกระบวนการ Learning by doing	4	ดีเลิศ
3.7 มีการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มีกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการพึ่งพาตนเองได้ด้วยการจัดกิจกรรมตลาดนัดงานอาชีพของโรงเรียนโดยกระบวนการ Learning by doing การเรียนรู้วิชาชีพที่ผู้เรียนสนใจและการฝึกอาชีพในสถานประกอบการ	4	ดีเลิศ

ตารางที่ 2 การกำหนดมาตรฐานและค่าเป้าหมายตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนแพร์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่
ที่มา: แผนพัฒนาการจัดการศึกษา ปีการศึกษา 2562 โรงเรียนแพร์ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่

2) การจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถพบสภาวะที่การพัฒนาของสมองหยุดชะงักหรือพัฒนาไม่สมบูรณ์ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ คือ มีความบกพร่องของทักษะต่าง ๆ ในช่วงระยะวัยพัฒนาการ ทักษะต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ ทักษะในด้านการรู้คิด(Cognitive) ด้านภาษา (Language) การเคลื่อนไหว (Motor) และ ความสามารถทางสังคม (Social Abilities) ซึ่งทักษะทั้งหมดเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนต่อระดับความรู้ปัญญาของผู้เรียน ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สนองต่อการพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยพัฒนาทางด้านการศึกษาของผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้ ครูผู้สอนจะต้องวิเคราะห์ผู้เรียนแต่ละคนว่ามีความบกพร่องในด้านใดบ้างแล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดทักษะในด้านต่าง ๆ ที่เป็นข้อด้อยนั้นให้หมดไป หรือดีขึ้น

2.1) การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program : IEP)

2.1.1) ความหมายของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

ผดุง อารยะวิญญู (2542) ได้ให้ความหมายว่า เป็นแผนการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษที่ทางโรงเรียนจัดทำขึ้น โดยได้ร่วมมือและความยินยอมจากผู้ปกครองของนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ แผนนี้บรรจุเนื้อหาสาระของแต่ละคน เป็นแผนในระยะ 1 ปี และมีการทบทวนแผน ทุกภาคเรียน

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (2546) ได้ให้ความหมายว่าเป็นแผนซึ่งกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการ ตลอดจนกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาเฉพาะบุคคล ซึ่งแผนดังกล่าวเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ที่จะทำให้การจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนคน พิการทุกประเภท

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2548) ให้ความหมายว่า เป็นแผนการให้บริการทางการศึกษาพิเศษรายปี ที่จัดทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรให้กับนักเรียนพิการหรือที่มีความบกพร่องเป็นรายบุคคล โดย พ่อ แม่ หรือผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดทำ ซึ่งจะต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับระดับความสามารถในปัจจุบัน ตลอดจนกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ให้เป็นเฉพาะบุคคล รวมทั้งแนวทางการจัดการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผล

พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 ให้นิยามไว้ว่า แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล หมายถึง แผนซึ่งกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการ ตลอดจนกำหนดเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาเฉพาะบุคคล

จากความหมายข้างต้นสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล หมายถึง แผนการจัดการศึกษาที่จัดทำขึ้นให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการเป็นเฉพาะบุคคล โดยการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร สถานศึกษา ผู้ปกครอง ครู และคณะสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้องร่วมกันวางแผนการจัดการศึกษาให้คนพิการ เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในแผนจะต้องระบุระดับความสามารถในปัจจุบันเป้าหมายระยะยาว 1 ปี จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเกณฑ์และวิธีการวัดประเมินผล กำหนดเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตลอดจนมีการทบทวนปรับปรุงแผนตามความเหมาะสม

2.1.2) ประโยชน์ของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลที่มีต่อผู้เรียน

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (2556 ก: 9) แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลเป็นแผนที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทางการศึกษาตามศักยภาพ และสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล ซึ่งผู้เรียนจะได้รับประโยชน์ ดังนี้

(1) ผู้เรียนได้รับความช่วยเหลือ บำบัด พื้นฟูสมรรถภาพ บริการทางการศึกษาเต็มศักยภาพอย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล

(2) ผู้เรียนได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาตามกฎหมาย

(3) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการ วางแผนการจัดการศึกษา การพัฒนาศักยภาพ การวัด และประเมินผล ตลอดจนการปรับปรุงเป้าหมายในการจัดการศึกษาของตน

(4) ผู้เรียนได้รับการส่งต่อทางการศึกษา และด้านอื่น ๆ อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ รัชนิกร ทองสุขดี (2550: 154) ได้กล่าวถึงการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) ว่าเป็นความร่วมมือกันของบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ฉะนั้นประโยชน์ที่จะได้รับจึงเกิดกับทุกฝ่าย ดังนี้

ประโยชน์ต่อคนพิการ

1. ได้รับการช่วยเหลือ บำบัด พื้นฟูสมรรถภาพ และได้รับการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคลอย่างเหมาะสม

2. ได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาตามที่กำหนดในกฎหมายอย่างสอดคล้องกับความจำเป็นของแต่ละบุคคล

3. ได้เรียนรู้และพัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

4. ได้มีส่วนร่วมในการประเมินผล และปรับปรุงการจัดการศึกษาให้คนพิการอย่างเหมาะสม

ประโยชน์ต่อผู้ปกครอง

1. สามารถปรึกษา และขอคำแนะนำกับผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับคนพิการแต่ละคนได้

2. มีส่วนร่วมกำหนดจุดมุ่งหมาย รวมทั้งแผนการช่วยเหลือ บำบัด พื้นฟูสมรรถภาพและจัดการศึกษาของคนพิการแต่ละคนอย่างเหมาะสม

3. สามารถขอรับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคลที่กำหนดในกฎกระทรวงให้แก่คนพิการ

4. ได้รับ เข้าใจ และสามารถมีส่วนร่วมในการฝึกและสร้างเสริม บำบัด พื้นฟูสมรรถภาพและพัฒนาการศึกษาคนพิการได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

5. ได้มีส่วนร่วมในการประเมินและปรับปรุงจัดการศึกษาให้คนพิการอย่างเหมาะสม

ประโยชน์ต่อครูผู้สอน

1. เป็นข้อมูลในการศึกษาและวิเคราะห์เพื่อนำไปพัฒนา
คนพิการได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
2. รู้ขอบเขตความรับผิดชอบของตนเอง
3. สามารถนำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลไปจัดทำ
แผนการสอนเฉพาะบุคคล(Individual Implementation Plan: IIP) อย่างสอดคล้องกับความต้องการ
จำเป็นของผู้ปกครอง
4. มีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลือ
อื่นใดทางการศึกษาที่ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนสำหรับคนพิการแต่ละคนตามความสามารถ
5. จัดการประเมินผล และรายงานความก้าวหน้า
ทางการเรียนของคนพิการแต่ละคนได้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพ
6. มีส่วนร่วมในการประเมินผลและปรับปรุงการจัด
การศึกษาให้แก่คนพิการอย่างเหมาะสม

ประโยชน์ต่อสถานศึกษา

1. เป็นข้อมูลในการจัดคนพิการเข้าการศึกษาในรูปแบบ
ระบบ และระดับที่เหมาะสม
2. มีข้อมูลชัดเจนในการวางแผนการบริหารจัดงบประมาณ
และการจัดการเรียนการสอน
3. มีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลือ
อื่นใดทางการศึกษาที่ส่งเสริมในการจัดการเรียนการสอนสำหรับคนพิการแต่ละคนอย่างมีประสิทธิภาพ
4. มีข้อมูลที่สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร
และแนวทางการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเป็นระบบและเหมาะสม
5. แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของการ
ประกันคุณภาพ และมาตรฐานการจัดการศึกษาและเป็นแนวทางอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.3) หลักการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

นักการศึกษาได้ให้หลักการของการจัดทำแผนการจัดการศึกษา
เฉพาะบุคคลไว้ ดังนี้

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (2556 ข: 5) ได้อ้างถึง
กฎหมายการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ (Individuals with Disabilities Education Act: IDEA)
ระบุให้จัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลเพื่อการพัฒนาเด็กพิการทุกคน โดยแผนการจัด
การศึกษาเฉพาะบุคคลจะต้องได้รับการปรับให้ตอบสนองความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียนเป็น
เฉพาะบุคคลตามกระบวนการจัดทำ โดยระบุหลักการเบื้องต้นตามกฎหมายในการจัดการศึกษา
สำหรับคนพิการ 6 ประการ คือ

- (1) เด็กทุกคนต้องได้รับการศึกษา (Zero reject) เป็นการให้
โอกาสทางการศึกษาแก่ทุกคน รวมถึงคนพิการ ต้องได้รับการประเมินค้นหาอย่างเป็นระบบ การคัดกรอง
และประเมินตั้งแต่แรกเกิด หลักการนี้เป็นการประกันความเท่าเทียมทางการศึกษา รวมไปถึงคนพิการด้วย
ผู้เรียนทุกคนจะได้รับบริการที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพตามความต้องการจำเป็นพิเศษ

(2) การไม่เลือกปฏิบัติในการตรวจวัดเพื่อบ่งชี้ และประเมิน (Nondiscriminatory Identification and evaluation) โดยผู้เรียนต้องได้รับการประเมินด้านต่าง ๆ ทุกด้าน โดยปราศจากอคติ และนักการศึกษาจะต้องใช้กระบวนการ และเครื่องมือที่มีความหลากหลาย ในการประเมิน ซึ่งจะช่วยให้สามารถประเมินเด็กได้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงมากที่สุด

(3) การให้บริการทางการศึกษาแบบให้เปล่าที่เหมาะสม (Free Appropriate Public Education: FAPE) โดยเด็กพิการทุกคนจะต้องมีแผนการจัดการศึกษา เฉพาะบุคคล ที่สนองต่อความต้องการจำเป็นพิเศษ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และมีเอกสารต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามกฎหมาย ที่สามารถตรวจสอบกระบวนการจัดการศึกษาของครูได้

(4) การจัดการศึกษาในสภาพแวดล้อมที่มีขีดจำกัดน้อยที่สุด (The Least Restrictive Environment: LRE) ผู้เรียนพิการควรได้รับการศึกษาในห้องเรียนร่วมกับ เด็กทั่วไป โดยสถานศึกษาจะต้องจัดวางและมีบริการการช่วยเหลือที่เป็นทางเลือกให้กับผู้เรียน ซึ่งจะ ทำให้เด็กสามารถพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ รวมทั้งทักษะสังคม และเรียนรู้ในสถานการณ์จริงที่สอดคล้อง กับวิถีชีวิต เป็นการให้เด็กได้เรียนรู้ถึงการใช้ชีวิตในสถานการณ์จริง อีกทั้งยังเป็นประโยชน์กับนักเรียน ทั่วไปที่จะได้เรียนรู้ซึ่งกัน และกันอีกด้วย

(5) การพิทักษ์สิทธิ์ในการรับบริการ (Procedural Due Process) เพื่อให้ผู้ปกครองได้รับทราบกระบวนการขั้นตอน การจัดวาง และสามารถที่จะตรวจสอบ รวมถึงพิทักษ์สิทธิคนพิการ ระบบดังกล่าวเป็นการรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง

(6) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและคนพิการ (Parental and Student Participation) เป็นการให้ผู้ปกครองและผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินการใน การรับบริการการศึกษาพิเศษ และการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับพวกเขา กฎหมายดังกล่าวให้ความสำคัญ กับคนพิการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและคนพิการในการจัดการศึกษา และได้มีการกล่าวถึง แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การได้รับสิทธิต่าง ๆ โดยคำนึงถึง ความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการแต่ละบุคคลเป็นหลัก

สุทธิพร วิจิตรพันธุ์ (2549) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของ แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลที่จัดทำให้กับเด็กพิการนั้นมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. เด็กพิการแต่ละคนมีแผนการจัดการศึกษาที่ไม่เหมือนกัน และอาจจะเปลี่ยนแปลงได้

2. การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลนั้นจะมี เป้าหมายรายปี โดยกำหนดจุดประสงค์ระยะยาวและจุดประสงค์ระยะสั้น

3. ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลจะเชื่อมโยงการบริการ ที่เกี่ยวข้อง กับความต้องการจำเป็นพิเศษของเด็กพิการแต่ละคน เช่น การบริการทางด้านการฟื้นฟู สมรรถภาพ การบริการทางการศึกษา

4. ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลจะต้องมีวิธีการ ประเมินผลประจำปีเพื่อพิจารณาความก้าวหน้า

5. ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลจะต้องระบุระดับ ความสามารถทางการศึกษาและพฤติกรรมของเด็ก โดยการประเมินผลทุก ๆ ด้าน

6. มีการแสดงกำหนดเวลาที่เริ่มต้นและสิ้นสุดการให้บริการ
7. แสดงเกณฑ์ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการประเมินผลอย่าง

เหมาะสมตามแผน

8. แผนการศึกษาเฉพาะบุคคลเป็นเอกสารที่พิสูจน์การยินยอมของโรงเรียนในการจัดการศึกษาให้กับเด็กพิการ

9. เป็นเครื่องมือสื่อสารในการกำหนดการจัดการศึกษาพิเศษให้กับเด็ก โดยเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ประกอบ ผลพิชยานันท์. (2552) กล่าวว่า แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลเป็นการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ โดยยึดหลักที่ว่านักเรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การจัดการศึกษาต้องมุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ การจัดการเรียนรู้จะต้องจัดเนื้อหา สาร และกิจกรรม ให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ มีหลักการในการจัดทำ ดังต่อไปนี้

1. ต้องยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. ต้องกำหนดกระบวนการพัฒนาความสามารถของนักเรียน
3. มุ่งพัฒนานักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษอย่างเต็ม

ศักยภาพทุกด้าน

4. บุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องมีส่วนร่วมในการจัดทำแผน
5. ต้องดำเนินการจัดทำตามกระบวนการอย่างครบถ้วน

ตามลำดับ ตั้งแต่การสำรวจศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินและคัดแยก ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การวางแผนและจัดทำแผน การเตรียมความพร้อม และการประเมินผล

6. ดำเนินการด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน ด้วยการจัดประสบการณ์เรียนรู้การจัดกิจกรรมและการประเมินผลให้เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ตลอดจนมีการตรวจสอบได้

ดังนั้นหลักการของการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลนั้น จะต้องเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายต่าง ๆ ที่คำนึงถึงสิทธิของคนพิการ ต้องมีการประเมินและวางแผนการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการแต่ละบุคคล ภายใต้ความร่วมมือของครู นักการศึกษา คณะสหวิชาชีพ ผู้ปกครองและคนพิการ เพื่อให้คนพิการได้รับการพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการ สามารถตรวจสอบ ปรับเปลี่ยน และประเมินผล โดยคำนึงถึงศักยภาพที่แท้จริงของคนพิการเป็นหลัก

2.2) วัตถุประสงค์ของการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

2.2.1) เพื่อให้คนพิการได้รับการจัดการศึกษาให้สอดคล้องตามความต้องการจำเป็นพิเศษเป็นเฉพาะบุคคล

2.2.2) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกระบวนการจัดการเรียนรู้อการตรวจสอบความก้าวหน้า ทาง การ เรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียน

2.2.3) เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง ครู คณะสหวิชาชีพ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนแต่ละบุคคลได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ

2.2.4) เพื่อให้สถานศึกษาสามารถวางแผนจัดบริการทางการศึกษา ตลอดจนจัดหาเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียน

2.3) องค์ประกอบของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล เป็นแผนให้บริการทางการศึกษา พิเศษ ที่จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร ให้กับผู้เรียนที่มีความบกพร่องเป็นเฉพาะบุคคล โดยความร่วมมือของบุคลากรที่เกี่ยวข้องและได้รับความเห็นชอบจาก บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือผู้เรียน และมีการทบทวนแผนตามความเหมาะสม

กระทรวงศึกษาธิการได้ออกประกาศกระทรวง เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.๒๕๕๒ โดยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไป
2. ข้อมูลด้านการแพทย์หรือด้านสุขภาพ
3. ข้อมูลด้านการศึกษา
4. ข้อมูลอื่น ๆ ที่จำเป็น
5. การกำหนดแนวทางการศึกษาและการวางแผนการจัดการศึกษาพิเศษ
6. ความต้องการด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา
7. คณะกรรมการจัดทำแผน
8. ความเห็นของบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือผู้เรียน

2.4) กระบวนการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program: IEP) เป็นแผนการจัดการศึกษาที่จัดทำขึ้นให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียนเป็นเฉพาะบุคคล โดยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ครู และคณะสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดทำแผนการศึกษา ให้ผู้เรียนเป็นลายลักษณ์อักษร กำหนดสิ่งอำนวยความสะดวก เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาให้เป็นการเฉพาะบุคคล ตลอดจนมีการทบทวนปรับปรุงแผนตามความเหมาะสม ซึ่งมีกระบวนการดำเนินการ 6 ขั้นตอน ดังนี้ (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. (2556: 11 - 15)

2.4.1) ชั้นเตรียมการ

เมื่อพบว่าผู้เรียนมีปัญหาทางการศึกษา สถานศึกษาควรดำเนินการ ดังต่อไปนี้

(1) การรวบรวมข้อมูล

รวบรวมข้อมูลของผู้เรียนจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสอบถาม การสังเกต และการตรวจสอบเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทำความเข้าใจกับผู้ปกครองเกี่ยวกับ สภาพปัญหาและร่วมกันหาแนวทางช่วยเหลือผู้เรียน

(2) การคัดกรองประเภทความพิการทางการศึกษา

ขออนุญาตผู้ปกครองคัดกรองผู้เรียน โดยใช้แบบคัดกรองคนพิการทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และอาจใช้แบบคัดกรองของหน่วยงานอื่น ๆ เพิ่มเติมตามความเหมาะสมเพื่อให้ได้ข้อมูลของผู้เรียนที่ละเอียดมากยิ่งขึ้น

กรณีพบว่าผู้เรียนมีแนวโน้มว่ามีความบกพร่อง ควรแนะนำผู้ปกครองให้นำส่งแพทย์ หรือนักวิชาชีพ วินิจฉัยเพิ่มเติม

2.4.2) ชั้นจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลมีขั้นตอน ดังนี้

(1) แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนการจัดการศึกษา

เฉพาะบุคคล

สถานศึกษาแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล สำหรับผู้เรียนแต่ละคน โดยมีกรรมการไม่น้อยกว่า 3 คน ซึ่งประกอบด้วย (1) ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้แทน (2) บิดา หรือมารดา หรือผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลคนพิการ (3) ครูประจำชั้นหรือครูแนะแนว หรือครูการศึกษาพิเศษ หรือครูที่รับผิดชอบ งานด้านการศึกษาพิเศษที่ผู้บริหารสถานศึกษามอบหมายเป็นกรรมการและเลขานุการ และหรือครูประจำวิชา คณะสหวิชาชีพตามความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียน

(2) ตรวจสอบ หรือการประเมินความสามารถพื้นฐาน

คณะกรรมการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลหรือคณะ กรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งทำการตรวจสอบหรือการประเมินความสามารถพื้นฐานของผู้เรียน (Student) ตามหลักสูตรสถานศึกษาในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้/ทักษะการเรียนรู้เพื่อให้ทราบจุดเด่น จุดด้อยของผู้เรียน จุดเด่น คือ ความสามารถหรือศักยภาพปัจจุบันที่ผู้เรียนสามารถทำได้ในสาระการเรียนรู้/ทักษะการเรียนรู้ และจุดด้อย คือ สิ่ง que ผู้เรียนไม่สามารถทำได้ในสาระการเรียนรู้/ทักษะการเรียนรู้

ทั้งนี้ควรตรวจสอบ หรือประเมินความสามารถพื้นฐานจากสภาพจริงในหลายสถานการณ์ให้ครอบคลุม ถึงบริบทด้านสิ่งแวดล้อม (Environments) ซึ่งประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมด้านบุคคลและสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ ที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนด้านกิจกรรม (Tasks) ที่ผู้เรียนปฏิบัติได้หรือไม่ในแต่ละวัน หรือไม่ได้รับการส่งเสริมในการทำกิจกรรมกิจกรรมนั้นเหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่ และด้านเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา (Tools) ที่ผู้เรียนได้รับหรือยังไม่ได้รับ ก่อนการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์จัดทำแผนการจัดการศึกษา

เฉพาะบุคคลตามความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล หากสถานศึกษาตรวจสอบหรือประเมินความสามารถพื้นฐานแล้วพบว่า ผู้เรียนมีความพร้อมในทุกสาระการเรียนรู้/ทักษะการเรียนรู้ให้ดำเนินการส่งต่อตามความเหมาะสมต่อไป

(1) จัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

คณะกรรมการนำข้อมูลที่ได้มาจากการตรวจสอบ หรือ ประเมินความสามารถพื้นฐาน มาจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ตามองค์ประกอบที่กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2552 ในการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา และการวางแผนการจัดการศึกษาพิเศษ ตลอดจนกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามความต้องการพิเศษของผู้เรียนให้คำนึงถึงบริบท ด้านผู้เรียน (Student) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environments) ด้านกิจกรรม (Tasks) และด้านเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา (Tools) ด้วย

2.4.3) ขั้นการนำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลไปใช้

การนำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลไปใช้ ครูผู้สอนต้องดำเนินการ ดังนี้

(1) การจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementation Plan: IIP) ครูผู้สอนนำจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม(เป้าหมายระยะสั้น) ที่กำหนดในแผนการจัดการศึกษา เฉพาะบุคคล มาดำเนินการจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคล โดยการวิเคราะห์งานหรือกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยการเรียงลำดับกิจกรรมที่ง่ายไปสู่กิจกรรมที่ยากขึ้น หรือกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมไปสู่กิจกรรมที่เป็นนามธรรม ให้เหมาะสมกับความต้องการจำเป็นพิเศษของนักเรียนแต่ละคน

(2) การนำแผนการสอนเฉพาะบุคคลไปใช้ โดยครูผู้สอนนำแผนการสอนเฉพาะบุคคลไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พร้อมทั้งบันทึกหลังการสอนและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง

2.4.4) ขั้นการประเมินผลการเรียนรู้ตามแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

คณะกรรมการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ประชุมเพื่อประเมิน ทบทวน และปรับแผน พร้อมทั้งจัดทำรายงานผลการเรียนรู้อย่างน้อยปีการศึกษาละ 2 ครั้ง โดยประเมินตามขั้นตอนดังนี้

(1) การประเมินผลการเรียนรู้ตามแผนการสอนเฉพาะบุคคล เป็นการประเมิน ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ทราบว่าผู้เรียนมีพัฒนาการตามที่ระบุไว้ในแผนการสอนเฉพาะบุคคลฉบับนั้นหรือไม่ โดยประเมินตามวิธีการ เครื่องมือ และเกณฑ์ระดับคุณภาพที่ระบุไว้ในแผนการสอนเฉพาะบุคคล

(2) การประเมินผลการเรียนรู้ตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (เป้าหมายระยะสั้น) ทำได้โดยประมวลผลการผ่านของจำนวน แผนการสอนเฉพาะบุคคล และนำมาเทียบกับเกณฑ์และวิธีประเมินผลการผ่านจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (เป้าหมายระยะสั้น) ที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

(3) การประเมินผลการเรียนรู้ตามเป้าหมายระยะยาว 1 ปี โดยประมวลผลการผ่าน/ไม่ผ่าน (จำนวน) จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (เป้าหมายระยะสั้น) ของผู้เรียน และนำมาเทียบเกณฑ์การผ่านตามที่สถานศึกษากำหนด

(4) การประเมินผลการเรียนรู้และระดับคุณภาพตามแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ทำได้โดยประมวลผลการผ่าน/ไม่ผ่าน จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม(เป้าหมายระยะสั้น) ของทุกเป้าหมายระยะยาว 1 ปี มาคำนวณค่าร้อยละ และนำมาเทียบเกณฑ์การผ่านตามเกณฑ์ระดับคุณภาพของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง) พุทธศักราช 2560 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในกรณีที่ผู้เรียนมีพัฒนาการ หรือผลการเรียนรู้ต่ำกว่าหรือสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ คณะกรรมการฯสามารถทบทวน ปรับแผนการสอนเฉพาะบุคคล จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เป้าหมายระยะยาว 1 ปี เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ

(5) การตัดสินผลการเรียนรู้ ให้นำค่าร้อยละจากการประมวลผลการผ่าน/ไม่ผ่านจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมมาเทียบเกณฑ์ การผ่านตามเกณฑ์ระดับคุณภาพของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง) พุทธศักราช 2560 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

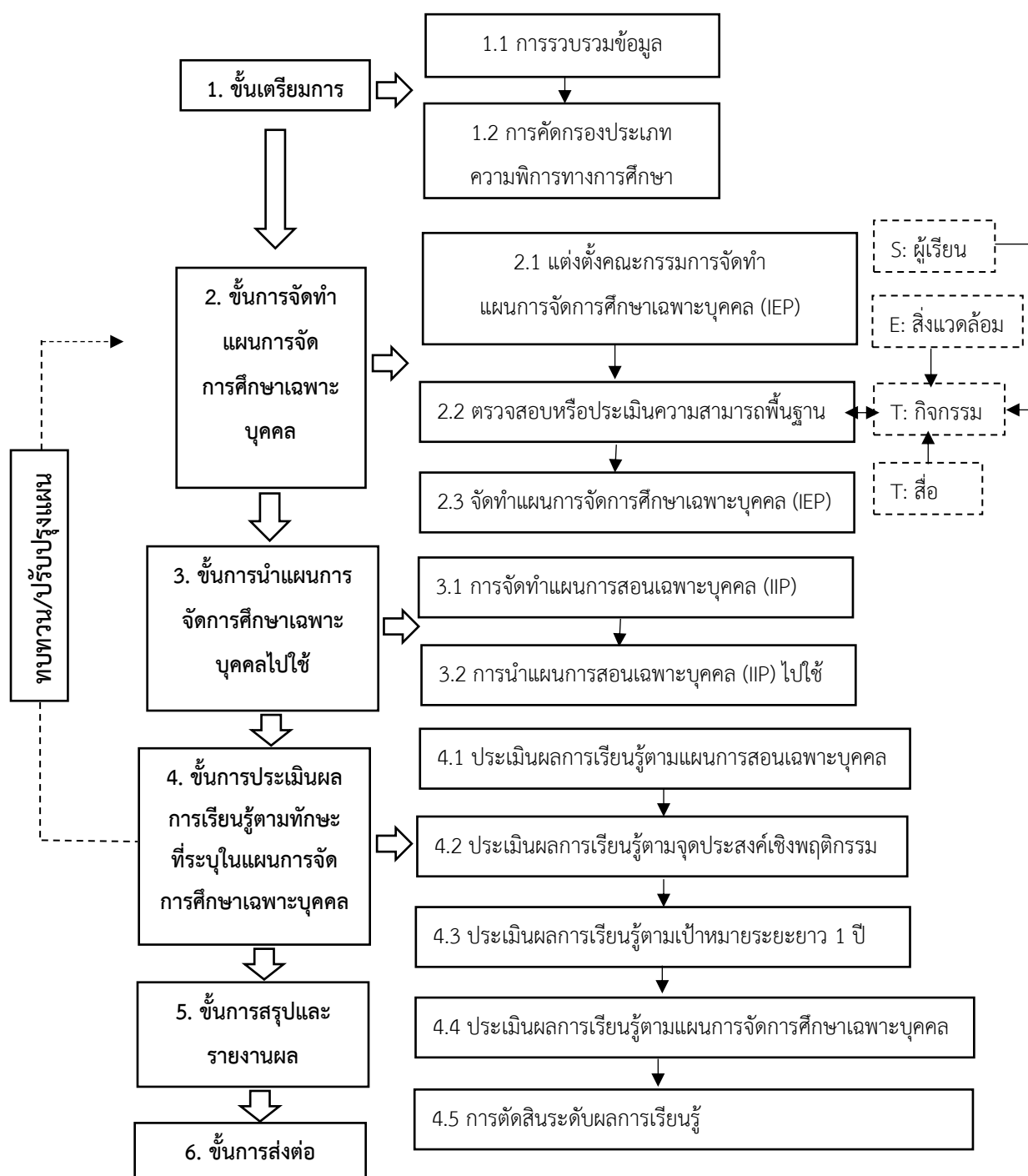
2.4.5) ขั้นตอนการสรุปและรายงานผล

การสรุปและรายงานผลการจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลนั้น สถานศึกษาต้องรายงานผลความก้าวหน้าของผู้เรียนตามแบบรายงานผลการพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้ผู้ปกครอง ผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบอย่างน้อยปีการศึกษาละ 2 ครั้ง

2.4.6) ขั้นตอนการส่งต่อ

การส่งต่อผู้เรียนที่จบการศึกษาแต่ละระดับชั้น หรือย้ายสถานศึกษา ให้นำส่งแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล รายงานผลการพัฒนาผู้เรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดการศึกษาต่อไป หากผู้เรียนต้องการรับบริการด้านอื่น เช่น ด้านอาชีพ ด้านการแพทย์ ด้านสังคม เป็นต้น ให้สถานศึกษานำส่งแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล รายงานผลการพัฒนาผู้เรียน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และให้สถานศึกษาพิจารณาดำเนินการจัดทำแผนการให้บริการช่วงเชื่อมต่อตามความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียนเป็นเฉพาะบุคคล

จากขั้นตอนในการดำเนินการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพแสดงกระบวนการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลได้ ดังนี้

ภาพที่ 7 แสดงกระบวนการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล(IEP)

ที่มา: สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. คู่มือการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล, (2556)

2.5) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน

2.5.1) ความหมายของรูปแบบการจัดการเรียนการสอน

จอยซ์ และเวลล์ (Joyce and Well 1992: 1 - 4, 2009: 2)

กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอน คือ แผน (Plan) หรือ แบบ (Pattern) ที่สามารถใช้เพื่อการเรียนการสอนโดยตรงในห้องเรียนหรือการเรียนการสอนแบบกลุ่มย่อย หรือเพื่อจัดสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ รวมถึงหนังสือ ภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน และหลักสูตรรายวิชา เป็นต้น ซึ่งแต่ละรูปแบบการสอนจะให้แนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน และสอนให้ผู้เรียนเป็นผู้เรียนที่มีคุณภาพ (Powerful learning)

สมิธ และเรแกน (Smith and Ragan, 1993: 12; 2005: 10)

ได้ให้ความหมายรูปแบบการสอนว่า เป็นกระบวนการ หรือระบบที่ได้จากการวางแผนการใช้สื่อ อุปกรณ์ ในการเรียนการสอน และกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดจนใช้การคิดค้นแก้ปัญหา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจในการออกแบบรูปแบบการสอนนั้น และรูปแบบการสอนจะประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก คือ การวิเคราะห์ กลยุทธ์ในการพัฒนา และการประเมินผล

ทิตนา แคมมณี (2550: 3 - 4) ให้ความหมายของ รูปแบบ

การจัดการเรียนการสอนว่า หมายถึง สภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่จัดขึ้น อย่างมีระบบระเบียบ มีแบบแผนตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่าง ๆ โดยอาศัยวิธีสอน และเทคนิคการสอนต่าง ๆ เข้ามาช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการที่ยึดถือ และได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ ได้

จิราภรณ์ พิมพ์ใจใส (2553: 47) ได้สรุปความหมายของรูปแบบ

การจัดการเรียนการสอนว่าหมายถึง องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ทางการเรียนการสอน ได้แก่ หลักการสอน วัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนการสอน สารความรู้ และสิ่งที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ระบบสังคม หลักการตอบสนอง ระบบสนับสนุน และเงื่อนไขการนำรูปแบบการเรียนการสอน ไปใช้ในการดำเนินงานอย่างรอบคอบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งสามารถยืดหยุ่นได้ตามสภาพความเป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายที่กำหนด

จากนิยามความหมายรูปแบบการเรียนการสอน ตามแนวคิด

ของนักวิชาการดังกล่าวผู้วิจัยสรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง แนวทางหรือวิธีการในการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ยึดระเบียบแบบแผนตามหลักการ แนวคิด ทฤษฎี หรือความเชื่อต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ทางองค์ประกอบการเรียนการสอน อันได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนการสอน สารความรู้ และสิ่งที่ส่งเสริมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่รวมทั้งหนังสือ ภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง วัสดุทัศน โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้นตัวช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์และช่วยให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.5.2) คุณลักษณะสำคัญของรูปแบบการจัดการเรียนการสอน

สเตอร์น (Stern. 1984: 47) และจอยซ์ เวลล์ และแคลฮอน (Joyce, Well and Calhoun. 2004) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของรูปแบบการสอนไว้ ดังนี้

(1) มีแนวคิดหรือหลักการพื้นฐาน รูปแบบการสอนจะต้องมีแนวคิดหรือหลักการพื้นฐาน ซึ่งอาจมาจากแนวคิดทางการศึกษา เช่น ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีกระบวนการเรียนรู้แบบสืบสอบ ทฤษฎีจิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น มีพัฒนาทางด้านสติปัญญาอารมณ์ และสังคมควบคู่กันไป ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ หรือแนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์ต่าง ๆ เป็นต้น รูปแบบการสอนหนึ่ง ๆ อาจจะมีแนวคิดหรือหลักการพื้นฐานเพียงอย่างเดียว ตัวอย่าง เช่น รูปแบบการสอนส่วนใหญ่ของจอยซ์และเวลล์ หรือมีแนวคิดมากกว่าหนึ่งก็ได้ ดังที่สเตอร์น (Stern 1984: 47) กล่าวว่าแนวคิดของรูปแบบการสอนควรเป็นสหวิทยาการ (multi- disciplinary) แนวคิด หรือหลักการพื้นฐานนี้จะป็นหลักหรือแนวทางในการเลือก กำหนด และจัดระเบียบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบให้สอดคล้องต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน

(2) มีองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบลักษณะนี้จัดเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่ผู้ออกแบบ หรือผู้พัฒนารูปแบบการสอนจะต้องตระหนักถึง ในการกำหนดตัวองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบให้เป็นไปอย่างเป็นเหตุเป็นผล และสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของรูปแบบการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการสอนจะขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์ และความละเอียดรอบคอบของผู้พัฒนาที่จะต้องคิด วิเคราะห์ จนสามารถมองเห็นความสำคัญ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบได้อย่างแจ่มชัด จนสามารถกำหนดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ได้อย่างสมเหตุสมผลและมีประสิทธิภาพ โดยจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการสอนโดยทั่วไป องค์ประกอบของการสอนเฉพาะสาขาวิชา และจะต้องพิจารณากำหนดองค์ประกอบให้เหมาะสม คือ มีความสัมพันธ์และส่งผลโดยตรงต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนนอกจากนี้ สเตอร์น (Stern 1984: 47) กล่าวว่า รูปแบบการสอนควรมีลักษณะของการให้ความสำคัญขององค์ประกอบทั้งหมดรวมกัน (multi factor view) กล่าวคือในรูปแบบการสอน องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบจะมีความสำคัญ ทัดเทียมกัน องค์ประกอบทั้งหมดจะต้องมีบทบาทร่วมกันจึงจะทำให้รูปแบบการสอนนั้น ๆ มีประสิทธิภาพตามต้องการได้ ซึ่งตัวอย่างของการกำหนดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ดังที่ทิตนา แชมมณี (2548: 477) ได้ยกตัวอย่างไว้ดังนี้ ว่ารูปแบบการสอนกระบวนการกลุ่มมาจากแนวคิดการให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงกำหนดองค์ประกอบกระบวนการให้มีการทำกิจกรรมของผู้เรียน เพื่อให้ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และองค์ประกอบวิธีสอนจะกำหนดให้ใช้การสอนแบบอุปนัย (inductive) ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สรุปหลักการจากตัวอย่างหรือกิจกรรมที่ได้ทำด้วยตนเอง เพื่อให้สอดคล้องเป็นไปตามแนวคิดหลักของรูปแบบการสอน

(3) มีการพัฒนาหรือออกแบบอย่างเป็นระบบรูปแบบการสอนเป็นผลของการพัฒนาหรือออกแบบจัดองค์ประกอบอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและองค์ประกอบการสอนที่เกี่ยวข้อง กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญ และจำเป็น จัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน นำแผนการจัดองค์ประกอบไปทดลองใช้สอนในห้องเรียนจริงเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และยืนยันผลที่เกิดขึ้นว่าสามารถ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการได้จริง จึงจะยอมรับได้ว่าการจัดองค์ประกอบนี้เป็นรูปแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพ

(4) มีผลต่อพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ รูปแบบการสอนที่พัฒนา ขึ้นจะส่งผลต่อพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ดังที่ จอยซ์ เวลล์ และแคลฮอน (Joyce, well and Calhoun. 2004) กล่าวไว้ ว่ารูปแบบการสอนแต่ละแบบจะส่งผลต่อผู้เรียนต่างกันออกไปตามแนวคิดและหลักการของรูปแบบการสอนนั้น เช่น รูปแบบการสอนฝึกการสืบสอบ (inquiry training) โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะพัฒนากระบวนการคิดค้นด้วยตนเองโดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการสืบเสาะหาความรู้ หรือเป็นการมุ่งที่จะส่งผลให้ผู้เรียนมีกระบวนการสืบสอบ เป็นต้น

นอกจากนี้ ทิศนา แคมมณี (2548 ข: 222) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญของรูปแบบการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

(1) มีปรัชญา หรือทฤษฎี หรือหลักการ หรือแนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบการสอนนั้น ๆ

(2) มีการบรรยาย หรืออธิบายสภาพ หรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอน

(3) มีการจัดระบบคือมีการจัดองค์ประกอบและความ สัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการพิสูจน์ทดลองถึงประสิทธิภาพของระบบนั้น

(4) มีการอธิบายกระบวนการสอน วิธีสอนและเทคนิคการสอน ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบย่อยที่สำคัญของระบบนั้น ๆ

2.6) หลักการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน

จอยซ์ และเวลล์ (Joyce and Weil. 1996, อ้างถึงใน วาริรัตน์ แก้วอุไร. 2541: 99 - 102) ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

2.6.1) รูปแบบการจัดการเรียนการสอนต้องมีทฤษฎีรองรับ เช่น ทฤษฎีด้านจิตวิทยาการเรียนรู้

2.6.2) เมื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแล้ว ก่อนนำไปใช้ อย่างแพร่หลาย จะต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎี และตรวจสอบคุณภาพในเชิงการนำไปใช้ในสถานการณ์จริง และนำข้อค้นพบมาปรับปรุงแก้ไขอยู่เรื่อย ๆ การนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอน แต่ละรูปแบบของจอยซ์ และเวลล์ ได้มีการนำไปทดลองใช้ในห้องเรียน รวมทั้งมีงานวิจัยรองรับมากมาย เป็นหลักประกันได้ว่าสามารถใช้ได้สะดวกและได้ผลดี

2.6.3) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนอาจออกแบบให้ใช้ได้ อย่างกว้างขวาง หรือเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

2.6.4) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน จะมีจุดมุ่งหมายหลักที่นำมาใช้พิจารณาเลือกรูปแบบที่จะนำไปใช้ กล่าวคือ ถ้าผู้ใช้นำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ ตรงกับจุดมุ่งหมาย หลักการก็จะทำให้เกิดผลสูงสุด แต่ก็สามารถนำรูปแบบนั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ ถ้าพิจารณาเห็นว่าเหมาะสม แต่ก็อาจทำให้ได้ผลสำเร็จลดน้อยลงไป

นอกจากนี้ สุกัญญา งามบรรจง (2559: บทสรุปผู้บริหาร) ได้กล่าวสรุปถึงผลการวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21 ผ่านกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ควรมีองค์ประกอบสำคัญ 6 องค์ประกอบ ดังนี้

1. หลักการของรูปแบบ มีดังนี้

1.1 การจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการ และตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาของผู้เรียน

1.2 ผู้เรียนค้นพบศักยภาพของตนเองและมีความสุขจากการเรียนรู้

1.3 การจัดกิจกรรมเน้นการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง พัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงผู้เรียนกับบริบททางสังคมโดยผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้

1.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันมุ่งให้เกิดความร่วมมือและสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับครู และโรงเรียนกับชุมชน

1.5 การประเมินพัฒนาการการเรียนรู้ โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเองและใช้ข้อมูลย้อนกลับในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ประกอบด้วย

2.1 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดแก้ปัญหา การคิดวิจารณ์ และคิดสร้างสรรค์ ในการวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกันนำไปสู่ การเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง

2.2 ผู้เรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้ตามความถนัด และความสนใจ ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล มีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

2.3 ผู้เรียนมีความสามารถในการควบคุมตนเองในการแสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง ยอมรับ และเห็นคุณค่าในความแตกต่างระหว่างบุคคล และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2.4 ผู้เรียนสามารถใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างคล่องแคล่ว และประสานสัมพันธ์กันและมีจิตสาธารณะ

3. กระบวนการเรียนรู้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ มี 5 ขั้นตอน ประกอบไปด้วย ขั้นที่ 1 เกิดแรงบันดาลใจ (Inspire) ขั้นที่ 2 เลือกสนใจตามถนัด (Choose) ขั้นที่ 3 เป้าหมาย ชัดปฏิบัติตามแผน (Aim & Act) ขั้นที่ 4 สะท้อนแก่นการเรียนรู้ (Reflect) ขั้นที่ 5 การยกระดับสู่คุณภาพ (Enhance)

4. การวัดและประเมินผลของรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ เป็นการประเมิน ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนใช้แนวทาง และวิธีการประเมินผลตามสภาพจริงที่สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยเลือกใช้การประเมินจากการสังเกตพฤติกรรมนักเรียน การประเมินโดยให้นักเรียนสะท้อนคิด การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน การประเมินจากผล การปฏิบัติ การประเมินตนเอง และการประเมินพัฒนาการ

5. ปัจจัยสนับสนุน ซึ่งได้แก่ คน (Man) การบริหารจัดการ (Management) สื่อ อุปกรณ์ (Material) และ งบประมาณ (Money)

6. เงื่อนไขสำคัญในการนำรูปแบบไปใช้ ได้แก่

6.1 ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นความสำคัญของกิจกรรมของผู้บริหาร

- 6.2 ผู้บริหารและครูมีความรู้ความเข้าใจต่อรูปแบบการจัด
กระบวนการเรียนรู้
- 6.3 ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการรูปแบบของ
กิจกรรม
- 6.4 ต้องเป็นการเรียนรู้ที่ตอบสนองผู้เรียน

2.7) รูปแบบการจัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่อง ทางสติปัญญา

เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถพบสภาวะที่การพัฒนา
ของสมองหยุดชะงักหรือพัฒนาไม่สมบูรณ์ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ คือ มีความบกพร่องของทักษะต่าง ๆ
ในช่วงระยะวัยพัฒนาการ ทักษะต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ ทักษะในด้านการรู้คิด (Cognitive) ภาษา
(Language) การเคลื่อนไหว (Motor) และความสามารถทางสังคม (Social Abilities) ซึ่งทักษะ
ทั้งหมดเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนต่อระดับเชาวน์ปัญญา ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานในชีวิตประจำวันได้
ดังเช่นเด็กปกติทั่วไป รวมถึงด้านการจัดการศึกษาซึ่งจะต้องจัดให้มีการเรียนการสอนที่ต่างไปจากเด็กปกติ
เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพของความบกพร่องของเด็กด้วย (ณัชพร ศุภสมุทร์. 2553: 14)
และการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาต้องใช้เวลาานมากกว่า
นักเรียนที่ปกติทั่วไป ซึ่งหมายถึงกระบวนการแก้ปัญหาอย่างมีระบบจะใช้วิธีแก้ไขเป็นขั้นตอนไปจน
ประสบผลสำเร็จ เมื่อประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาบ่อย ๆ แล้วคนทั่วไปจะพัฒนารูปแบบการ
แก้ปัญหาของตนเองได้ ส่วนบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามักมีความยากลำบากมากในเรื่องนี้
แต่ถ้าได้เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาอย่างมีระบบได้แล้วก็สามารถทำได้เช่นเดียวกับคนทั่วไป
(สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2551: 7) ดังนั้น การกำหนดรูปแบบการจัด การเรียนการสอน
สำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ครูผู้สอนจะต้องจัดให้เป็นระบบและใช้เวลา และสิ่งที่
เด็กเรียนรู้ต้องมีความเหมาะสมกับความสามารถในการรับการศึกษาตามระดับเชาวน์ปัญญาของ
นักเรียนด้วย

ระดับเขาว์ปัญญากับความสามารถทางการศึกษา

ประเภท	ระดับสติปัญญา	ความสามารถรับการศึกษา
เด็กเรียนช้า	71 - 90	สามารถรับการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กเรียนช้า และประกอบอาชีพช่างฝีมือได้
ปัญญาอ่อนขนาดน้อยพอเรียนได้	50 - 70	การปรับตัวทางสังคมทำได้ แต่ขาดความสามารถในการวางแผน อาจพอรับการศึกษาในระดับประถมต้นหรือการศึกษาพิเศษ และประกอบอาชีพที่ไม่ต้องใช้ความรับผิดชอบสูง หรืองานประเภทช่างฝีมือ
ปัญญาอ่อนขนาดปานกลาง	35 - 49	สามารถอ่าน เขียน และคิดเลขได้เพียงเล็กน้อย เรียนรู้ได้ช้าถ้าได้รับการฝึกสอนที่เหมาะสม อาจพอดูแลตนเองในชีวิตประจำวันได้ และทำงานง่าย ๆ ภายใต้อการ ควบคุมดูแล
ปัญญาอ่อนขนาดหนัก	ต่ำกว่า 34	มีความบกพร่องอย่างเห็นได้ชัดในพฤติกรรมปรับตัว และอาจมีพัฒนาการบกพร่องในด้านภาษา การรับรู้ และการเคลื่อนไหว การดำรงชีวิตต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลเช่นเดียวกับเด็กเล็ก

ตารางที่ 3 แสดงระดับเขาว์ปัญญากับความสามารถทางการศึกษา

ที่มา: ณ์ขพร ศุภสมุทร์ และคณะ. การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ. (2553: 4)

2.7.1) การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทาง

สติปัญญา

1) การจัดหลักสูตรและการจัดการศึกษา

ผดุง อารยะวิญญู (2542 ก: 46 - 47) ได้กล่าวถึงการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาไว้ว่า ควรครอบคลุมเนื้อหา 4 หมวด คือ

หมวดที่ 1 ความพร้อมและเนื้อหาวิชาที่จำเป็น

หมวดที่ 2 การสื่อสาร (การติดต่อกับผู้อื่น) ภาษา และ

พัฒนาการทางความคิด

หมวดที่ 3 ทักษะในทางสังคม การดำรงชีพ นันทนาการ

และการพัฒนาบุคลิกภาพ

หมวดที่ 4 พื้นฐานทางการงานและอาชีพ

เนื้อหาที่กำหนดไว้เป็นขอบข่ายกว้าง ๆ เนื่องจากผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีความต้องการที่แตกต่างกัน และชุมชนแต่ละแห่งสามารถสนองความต้องการในลักษณะที่แตกต่างกันไป ดังนั้น หลักสูตรอาจมีรายละเอียดแตกต่างกันไปในแต่ละระดับ ดังนี้

ระดับก่อนวัยเรียน

เน้นความพร้อมของเด็กทั้งในด้านความคิด ความจำ ด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคมของเด็ก ความพร้อม ของเด็กเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนในระดับ ประถมศึกษา การพัฒนาทักษะของเด็กในระดับนี้ควรเน้นทักษะที่จะจำเป็นที่จะช่วยให้เด็กมีความพร้อมในการเรียน เช่น การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก กล้ามเนื้อมัดใหญ่ การฝึกให้ผู้เรียนมีความสนใจในบทเรียน นานขึ้น การฝึกความคิดความจำ ฝึกภาษา ฝึกพูด เป็นต้น

ระดับประถมศึกษา

เน้นเกี่ยวกับการอ่าน คณิตศาสตร์ ภาษา ส่วนวิชาสังคมศึกษาและวิทยาศาสตร์นั้นมีความสำคัญรองลงไป ในหลักสูตรแตกต่างไปจากหลักสูตรสำหรับเด็กปกติ ตลอดจนเอกสารการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจและความสามารถของเด็ก ส่วนเนื้อหาวิชาดนตรี และศิลปะ ควรจัดให้เหมาะสมกับเด็ก

ระดับมัธยมศึกษา

เน้นความต้องการและความสามารถของเด็กเป็นสำคัญ หากเด็กมีความสามารถในการเรียน เด็กควรได้รับการส่งเสริมให้เรียนวิชาที่เหมาะสม หากเด็กไม่มีความพร้อม ควรให้เด็กเรียนในด้านอาชีพ และฝึกทักษะ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เพื่อเตรียมเด็กให้สามารถดำรงชีพในสังคมได้ ควรฝึกให้เด็กมีทักษะในด้านต่อไปนี้ คือ ทักษะด้านการงานและอาชีพ ด้านการครองเรือน นันทนาการ การดูแลสุขภาพ การดำรงชีพในชุมชน เป็นต้น

นอกจากนี้ ผดุง อารยะวิญญู (2542 ข: 71 - 72) ยังได้กล่าวถึง การจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับฝึกได้ ควรเน้นเนื้อหา ดังนี้

1. ทักษะในการช่วยเหลือตนเอง เป็นทักษะแรกที่นักเรียนควรได้รับการฝึกทักษะในการช่วยเหลือตัวเอง ได้แก่ การรับประทานอาหาร การแต่งตัว การใช้ห้องน้ำ (การขับถ่ายที่ถูกต้อง)

2. ทักษะในการสื่อสาร นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาประเภทนี้จำนวนมากที่ฟังคำพูดเข้าใจและพูดได้ แต่บางคนพูดไม่ได้ แม้จะได้รับการสอนพูดเป็นเวลานาน การสื่อสารต้องใช้ระบบอื่นที่ไม่ใช่การพูด นั่นคือ การใช้ภาษามือ หรือระบบอื่น เช่น ใช้รูปภาพ สิ่งของ หุ่นจำลอง หรือบัตรคำ การขึ้นรถประจำทาง การขึ้นรถแท็กซี่ การข้ามถนน การเดินบนทางเท้า

3. ทักษะในการอ่าน การเขียน และเลขคณิต ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น การอ่านราคาสินค้า การอ่านป้ายประกาศต่าง ๆ การอ่านป้ายบอกสายรถประจำทาง การซื้ออาหารและการซื้อของใช้ที่จำเป็น เป็นต้น

4. ทักษะด้านนันทนาการ ควรฝึกให้รู้จักใช้เวลาว่างในการพักผ่อนและนันทนาการที่ง่าย ๆ และเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน เช่น การโยนลูกบอล การเล่นกระดานลื่น การเล่นเกม เป็นต้น

5. ทักษะพื้นฐานทางด้านอาชีพ นักเรียนปัญญาอ่อนที่มีระดับต่ำมาก ส่วนมากไม่สามารถประกอบอาชีพอย่างอิสระได้ดี แต่หากมีการเตรียมความพร้อมในด้านอาชีพเป็นอย่างดีแล้ว นักเรียนเหล่านี้ก็สามารถทำงานที่ไม่สลบซับซ้อนนักได้เช่นกัน

ดารณี ธนะภูมิ (2535: 2) ได้กล่าวถึง การจัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ควรประกอบด้วย

1. หลักสูตรหรือโปรแกรมการสอน จะต้องเป็นหลักสูตรการศึกษาที่ปรับปรุงเนื้อหาให้น้อยกว่าและง่ายกว่าหลักสูตรของเด็กปกติมาก และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2. กระบวนการสอน จะต้องใช้เทคนิคและวิธีการสอนที่พิเศษกว่าเด็กปกติ เพื่อให้ให้นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถเข้าใจและเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ

3. การปรับพฤติกรรม สำหรับการสอนนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญานั้น การปรับพฤติกรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก

จะเห็นได้ว่า การจัดหลักสูตร และการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญานั้น เป็นหลักสูตรและการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการและความสามารถของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแต่ละระดับเขาว์ปัญญา หรือแต่ละคนเป็นสำคัญ โดยเน้นการพัฒนาทักษะความสามารถที่จำเป็นในการกระทำการกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างไม่ต้องเป็นภาระแก่ผู้อื่น รวมทั้งให้สามารถประกอบอาชีพได้ตามศักยภาพของแต่ละคน

2) การจัดการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาให้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program: IEP) และแผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementation Plan: IIP) เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร มีการวิเคราะห์มาตรฐานการศึกษา ประเมินความต้องการของผู้เรียนและชุมชน จัดกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม โดยใช้รูปแบบที่หลากหลาย เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการ ใช้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีความสามารถเต็มตามศักยภาพ เพื่อให้เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

3) สื่อการเรียนรู้

ส่งเสริมให้ครูจัดทำ จัดหา และ/หรือพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เช่น ผู้เรียนมีข้อจำกัดในด้านการเขียน ใช้รูปภาพเสริมทักษะการเขียน การใช้คอมพิวเตอร์แทนการเขียน อุปกรณ์พิเศษช่วยการเขียน เช่น ดินสอหรือปากกาด้ามใหญ่ การเขียนคำหรือป้ายต่าง ๆ อาจทำได้โดยให้เลือกรูปคำที่เตรียมไว้บนป้ายกระดานและให้นำไปติดให้ถูกต้อง หรือถ้าผู้เรียนสามารถสะกดคำได้ให้สะกดผ่านกระดานอักษรเพื่อให้ครูเขียนให้ หรือถ้าสะกดคำไม่ได้ก็ให้ใช้กระดานคำศัพท์ที่มีรูปภาพสัญลักษณ์ของศัพท์นั้น ๆ แทน หรือนำแผ่นคำศัพท์ที่ติดบนกระดานผ้าสำลีมาเรียงเป็นข้อความ เป็นต้น

ผู้เรียนมีข้อจำกัดด้านการอ่าน ครูควรปรับสื่อให้เหมาะสมกับการรับรู้ของผู้เรียน รวมทั้งหาอุปกรณ์เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกมาช่วยเสริมศักยภาพในการอ่าน หรือสร้างหนังสือที่มีภาพประกอบเนื้อเรื่องในส่วนที่เป็นเนื้อเรื่องไม่ควรเป็นประโยคที่ยาวรูปแบบการนำเสนอเนื้อเรื่องก็ให้เป็นคำประกอบรูปภาพ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งภาพและคำและเนื้อเรื่องไปพร้อม ๆ กัน หรือทำกระดานสื่อสารที่มีบัตรรูปภาพประกอบคำศัพท์สำหรับใช้เล่าเรื่องประกอบเนื้อหาในหนังสือร่วมด้วย ครูสามารถดึงภาพมาประกอบกับเสียงที่ครูเล่าช่วยให้ผู้เรียนที่มีความบกพร่องทั้งการพูด การออกเสียง และการอ่าน สามารถใช้บัตรรูปภาพเล่าเรื่องซ้ำได้โดยดึงภาพออกมาเรียงลำดับหรือใช้สวิตช์พูดได้ (Talking Switch) ประกอบการอ่านเพื่ออ่านคำศัพท์ และกดฟังซ้ำเพื่อทบทวนหรือใช้ในกิจกรรมการอ่านหนังสือโดยใช้สวิตช์พูดได้หลายข้อความอัดเสียงพูดในหน้าหรือบรรทัดที่ต้องการให้ผู้เรียนอ่านไว้ เมื่อถึงหน้าหรือประโยคที่ผู้เรียนต้องอ่านครูก็ให้กดสวิตช์พูดได้เพื่อให้อ่านแทน เป็นต้น

ผู้เรียนมีข้อจำกัดในการสื่อสาร ควรนำสื่อสารเสริมและทางเลือกอื่น (Augmentative and Alternative Communication: AAC) มาช่วยในการสื่อสารกับผู้อื่น เช่นการจัดทำกระดานสื่อสาร สมุดภาพสื่อสาร หรือใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถบันทึกเสียง เช่น อุปกรณ์ช่วยสื่อสาร หรือสวิตช์พูดได้ มาประกอบการทำกิจกรรม เป็นต้น

การใช้สื่อที่หลากหลายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง มีลักษณะนิสัยใฝ่เรียนใฝ่รู้ และเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาศูนย์สื่อเทคโนโลยีของสถานศึกษาให้เป็นศูนย์รวมของสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย และทันสมัยครบทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ตลอดจนเป็นศูนย์รวมข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ทุกแขนงทั้งภายใน และภายนอกโรงเรียน ที่พร้อมให้บริการแก่ครูผู้เรียนและชุมชน

4) สิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา

จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามกฎกระทรวงเพื่อฟื้นฟูและพัฒนาสมรรถภาพของผู้เรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ว่าผู้พิการคนนั้นมีปัญหาหรือมีความต้องการจำเป็นพิเศษในด้านไหน และต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดมาเพิ่มศักยภาพเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ให้พิจารณาจากบัญชี ก ข หรือ ค ว่ารายการใดบ้างที่ตรงกับความต้องการจำเป็นพิเศษตามแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลของผู้เรียนนั้น ๆ ถ้าเป็นอุปกรณ์

ตามบัญชี ก ให้ทำเรื่องขอยืม ซึ่งจะมีการพิจารณาให้ยืม โดยคณะกรรมการที่ได้รับมอบหมายประจำเขตการศึกษาจะเป็นผู้อนุมัติ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่ามีรายการที่ขอยิมนั้นอยู่ในบัญชีคงคลังหรือไม่ หรือจำเป็นต้องรวบรวมรายการทั้งหมดเพื่อจัดซื้อใหม่ ถ้าเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ ความช่วยเหลืออื่นใดตามบัญชี ข หรือ บริการตามบัญชี ค ให้ทำเรื่องขอรับการอุดหนุน โดยรวมรายการทั้งหมดแล้วไม่เกินวงเงินที่กำหนด

2.7.2) หลักการสอนผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (ออนไลน์, 2561)

กล่าวถึงหลักการสอนบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา อาจสอนเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มก็ได้ การสอนควรยึดหลักระดับความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นหลัก การจัดการเรียนการสอนควรขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูสมรรถภาพทางอาชีพ และผู้สอนควรมีวิธีการสอนที่แตกต่างไปจากการสอนปกติ โดยมีหลักการสอน ดังนี้

(1) คำนึงถึงความพร้อมในการเรียนของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เพราะมีความพร้อมช้ากว่าบุคคลทั่วไป ก่อนทำการสอนครูต้องเตรียมความพร้อมก่อน

(2) สอนตามความสามารถและความต้องการของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแต่ละคน โดยจัดสภาพการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพและลักษณะของแต่ละคนและสอนตามระดับสติปัญญา

(3) ยอมรับความสามารถและส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

(4) พยายามฝึกให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาช่วยตนเองได้มากที่สุด จะเป็นการช่วยให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาเกิดความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มขึ้น และทำให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง

(5) สอนตามวิเคราะห์งาน (Task Analysis) โดยแบ่งงานเป็นขั้นตอนย่อย เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนและให้สามารถทำงานชิ้นนั้น ๆ ได้ และประสบความสำเร็จในงาน ซึ่งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในตนเองยิ่งขึ้น

(6) ใช้หลักการสอนแบบ 3 R

- Repetition คือ สอนซ้ำ และใช้เวลาสอนมากกว่าบุคคลทั่วไป ใช้วิธีสอนหลายวิธีในเนื้อหาแบบเดิม

- Relaxation คือ การสอนแบบไม่ตึงเครียด ไม่สอนวิชาเดียววนจนเกินไป 15 นาที ควรเปลี่ยนกิจกรรมการสอนวิชาการเป็นการเล่น ร้องเพลง ดนตรี เล่นกีฬา หรือให้ลงมือปฏิบัติจริง

- Routine คือ การสอนให้เป็นกิจวัตรประจำวัน เป็นกิจกรรมที่จะต้องทำเป็นประจำสม่ำเสมอในแต่ละวัน

(7) สอนโดยการแบ่งกลุ่มตามตารางสอน สามารถทำได้ดีในกรณีที่บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาอยู่ในระดับเดียวกัน

- ด้านอื่นด้วย
- (8) สอนโดยการทำกิจกรรมหนึ่งต้องแทรกการฝึกทักษะใน
- (9) ช่วยส่งเสริม และพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองแก่บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เพื่อจะสามารถเรียนได้ดีขึ้น
- (10) สอนจากสิ่งใกล้ตัวไปหาสิ่งที่ไกลตัว
- (11) สอนโดยลงมือปฏิบัติจริง
- (12) สอนสิ่งที่มีความหมายสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เข้าใจยาก ครูต้องใช้คำง่ายๆ และยกตัวอย่างประกอบ
- (13) จัดการเรียนการสอนให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางปัญญามีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อฝึกการคิด
- (14) สอนโดยใช้อุปกรณ์ หรือของจริงประกอบทุกครั้ง และต้องใช้เวลาพอสมควรในการเปลี่ยนกิจกรรมหนึ่งไปสู่อีกกิจกรรมหนึ่ง
- (15) การสอนต้องมีการสร้างแรงจูงใจและการเสริมแรงให้กับผู้เรียน
- (16) ประเมินผลความก้าวหน้าของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในทุกด้านอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
- (17) มีความเชื่อมั่นว่าบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีความสามารถ และศักยภาพในตนเอง และสามารถพัฒนาให้เป็นบุคคลที่มีประสิทธิผลยิ่งขึ้น
- (18) ส่งเสริมพฤติกรรมการปรับตัว นอกจากสอนด้านวิชาการแล้วต้องคำนึงถึงการส่งเสริมพฤติกรรมการปรับตัวที่ไม่พึงประสงค์และส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์ ภาษาและพัฒนาบุคลิกภาพไปพร้อมกัน
- (19) สอนให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาลดการพึ่งพาบุคคลอื่นลง (Step of Independence) ต้องสอนทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพด้วย
- สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (2551: 39 - 40) ได้กล่าวถึงหลักการสอนและเทคนิควิธีการสอนนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เช่นเดียวกับหลักการสอนบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาของกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นเกือบทุกข้อ หากแต่ยังมีหลักการสอนและเทคนิควิธีการสอนที่แตกต่างอีกหลายวิธีการ ดังนี้
1. ใช้กลยุทธ์การรับรู้ผ่านการมอง (Visual Strategies) มาช่วยในการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการควบคุมชั้นเรียนให้กับผู้เรียนที่เป็นบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา อันได้แก่ ตารางเวลา (Schedule) ตารางเวลาย่อย (Mini-schedules) ปฏิทิน (Calendars) การแบ่งงานออกเป็นขั้นตอนย่อย (Task Organizers) เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการ (Management Tools) ระบบการทำงาน (Work System) เครื่องมือการเปลี่ยนกิจกรรม Transition Helpers) และการสื่อสารระหว่างสิ่งแวดล้อมสองแห่ง (Communication Between Environment) เป็นต้น

2. ใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบโครงการ (Project Based Learning) สำหรับผู้เรียนที่เป็นบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้ สามารถทำได้ โดยที่ครูต้องสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ เช่น จัดนิทรรศการศึกษารเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายใน และภายนอกโรงเรียน เป็นต้น และผู้เรียนเสนอเนื้อหาหรือเรื่องที่ยากจะเรียนครูคอยให้คำแนะนำ ชี้แนะ เป็นต้น

3. ใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบการจัดกิจกรรมสร้างเสริม ประสบการณ์ (Activity Based Learning) สำหรับผู้เรียนที่เป็นบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ระดับฝึกได้สามารถทำได้ สามารถทำได้โดยเตรียมข้อมูล เช่น จัดนิทรรศการ จัดสภาพแวดล้อม สื่อ อุปกรณ์ประกอบการเรียนรู้ เป็นต้น เลือกละเอียดการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ เช่น กิจกรรมการเคลื่อนไหว กิจกรรมวงกลม/เสริมประสบการณ์ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมเสริม กิจกรรมไอที และกิจกรรมกลางแจ้ง เป็นต้น

4. ใช้เทคนิคการสอนเชิงพฤติกรรม ซึ่งเป็นเทคนิคการสอน ที่ยึดแนวความคิดทฤษฎีการเรียนรู้ การวางเงื่อนไขแบบลงมือกระทำ (Operant conditioning) คือ กระทำพฤติกรรมที่เหมาะสมหรือต้องการได้รับรางวัลหากกระทำพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ จะไม่ได้รับรางวัล ซึ่งเทคนิคการสอนเชิงพฤติกรรม ประกอบด้วย การวิเคราะห์งาน หรือทักษะหลายอย่าง ยากเกินไปเมื่อต้องการให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เมื่อต้องการให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้งาน หรือทักษะ นั้น ๆ ได้ จำเป็นต้องแยกงานออกเป็นขั้นตอนย่อยหรือหลายขั้นตอนเล็ก ๆ เรียกว่า การวิเคราะห์งาน โดยผู้สอนต้องดำเนินการ ดังนี้

4.1 กำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรืองานที่ต้องการ ให้ผู้เรียนเรียนรู้

4.2 นำพฤติกรรมที่พึงประสงค์มาแยกงานออกเป็น ขั้นตอนย่อย ๆ

4.3 ผู้สอนกำหนดเกณฑ์การผ่านแต่ละขั้นตอนและเมื่อ ผู้เรียนผ่านขั้นตอนแรกจึงจะสอนขั้นตอนต่อไป งานบางอย่างประกอบด้วยพฤติกรรมที่มีองค์ประกอบ หลายอย่าง เช่น การแต่งตัวจะสอนองค์ประกอบแต่ละอย่างแยกส่วนกัน และแต่ละองค์ประกอบถูก เชื่อมโยงเข้าด้วยกันในที่สุด เรียกว่า วิธีลูกโซ่ (Chaining)

4.4 เลือกวิธีการสอนงานหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ ได้วิเคราะห์งานแล้วด้วยวิธีการ ดังนี้

4.4.1 การฝึกแบบเดินหน้า (Forward Chaining) คือ การสอนขั้นตอนในส่วนแรกของงาน หรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ก่อนหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้น ๆ

4.4.2 การฝึกแบบถอยหลัง (Backward Chaining) คือ การสอนขั้นตอนสุดท้ายของงานหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ก่อน และสอนย้อนขึ้นไปสู่ขั้นตอนแรก ของงานหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามลำดับ การสอนแบบนี้ผู้เรียนสามารถทำพฤติกรรมที่พึงประสงค์ สำเร็จในแต่ละขั้นตอน และมีโอกาสได้รับรางวัลและรู้สึกภาคภูมิใจ

4.5 กำหนดเกณฑ์การผ่านแต่ละขั้นตอน

5. กระตุ้นเตือน (Prompting) การกระตุ้นเตือนเป็นเทคนิคการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ หรืองานที่ยากให้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้แต่ละครั้ง และได้รับรางวัลโดยผู้สอนอาจจับ หรือกระตุ้นเตือนที่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย เป็นการกระตุ้นเตือนทางกาย หรือแสดงออกทางสีหน้าท่าทาง เช่น ชี้หรือพยักหน้าเป็นการกระตุ้นเตือนท่าทาง หรือออกคำสั่งเป็นการกระตุ้นเตือนทางวาจา อย่างไรก็ตามหนึ่งเพื่อให้เด็กทำงาน หรือกระทำพฤติกรรมที่พึงประสงค์ หรืออาจใช้การกระตุ้นเตือนทั้งสามอย่างรวมกัน แล้วแต่ความสามารถของเด็กแต่ละคน และเมื่อเด็กเรียนรู้ทักษะหรืองานที่กำหนดแล้ว ผู้สอนก็จะถอดถอนหรือสลายการเตือนลงอย่างช้า ๆ โดยลดการช่วยเหลือทางกาย ท่าทาง และทางวาจา ตามลำดับ จนในที่สุดผู้เรียนสามารถกระทำพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้เอง

6. การตะล่อมกล่อมเกลตา (Shaping) เทคนิคนี้เป็นการให้รางวัลพฤติกรรมอะไรก็ได้ที่ใกล้เคียงกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ต่อมาผู้เรียนจะได้รับรางวัลเมื่อตอบสนองใกล้เคียงกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งผู้เรียนได้รับรางวัลเมื่อแสดงพฤติกรรมที่ต้องการอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น การสอนผู้เรียนให้เตะฟุตบอล ครั้งแรกผู้เรียนได้รับรางวัลเพียงสัมผัสลูกบอลด้วยเท้า ต่อมาต้องใช้เท้าดันลูกบอล และในที่สุดผู้เรียนจะได้รับรางวัลเมื่อเตะลูกบอลเท่านั้น

7. แรงจูงใจและการให้รางวัล (Motivation and Reward) ครูต้องพยายามจัดสิ่งแวดล้อมกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกอยากรู้ อยากเห็น และให้รางวัลเมื่อผู้เรียนทำพฤติกรรมที่ผู้สอนต้องการ รางวัล คือ บางสิ่งบางอย่างที่ผู้เรียนจะพยายามทำงานเพื่อให้ได้มา เมื่อผู้เรียนได้รับรางวัลก็จะเกิดแรงจูงใจที่จะทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก และการให้รางวัล ผู้สอนควรคำนึงถึงหลัก 3 ประการ คือ ให้รางวัลอย่างสม่ำเสมอทันทีทันใด และให้รางวัลด้วยความจริงใจ

8. การเลียนแบบ (Imitation) การเรียนรู้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมาจากการเลียนแบบ โดยอาจใช้แบบอย่างที่เป็นท่าทาง หรือกิริยาอาการ (Gestures) และเสียงพูด (Speed Sound) ในระยะแรกของการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่จากการเลียนแบบผู้สอน อาจให้รางวัลเพื่อให้ผู้เรียนตอบสนองพฤติกรรมใหม่จากการเลียนแบบ ผู้สอนอาจให้รางวัลเมื่อผู้เรียนตอบสนองพฤติกรรมแบบอย่างนั้น และตะล่อมกล่อมเกลตาจนไปสู่พฤติกรรมที่ต้องการจริง ๆ โดยผู้สอนอาจฝึกให้ผู้เรียนเลียนแบบเดินหน้า หรือถอยหลัง แล้วแต่ความเหมาะสม (กรมสามัญศึกษา, 2544: 28 - 37)

2.8) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ สถานศึกษาสามารถปรับมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรได้ตามความเหมาะสม และระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2552 ข้อ 7 ระบุว่า ในการจัดทำหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ การทดสอบทางการศึกษา การวัด และประเมินผลการศึกษา ให้สถานศึกษาและส่วนราชการที่รับผิดชอบดำเนินการให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการแต่ละประเภท ตามรูปแบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการที่สถานศึกษาเห็นสมควร (ราชกิจจานุเบกษา, 2552 : 3) ฉะนั้น การวัดและประเมินผลสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา จึงยึดแนวปฏิบัติตามความในระเบียบนี้เช่นกัน ซึ่งศูนย์การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย กลุ่มเป้าหมายพิเศษ สำนักงาน กศน. สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2554: 43 - 44) ได้กล่าวถึงการวัดและประเมินผลสำหรับคนพิการไว้ ดังนี้

2.8.1) กระบวนการวัดและประเมินผลสำหรับคนพิการ

การวัดและประเมินผลสำหรับผู้เรียนให้ครูผู้สอนคนพิการ

ดำเนินการประเมินผล ดังนี้

(1) การประเมินก่อนเรียนให้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานในทักษะด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน และดำเนินการประเมินเพื่อเป็นข้อมูลในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP)

(2) การประเมินผลระหว่างเรียนเป็นการประเมินผลเพื่อติดตามความก้าวหน้าและนำข้อมูลมาพิจารณาปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (IIP)

(3) การประเมินผลหลังเรียนเป็นการประเมินทักษะเพื่อดูความก้าวหน้าของพัฒนาการในลักษณะสรุปรวมเมื่อสิ้นสุดภาคเรียนเพื่อนำไปกำหนดจุดมุ่งหมายใน IEP ใหม่

2.8.2) หลักในการวัดและประเมินผลสำหรับคนพิการ มีดังนี้

(1) ประเมินผลทั้ง 3 ระยะตลอดหลักสูตร

(2) บันทึกผลการจัดประสบการณ์ตามแผนการจัดกิจกรรม

การเรียนรู้เฉพาะบุคคลอย่างต่อเนื่อง

(3) ใช้วิธีการประเมินตามสภาพจริง ได้แก่ การสังเกต การสนทนา

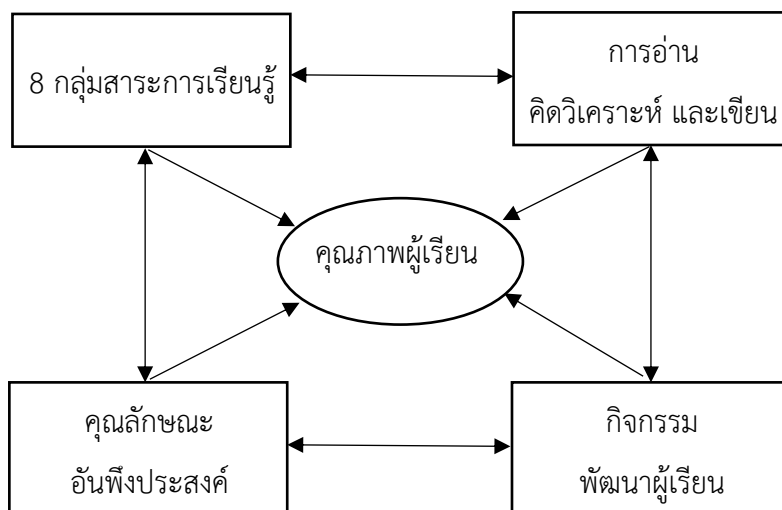
การสัมภาษณ์และตรวจผลงานของผู้เรียนแต่ละบุคคล

2.8.3) แนวทางการประเมินผลผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถทำได้โดยการให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาควรได้รับการประเมิน โดยการสังเกต พฤติกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมและการปฏิบัติกิจกรรมอย่างน้อย 2 ทักษะจาก 10 ทักษะได้แก่การสื่อความหมาย การดูแลตนเอง การดำรงชีวิตภายในบ้าน ทักษะทางสังคม/การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การรู้จักใช้ทรัพยากรในชุมชน การรู้จักดูแลควบคุมตนเอง การนำความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวัน การทำงาน การใช้เวลาว่าง การรักษาสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย

2.8.4) องค์ประกอบในการวัดและประเมินผลคุณภาพผู้เรียนตามเป้าหมายของหลักสูตร จะต้องพิจารณาองค์ประกอบในการวัด และประเมินร่วมกัน 4 ด้าน คือ 1) ทักษะการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 2) การอ่าน คิด วิเคราะห์ และเขียน 3) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 4) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยผู้เรียนจะต้องได้รับการวัดและประเมินในทุกองค์ประกอบของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

องค์ประกอบของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้มีความสัมพันธ์

ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้
ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (2551: 13)

2.8.5) การประเมินทักษะการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้ง 8 กลุ่มสาระ โดยผู้สอนวัดและประเมินผลการเรียนรู้ผู้เรียนเป็นรายวิชาบนพื้นฐานของตัวชี้วัดในรายวิชาพื้นฐาน และผลการเรียนรู้ในรายวิชาเพิ่มเติมตามที่กำหนดในหน่วยการเรียนรู้ผู้สอนใช้วิธีการที่หลากหลายจาก แหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่ง เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่สะท้อน ความรู้ความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน โดยการวัดและประเมินการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปพร้อมกับการจัดการเรียนการสอน สังเกตพัฒนาการ และ ความประพฤติ ของผู้เรียน สังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม ผู้สอนควรเน้นการประเมินตามสภาพจริง เช่น การประเมินการปฏิบัติงาน การประเมินจากโครงงาน หรือการประเมินจากแฟ้มสะสมงาน ฯลฯ ควบคู่ไปกับ การใช้การทดสอบแบบต่าง ๆ อย่างสมดุลต้องให้ความสำคัญกับการประเมินระหว่างเรียนมากกว่าการประเมิน ปลายปี/ปลายภาค และใช้เป็นข้อมูลเพื่อประเมินการเลื่อนชั้นเรียน และการจบการศึกษาระดับต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ 3 ระยะ ดังนี้

(1) การประเมินผลก่อนเรียน ประกอบด้วย การประเมินดังต่อไปนี้

(1.1) การประเมินความพร้อมและพื้นฐานของผู้เรียน ซึ่งมี
แนวปฏิบัติ ดังนี้

(1.1.1) ศึกษา วิเคราะห์ความรู้ และทักษะพื้นฐาน
ของผู้เรียนแต่ละช่วงชั้น

(1.1.2) เลือกรูปแบบและจัดทำเครื่องมือสำหรับประเมิน
ความรู้และทักษะพื้นฐานอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

(1.1.3) ดำเนินการประเมินความรู้และทักษะพื้นฐานของผู้เรียน โดยแบ่งการประเมินเป็น 2 ด้าน ได้แก่ การประเมินทักษะด้านวิชาการ เช่น ทักษะกลุ่มสาระที่มีความจำเป็นขั้นพื้นฐาน 8 กลุ่มสาระ ซึ่งกำหนดตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มบกร่องทางสติปัญญา และทักษะด้านพัฒนาการ เช่น พัฒนาการด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ สังคม และด้านพฤติกรรมของผู้เรียน

(1.2) การประเมินความรอบรู้ในเรื่องที่เรียนก่อนการเรียน เป็นการประเมินผู้เรียนในเรื่องที่จะทำการสอน เพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความรู้และทักษะในเรื่องที่จะเรียนนั้นมากน้อยเพียงใด เพื่อนำไปเป็นข้อมูลเบื้องต้นของผู้เรียนแต่ละคนว่า เริ่มต้นเรียนเรื่องนั้น ๆ โดยมีความรู้เดิมอยู่เท่าไรเพื่อจะได้นำไปเปรียบเทียบกับผลการเรียนภายหลัง การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนตามแผนการเรียนรู้แล้วเกิดพัฒนาการหรือเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นหรือไม่ ซึ่งจะทำให้ทราบถึงศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียน และประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูผู้สอนซึ่งเป็นประโยชน์ในการสนองตอบการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนแต่ละกลุ่มต่อไป การประเมินความรอบรู้ก่อนเรียนมีขั้นตอนการปฏิบัติเหมือนกับการประเมินความพร้อม และพื้นฐานของผู้เรียนต่างกัน เฉพาะความรู้ ทักษะที่จะประเมินเท่านั้น

(2) การประเมินระหว่างเรียนเป็นการประเมินที่มุ่งตรวจสอบพัฒนาการของผู้เรียนว่าบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูได้วางแผนไว้หรือไม่ เพื่อนำสารสนเทศที่ได้จากการประเมินไปสู่การปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียน และส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและเกิดพัฒนาการสูงสุดตามศักยภาพ มีแนวทางในการปฏิบัติตามขั้นตอนดังนี้

(2.1) วางแผนการเรียนรู้และการประเมินผลระหว่างเรียน ผู้สอนทำแผน การจัดการเรียนรู้ กำหนดแนวทางการประเมินผลให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ซึ่งในแผนการจัดการเรียนรู้จะระบุภาระงานที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังอย่างเหมาะสม

(2.2) เลือกวิธีการประเมินที่สอดคล้องกับภาระงาน หรือกิจกรรมหลักที่กำหนดให้ผู้เรียนปฏิบัติ ทั้งนี้ วิธีการประเมินที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการประเมินระหว่างเรียน ได้แก่ การประเมินจากสิ่งที่ผู้เรียนได้แสดงให้เห็นว่ามีความรู้ ทักษะ และความสามารถ ตลอดจนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์อันเป็นผลจากการเรียนรู้ตามที่ผู้สอนได้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ ซึ่งวิธีการประเมินสามารถเลือกใช้ตามความเหมาะสมกับสภาพจริงของผู้เรียนในหลายวิธี เช่น การถามตอบระหว่างทำกิจกรรม การพูดคุย สัมภาษณ์กับผู้เรียนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง การตรวจแบบฝึกหัด และการบ้าน การประเมินจากการปฏิบัติผลงาน แฟ้มสะสมงาน เป็นต้น

(3) การประเมินเพื่อสรุปผลการเรียนเป็นการประเมินเพื่อมุ่งตรวจสอบความสำเร็จของผู้เรียน เมื่อผ่านการเรียนรู้ในช่วงเวลาหนึ่งหรือสิ้นสุดการเรียนรายวิชาปลายปี/ปลายภาค ประกอบด้วย

(3.1) การประเมินหลังเรียน เป็นการประเมินผู้เรียนในเรื่องที่ได้เรียนจบแล้ว เพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามผลการเรียนที่คาดหวังหรือไม่ เมื่อนำผลหลังเรียนไปเปรียบเทียบกับผลการประเมินก่อนเรียนว่า ผู้เรียนเกิดพัฒนาการขึ้นมากน้อยเพียงไร สามารถทำให้ประเมินได้ว่าผู้เรียนมีศักยภาพในการเรียนรู้เพียงไร กิจกรรมการเรียนที่จัดขึ้นมีประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้เรียนอย่างไร

(3.2) การประเมินผลการเรียนปลายปี/ปลายภาค เป็นการประเมิน ผลเพื่อตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนในการเรียนรายวิชาต่าง ๆ ตามตัวชี้วัดและมาตรฐานการเรียนรู้ สำหรับชั้นประถมศึกษาเป็นการประเมินผลปลายปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นการประเมินผลการเรียนปลายภาคเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการสรุปตัดสินความสำเร็จของผู้เรียนในการเรียนสาระการเรียนรู้รายปี/รายภาค เป็นสำคัญ

(3.3) การประเมินการอ่าน การคิด การวิเคราะห์ และการเขียน เป็นการประเมินศักยภาพของผู้เรียนในการอ่าน หนังสือเอกสารและสื่อต่าง ๆ เพื่อหาความรู้ เพิ่มพูนประสบการณ์ความสุนทรีย์และประยุกต์ใช้แล้วนำเสนอหา สารที่อ่านมาคิดวิเคราะห์ นำไปสู่การแสดงความคิดเห็น การสังเคราะห์สร้างสรรค์การแก้ปัญหาในเรื่องต่าง ๆ และถ่ายทอดความคิดนั้นด้วยการเขียนที่มีสำนวนภาษาถูกต้อง มีเหตุผล และลำดับขั้นตอนในการนำเสนอ สามารถสร้างความเข้าใจแก่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจนตามระดับความสามารถในแต่ละระดับชั้น

กรณีผู้เรียนมีความบกพร่องในกระบวนการดำเนินการเห็นหรือที่เกี่ยวข้องทำให้เป็นอุปสรรคต่อการอ่าน สถานศึกษาสามารถปรับวิธีการประเมินให้เหมาะสมกับผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายนั้น

การประเมินการอ่าน การคิด การวิเคราะห์ และการเขียน สถานศึกษาต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและ สรุปผลเป็นรายปี/รายภาคเพื่อวินิจฉัยและใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาผู้เรียนและประเมินการเลื่อนชั้น ตลอดจนการจบการศึกษาระดับต่าง ๆ

(3.4) การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นการประเมินคุณลักษณะ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับ ผู้เรียน อันเป็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งในฐานะพลเมืองไทย และพลโลก หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 คุณลักษณะ ในการประเมินให้ประเมินแต่ละคุณลักษณะ แล้วรวบรวมผลการประเมินจากผู้ประเมินทุกฝ่ายและแหล่งข้อมูลหลายแหล่งเพื่อให้ได้ข้อมูลนำมาสู่การสรุปผลเป็นรายปี/รายภาค และใช้เป็นข้อมูลเพื่อประเมินการเลื่อนชั้นและการจบการศึกษาระดับต่าง ๆ

(3.5) การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นการประเมินการปฏิบัติกิจกรรมและผลงานของผู้เรียน และเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแต่ละกิจกรรม และ ใช้เป็นข้อมูลประเมินการเลื่อนชั้น และการจบการศึกษาระดับต่าง ๆ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มี 3 ลักษณะ คือ

- (1) กิจกรรมแนะแนว
- (2) กิจกรรมนักเรียน ซึ่งประกอบด้วย
  - (2.1) กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และ

ผู้บำเพ็ญประโยชน์

- (2.2) กิจกรรมชุมนุมหรือกิจกรรมชมรม
- (3) กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลการการเรียนรู้ของผู้เรียน ดำเนินการใน 3 ระยะ ได้แก่ การประเมินก่อนเรียน การประเมินระหว่างเรียน และการประเมินหลังเรียน ทั้งนี้ต้องดำเนินการวัดและประเมินให้ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทักษะการเรียนรู้ ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ด้านการอ่าน การคิด การวิเคราะห์ และการเขียน ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน และด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยยึดหลักการประเมินตามสภาพจริงของผู้เรียน ในรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย

3) การนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษา เป็นกระบวนการทางการบริหารทางการศึกษาที่ช่วยเหลือ ชี้แนะและสร้างความร่วมมืออย่างต่อเนื่องระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษา ให้การจัดการศึกษาประสบความสำเร็จและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2557: 23) และมุ่งพัฒนาการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้นิเทศ และครู รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเพื่อที่จะช่วยเหลือครูในการพัฒนาทักษะวิชาชีพ ให้สูงขึ้น (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2548: 15) การนิเทศการศึกษาจึงถือเป็นภารกิจที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการบริหารการศึกษาที่มุ่งเน้นไปในเรื่องของภารกิจกรรมการเรียนการสอน การปฏิบัติงานของครูที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนและคุณภาพของนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น

3.1) ความสำคัญของการนิเทศ

สุทธนู ศรีไสย์ (2549: 8) กล่าวถึงความสำคัญของการนิเทศการศึกษา ว่าเป็นประโยชน์ต่อครูได้ ดังนี้

1. การนิเทศช่วยให้ครูมีความเชื่อมั่นในตนเอง ถ้าครูยังมีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในห้องเรียนครูก็จะเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ได้สมบูรณ์แบบ และจะมีความเข้มแข็งในการปฏิบัติงานทุกด้าน
2. การนิเทศสนับสนุนให้ครูสามารถประเมินผลการทำงานได้ด้วยตนเอง ครูสามารถมองเห็นด้วยตนเองว่าตนเองประสบผลสำเร็จในการสอนได้มากน้อยเพียงใด
3. การนิเทศช่วยให้ครูได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งครูผู้สอนแต่ละคนสามารถสังเกตการณ์ทำงาน หรือการสอนของครูคนอื่น ๆ เพื่อปรับปรุงการสอนของตน นอกจากนี้การจะแลกเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์การสอน และรับเอาวิธีการใหม่ ๆ จากครูคนอื่นไปทดลองใช้ รวมทั้งเรียนรู้วิธีการช่วยเหลือให้การสนับสนุนแก่ครูคนอื่น ๆ ด้วย
4. การนิเทศช่วยกระตุ้นครูให้มีการวางแผนจัดทำจุดมุ่งหมาย และแนวปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน ครูแต่ละคนสามารถให้ความช่วยเหลือเพื่อนครูด้วยกัน เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาการสอนอย่างกว้าง ๆ ภายในโรงเรียน การวางแผนฝึก หรือการให้บริการเสริมวิชาการ การพัฒนาหลักสูตร และการกระตุ้นให้ครูผู้สอนทำงานวิจัยเกี่ยวกับชั้นเรียน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของครูกับกลุ่ม และชี้ให้เห็นความสามารถในการควบคุม และจัดการความน่าเชื่อถือ ความเป็นวิชาการของครูคนนั้นได้เป็นอย่างดี
5. การนิเทศจะเป็นกระบวนการที่ทำทลายความสามารถของครูให้มีความคิดเชิงนามธรรมสูงขึ้นในขณะที่ปฏิบัติงาน ครูผู้สอนจะได้รับข้อมูลย้อนกลับซึ่งเป็นผลมาจากการประเมิน ข้อมูลเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นข้อดีและข้อเสียของการปฏิบัติงาน รวมทั้งแนวคิดหลายแนวทางที่จะใช้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงาน

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2547: 22 - 23) กล่าวถึงความสำคัญของการนิเทศของการศึกษาไว้ ดังนี้

1. การนิเทศการศึกษา มีความจำเป็นในการให้บริการทางวิชาการ การศึกษาเป็นกิจกรรมที่ซับซ้อนและยุ่งยากเพราะเกี่ยวข้องกับบุคลากรนิเทศการศึกษา เป็นกรให้บริการแก่ครูเป็นจำนวนมากที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน อีกประการหนึ่ง การศึกษาได้มีการขยายตัวไปอย่างมาก จึงต้องอาศัยความช่วยเหลือกัน

2. การนิเทศการศึกษา มีความจำเป็นต่อความเจริญงอกงามของครู แม้ว่าครูจะได้รับการฝึกฝนมาแล้วเป็นอย่างดีก็ตาม แต่ครูจะต้องปรับปรุง ฝึกฝนอยู่เสมอในขณะที่ทำงานในสถานการณืจริง

3. การนิเทศการศึกษา มีความจำเป็นต่อการช่วยเหลือครูในการเตรียมการสอน เนื่องจากครูต้องปฏิบัติงานในกิจกรรมต่าง ๆ กัน และจะต้องเผชิญกับสภาวะที่ค่อนข้างหนัก ครูจึงอาจสละเวลาได้มากเพียงพอต่อการเตรียมการสอน การนิเทศการศึกษาจึงสามารถลดภาระของครูได้ในกรณีดังกล่าว

4. การนิเทศการศึกษา มีความจำเป็นต่อการทำให้ครูเป็นบุคคลที่ทันสมัยอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดพัฒนาการทางการศึกษาทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิเคราะห์ จากการอภิปรายและจากข้อค้นพบของการวิจัย มีความจำเป็นต่อความเจริญเติบโตดังกล่าว การนิเทศการศึกษาสามารถให้บริการได้

5. การนิเทศการศึกษา มีความจำเป็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาชีพแบบประชาธิปไตย การนิเทศการศึกษาสามารถใช้ประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ และยังสามารถรวมพลังของทุกคนที่ร่วมอยู่ในกระบวนการทางการศึกษาด้วย

จากที่นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของการนิเทศการศึกษา ทำให้เห็นได้ว่า การนิเทศการศึกษามีความสำคัญกับครูผู้สอนในด้านการพัฒนางานการสอน การปฏิบัติงานในหน้าที่อันเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ช่วยลดภาระการปฏิบัติงาน ช่วยสร้างให้ครูมีภาวะความเป็นผู้นำทางวิชาการ มีความเป็นประชาธิปไตยให้การยอมรับ และรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ทันทต่อการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการอยู่เสมอ

3.2) บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศ

บุคลากรภายในสถานศึกษาที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบการนิเทศภายในสถานศึกษามี 3 กลุ่ม คือ

1. ผู้นิเทศ ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา รองผู้อำนวยการสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ หัวหน้างาน และครูที่มีความสามารถที่สถานศึกษาแต่งตั้ง

2. รับการนิเทศ คือ ครูภายในสถานศึกษา

3. ผู้สนับสนุนการนิเทศ คือ ผู้ที่ช่วยให้การนิเทศภายในสถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมาย ได้แก่ บุคลากรทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาที่จะสนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้การนิเทศภายในสถานศึกษา ดำเนินการไปตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพ

3.3) กระบวนการนิเทศ

ซารี มณีศรี (2546: 80) ได้กล่าวถึงกระบวนการนิเทศการศึกษาไว้ 5 ประการ คือ POLCA ดังนี้

1. การวางแผน (Planning Processes)

1.1 การคิด (Thinking) การวางแผนนิเทศเกี่ยวข้องกับการคิดแผนงานที่จะทำ ในอนาคตตามลำดับก่อนหลัง

1.2 จัดทำตารางงาน (Scheduling) เพื่อให้แผนงานในข้อ 1.1 มีผลในเชิงปฏิบัติได้ง่ายต่อการปฏิบัติ จัดทำตารางรายการนิเทศ กำหนดวันเวลาสถานที่ให้แน่นอน

1.3 การทำโครงการ (Programming) โครงการเป็นที่รวมของแผนงานเป็นขั้นนำแผนงานไปปฏิบัติ เช่น โครงการปรับปรุงการสอนประชาธิปไตยในโรงเรียน เป็นต้น

1.4 แผนงานที่ดีนำไปสู่การคาดคะเน (Forecasting) แผนงานเป็นเรื่องของการคิดที่จะทำอะไรสักอย่างในอนาคต การกะประมาณการอย่างดีย่อมง่ายต่อการที่จะทำนายผลการทำงานได้

1.5 ปรับปรุงการทำงานแผนการให้ดีขึ้น (Developing Procedures) ตระหนักในปัญหา และอุปสรรคของแผนงานที่เกิดขึ้น หาทางปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น งานการนิเทศภายในเป็นงานที่ผูกพันซับซ้อน จะต้องแก้ไขให้เหมาะสมอยู่เสมอ

2. การจัดการ (Organizing Processes)

2.1 จัดจำแนกหน้าที่ (Distributing Functions) งานการนิเทศภายใน มีหลายประการ ทั้งการฝึกอบรมประจำการ การจัดหลักสูตร และจัดบุคลากร เป็นต้น เพื่อมีทีมงานสนับสนุน งานซ้อนงาน ควรจำแนกลักษณะงานให้เด่นชัด

2.2 การประสานงาน (Coordinating) ประโยชน์ของการประสานงาน คือ สร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน ขจัดปัญหาการทำงานที่ซ้ำซ้อนกัน เป็นต้น โดยหน้าที่ของผู้นิเทศทำหน้าที่ประสานงานระหว่างโรงเรียนกับฝ่ายบริหารการศึกษาโดยตรง

2.3 จัดแหล่งข้อมูลวิชาการ (Resources Allocating) การจัดวัสดุอุปกรณ์การสอน อำนวยความสะดวก จัดให้มีเครื่องใช้ในโรงเรียน ทั้งที่ทำได้เองและการจัดขึ้น

2.4 จัดให้มีความสัมพันธ์มีความต่อเนื่อง (Establishing Relationship) ความเป็นปึกแผ่นในหน่วยงานการนิเทศเป็นผลสืบเนื่องจากข้อ 2.2 และมีผลกระทบต่อการนิเทศอย่างมาก

2.5 เป็นตัวแทน (Delegating) ตามลักษณะงานของศึกษานิเทศก์ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางการศึกษา มีบทบาทเป็นตัวแทนทั้งในด้านบริหาร ด้านวิชาการ ด้านวิทยากร และด้านการประสานงาน

3. การนำ (Leading Processes)

3.1 นำในการตัดสินใจ (Decision-making) กระบวนการการนิเทศมิได้มุ่งหมายในการใช้อำนาจเผด็จการ หากแต่การตัดสินใจนั้นจะต้องมาจากหมู่คณะเป็นสำคัญ

3.2 ข้อเสนอแนะ (Suggesting) ให้คำปรึกษาแนะนำ

3.3 แรงจูงใจ (Motivation) กำลังใจมีวันหมดไปได้ การรักษาแรงจูงใจให้คงทนถาวรขึ้นอยู่กับ การตอบสนองความต้องการ การเข้าใจกัน การเอาใจใส่ในเรื่องสวัสดิภาพ เป็นต้น

3.4 การสื่อความหมาย (Communicating) กระบวนการนำในการนิเทศที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การใช้ความสามารถในด้านการติดต่อสื่อความหมาย ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานการศึกษาของผู้นิเทศเป็นสำคัญ ควรเป็นผู้มีใจกว้างขวาง ยอมรับความคิดของคนอื่น สนับสนุนให้เขาคิด มองข้ามความผิดพลาดเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยไม่ตั้งใจ ปัจจัยเหล่านี้จะช่วยให้ครูอยากจะทำอะไรแปลก ๆ ใหม่ ๆ ข้อที่น่าคำนึงก็คือ ลักษณะของสังคมไทยบางประการที่ทำให้คนไม่อยากจะริเริ่มในกิจการต่าง ๆ เช่น การตีเพื่อทำลาย การนินทา การว่ากล่าวผู้ที่คิดทำอะไรแล้วไม่สำเร็จ เป็นต้น

3.5 การสาธิต (Demonstrating) การนำในการสาธิต คือ การนำเผยแพร่ทางวิชาการ ศึกษานิเทศก์สาธิตบทเรียน สาธิตการสอนวิธีต่าง ๆ แก่คณะครู สนับสนุนให้สถานศึกษามีการสาธิต วิชาการ

4. การควบคุม (Controlling Processes)

4.1 ทำให้ถูกต้อง (Taking Corrective Action) การควบคุมในการนิเทศแตกต่างจาก การควบคุมทางบริหาร เพราะการนิเทศใช้พระคุณมากกว่าพระเดช เมื่อศึกษานิเทศก์ทราบข้อบกพร่อง ข้อผิดพลาดของครู ศึกษานิเทศก์จะใช้เทคนิคการนิเทศแก้ไขข้อบกพร่องนั้นซึ่งเป็นไปเพราะครูมีความเชื่อถือศรัทธาในหลักการ ความร่วมมือในด้านนี้มาจากน้ำใสใจจริง มิใช่จากการใช้อำนาจบังคับ

4.2 ความเจริญงอกงาม (Expediting) ในกรณีที่การกระทำถูกต้อง หรือการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ศึกษานิเทศก์ย่อมช่วยให้กิจการนั้นประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น

4.3 การกล่าวโทษเป็นลายลักษณ์อักษร (Reprimanding) การทำงานร่วมกับบุคคลหลายประเภทเราย่อมได้รับความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นพื้นฐาน บุคคลบางคนยอมง่ายต่อการแนะนำ บางคนจะต้องใช้หลักการเข้มงวดกวดขันจึงจะยอมเปลี่ยนแปลงแก้ไข

4.4 บทกำหนดโทษ (Applying Sanctions) เมื่อแนะนำช่วยเหลือโดยประการต่าง ๆ แต่ไม่มีการปรับปรุงแก้ไข บทกำหนดโทษเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการบริหารทั่วไป

5. กระบวนการประเมินผล (Assessing Processes) การประเมินค่าของสิ่งใดเป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายของสิ่งนั้น

5.1 วัดผล (Measuring Performance) วัดผลสัมฤทธิ์ผลการปฏิบัติงาน

5.2 พิจารณาผลงาน (Judging Performance) ประเมินค่าผลงานว่าดี - เลว ประการใด

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2548 ข: 41 - 43) ได้กล่าวถึง กระบวนการนิเทศการศึกษา ไว้ 6 ขั้นตอน คือ

1. การประเมินสภาพการทำงาน (Assessing) เป็นการศึกษาถึงสภาพต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง
2. การจัดลำดับความสำคัญของงาน (Prioritizing) เป็นกระบวนการกำหนดความสำคัญของงาน ตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และกิจกรรม ตามลำดับความสำคัญ
3. การออกแบบวิธีการทำงาน (Designing) เป็นกระบวนการวางแผนหรือกำหนดโครงการต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
4. การจัดสรรทรัพยากร (Allocating Resources) เป็นกระบวนการกำหนดทรัพยากรต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการทำงาน
5. การประสานงาน (Coordination) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับงาน เวลา วัสดุ อุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกทุก ๆ อย่าง เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงบรรลุผล
6. การอำนวยความสะดวก (Directing) เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสภาพที่เหมาะสมที่จะสามารถบรรลุผลแห่งการเปลี่ยนแปลงให้มากที่สุด

กระทรวงศึกษาธิการ (2550: 137) ได้จัดลำดับขั้นตอนกระบวนการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผนการนิเทศ (Planning)
2. การสร้างความเข้าใจและการเตรียมการนิเทศ (Informing)
3. การปฏิบัติการณ์นิเทศ (Doing)
4. การสร้างขวัญและกำลังใจ (Reinforcing)
5. การประเมินผลการนิเทศ (Evaluating)

สรุปได้ว่า กระบวนการนิเทศ เป็นขั้นตอนในการดำเนินงาน และการปฏิบัติ งานการนิเทศอย่างมีระบบ โดยบุคลากรมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทั้งการวางแผน การจัดสายงาน การนำปฏิบัติ การควบคุม การประเมินสภาพการทำงาน การจัดลำดับงานที่ต้องทำ การออกแบบงาน การประสานงาน ตลอดจนการอำนวยความสะดวก ให้งานลุล่วงไป บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ทุกประการ

3.4) รูปแบบการนิเทศในสถานศึกษา

โอลิวา และ พาวลาส (Oliva and Pawlas. 2001: 59 อ้างถึงใน สุจิตรา แซ่จิว. 2556: 16) ได้จำแนกรูปแบบการนิเทศในสถานศึกษาเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. รูปแบบการนิเทศภายในสถานศึกษาแบบลักษณะทั่วไป เป็นวิธีการหรือปฏิบัติการนิเทศ โดยคำนึงถึงลักษณะของการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศว่า เป็นไปในลักษณะใดรวมทั้งคำนึงถึงจำนวนของผู้รับการนิเทศด้วย สำหรับรูปแบบการนิเทศลักษณะทั่วไปที่นักวิชาการหลายคนมักจะจำแนกไว้ในลักษณะคล้ายกัน โดยจำแนกออกเป็น 2 ประเภทคือ

1.1 การนิเทศภายในสถานศึกษารายบุคคล เป็นวิธีการที่ผู้นิเทศ จะทำงานร่วมกับผู้รับการนิเทศโดยตรง ดังนั้น ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการนิเทศจึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำงานร่วมกันของทั้งสองฝ่าย การนิเทศเป็นรายบุคคลสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

1.1.1 การสังเกตการณ์สอน

1.1.2 การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล

1.1.3 การสาธิตการสอน

1.1.4 การเยี่ยมชั้นเรียน

1.1.5 การเดินผ่านชั้นเรียน

1.2 รูปแบบการนิเทศภายในสถานศึกษาแบบกลุ่ม เป็นรูปแบบที่ผู้นิเทศให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ให้คำปรึกษา แก่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อให้เกิดการพัฒนา การเรียนการสอน และการปฏิบัติงาน ส่วนดีของการนิเทศแบบกลุ่ม คือ ช่วยลดระยะเวลา เป็นการใช้ ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และกิจกรรมบางอย่างต้องใช้คนจำนวนมากในการร่วมกันคิดร่วมกันทำ

2. รูปแบบการนิเทศภายในสถานศึกษาแบบลักษณะเฉพาะ การนิเทศ ที่มีลักษณะ เฉพาะเป็นรูปแบบที่มีหลักการและทฤษฎีรองรับ และมีขั้นตอนในการดำเนินการที่ชัดเจน และมีเทคนิควิธีการที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง ในปัจจุบันมีรูปแบบที่นำมาใช้หลากหลาย ในที่นี้ ขอเสนอ รูปแบบในบางลักษณะ ดังนี้

2.1 รูปแบบการนิเทศภายในสถานศึกษาแบบคลินิก เป็นเทคนิค ที่เป็นที่รู้จักกันดี และนิยมใช้กันมาอย่างแพร่หลาย มอริส แอล โคแกน (Morris L. Cogan) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ริเริ่มการนิเทศแบบคลินิก ได้ให้ความหมายของการนิเทศแบบคลินิกว่าเป็นการดำเนินการที่ ออกแบบไว้สำหรับปรับปรุงสมรรถนะการสอนของครู โดยเน้นการปรับปรุงพฤติกรรมการสอนของครู ในชั้นเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการสังเกตการณ์การสอนภายในห้องเรียนที่จะทำได้ข้อมูลต่าง ๆ เช่น บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนตั้งแต่พฤติกรรมการสอนของครู และพฤติกรรมการศึกษาของผู้เรียน ในขณะที่ครูสอน รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับครู ผู้เรียน ด้านทัศนคติ ความเชื่อ

2.2 รูปแบบการนิเทศภายในสถานศึกษาแบบร่วมพัฒนา การนิเทศ แบบร่วมพัฒนานี้ มีลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น การนิเทศแบบเพื่อนนิเทศเพื่อน (Peer Coaching) การนิเทศ แบบชี้แนะทางปัญญา (Cognitive Coaching) และการนิเทศโดยครูพี่เลี้ยง (Mentoring) ซึ่งรูปแบบ การนิเทศ ดังกล่าว มีแนวคิดหลักคือ การความร่วมมือกันของครู แต่รูปแบบทั้ง 3 ลักษณะก็มีจุดเน้น บางส่วนที่แตกต่างกัน สาระสำคัญของรูปแบบทั้ง 3 มีดังนี้

2.2.1 รูปแบบการนิเทศแบบเพื่อนนิเทศเพื่อน เป็นการนิเทศ ที่ใช้ทีมครูข้ามระดับและข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนและการให้กำลังใจ ซึ่งกันและกัน ในการพัฒนาการเรียนการสอน โดยบทบาทของผู้นิเทศเป็นผู้เอื้ออำนวยในขณะร่วมงาน กับครูในกลุ่มเพื่อน แนวทางที่ใช้จะดำเนินการเป็นกลุ่มเล็กในการเรียนรู้ โดยอาจนำกระบวนการนิเทศ แบบคลินิกมาประยุกต์ใช้ ในระหว่างการเรียนรู้ในกลุ่มมีการตั้งคำถามเพื่อช่วยให้ครูมีความเข้าใจใน ด้านการเรียนการสอนของตนอย่างชัดเจน ทั้งนี้ สมาชิกในกลุ่มและผู้นิเทศต้องร่วมกันวิเคราะห์ และ ให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อช่วยให้ครูตัดสินใจในการปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเองทักษะ ที่สามารถ นำมาใช้ประกอบด้วย ทักษะการสังเกต การสื่อสาร และทักษะการแก้ปัญหา การนิเทศแบบเพื่อน นิเทศเพื่อนนี้ ช่วยให้ครูประยุกต์ใช้ทักษะการสอนใหม่ ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงานให้มากขึ้น

2.2.2 การนิเทศแบบชี้แนะทางปัญญา เป็นกระบวนการที่ไม่ได้เน้นถึงการตัดสินความถูกต้อง แต่จะใช้การประชุมวางแผน การสังเกต และการประชุมเพื่อสะท้อนพฤติกรรม การสอน และยังใช้ในการวางกลยุทธ์ที่มีลักษณะเฉพาะ เพื่อจะเสริมสร้างการรับรู้การตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนของผู้เรียน เป็นการพัฒนาปรับปรุง กระบวนการคิดของครู ซึ่งการนิเทศแบบชี้แนะจะช่วยให้ครูได้บอกถึงความรู้สึกประทับใจในการสอนของตนเองโดยนำพฤติกรรมการสอนที่กำหนดให้ ไปสังเกตในขั้นตอนการวางแผนและการสังเกตการสอน ให้มาอภิปรายร่วมกัน รูปแบบนี้จะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อผู้นิเทศมีเวลาเพียงพอให้สมาชิกในกลุ่มได้ทำงานร่วมกันด้วยบรรยากาศที่มีอิสระ ในการพิจารณาประเด็นที่ไม่คุ้นเคยและทำการสังเกตซึ่งกันและกัน จึงเป็นรูปแบบที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ ผลของการนิเทศแบบนี้ ทำให้ครูมีความเป็นตัวของตัวเอง มั่นใจในตนเอง และมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอน

2.2.3 รูปแบบการนิเทศโดยครูพี่เลี้ยง เป็นรูปแบบที่ใช้วิธีการร่วมมือกันโดยมีการช่วยเหลือเพื่อจะถ่ายโอนบทเรียนของประสบการณ์วิชาชีพโดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำคัญว่าจะมีบทบาท 5 บทบาท คือ บทบาทการสอน การสนับสนุน การให้กำลังใจ การให้คำปรึกษา และการสร้างสัมพันธ์ภาพ

รูปแบบการนิเทศในสถานศึกษาของนักการศึกษาที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ามีหลายรูปแบบ ซึ่งผู้นิเทศ หรือผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญในการพิจารณาเลือกรูปแบบให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา ทั้งนี้ ครูผู้สอน หรือผู้รับการนิเทศควรได้รับการนิเทศในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้การนิเทศในสถานศึกษาได้รับความน่าสนใจ และมีประสิทธิภาพ สามารถนำไปพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนให้ดียิ่งขึ้น

จากหลักการ แนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้นั้น ครูผู้สอนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องวิเคราะห์ผู้เรียนให้เข้าใจสภาพอันเป็นพื้นฐานของผู้เรียนแต่ละคนทั้งสภาพพื้นฐานด้านสุขภาพร่างกาย สภาพพื้นฐานด้านทักษะความสามารถต่าง ๆ รวมทั้งความสามารถทางด้านการศึกษาเรียนรู้ เพื่อมากำหนดจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล นอกจากครูผู้สอนจะมีความรู้ความเข้าใจในรูปแบบ และเข้าใจในสำคัญของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่มีผลต่อการพัฒนาผู้เรียนเป็นอย่างดีแล้ว ยังต้องรู้จักการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสมกับความสามารถในการรับการศึกษาตามระดับแนวปัญหาของผู้เรียน แต่ละคน โดยถือเป็นหน้าที่หลักของครูผู้สอนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลาย จะต้องจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ กำหนด/ออกแบบสื่อการเรียนรู้ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพความต้องการจำเป็นของผู้เรียนแต่ละคน รวมทั้งการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีกระบวนการ หลักการ และแนวทางในการวัดและประเมินที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพจริงของผู้เรียน มีความครอบคลุมตามองค์ประกอบในการวัดและประเมินทั้ง 4 ด้าน ตามหลักสูตรกำหนด ภายใต้กระบวนการนิเทศการศึกษา การกำกับติดตามผลการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและมีความต่อเนื่องเพื่อนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพส่งผลต่อผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรต่อไป

4) การพัฒนาสภาพแวดล้อม

4.1) แนวคิด และความสำคัญของการพัฒนาสภาพแวดล้อม

การจัดสภาพแวดล้อมที่ดีมีความเหมาะสมเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้การเรียนรู้ของนักเรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ เนื่องจากสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนมีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาของนักเรียนเพราะสภาพแวดล้อมที่ดีมีความสมบูรณ์ย่อมทำให้การพัฒนานักเรียนได้ผลดี โดยเฉพาะนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เช่น มีอาคารสถานที่ที่ปลอดภัย มีอุปกรณ์เครื่องมือ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้งานได้ และมีระบบบริหารจัดการที่ดี ย่อมส่งผลทำให้การพัฒนานักเรียนได้ผลดีตามไปด้วย

อรพันธ์ ประสิทธิ์รัตน์ (2545: 57) กล่าวว่า สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนเป็นเรื่องสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักเรียน โดยจะส่งผลต่อนักเรียนทั้งทางลบและทางบวก สภาพแวดล้อมที่ดีจะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ความสะดวก และการพัฒนาทั้งทางสติปัญญา สังคม อารมณ์ ร่างกาย และจิตใจ และช่วยให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

กรมวิชาการ (2544: 77 - 78) ได้ให้แนวคิดและความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้ว่า โรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องส่งเสริมสนับสนุน ให้ครูจัดบรรยากาศการเรียนรู้ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้ และเอื้ออำนวยความสะดวกเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ ซึ่งสอดคล้องกับ เชิดชู กาหงษ์ (2545: 14) ได้กล่าวถึงแนวคิดและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จัดมวลประสบการณ์ให้กับนักเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อนำประสบการณ์เหล่านั้นไปพัฒนาตนเองในอนาคต โรงเรียนต้องดำเนินการสร้างแรงจูงใจในการจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนต้องดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้มีผลต่อการเรียนรู้ สามารถปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงเพศ และวัยของผู้เรียน

อินทิรา บริบูรณ์. (2556: 38) ได้สรุปความสำคัญของสิ่งแวดล้อมว่ามีความสำคัญและเป็นระบบนิเวศที่แวดล้อมอยู่รอบตัวมนุษย์ มีทั้งสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีความสำคัญและคุณประโยชน์เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจ ช่วยให้นักเรียนมีความสุข และส่งผลให้นักเรียนเกิดประสิทธิภาพในการเรียน

สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมมีความสำคัญต่อนักเรียน โดยส่งผลทั้งทางบวกและทางลบ หากมีการจัดสภาพแวดล้อมที่ดีมีความเหมาะสม เอื้อต่อการส่งเสริม สนับสนุน การมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น จะช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการศึกษาและมีความสุข

4.2) การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้

4.2.1) ด้านอาคารสถานที่

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ (2545: 5 - 6) ได้กล่าวถึงสภาพอาคารสถานที่ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ มีลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสม ดังนี้

1. ห้องเรียนมีสีสันทนาคูและเหมาะสมสบายตา อากาศถ่ายเทได้ดี ปราศจากเสียงรบกวน และมีขนาดกว้างเพียงพอกับจำนวนนักเรียน

2. ห้องเรียนควรมีบรรยากาศความเป็นอิสระของการเรียน
การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ตลอดจนการเคลื่อนไหวในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกประเภท

3. ห้องเรียนต้องสะอาดถูกสุขลักษณะ น่าอยู่ ตลอดจนมีความ
ความเป็นระเบียบเรียบร้อย

4. สิ่งที่อยู่ภายในห้อง เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สื่อการสอนประเภทต่าง ๆ
เช่น กระดาน จอรับภาพ เครื่องฉายข้ามศีรษะ สามารถเคลื่อนไหวได้ และสามารถดัดแปลงให้เอื้อต่อ
การสอน และการจัดกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ได้

5. ควรจัดเตรียมห้องเรียนให้พร้อมต่อการสอนในแต่ละครั้ง
เช่น ให้มีความเหมาะสมต่อวิธีการสอนต่าง ๆ ตัวอย่าง เช่น เหมาะต่อวิธีการสอนโดยกระบวนการกลุ่ม
วิธีการบรรยาย และวิธีการแสดงละคร เป็นต้น

สมาน ปรีชา (2548: 14-17) ได้กล่าวถึงแนวทางในการจัด
สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ ดังนี้

1. ดำเนินการวางแผนการใช้อาคารสถานที่ให้เกิดประโยชน์
คุ้มค่า โดยให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วม

2. จัดให้มีแผนผังบริเวณอาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน
และห้องพิเศษ

3. จัดให้มีตารางการทำงานและแสดงการใช้อาคารสถานที่
อย่างสม่ำเสมอ ให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน

4. ตรวจสอบสภาพและซ่อมบำรุงอาคารสถานที่อย่างสม่ำเสมอ
ให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งานได้

5. จัดให้มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอาคารสถานที่ของ
บุคลากร ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาอาคารสถานที่

6. จัดสภาพบริเวณโรงเรียนให้ร่มรื่น สะอาด สวยงาม น่าดู
น่าเรียน และปลอดภัย

7. จัดบริเวณอาคารเรียน อาคารประกอบ และการจัด และ
บริเวณอื่น ๆ ให้มีความแข็งแรง สะอาด และแสงสว่างเพียงพอ

พระอโนชา สิมพา (2553: 30) ได้กล่าวถึงการจัดอาคารสถานที่
ห้องเรียน ควรจัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยน่าดู อยู่ในตำแหน่งหรือบริเวณที่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์
ต่อการใช้สอย โดยการจัดขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นไปได้ และความเหมาะสมของห้องเรียน วัสดุที่ใช้
และความสามารถในการจัดห้องของครู และนักเรียน รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่
ภายนอกภายในห้องเรียน และสิ่งปลูกสร้างให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปลอดภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย
ความสะอาด เช่น อาคารเรียน อาคารประกอบ สวนหย่อม ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด โรงอาหาร
ที่ถูกสุขลักษณะ ห้องน้ำห้องส้วมที่มีการดูแลรักษาความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ อุปกรณ์ในห้องเรียน
สนามกีฬา เครื่องเล่นสนามที่พักผ่อนควรจัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความเหมาะสมกับที่ตั้งของ
โรงเรียน ความปลอดภัยในสนามเด็กเล่นและบริเวณโรงเรียน ตลอดจนถึงการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ
เพื่อเป็นการเพิ่มความร่มรื่น สวยงาม เพื่อให้เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของสมาชิกในโรงเรียนตลอดไป

สรุปได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ให้เอื้อต่อการเรียนรู้จะต้อง จัดให้มีความเหมาะสมกับประโยชน์การใช้งาน และเพศ วัยของผู้เรียน อากาศถ่ายเทได้สะดวก มีความปลอดภัยต่อผู้เรียนและผู้ที่อยู่อาศัย มีระบบรักษาความปลอดภัยที่มีมาตรฐาน หากเป็นห้องเรียนจะต้องมีความสะอาด จัดวางโต๊ะ เก้าอี้ สิ่งของ สื่อวัสดุอุปกรณ์ สื่อการสอนต่าง ๆ อย่างเป็นระเบียบ แยกประเภท หมวดหมู่ เอื้อต่อการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียน ห้องน้ำ ห้องส้วมสะอาดมีการดูแลรักษาความสะอาดอยู่เสมอ จัดให้มีบุคลากรดูแลรักษาอาคารสถานที่ภายในโรงเรียนโดยการแบ่งภาระหน้าที่ผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน เพื่อให้มีความพร้อมสำหรับการใช้งานอยู่เสมอ

4.2.2) ด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน

การจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนถือเป็นการจัดสภาพแวดล้อมให้นักเรียนได้สร้างความรู้ ได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สื่อ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ อันเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี กีฬา ดนตรี ร้องเพลง กิจกรรมพัฒนานักเรียนตามความถนัด เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ความชำนาญ และประสบการณ์ของนักเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อการค้นพบความถนัด ความสนใจของตนเอง และพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนการพัฒนาทักษะของสังคมและปลูกฝังจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 38) การจัดกิจกรรมนักเรียน โรงเรียนต้องจัดให้นักเรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน โดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ชมรมวิชาการ เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้
2. กิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติ และตามความสามารถ ความต้องการของนักเรียนและชุมชน
3. จัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีบุคลิกภาพ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี เป็นต้น
4. จัดกิจกรรมประเภทบริการต่าง ๆ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม
5. การประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมอย่างเป็นระบบ โดยให้ถือว่าเป็นเกณฑ์ประเมินการผ่านช่วงชั้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2545: 10) ได้ให้แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนไว้ว่า ต้องจัดอย่างเป็นกระบวนการด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย ในการพัฒนานักเรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม มุ่งเสริมเจตคติ คุณค่าชีวิต ปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จัก และเข้าใจตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

กฤษณะ คำสุวรรณ (2550: 30) กล่าวถึงแนวทางในการจัดกิจกรรมนักเรียน ว่าเป็นกิจกรรมที่ต้องจัดอย่างเป็นระบบ มีกระบวนการจัดด้วยรูปแบบและวิธีการที่มีความหลากหลายในการพัฒนานักเรียนตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ เพื่อเพิ่มศักยภาพให้แก่ นักเรียน โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์โดยได้ลงมือปฏิบัติจริง สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตโดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในสังคม ปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง ปลูกสร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรับตัว ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมนักเรียนนั้น โรงเรียนต้องจัดอย่างมีกระบวนการในหลากหลายรูปแบบ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับความถนัด ความสนใจ ของนักเรียน หรือ ส่งเสริมให้นักเรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม มีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม ต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปลูกฝังเจตคติที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม มีคุณลักษณะและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียน เพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะ ความเข้าใจ สามารถปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

4.2.3) ด้านสังคมกลุ่มเพื่อน

สังคมกลุ่มเพื่อน จัดว่าเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญที่สุดของนักเรียนซึ่งอยู่ในวัยที่ต้องเจริญเติบโต และเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน มีการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม และมีการแลกเปลี่ยนสร้างสรรค์กันทางสังคม เกิดความผูกพันความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน แลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือกัน ตลอดจนร่วมกันประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมร่วมกัน จนเกิดความเชื่อ ค่านิยมร่วมกัน หรือคล้ายคลึงกัน ซึ่ง ศิริพงษ์ อุบลพงษ์ (2553: 25) ได้กล่าวถึงสังคมกลุ่มเพื่อน ว่ามีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อนักเรียนที่กำลังศึกษา เพราะเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในวัยกำลังเจริญเติบโต ร่างกายและจิตใจ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมื่ออยู่ในโรงเรียนการศึกษาต้องมีความสัมพันธ์กับเพื่อนอย่างมาก กลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางด้านความรู้ ทักษะ บุคลิกภาพ และคุณธรรมของตัวนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ทรรศนีย์ วราคำ (2554: 38) ได้กล่าวไว้ว่า กลุ่มเพื่อนเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญ และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของนักเรียนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้กลุ่มเพื่อนยังมีการจัดการเรียนการสอนทั้งใน และนอกห้องเรียน ที่ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในทุก ๆ ด้าน การสร้างบรรยากาศสนุกสนานเป็นกันเอง นำเรียน รวมทั้งการแสดงออกถึงความรู้สึก ความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ครูกับครู นักเรียนกับนักเรียน และครูกับนักเรียนในการร่วมกันทำกิจกรรมเป็นทีม เป็นกลุ่ม และส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการทำกิจกรรม

ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สังคมกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลสำคัญต่อการเรียนรู้ เจตคติ ค่านิยม ของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง แทบจะกล่าวได้ว่า สังคมกลุ่มเพื่อนเป็นตัวชี้กำหนดอนาคตของตัวนักเรียนในวันข้างหน้า หากนักเรียนอยู่ในกลุ่มสังคมเพื่อนที่ดีก็ทำให้มีการเรียนรู้ในสิ่งที่ดี มีค่านิยม เจตคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตทั้งในส่วนตัวและด้านสังคม ส่งผลให้ประสบความสำเร็จในชีวิตได้ต่อไปในอนาคต

ดังนั้น โรงเรียนจึงเป็นผู้ที่มีหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมนักเรียนให้รู้จักการคบเพื่อนที่ดี สังคมเพื่อนที่ดี รวมถึงการสร้างความตระหนักในการเป็นเพื่อนที่ดีซึ่งกันและกัน และการร่วมกันสร้างสังคมเพื่อที่ดีให้แกกันและกัน อันเป็นการสร้างบรรยากาศสภาพแวดล้อมสังคมที่ดีเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยเหลือกันและกันในระหว่างนักเรียนกับนักเรียน ครูกับครู นักเรียนกับครูและบุคลากรอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นในโรงเรียน เช่นเดียวกับโรงเรียนแพร์ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ ที่จัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา การส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะในการคบเพื่อน การรู้จักคบหา มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเพื่อน หรือกับครูผู้สอน ครูประจำชั้น ครูคนอื่น ๆ รวมทั้งพี่เลี้ยงนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนเกิดทักษะ เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมของเพื่อนและสังคมรอบตัว การปฏิบัติตนเป็นเพื่อนที่ดี เป็นสมาชิกที่ดีในสังคม โดยผ่านกระบวนการ รูปแบบการบริหารจัดการ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้เพื่อเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีให้กับนักเรียนทุกคน อันเป็นพื้นฐานและแนวทางในการช่วยส่งเสริมให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขต่อไปในอนาคต

4.2.4) ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้

ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนกระบวนการทัศน์ใหม่ (New paradigm) ภายใต้บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner center) นั้น การจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุผลทางการเรียน ซึ่งจะมีความแตกต่างจากการเรียนรู้ในรูปแบบเดิม (Traditional) ที่ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ทางการเรียนที่เพิ่มขึ้นจากที่ได้รับจากครูในชั้นเรียน โดยเรียนจากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายทั้งภายในและนอกโรงเรียน (เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์, 2544: 29)

(1) ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

กิ่งแก้ว อาริรักษ์ (2548: 118) ให้ความสำคัญของการศึกษาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ไว้ ดังนี้

- (1.1) กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่หลากหลาย
- (1.2) ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้ลึกซึ้งขึ้น โดยใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลสะท้อน ความคิดเห็นจากแหล่งการเรียนรู้
- (1.3) กระตุ้นมุ่งเน้นลึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งผลักดันให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้น สามารถสร้างผลผลิตในการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูงขึ้น
- (1.4) เสริมสร้างการเรียนรู้ จนเกิดทักษะการแสวงหาข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการสร้างความตระหนักเชิงมนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและธรรมชาติและความแตกต่างของข้อมูล
- (1.5) แหล่งการเรียนรู้เสริมสร้างการพัฒนาการคิด เช่น การแก้ปัญหา การให้เหตุผลและการประเมินอย่างมีวิจารณญาณ โดยอาศัยกระบวนการวิจัยอิสระ
- (1.6) เปลี่ยนเจตคติของครูและผู้เรียนที่มีต่อเนื้อหาทฤษฎี และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

(1.7) พัฒนาทักษะการวิจัยและความเชื่อมั่นในตนเองในการค้นหาข้อมูล

(1.8) เพิ่มผลสัมฤทธิ์ด้านวิชาการ ในด้านเนื้อหา เจตคติ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยอาศัยแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550 ก: 1) ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นของการจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ มีดังนี้

1. ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง
2. ผู้เรียนได้ฝึกการทำงานเป็นกลุ่มร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ และทักษะกระบวนการต่าง ๆ
3. ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการสังเกต การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตีความหมาย และการสรุปความคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ
4. ผู้เรียนได้ประเมินผลการทำงานได้ด้วยตนเอง
5. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ความรู้ได้

6. ผู้สอนเป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้ ให้คำแนะนำ ให้การสนับสนุน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547: 3) ได้สรุปแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งที่นักเรียนจะศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่สนใจใฝ่รู้ แหล่งเรียนรู้ มีทั้งในโรงเรียนและชุมชน
2. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนนอกจากห้องเรียน และห้องปฏิบัติการต่าง ๆ แล้ว สถานที่ทุกแห่งในบริเวณโรงเรียนจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ และบางครั้งโรงเรียนอาจจัดเพิ่มเติมสิ่งที่มีอยู่เช่น จัดเป็นจุดศึกษา สวนการเรียนรู้ ค่ายการเรียนรู้ เป็นต้น
3. แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นอาจเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา สาธารณประโยชน์ สถานประกอบการ สถาบันทางการศึกษา อาชีพในชุมชน ตลอดจนจรรยาบรรณท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ
4. โรงเรียนจัดการเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงกิจกรรมต่อเนื่อง ระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียน ในโรงเรียน และชุมชน

อย่างไรก็ตามแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่กล่าวในเบื้องต้นนั้น จะบังเกิดประสิทธิภาพในเชิงปฏิบัติต้องยึดหลักปรัชญาการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ซึ่งผู้สอนสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด ได้ปฏิบัติงาน ด้วยเอกลักษณ์ของตนเอง แนวคิดและแนวปฏิบัติที่สำคัญมีดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550 ข: 3)

การจัดการเรียนรู้เน้นความสำคัญที่ผู้เรียนให้ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการฝึกทักษะ การใช้กระบวนการคิด การวิเคราะห์ การสังเกต การรวบรวม ข้อมูลและการปฏิบัติจริง ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น ให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข สนุกกับการเรียนรู้ ได้คิด แสดงออกอย่างอิสระ บรรยากาศการเรียนรู้ ที่เป็นกัลยาณมิตร ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทั้งระบบ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจัดการกระบวนการเรียนรู้ของครูผู้สอนให้มาเป็นผู้รับฟัง ผู้เสนอแนะ ผู้ร่วมเรียนรู้ เป็นที่ปรึกษา ผู้สร้างโอกาส สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นนักร้องแบบการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีบทบาทมากที่สุด ต้องการให้ผู้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิต คือสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว จากง่ายไปหายาก จากรูปธรรมสู่นามธรรม โดยใช้แหล่งการเรียนรู้เป็นสื่อประสบการณ์ชีวิต ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาเป็นฐานการเรียนรู้ และประยุกต์ใช้กับการป้องกันและแก้ปัญหา ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกจัดกิจกรรม ได้เรียนรู้ตามความต้องการ ความสนใจใฝ่เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง ถือว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาทุกสถานที่ ปลูกฝังสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (The 21st century learning) วิสัยทัศน์การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 - 2561) กำหนดให้ “คนไทยได้เรียนรู้ตลอด ชีวิตอย่างมีคุณภาพ”

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการใช้แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญในกระบวนการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เพราะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสภาพจริง การจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้จะเกี่ยวข้องกับบุคคล สถานที่ ธรรมชาติ หน่วยงาน สถานประกอบการ องค์กร ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งผู้เรียน ผู้สอน สามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้ หรือเรื่องที่สนใจศึกษาได้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ชุมชนและธรรมชาติเป็นชุมชนทรัพยากรมหาศาลที่เราสามารถค้นพบความรู้ได้ไม่รู้จบ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน สำหรับโรงเรียนแพร์ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ ที่สอนนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาให้มีความรู้ ทักษะ ความสามารถได้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) หรือบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนจะต้องจัดแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้มีความหลากหลาย สอดคล้องกับสภาพความต้องการ และสภาพความพิการของนักเรียนแต่ละคน และจัดหาแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนอันได้แก่ สถานประกอบการด้านอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานที่ท่องเที่ยว สวนสัตว์ สวนสาธารณะ และแหล่งเรียนรู้ทางด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน หรือจังหวัดใกล้เคียง ฯลฯ ให้นักเรียนได้มีโอกาสเข้าศึกษาเรียนรู้ ได้รับการฝึกฝนทักษะ ได้รับประสบการณ์ตรงแทนการบอกเล่าจากครู หรือเรียนรู้จากหนังสือแบบเรียน จะช่วยให้นักเรียนเกิดการซึมซับรับเอาประสบการณ์ที่ได้พบเห็นและเรียนรู้เกิดเป็นความจดจำนำไปปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิต และอยู่ร่วมกับสังคมได้เป็นอย่างดี

(2) การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา และใช้แหล่งการเรียนรู้ จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ของโรงเรียน ซึ่งมีหลายช่องทาง เพียงแต่การดำเนินการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ยังเป็นไปโดยไม่เป็นระบบ และกระบวนการที่ชัดเจน แหล่งเรียนรู้บางแห่งจึงไม่ได้ถูกใช้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติก็ถูกละเลย ไม่ได้เข้าไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ผู้บริหารโรงเรียน จึงต้องเป็นผู้นำการดำเนินการสู่ความสำเร็จ โดยกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจน ด้วยการบริหารจัดการ โดยใช้หลักทฤษฎีวงจรของเดมมิง (Deming cycle: PDCA) ได้ดังนี้ (จิระพล พุกกัน, 2559: 28 - 30)

1. ขึ้นวางแผน (Plan)

1.1 กำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยโรงเรียนกำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยทำความเข้าใจนโยบายตามแผนหลัก หลักสูตร รวมทั้งแนวดำเนินการของโรงเรียนเพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ โดยให้คณะครู นักเรียน และชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนด

1.2 จัดตั้งคณะกรรมการสำรวจแหล่งการเรียนรู้เพื่อ วิเคราะห์สภาพความพร้อม ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน ซึ่งอาจประกอบด้วย

- ผู้บริหารโรงเรียน
- ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ฝ่ายวิชาการ
- หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ
- หัวหน้างานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- ผู้เกี่ยวข้องที่โรงเรียนพิจารณาตามความ

เหมาะสม

1.3 จัดทำแผนงานพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดย คณะกรรมการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ มีบทบาทหน้าที่สำคัญที่จะเป็นผู้สำรวจ วิเคราะห์ความพร้อม รวบรวมข้อมูลแล้วจัดทำแผนพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม

1.4 สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรของโรงเรียนและ ชุมชน โดยโรงเรียนดำเนินการสร้างความเข้าใจกับบุคลากรทุก ๆ ฝ่ายในโรงเรียนและบุคลากรอื่น ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครือข่ายผู้ปกครอง เพื่อสร้างความตระหนัก และเห็นความสำคัญ มีส่วนร่วมในการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้

1.5 ประชาสัมพันธ์โครงการ โรงเรียนมีการ ประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้ครู อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง มีความเข้าใจ ตรงกัน เกิดความร่วมมือ ในการสนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อให้แหล่งการเรียนรู้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

2. ขึ้นการดำเนินงานสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ (Do) โรงเรียนอาจมีแนวทางการสร้าง พัฒนา ใช้แหล่งเรียนรู้ ได้ดังนี้

2.1 จัดตั้งคณะผู้รับผิดชอบแหล่งการเรียนรู้ อาจ ประกอบด้วยบุคลากร ดังต่อไปนี้

- รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารงานวิชาการ
- หัวหน้าฝ่ายบริหารงานวิชาการ
- หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้
- หัวหน้างานห้องสมุด
- หัวหน้าศูนย์คอมพิวเตอร์ของโรงเรียน

รับผิดชอบการดำเนินการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ตามความพร้อมที่ได้ดำเนินการสำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในโรงเรียนและชุมชน กำหนดแหล่งเรียนรู้ และจัดระบบสารสนเทศเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้

2.2 สร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ดำเนินการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ตามข้อมูลสารสนเทศที่มีอยู่ ให้มีประสิทธิภาพ จัดระบบการใช้สำหรับผู้เรียนและผู้สนใจ

2.3 ผู้เรียนและผู้สนใจได้ใช้แหล่งการเรียนรู้อย่างเหมาะสมและคุ้มค่า มีการรวบรวม ข้อมูลการใช้ เพื่อเป็นข้อมูลกำหนดแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ต่อไป

3. ขั้นตรวจสอบ ทบทวน กำกับติดตาม (Check)

โรงเรียนกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการนิเทศ ติดตาม และประเมินการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ แก้ไขปัญหาอุปสรรค ในระหว่างดำเนินการ มีการประเมินทบทวน ปรับปรุง กระบวนการดำเนินการ ให้เกิดการพัฒนา และใช้แหล่งการเรียนรู้ตามแผนหลักและแนวดำเนินการของโรงเรียน ที่โรงเรียนกำหนดไว้ตามบริบทของโรงเรียนเอง มีการกำหนดวิธีการ และเครื่องมือประเมินผลการดำเนินการ การสร้าง การพัฒนา และใช้แหล่งการเรียนรู้ วิเคราะห์ผลการประเมินและสรุปผลการประเมิน

4. ขั้นสรุปและรายงานผลการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ (Action)

การสรุปรายงานการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้ ควรจะรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เริ่มดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และเสร็จสิ้นการดำเนินการ เพื่อสรุปเป็นรายงานนำเสนอให้หน่วยงานต้นสังกัดทุกระดับและผู้เกี่ยวข้องทราบ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ ให้เกิดการใช้แหล่งการเรียนรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดต่อไป

การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนแพร่ - ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ได้นำแนวทางการบริหารจัดการตามหลักทฤษฎีวงจรของเดมมิง (Deming cycle : PDCA) มาใช้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน ดังนี้

1. สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ ในโรงเรียนและในชุมชนให้ครูและบุคลากรทุกคนรู้ว่า คืออะไร หรือมีอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน มีลักษณะอย่างไร มีความสำคัญอย่างไร เป็นต้น

2. มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน ให้แก่คณะกรรมการ ผู้ที่รับผิดชอบพัฒนาดูแล และแก่ครูผู้สอน เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้หลากหลายขึ้นในโรงเรียน และสร้างความตระหนักถึงประโยชน์ที่นักเรียนจะได้รับ ให้แก่ครูผู้สอนในการนำนักเรียนเข้าใช้หรือศึกษาแหล่งเรียนรู้อยู่เสมอ

3. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากร ผู้ปกครอง ชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดแผนในการสร้างหรือพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ต่าง ๆ
4. โรงเรียนโดยผู้บริหาร ให้ความสำคัญและสนับสนุน ในด้านงบประมาณ จัดหางบประมาณและทรัพยากรในการจัดสร้าง หรือพัฒนาแหล่งเรียนรู้ หรือประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กร หรือภาคเอกชน
5. มีการนิเทศ ติดตาม สรุปล ประเมินผล และรายงาน การนำนักเรียนเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน อย่างต่อเนื่อง เพื่อการพัฒนา ปรับปรุงต่อไป

7.5.3 การพัฒนาทักษะอาชีพ

การพัฒนาทักษะอาชีพ ในที่นี้หมายถึง การดำเนินการส่งเสริมความรู้ ความสามารถทางด้านอาชีพที่นักเรียนถนัด สนใจ เหมาะสมกับสภาพความพิการของนักเรียน หรือ ความคาดหวังของผู้ปกครอง ของโรงเรียนแพร่ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ ให้กับนักเรียนในระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เกิดความตระหนัก เห็นความสำคัญของงานอาชีพ และได้ทดลองฝึกปฏิบัติใน ห้องปฏิบัติการ จากสถานประกอบการ จนเกิดทักษะความชำนาญ สามารถนำไปประกอบอาชีพ หรือ การทำงานให้กับตนเอง พึ่งพาตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่นหรือสังคม

นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญานับเป็นทรัพยากรบุคคลทางสังคม หากได้รับการพัฒนาส่งเสริมอย่างถูกวิธี ย่อมมีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพที่จะประกอบอาชีพ พึ่งพาตนเองและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งการช่วยสร้างสรรค์สังคมได้เช่นเดียวกับ คนปกติทั่วไป การพัฒนาส่งเสริมผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้เต็มศักยภาพ จะต้องดำเนินการ อย่างเป็นระบบ มีความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ในการบำบัดรักษา การฟื้นฟูสมรรถภาพ การให้การศึกษา การพัฒนาทักษะทางด้านต่าง ๆ และการฟื้นฟูพัฒนาทักษะทางอาชีพ ให้สามารถมีอาชีพ มีงานทำ ช่วยเหลือตนเองได้ สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับผู้อื่นในสังคม

1) การจัดการเรียนการสอนอาชีพในโรงเรียน

นโยบายด้านการจัดการศึกษาพิเศษ ด้านการบริการ ให้ผู้พิการได้เรียน ตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกพบความพิการ โดยเน้นให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ให้โอกาส เด็กพิการได้เรียนทั้งด้านภาษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ในหลักสูตรสามัญ และให้ฝึกวิชาชีพ เพิ่มเติมไปด้วย เพื่อให้คนพิการสามารถพัฒนาตนเองให้เพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ มีโอกาสได้รับการ ศึกษาทัดเทียมกับเด็กปกติ และให้คนพิการทั้งหญิงและชายมาสิทธิเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา โดยสถานศึกษาต้องจัดหลักสูตรและพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ให้สอดคล้องกับประเภทและระดับของผู้พิการ โดยให้ผู้เรียนเป็นหลักในกระบวนการเรียนรู้ เรียนด้วย ตนเองจากการฝึกปฏิบัติ ให้เด็กพิการทุกประเภทสามารถสื่อความหมายและปรับพฤติกรรมให้อยู่ใน สังคมได้อย่างมีความสุข และการจัดการศึกษาพิเศษควรใช้วิธีการสอนแบบส่งเสริมเอกลักษณ์ของบุคคล (Individualized Instruction) ซึ่งหมายถึง สอนให้เหมาะกับความสามารถและความพิการของผู้เรียน แต่ละคน และเด็กพิการคนใดคนหนึ่งอาจต้องการรูปแบบการจัดการศึกษาพิเศษที่แตกต่างกันไปตาม ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของชีวิตเท่านั้น (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2557: 10 - 11)

โปรแกรมการจัดการเรียนการสอนงานอาชีพจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้เรียนที่มีความพิการ โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาเนื่องจากผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาทุกคนควรได้รับการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่และการทำงานในอนาคต แต่บุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้ นักเรียนจึงจะต้องได้รับการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาเป็นต้นไป ดังนี้

1. องค์ประกอบการศึกษาด้านอาชีพ การศึกษาด้านอาชีพมีความหมายที่กว้าง ครอบคลุมการเตรียมการทั้งหมดเพื่อการมีงานทำหลังจบจากโรงเรียน (Gren, 1996: 399; Brolin & Loyd, 2004: 141) ได้แก่

1.1 การตระหนักรู้ถึงอาชีพ (Aware of the necessity and Reward of Working) การเริ่มสอนให้เด็กตระหนักในเรื่องการทำงาน การเป็นคนทำงาน และการที่จะต้องทำงานในชุมชนในอนาคต การสอนนี้มักเริ่มในระดับประถมศึกษา

1.2 การค้นหาอาชีพ (Career Exploration) เพื่อช่วยให้เด็กค้นหาความสนใจและความสามารถของตนเอง จนพัฒนาเป็นอาชีพที่ตัวเองชอบและรูปแบบของตัวเองในที่สุด การสอนนี้มักอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1.3 การเตรียมตัวด้านอาชีพ (Career Preparation) เพื่อช่วยให้เด็กรู้จักตัดสินใจ เลือกอาชีพ เรียนรู้ลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน และเรียนรู้ทักษะอาชีพนั้น ๆ โดยมีการสอนในระดับ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

1.4 การปรับตัวกับอาชีพ (Career Assimilation) เป็นการถ่ายโอนจากการฝึกงานในระดับมัธยมศึกษาสู่สถานการณ์การทำงานในชุมชน

2. รูปแบบการศึกษาด้านอาชีพ สำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา รูปแบบการศึกษาด้านอาชีพ มีปัจจัยสำคัญ ดังนี้ (กุลยา ก่อสุวรรณ, 2553: 198)

2.1 คุณค่า เจตคติ และนิสัย ซึ่งถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการพิจารณาด้านการเตรียมอาชีพสำหรับวัยรุ่นที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ดังนั้นครูหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องจึงต้องสร้างลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน เจตคติที่ดีในการทำงาน และการให้คุณค่าของงานเป็นอันดับแรก

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นสิ่งสำคัญในการหางานและการรักษางานนั้นไว้ให้ได้ ครูจึงจำเป็นต้องสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับนายจ้างและความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานให้กับบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา

2.3 ข้อมูลด้านอาชีพ ได้แก่ ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานอาชีพที่เหมาะสมบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแต่ละคน

2.4 การเรียนรู้การทำงาน บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจำเป็นต้องเรียนรู้ทักษะการทำงานในอาชีพนั้น ๆ และนอกจากทักษะที่เกี่ยวข้องกับอาชีพนั้นโดยตรงแล้ว บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาควรได้เรียนรู้เกี่ยวกับทักษะในการทำงานอื่น ๆ ด้วย เช่น การตรงต่อเวลาและการรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เป็นต้น

2.5 ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน การที่บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะประกอบอาชีพได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีทักษะการดำรงชีวิตเป็นอย่างดีเสียก่อน

3. หลักสูตรการฝึกอาชีพ หลักสูตรพัฒนาความสามารถในการดำรงชีวิต (Functional Life Skills Curriculum) เป็นสิ่งที่สำคัญมาก นักเรียนต้องการส่วนผสมที่พอดีในการสอน เรื่องวิชาการ และความสามารถในการดำรงชีวิตซึ่งควรจะถูกสอนไม่เฉพาะเรื่องชีวิตในโรงเรียน แต่ต้องสอนเรื่องการใช้ชีวิตที่บ้านและชุมชน ทักษะความสามารถ (Functional Skills) เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิชาการและอื่น ๆ เป็นเรื่องสำคัญต่อการประสบความสำเร็จในการอยู่ในชุมชน และเมื่อเป็นผู้ใหญ่ รวมถึงทักษะการดำรงชีวิตอิสระ ทักษะสังคม ทักษะการสื่อสาร ทักษะการใช้เวลาว่าง และทักษะการประกอบอาชีพ (Brolin & Loyd, 2004: 36) หลักสูตรฝึกอาชีพสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายควรเน้น 3 กิจกรรมหลัก (Simmons & Flexer, 2008: 230 - 257) ได้แก่

3.1 สอนทักษะการทำงานและทักษะที่เกี่ยวข้อง สถานศึกษาควรจัดทำหลักสูตรอาชีพที่มีโครงสร้างที่หลากหลาย สอนทักษะที่จำเป็นในการทำงาน ได้แก่ลักษณะนิสัยที่จำเป็นต่อการทำงาน การปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

3.2 ค้นหางานที่นักเรียนสนใจ และชอบ สถานศึกษาควรจัดเตรียมอาชีพที่หลากหลายเพื่อให้นักเรียนได้ทดลองทำงานเพื่อค้นหางานที่ตนเองชอบและสนใจ

3.3 พิจารณาบริการสนับสนุนที่จำเป็น เพื่อให้มั่นใจว่านักเรียนจะประสบความสำเร็จในที่ทำงาน

4. การฝึกอาชีพให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

4.1 อาชีพที่ฝึกให้กับนักเรียนควรเป็นอาชีพที่มีในครัวเรือน เช่น ที่บ้าน นักเรียนทำอาชีพการเกษตร ก็ควรฝึกอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร

4.2 การจัดทำแผนการให้บริการช่วงเชื่อมต่อเฉพาะบุคคล ในขั้นตอนการประชุมกับผู้ปกครองเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก ต้องมีการสำรวจสถานประกอบการที่อยู่ใกล้บ้าน เนื่องจากนักเรียนค่อนข้างมีข้อจำกัดในการเดินทาง ความประสงค์ของผู้ปกครอง และความถนัดของนักเรียน

4.3 สถานศึกษาบางแห่งขาดบุคลากรด้านอาชีพ จำเป็นจะต้องหาเครือข่ายที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยินดีเข้ามาช่วย จะทำให้นักเรียนได้รับการฝึกจากผู้มีประสบการณ์ด้านอาชีพ

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนอาชีพในโรงเรียนสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา จะต้องจัดให้เหมาะสมกับสภาพความพิการ สภาพชุมชนหมู่บ้านของนักเรียนเป็นสำคัญ และต้องเริ่มจากการให้นักเรียนได้เรียนรู้การทำงานอาชีพตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาเป็นต้นไปจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยเริ่มจากการให้นักเรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของอาชีพที่ทุกคนต้องมีและต้องเรียนรู้ สู่การค้นหาอาชีพที่ถนัดหรือสนใจ มีความเหมาะสมกับตนเองและสภาพชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ จากนั้นก็ทดลองเรียนรู้ ปฏิบัติ งานอาชีพที่ตนเองเลือกเพื่อปรับตัวให้เข้ากับอาชีพ และเกิดทักษะความชำนาญก่อนที่จะออกไปฝึกประสบการณ์งานอาชีพตามสถานประกอบการต่าง ๆ เพื่อทดลองงานและปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์จริง ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ โรงเรียนจะต้องจัดหลักสูตรงานอาชีพให้มีความหลากหลายเพื่อให้นักเรียนได้ทดลองงานอาชีพต่าง ๆ

มีความพร้อมทั้งด้านวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือในงานอาชีพ ครูอาชีพหรือวิทยากรให้ความรู้ด้านอาชีพ รวมทั้งสถานประกอบการต่าง ๆ ตามสาขางานอาชีพ เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกประสบการณ์ในสถานการณ์จริง และจากหลักการแนวความคิดการจัดการเรียนการสอนอาชีพในโรงเรียนดังกล่าวมา โรงเรียนแพรวปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ก็ได้นำมาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนอาชีพให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เพื่อพัฒนาสมรรถภาพทางอาชีพของนักเรียนอันนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีอีกแนวทางหนึ่ง

2) การฝึกอาชีพในสถานประกอบการ

การสอนทักษะงานพื้นฐานอาชีพแก่นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการดำรงชีวิตอย่างอิสระ (Independent Living) บุคคลที่บกพร่องทางสติปัญญาสามารถทำงานและดำรงชีวิตอิสระได้พอสมควร แต่ต้องการคนชี้แนะ และช่วยแก้ปัญหาที่ยุ่งยากให้ การฝึกทักษะการงานพื้นฐานอาชีพจะช่วยปลูกฝังนิสัยที่ดีให้นักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาให้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ตลอดจนแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ในการทำงานบ้าน นอกจากนี้แล้วยังเป็นทักษะพื้นฐานสำหรับนักเรียนในการฝึกอาชีพขั้นต่อไปด้วย ในการฝึกสอนทักษะงานพื้นฐานอาชีพนั้นควรเน้นในกิจกรรมการปฏิบัติในการทำงานจริง ซึ่งจะเป็น การช่วยให้นักเรียนพัฒนาความสามารถในการทำงานได้เร็วขึ้น (ดารณี ณะภูมิ, 2542: 157 - 172) ได้เสนอแนะสถานที่ฝึกอาชีพสำหรับบุคคลปัญญาอ่อน ไว้ว่าอาจจัดการฝึกได้ในสถานที่ ดังนี้

1. ในโรงเรียน โดยจัดโปรแกรมการฝึกอาชีพเป็นพิเศษสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
2. ในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยจัดโปรแกรมการฝึกอาชีพพิเศษเช่นกัน
3. ในโรงเรียนอาชีวศึกษาโดยจัดแยกประเภทอาชีพที่บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถทำได้
4. ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา หรือศูนย์ฝึกอาชีพ

5. โรงงานในอารักขา (Sheltered Workshop)

6. โรงงาน หรือสถานประกอบการสำหรับคนพิการ (Work Setting)

การฝึกประสบการณ์ในการทำงานอาชีพของโรงเรียนแพรวปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ได้เลือกใช้รูปแบบการนำนักเรียนออกฝึกอาชีพในสถานประกอบการในท้องถิ่น ชุมชน ใกล้โรงเรียน โดยประสานความร่วมมือทำข้อตกลง (MOU) ร่วมกันในการรับฝึกประสบการณ์ในการทำงานให้กับนักเรียน ภายใต้การติดตามดูแล และประเมิน จากครู (Job Coach) ที่โรงเรียนมอบหมายอย่างต่อเนื่อง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนที่ได้รับการเรียนรู้อาชีพในโรงเรียนจนเกิดทักษะที่ดีแล้ว ให้มีโอกาสได้รับประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับจากการฝึกงานอาชีพในสถานประกอบการ

1. ได้เรียนรู้ถึงกระบวนการทำงาน รวมถึงทักษะต่าง ๆ ที่จะได้รับ หลังจากการฝึกงานในสถานประกอบการ เหมือนได้เรียนรู้การทำงานจริง ซึ่งไม่สามารถเรียนรู้ได้จากห้องเรียน ทำให้เห็นภาพวิธีการทำงานได้อย่างชัดเจน วิธีแก้ปัญหาและการจัดลำดับความสำคัญของงาน

2. ฝึกการปรับตัว และการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนร่วมงาน เพราะหลังจากจบการศึกษา เข้าสู่โลกของการทำงาน เข้าสู่สังคมใหม่ ๆ ได้ทำงานกับคนหลากหลาย ้วยมาจากหลากหลายที่การฝึกงานจากสถานประกอบการจริงจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ง่ายขึ้น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

3. ฝึกฝนให้ตนเองเป็นคนที่มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบมากขึ้น เช่น การมาทำงานตรงต่อเวลา ส่งงานตามเวลาที่กำหนด เป็นต้น เพราะการฝึกงานนั้นมีความจริงจังมากกว่า ตอนเรียน เหมือนเป็นการพิสูจน์ตัวเองว่าเราพร้อมสำหรับการทำงานหรือไม่

4. ได้เรียนรู้ถึงเครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้ สำหรับการปฏิบัติงานนั้น ๆ ให้เกิดทักษะความชำนาญ หรือเข้าใจในวิธีการใช้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นพื้นฐาน ในการนำไปใช้ประกอบอาชีพต่อไป

5. มีโอกาสที่ได้ร่วมงานกับสถานประกอบการที่ฝึกงาน หากผู้เรียนสามารถ พิสูจน์ให้ทางสถานประกอบการเห็นว่ามีความสามารถเพียงพอสำหรับการทำงานที่มอบหมายให้แล้ว ก็มีโอกาที่จะได้เข้าทำงานในสถานประกอบการที่ฝึกงานเมื่อจบการศึกษาแล้วต่อไป

อย่างไรก็ตาม การฝึกงานอาชีพในสถานประกอบการของนักเรียนที่บกพร่อง ทางสติปัญญา สถานศึกษาต้องสร้างความเข้าใจกับเจ้าของสถานประกอบการนั้น ๆ ให้เข้าใจถึงขีดจำกัด ในศักยภาพการทำงาน of นักเรียนอันเนื่องมาจากสภาพความพิการ เพื่อจัดให้ฝึกงานที่เหมาะสมกับ ขีดความสามารถ นอกจากนี้สถานศึกษาต้องจัดครูคอยติดตาม ประเมิน สังเกต การปฏิบัติงานของ นักเรียนเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง ร่วมกับสถานประกอบการ หากพบข้อปรับปรุงในด้านทักษะ การปฏิบัติงาน ด้านความประพฤติที่ไม่เหมาะสม ต้องร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาข้อปรับปรุง เหล่านั้นในทันที

สรุปได้ว่า การฝึกงานอาชีพสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา นั้น สถานศึกษาสามารถจัดหาสถานที่ฝึกอาชีพให้แก่แก่นักเรียนได้ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งสถานศึกษา จัดสถานที่ขึ้นเอง และนำนักเรียนเข้าฝึกในสถานที่ฝึกอาชีพนั้น ๆ ตามความต้องการ ความสนใจ ความสามารถของนักเรียน ซึ่งการนำนักเรียนเข้าฝึกงานอาชีพที่ตนถนัดในสถานประกอบการนั้น ถือเป็นแนวทางที่ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ในการทำงานอาชีพจากสถานการณ์จริง ได้เรียนรู้ การใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ในการทำงาน ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ช่วยให้เด็กเกิดทักษะ ทางสังคม รู้จักการปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นได้ ซึ่งจะช่วยให้เด็กเรียนนำประสบการณ์ในการทำงานจาก สถานประกอบการ ไปใช้กับตนเองเมื่อจบการศึกษาและเข้าสู่โลกแห่งการทำงานหรือประกอบอาชีพ ต่อไป

8. แนวคิดในการพึ่งพาช่วยเหลือตนเองของนักเรียนพิการ

แนวคิดหลักของการพึ่งพาตนเองของนักเรียนพิการ คือ ไม่ว่าจะมีความพิการขนาดใด เขาก็ยังเป็นคนมีความรู้สึกนึกคิด มีความต้องการ มีทุกข์ มีสุข เหมือนกับมนุษย์ ผู้ที่พิการมากจนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ แม้แต่เรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน ทำให้ต้องพึ่งญาติพี่น้องหรือคนดูแล ความทุกข์อันมหันต์ของผู้พิการที่อยู่ในสภาพต้องพึ่งคนอื่น คือ คนช่วยเหลือมักจะคิดแทนและกำหนด เอาเองว่าผู้พิการต้องการ ไม่ต้องการอะไร ทำอะไรได้ ทำอะไรไม่ได้ ความต้องการของผู้พิการจึงไม่ตรงกับ ความคิดเห็นของคนดูแลช่วยเหลือ และไม่ได้รับการตอบสนอง ดังนั้น จึงเป็นภารกิจหลักที่สำคัญของ สถานศึกษาการศึกษาพิเศษ ที่นอกจากจะให้การศึกษแก่ผู้เรียนที่พิการแล้ว จะต้องให้การฝึกฝน

8.1 ความหมายของการพึ่งพาช่วยเหลือตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2526: 65 - 82) ได้กล่าวว่า การพึ่งพาช่วยเหลือตนเอง หมายถึง การเคารพเป็นเอง เชื่อมั่นในความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยตนเองและไม่ทำตัวให้เป็นปัญหา หรือเป็นภาระแก่ผู้อื่น หรือหมู่คณะ และได้กำหนดขอบข่ายของการพึ่งพาช่วยเหลือตนเองไว้ 3 ด้าน คือ

1. การพึ่งพาช่วยเหลือตนเองด้านการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของตนให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง ไม่ทำตัวเป็นปัญหา หรือเป็นภาระแก่ผู้อื่น เช่น สามารถอาบน้ำแต่งตัวเองได้ อยู่ตามลำพังได้ และช่วยเหลือตนเองได้เมื่อพ่อแม่ไม่อยู่ รู้จักบริการตนเองในการรับประทานอาหาร สามารถซ่อมแซมเครื่องใช้ของตนที่ชำรุดเสียหายได้ด้วยตนเอง

2. การพึ่งพาช่วยเหลือตนเองด้านการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง ความสามารถในการศึกษาเล่าเรียนให้สำเร็จลงได้ด้วยตนเอง ยอมรับ และเคารพในตนเอง มีความคิดอุดมการณ์และความเชื่อมั่น รู้จักใช้ความสามารถของตนที่มีอยู่เพื่อการศึกษาค้นคว้า และทำงานให้สำเร็จตามประสงค์ รวมทั้งพยายามเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของตนยิ่งขึ้น

3. การพึ่งพาช่วยเหลือตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การที่นักเรียนพยายามใช้ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ในด้านเงินทอง รู้จักหารายได้ในทางสุจริตสำหรับใช้จ่ายส่วนตัว เพื่อแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ผู้ปกครอง โดยไม่กระทบกระเทือนต่อการศึกษาเล่าเรียน เช่น ใช้เวลาเล็กน้อยในการรับจ้างส่งขนม ตลอดจนรู้จักเลือกและใช้เครื่องมืออุปโภคบริโภคอย่างคุ้มค่า เลือกซื้ออาหารให้เหมาะสมไม่เหลือทิ้ง วางแผนการใช้เงินและการเก็บออมอย่างมีสัดส่วน

เสรี พงศ์พิศ (2547: 10) ได้อธิบายว่า การพึ่งพาช่วยเหลือตนเอง (Self-Reliance) คือ การพึ่งพาตนเองเป็นสภาวะอิสระ ซึ่งหมายถึง ความสามารถของคนที่ช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระของคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ

พระเทพเวที (2540: 11 - 12) ได้ให้ความหมายว่า การพึ่งพาตนเอง คือ การทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน พร้อมทั้งรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระแก่หมู่คณะ หรือหมู่ญาติด้วยการประพฤติดุธรรม

นิติธร ปิลวาสน์ (ออนไลน์: 2558 ก.) ได้ให้ความหมายของการพึ่งพาช่วยเหลือตนเองไว้ดังนี้ ว่า การพึ่งพาตนเอง (Independent) หมายถึง ความสามารถของเด็กที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุลและความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตใจที่เป็นอิสระ การพึ่งพาตนเองสามารถบ่งชี้ได้จากพฤติกรรมการแสดงออก ได้แก่ ความสามารถในการแก้ปัญหาและปฏิบัติกิจกรรมตามวิถีชีวิตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนการช่วยเหลือตนเอง (Self-help) หมายถึง ความสามารถของเด็กในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง เช่น การแปรงฟัน การทำความสะอาดร่างกาย การแต่งตัว การรับประทานอาหาร การเข้าห้องน้ำห้องส้วม รวมถึงการเล่นและทำงานให้ประสบความสำเร็จตามความสามารถของตน การอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบมีเหตุผล ด้วยการให้ความรัก ความอบอุ่น การเอาใจใส่ใกล้ชิดเด็ก การให้อิสระเด็กแต่มีการควบคุมอย่างเหมาะสม การใช้เหตุผลอย่างชัดเจนและการสื่อสารสัมพันธ์ในเชิงบวก ส่งผลทางบวกต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนาการของเด็ก ทำให้เด็กมีความรู้สึกต่อคุณค่าของตนเองในระดับสูง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบ เชื่อฟังพ่อแม่ และสามารถพึ่งพาตนเองได้

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า การพึ่งพาช่วยเหลือตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดูแลช่วยเหลือตนเองได้ ในการปฏิบัติกิจกรรมหรือการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่เป็นภาระแก่บุคคลอื่น มากจนเกินไป อยู่ในสังคมได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถทำงานให้เกิดความสำเร็จได้ด้วยความสามารถของตน

การพึ่งพาช่วยเหลือตนเองของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาโรงเรียน - แพร่ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ หมายถึง ความสามารถของนักเรียนโรงเรียนแพร่ปัญญานุกูล จังหวัดแพร่ ที่มีความสามารถในการดูแลช่วยเหลือตนเองได้ ในการทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเอง การทำกิจกรรมที่โรงเรียนจัดให้เป็นรายบุคคลและร่วมกับผู้อื่น กิจกรรมเพื่อการพัฒนากล้ามเนื้อ การทำกิจกรรมส่งเสริมการทำงาน และการแสดงออกในโอกาสต่าง ๆ โดยไม่เป็นภาระแก่บุคคลอื่นมากจนเกินไป อยู่ในสังคมได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถทำงานให้เกิดความสำเร็จได้ด้วยความสามารถของตน

8.2 การมุ่งมั่นในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง (Self-Determination)

การมุ่งมั่นในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง หมายถึง สิทธิของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่จะนำพาชีวิตของเขา เลือกทางเลือกของเขาเองว่าเขาจะมีชีวิตอยู่อย่างไร (Smith, Patton & Kim, 1990: 426) การรู้ว่าจะเลือกอย่างไร คือ การที่เขารู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่เขาต้องการและจะได้มาได้อย่างไร จากความต้องการจำเป็นส่วนบุคคล การตัดสินใจด้วยตนเองของแต่ละบุคคลในการที่จะเลือกเป้าหมายและติดตามการกระทำจนประสบความสำเร็จ สิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสภาพปัจจุบันของบุคคลผู้นั้น ความจำเป็นที่เขาจะต้องรู้ ประเมินความก้าวหน้าที่จะไปถึงเป้าหมาย ปรับปรุงผลงาน และสร้างสรรค์วิธีการที่จะแก้ปัญหา (Michael Wehmeyer, 1998: 6 - 24)

8.2.1 คุณลักษณะที่จำเป็นของการมุ่งมั่นในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง

คุณลักษณะที่จำเป็นของการมุ่งมั่นในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง มีคุณลักษณะที่สำคัญในการตัดสินใจด้วยตนเอง ประกอบด้วย

1) การกระทำด้วยตนเอง (Behavioral Autonomy) หมายถึง บุคคลกระทำบางสิ่งบางอย่างที่เขาชอบ เขาสนใจ ตามความสามารถของเขาด้วยท่าทางที่เป็นอิสระ โดยไม่มีอิทธิพลหรือการรบกวนจากภายนอก

2) พฤติกรรมกำกับตนเอง (Self - Regulated Behavior) รวมถึงวิธีการจัดการตนเอง ได้แก่ การสำรวจตนเอง การสอนตนเอง การประเมินตนเอง การส่งเสริมตนเอง การตั้งเป้าหมายของตนเอง พฤติกรรมแก้ปัญหา การเรียนรู้จากการสังเกต และทุกสิ่งทุกอย่างที่เด็กจะต้องเรียนรู้

3) แสดงออกด้วยท่าทางที่มีความเข้าใจในสถานการณ์

4) การตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Realization) หมายถึง เขาใช้ความรู้ที่ซับซ้อน เหตุผลที่แม่นยำ จุดเด่น ข้อจำกัด ในการแสดงออกที่จะสร้างความรู้ของเขา ความรู้ในตนเองและความเข้าใจในตนเองนี้จะกลายมาเป็นประสบการณ์ในการแปลสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพล โดยการประเมินจากคนอื่น ๆ สิ่งเร้า การแสดงออกซึ่งพฤติกรรม

8.2.2 องค์ประกอบพื้นฐานของพฤติกรรมการณ์มุ่งมั่นในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง

องค์ประกอบพื้นฐานของพฤติกรรมการณ์มุ่งมั่นในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง มีดังนี้

- 1) การสร้างทางเลือก แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ
    - (1) ตัวเลือกที่แสดงถึงความชอบ
    - (2) ตัวเลือกเป็นเสมือนกระบวนการตัดสินใจ
    - (3) ตัวเลือกที่เป็นเสมือนการแสดงออกถึงสามารถทำได้ด้วยตัวเองและมีคุณค่า
  - 2) การตัดสินใจ หมายถึง กระบวนการเลือกระหว่างพื้นฐานความเปลี่ยนแปลงในความชอบของแต่ละบุคคล ทักษะการตัดสินใจเป็นชุดของทักษะที่เป็นเส้นเขตแดนที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจ
    - 3) การแก้ปัญหา มักจะมุ่งไปที่การแก้ปัญหาใน 2 เรื่อง คือ การแก้ปัญหาภายในตนเอง และการแก้ปัญหาระหว่างบุคคลหรือปัญหาทางสังคม
    - 4) การตั้งเป้าหมายและดำเนินการ บุคคลมีความจำเป็นที่จะเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นในการวางแผนตั้งเป้าหมาย เพื่อให้ไปสู่เป้าหมาย
    - 5) ความเป็นอิสระ การเสี่ยง และทักษะเพื่อความปลอดภัย เป้าหมายที่สำคัญที่สุดในการสอนนักเรียนที่มีความบกพร่อง คือ การสอนที่ทำให้เขาพึ่งตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
    - 6) การสังเกตด้วยตนเอง ประเมินด้วยตนเอง และเสริมแรงตนเอง
    - 7) ทักษะการสอนด้วยตนเองเกี่ยวข้องกับการสอนนักเรียนให้มีความตั้งใจในการแก้ปัญหาทางวิชาการหรือปัญหาสังคม
    - 8) การเรียกร่องสิทธิของตนเองและภาวะผู้นำ การเรียกร่องสิทธิเป็นทักษะเฉพาะบุคคลที่จะเรียกร่องสิทธิของตนเอง
    - 9) การควบคุมจากภายใน ถ้าบุคคลจะต้องแสดงออกตามสถานการณ์ที่กำหนดให้เป็นการสำคัญมากสำหรับบุคคลผู้นั้นที่จะเชื่อว่าเขาเหล่านั้นได้ควบคุมสิ่งที่จะเกิด ซึ่งมีความสำคัญกับชีวิตของเขา
    - 10) การแสดงออกในทางบวก (Positive Attributions) ในการรับรู้ความสามารถของตนเองและความสามารถที่คาดหวัง
    - 11) ความตระหนักรู้ในตนเอง และความรู้ของตนเอง การที่บุคคลจะแสดงความเข้าใจตนเองเขาจะต้องมีพื้นฐานความเข้าใจในเรื่องจุดแข็ง จุดอ่อน ความสามารถ และข้อจำกัด
- การจัดโปรแกรมการศึกษาเพื่อส่งเสริมการมุ่งมั่นในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง ไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมการสอนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความพยายามที่จะสร้างโปรแกรมเพื่อนและผู้ใหญ่ที่เป็นพี่เลี้ยง สิ่งแวดล้อมที่เป็นโครงสร้างการเรียนรู้ การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน แนะนำหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ เพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนที่ไม่พิการ จัดประสบการณ์ที่ทำให้เขาประสบความสำเร็จ และจัดแผนการศึกษาให้เด็กได้ตัดสินใจ

8.2.3 หลักการของความเป็นปกติ

การรักษาภาวะความบกพร่องทางสติปัญญาไม่ใช่การรักษาให้หาย แต่มุ่งในการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านต่าง ๆ เพื่อช่วยพัฒนาให้บุคคลที่บกพร่องทางสติปัญญา สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ใกล้เคียงกับคนปกติมากที่สุด ตามหลักการของความเป็นปกติ (Principle of Normalization) ที่กล่าวไว้ (Bengt Nirje, 1985: 19 - 21) ดังนี้

- 1) ประสบการณ์เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เช่น การตื่นนอน การแต่งตัว และการกินอาหารตามเวลาที่ถูกต้อง และเป็นไปอย่างปกติในชีวิตประจำวัน ไม่เป็นกลุ่มใหญ่
- 2) ประสบการณ์ในการจัดชีวิตที่เป็นปกติ เช่น อยู่ที่หนึ่งไปทำงานอีกที่หนึ่ง บุคคลปัญญาอ่อนที่อยู่ในสถาบันปัญญาอ่อนมีระบบระเบียบของชีวิตที่ผิดปกติ เพราะจะได้รับทุกสิ่งทุกอย่างจากที่เดียวกัน
- 3) ประสบการณ์เป็นขั้นตอนของปี เช่น งานฉลองวันหยุด วันของครอบครัว เวลาของการพักผ่อน
- 4) สิทธิของบุคคลปัญญาอ่อนในการเลือกสิ่งที่เขาควรจะได้

8.2.4 ประโยชน์ของการพึ่งพาช่วยเหลือตนเองที่มีต่อผู้เรียน

- 1) ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้เหมาะสมกับวัย ลักษณะการพึ่งพาตนเองเป็นพฤติกรรมความสามารถในการช่วยเหลือตนเองในเรื่องกิจวัตรประจำวัน ส่วนตัว เริ่มตั้งแต่การอาบน้ำ แปรงฟัน การแต่งตัวได้เอง การรับประทานอาหาร การเข้าห้องส้วม การล้างมือ การทำความสะอาดร่างกาย ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะมีคุณภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและการฝึกฝนจากผู้ใหญ่ นั้นหมายถึง พ่อแม่ ครู พี่เลี้ยงนักเรียน เป็นต้น
- 2) ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของผู้เรียนสามารถส่งเสริมให้เด็กมีความรับผิดชอบต่อนตนเองผู้เรียนจะเรียนรู้ว่าในแต่ละวันจะต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง เช่น หลังจากตื่นนอนต้องเข้าห้องน้ำเพื่อล้างหน้า แปรงฟัน และอาบน้ำ จากนั้นต้องแต่งตัวเพื่อไปโรงเรียน รับประทานอาหารเข้า สิ่งเหล่านี้ถือเป็นความรับผิดชอบในขั้นเบื้องต้นที่มีต่อตนเอง ก่อนที่เด็กจะเรียนรู้ความรับผิดชอบในขั้นที่สูงขึ้นต่อไป ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อสังคม ครอบครัว หรือประเทศชาติ
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง การที่ผู้เรียนทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองจากการให้อิสระแก่ผู้เรียน เมื่อผู้เรียนทำสิ่งต่าง ๆ ได้และได้รับการเสริมแรงทางบวก ก็จะอยากทำสิ่งนั้นต่อไป และทำให้มีความมั่นใจในการทำต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งการที่ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าในความสามารถของตนเองจะนำไปสู่การสร้างความภาคภูมิใจที่มีต่อตนเอง และพร้อมที่จะสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป
- 4) ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย การรู้จักพึ่งพาตนเอง เป็นความสามารถในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ และทำให้ผู้เรียนไม่ปฏิบัติตนขัดแย้งกับวิถีทางของสังคม ดังนั้น การที่ผู้เรียนช่วยเหลือตนเองได้หรือสามารถพึ่งพาตนเอง จะไม่สร้างภาระให้กับบุคคลอื่นด้วย เป็นการลดปัญหาทางสังคมได้

5) ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาและกล้าเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ด้วยความราบรื่น การที่จะวัดความสามารถในการพึ่งพาตนเองของผู้เรียนได้นั้น อาจมองในมิติของความสามารถในการแก้ปัญหา และความสามารถในการจัดปัญหาได้ด้วยไหวพริบและความเฉลียวฉลาด ผู้เรียนที่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จึงเป็นเด็กที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่หรือเพื่อน เช่น ขณะที่ผู้เรียนเล่นไม้บล็อกในมุมบล็อกหลาย ๆ คน มีเด็กบางคนอาจแย้งไม้บล็อกกันทำให้เกิดปัญหาในการเล่น แต่ถ้ามีบางคนสามารถประนีประนอมและไกล่เกลี่ยด้วยการพูดคุย และตกลงว่าจะแบ่งกันอย่างไร ใครจะเล่นก่อนหลัง ทำให้ปัญหาเหล่านี้สามารถยุติลงได้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการแก้ปัญหา นั่นหมายความว่าผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองและเป็นการพึ่งพาตนเองอีกอย่างหนึ่งด้วย

6) ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ได้ตามวัย ในบางครอบครัวที่พ่อแม่อาจจะมีน้องใหม่ พี่ซึ่งอยู่ในวัยอนุบาลมีความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องให้พ่อแม่คอยดูแลประคบประหงมตลอดเวลา จะช่วยให้พ่อแม่สามารถใช้เวลาที่มีอยู่ไปทำกิจกรรมอย่างอื่นหรือทำงานได้ อีกทั้งผู้เรียนที่มีความรับผิดชอบและพึ่งพาตนเองได้ตามวัยจะสามารถช่วยดูแลน้องของตนเองได้ด้วยอีกทางหนึ่ง

8.2.5 การจัดกิจกรรมของครูเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนพึ่งพาช่วยเหลือตนเองได้

การส่งเสริมให้เด็กมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ในขั้นเบื้องต้น คือ การที่เด็กสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันในการดำรงชีวิตประจำวันทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ดังนั้นครูจึงมีบทบาทในการส่งเสริมพฤติกรรมดังกล่าวนี้ด้วยการฝึกฝน จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ให้กับเด็ก ดังนี้ (นิติธร ปิลวาสน์, 2558 ข. ออนไลน์)

1) จัดกิจกรรมประจำวันให้เด็กทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นกิจวัตรประจำวันด้วยตัวของเด็กเอง อาทิ การฝึกให้เด็กสามารถใช้ห้องน้ำห้องส้วมอย่างถูกวิธี การฝึกหัดให้เด็กใช้อุปกรณ์เครื่องใช้ในการรับประทานอาหารได้อย่างถูกต้อง และสามารถรับประทานอาหารได้ด้วยตนเอง การฝึกเด็กให้สามารถทำความสะอาดร่างกายได้ด้วยตนเอง เช่น การล้างมือ การอาบน้ำ การฝึกเด็กให้สามารถแต่งตัวได้ด้วยตนเอง การผูกเชือกรองเท้า การติดกระดุม การสวมเสื้อผ้า เป็นต้น

2) จัดกิจกรรมประจำวันที่ส่งเสริมการใช้กล้ามเนื้อในส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็กและการประสานสัมพันธ์ที่ศีรษะข้อมือและตา เนื่องจากความช่วยเหลือตนเองของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการรับประทานอาหาร การใช้ช้อน ส้อม การติดกระดุม ผูกเชือก รองเท้า การหยิบจับอุปกรณ์ต่าง ๆ เด็กจะต้องใช้กล้ามเนื้อได้อย่างมั่นคง ดังนั้นครูควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมกล้ามเนื้อเล็กด้วยการจัดกิจกรรม เช่น การปั้นดินเหนียว ปั้นดินน้ำมัน การเล่นน้ำเล่นทราย การฉีก ตัดกระดาษ การร้อยดอกไม้ ฯลฯ

3) จัดกิจกรรมให้เด็กทำเป็นรายบุคคล การส่งเสริมให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองด้วยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กทำเป็นรายบุคคล เพื่อให้เด็กรู้จักช่วยเหลือตนเองได้ เช่น การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ ต่าง ๆ อาทิ การร้อยลูกปัด การเขียนภาพระบายสี การประดิษฐ์จากเศษวัสดุ การทดลองด้วยสีต่าง ๆ การปั้นเป็นรายบุคคล งานประติมากรรมต่าง ๆ เนื่องจากเด็กจะสนใจกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างกันไปและเมื่อเด็กได้ทำกิจกรรมคนเดียวอาจเกิดปัญหาต่าง ๆ ได้ ดังนั้น การเล่นหรือทำกิจกรรมรายบุคคลจะช่วยให้เด็กสามารถแก้ปัญหาในขั้นเบื้องต้นได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการพึ่งพาตนเองของเด็กอีกทางหนึ่งด้วย

4) จัดกิจกรรมให้เด็กทำเป็นกลุ่ม กิจกรรมกลุ่มมีลักษณะของการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างร่วมกัน และอาจเกิดปัญหาความขัดแย้ง ทั้งการทำงานหรือเล่นเป็นกลุ่ม จากกิจกรรมดังกล่าวนี้ทำให้เด็กต้องมีการแก้ปัญหาในการเล่นหรือการทำงานแบบกลุ่ม ความสามารถในการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยที่เด็กภายในกลุ่มร่วมกันแก้โดยที่ครู หรือผู้ใหญ่ไม่ไปกำกับหรือชี้แนะ เป็นการส่งเสริมให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

ดังนั้นโรงเรียนจึงได้ยึดรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาภาพชีวิตของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาด้วย เพราะโรงเรียนแพร่ปัญญาคุณ จังหวัดแพร่ เป็นโรงเรียนการศึกษาพิเศษเฉพาะความพิการ ที่จัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ที่มีนักเรียนอาศัยอยู่ประจำตลอด 24 ชั่วโมง การดูแลนักเรียนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านต่าง ๆ จึงเป็นภารกิจที่สำคัญของโรงเรียนที่จะต้องดำเนินการให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ด้วยการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ต้องอาศัยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร การบริหารนโยบายและแผนพัฒนาโรงเรียน การบริหารทรัพยากรที่เกี่ยวกับด้านวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านการบริหารจัดการ ที่อาศัยหลักการบริหารโดยยึดโรงเรียนเป็นฐาน (SBM) การพัฒนาหลักสูตร และการออกแบบการเรียนการสอนที่มีความสอดคล้องเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ มีการพัฒนาครูการศึกษาพิเศษให้เป็นครูมืออาชีพ เพื่อพัฒนาสมรรถภาพในด้านต่าง ๆ ให้กับนักเรียนอย่างมีคุณภาพ อันได้แก่

1. **การพัฒนาสุขภาพทางกายและจิตใจ** เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละคนได้รับการฟื้นฟูทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจและอารมณ์ และด้านสังคม โดยยึดหลักของความปกติ (Principle of Normalization)

2. **การพัฒนาทางการศึกษา** ให้นักเรียนได้รับการจัดการศึกษาที่มีมาตรฐานตามหลักสูตร ทั้งกระบวนการจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การนิเทศการศึกษา ที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ จัดประสบการณ์เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน โดยการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาทักษะการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ที่เป็นไปอย่างปกติในชีวิตประจำวัน มุ่งที่จะนำนักเรียนทำกิจกรรมในสังคมปกติให้มากที่สุด เน้นให้นักเรียนสามารถพึ่งพาช่วยเหลือตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง บุคคลอื่น หรือสังคมการพัฒนาสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ให้มีความเหมาะสมและเอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้และพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ ของนักเรียน ทั้งแหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอก นำพานักเรียนเข้าศึกษาเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะ ความรู้และประสบการณ์ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการจัดกิจกรรมในโรงเรียนให้เหมือนกับกิจกรรมที่นักเรียนในโรงเรียนปกติ เช่นวันเด็ก วันขึ้นปีใหม่ วันสำคัญทางศาสนา การพักผ่อน หรือการใช้เวลาว่าง กิจกรรมกีฬา กิจกรรมวันแม่ เป็นต้น การจัดหาทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่ขาดแคลนด้านทุนทรัพย์ ครอบครัวยากจน การจัดรถยนต์ของโรงเรียนรับ - ส่งระหว่างบ้านกับโรงเรียนเพื่อลดภาระของผู้ปกครองที่มีภูมิลำเนาอยู่ห่างไกลโรงเรียน เดินทางมาโรงเรียนด้วยความลำบาก

3. การพัฒนาทักษะอาชีพ ให้กับผู้เรียนตามความถนัดและความสนใจและเหมาะสมกับสภาพความพิการ ด้วยการคัดกรองอาชีพที่เหมาะสมร่วมกันระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง แล้วเรียนรู้งานอาชีพที่เลือกด้วยการทดลองฝึกปฏิบัติเรียนรู้ตามหลักสูตร และออกฝึกประสบการณ์ในสถานประกอบการใกล้โรงเรียน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยในการปรับตัวในการพึ่งพาตนเองกับสถานการณ์จริง จัดการเรียนการสอนที่พัฒนาทักษะต่าง ๆ ได้แก่ การตัดสินใจด้วยตนเอง (Self - Determination) ประกอบด้วยการกระทำด้วยตนเอง การกำกับตนเอง แสดงออกด้วยท่าทางที่มีความเข้าใจในสถานการณ์ การตระหนักรู้ในตนเอง การวางตนที่เหมาะสมเมื่ออยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงาน การเป็นลูกจ้างที่ดี เป็นต้น

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานวิจัยในประเทศและของต่างประเทศหลายฉบับ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พิการทางสติปัญญา ในแง่ของการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้พิการทางสติปัญญาได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พึ่งพาตนเองได้และอยู่ในสังคมได้โดยไม่เป็นภาระแก่ใคร ดังรายงานต่อไปนี้

9.1 งานวิจัยในประเทศ

เชษนิร์ แสงสุข (2560) ได้ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู และสร้างสมการพยากรณ์ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู อย่างมีนัยสำคัญที่ .01 และสามารถสร้างสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ คือ $\hat{Y} = .81 + .82X$ และสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน คือ $\hat{Z}_y = .82Z$

ยุวดี สอนแก้ว (2558) ศึกษาวิจัยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาและคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 3) สมการพยากรณ์แสดงภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 ประจำปีการศึกษา 2556 จำนวน 39 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 โดยรวมอยู่ในระดับสูง 2) คุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับดีมาก 3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

โดยรวมอยู่ในระดับสูง 4) การพยากรณ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา กับคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความถดถอยไปในทิศทางเดียวกัน ได้สมการพยากรณ์ $Y = 0.163 + 0.968$ เมื่อ X คือ ค่าคะแนนของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา Y คือ คุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ธูมากร เจตีย์คำ (2559) ได้ทำการวิจัยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี โดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับดีมาก 2) ประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก 3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาและประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อวยชัย ศรีตระกูล (2555) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและแนวทางการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา 2) เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา และ 3) เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาสภาพและแนวทางการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาเป็นการศึกษาสังเคราะห์จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษากระบวนการบริหารในสถานศึกษาที่มีผลการปฏิบัติที่เป็นเลิศ 2) การสร้างรูปแบบการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา 3) ประเมินความเป็นไปได้และความมีประโยชน์ของรูปแบบการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาที่สร้างขึ้น ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการและแนวคิดในการบริหาร 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหาร ประกอบด้วย การกำหนดและการส่งต่อนโยบาย และการขับเคลื่อนนโยบายโดยบุคลากรหลักของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 3) กระบวนการบริหาร ประกอบด้วย การวางแผน การจัดโครงสร้างองค์กร การนำองค์กร การปฏิบัติการ การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผล การปรับปรุงพัฒนา และการประสานงาน ผลการประเมินรูปแบบมีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และมีประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

บุญชูศรีมี พันธุ์วัฒน์. (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนพร้าววิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนพร้าววิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนพร้าววิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อใช้รูปแบบและศึกษาสภาพปัญหาการใช้รูปแบบการบริหารจัดการระบบดูแล

ช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนพร้าววิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ และ 4) เพื่อศึกษาความพึงพอใจในรูปแบบการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนพร้าววิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การศึกษาสภาพปัญหาของงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน การสร้างรูปแบบ การใช้รูปแบบ และการประเมินการใช้รูปแบบ

ผลการวิจัย ดังนี้ 1. การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาระบบการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนพร้าววิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเกิดจากเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการคัดกรองนักเรียน ได้แก่ แบบคัดกรองนักเรียนและการใช้โปรแกรม Scan Tool3 ในการประมวลผลเพื่อจำแนกนักเรียนออกเป็น กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา 2. การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนพร้าววิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ ได้รูปแบบการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบคือ 1) การวางแผนสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและปัญหารูปแบบการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียน 2) การดำเนินการตามแผนปฏิบัติงานซึ่งประกอบด้วยการสร้างนวัตกรรม เพื่อใช้ในการพัฒนารูปแบบจำนวน 3 นวัตกรรม ได้แก่ เกณฑ์ในการคัดกรอง แบบคัดกรอง และโปรแกรมพรวัดคัดกรอง 3) การตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียน 4) การปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้รูปแบบมีประสิทธิภาพ 3. การใช้รูปแบบและศึกษาสภาพปัญหาการใช้รูปแบบการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนพร้าววิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ 1) การทดลองใช้รูปแบบโดยครูหัวหน้าระดับพบว่า รูปแบบมีความเป็นระบบ เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน มีความชัดเจน ตรงกับความต้องการ กระชับเวลา เอื้อต่อการทำงานของครู แต่คู่มือการใช้ไม่เอื้อต่อผู้สู่งวัย 2) การใช้รูปแบบโดยครู ที่ปรึกษาพบว่า มีความพึงพอใจต่อการใช้งานโปรแกรมพรวัดคัดกรองโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีความพึงพอใจต่อการใช้คู่มือโปรแกรมพรวัดคัดกรองโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความพึงพอใจต่อการใช้รูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4. การศึกษาความพึงพอใจในรูปแบบการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียนพร้าววิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าครูกลุ่มบริหารงานกิจการนักเรียน มีความพึงพอใจต่อรูปแบบการบริหารจัดการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านการคัดกรองนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ฐิติวัจน์ พัฒน์เจริญ สุรพล พุฒคำ และบุญเรือง ศรีเหรียญ (2557) ได้วิจัย เรื่อง รูปแบบการพัฒนาคูณภาพชีวิต ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพก เป็นงานวิจัยเชิงแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาคูณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพก 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาคูณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพก 3) เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาคูณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพก

ผลการวิจัยพบว่า 1. คุณภาพชีวิตของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก เมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตเพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก ประกอบด้วย 1) ด้านการศึกษา 2) ด้านสุขภาพ 3) ด้านการมีงานทำ และ 4) ด้านคุณธรรมและจริยธรรม 2. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้ 1) การปฐมนิเทศ 2) วิธีการดำเนินการฝึกอบรม 2.1 การบรรยาย 2.2 การฝึกปฏิบัติและ 3) การประเมินผล 3. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก ในภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ใน ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษา มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ด้านสุขภาพ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการมีงานทำ ทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก ได้มีงานทำ ร้อยละ 97 ด้านคุณธรรม และจริยธรรม ทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก มีเจตคติต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก

สิงหา จันทริย์วงษ์ (2553) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบทของราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชาโดยใช้ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและวิเคราะห์องค์ประกอบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา เพื่อเปรียบเทียบองค์ประกอบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในราชอาณาจักรไทย และราชอาณาจักรกัมพูชา และเพื่อสร้างรูปแบบจำลองการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบทโดยใช้ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง โดยใช้กรณีศึกษาซึ่งเป็นผู้สูงอายุ ที่มีอยู่ระหว่าง 60 - 79 ปี ผู้ดูแลใกล้ชิดผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราชอาณาจักรไทย และพื้นที่ราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคชาติพันธุ์วรรณา เทคนิคเดลฟาย และสอบถามด้วยเทคนิคประชาพิจารณา เครื่องที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และประเด็นการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพองค์ประกอบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบทของราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา มี 2 ประการ คือ 1) เป็นองค์ประกอบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุภายนอกด้านเศรษฐกิจและบทบาทหญิงชาย ความเชื่อและสังคมวัฒนธรรมประเพณี การศึกษาในฐานะสังคมประกิตและภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม และสวัสดิการคุ้มครอง 2) เป็นองค์ประกอบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุภายในด้านสุขภาพกายอันเนื่องมาจากความเสื่อมของร่างกาย สุขภาพจิต และพฤติกรรมการปฏิบัติ ทั้งในด้านดีและไม่ดี ซึ่งผู้สูงอายุที่มีครอบครัวคอยช่วยเหลือดูแลย่อมมีโอกาสดีกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังและยากไร้ 2. การเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบทของราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่ามีคุณภาพชีวิตที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างชัดเจนทั้งสององค์ประกอบ คือ องค์ประกอบภายนอกด้านความเชื่อและสังคมประเพณี การศึกษาในฐานะสังคมประกิตและภูมิปัญญา องค์ประกอบภายใน คือ สุขภาพกายและสุขภาพจิต ส่วนความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ องค์ประกอบภายนอกด้านเศรษฐกิจและบทบาทหญิง สิ่งแวดล้อม สวัสดิการคุ้มครอง และพฤติกรรมการปฏิบัติ 3. การสร้างรูปแบบจำลองการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบทโดยใช้ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ได้รูปแบบจำลองที่ประกอบด้วย พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ และแผนงานโครงการ สำหรับพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบท 5 ประการ คือ การเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ การส่งเสริม

กิจกรรมผู้สูงอายุและครอบครัวอย่างหลากหลาย การส่งเสริมสวัสดิการคุ้มครองผู้สูงอายุและครอบครัวอย่างเหมาะสม การส่งเสริมการบริหารจัดการและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุและครอบครัว และการส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้ และรูปแบบจำลองดังกล่าวได้รับการยอมรับและความพึงพอใจจากกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ดูแลใกล้ชิด ผู้นำชุมชน ทั้งชาวไทยและกัมพูชา อยู่ในระดับมาก ($X = 4.18, 4.38$)

สุจินต์ สว่างศรี (2554) ศึกษาวิจัยการพัฒนาารูปแบบการการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในประเทศไทย และ 2) พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่มีประสิทธิผลในประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันในการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในประเทศไทย จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมภายใน มีข้อจำกัดด้านโครงสร้างและนโยบายด้านการให้บริการ และคุณลักษณะของผู้เรียน ด้านบุคลากร ด้านการเงิน ด้านวัสดุ อุปกรณ์ ด้านการบริหารจัดการ และสภาพแวดล้อมภายนอก ได้แก่ อุปสรรคด้านสังคมและวัฒนธรรมด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองและกฎหมายของสถานศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ ศูนย์การศึกษาพิเศษ โรงเรียนเฉพาะความพิการ และโรงเรียนเรียนร่วม ทำให้ไม่สามารถจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล

รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในประเทศไทย จัดในสถานศึกษา 3 หน่วยงาน ได้แก่ ศูนย์การศึกษาพิเศษ โรงเรียนเฉพาะความพิการ และโรงเรียนเรียนร่วม องค์ประกอบของสถานศึกษาที่มีประสิทธิผลในการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มี 8 ด้าน 34 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ความเป็นมืออาชีพ 7 ตัวชี้วัด 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วม 4 ตัวชี้วัด 3) การคาดหวังต่อความสำเร็จของผู้เรียน 2 ตัวชี้วัด 4) ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพผู้เรียน 5 ตัวชี้วัด 5) ด้านการจัดทำแผนการจัดการเรียนการสอน 3 ตัวชี้วัด 6) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 2 ตัวชี้วัด 7) ด้านการให้บริการทางการศึกษาอย่างมีคุณภาพ 8 ตัวชี้วัด และ 8) ด้านการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ 3 ตัวชี้วัด

9.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ฟอลเล็ตต์ (Follett, 1995: 21) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งองค์กร ควรมีการปฏิบัติงานเป็นแบบมีอำนาจร่วมกัน (Power with) มากกว่าการมีอำนาจเหนือกว่า (Power Over) ดังนั้นควรมีการพัฒนาการทำงานแบบมีส่วนร่วม ระหว่างนักบริหารกับผู้ปฏิบัติงาน มากกว่าจะเป็นแบบสายการบังคับบัญชา และควรแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีการเชิงบูรณาการ (Integration) คือ วิธีการทำให้เป็นที่พึงพอใจของทั้งสองฝ่าย ระหว่างผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นวิธีการดำเนินงานขององค์กรที่มีประสิทธิภาพสูง การบริหารแบบมีส่วนร่วมจัดว่าเป็นแนวความคิดทางการบริหารที่ยอมรับในยุคปัจจุบันว่า เป็นแนวความคิดทางการบริหารที่เหมาะสมกับยุคสมัยใหม่ สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะคำนึงถึงความสำคัญของผู้ร่วมงานทุกระดับ โดยทฤษฎี การบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้มาจากแนวคิดพื้นฐานทางการบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ และการบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์

สไตร์บลิง (Stribling: 1993) ได้ทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกสาขาการบริหาร การศึกษาของมหาวิทยาลัยเท็กซัส (Texas A&M University) เมื่อปี 1993 เรื่อง “การริเริ่มเพื่อการบริหาร แบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management) ในโรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งขึ้นใหม่ของ รัฐเท็กซัส: กระบวนการและผลผลิต” เนื่องจากในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) มีความ เชื่อว่าโรงเรียนแต่ละแห่งมีความต้องการของบุคคลที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง และการที่จะระบุ ความต้องการเหล่านั้นได้ก็โดยการได้รับทราบความต้องการของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ซึ่งได้แก่ กลุ่มผู้ปกครอง ครูและนักเรียน ในการบริหารแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

คาโฮ มอค (Ka-ho Mok, 2003 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่อง รูปแบบการกระจายอำนาจ เพื่อความเป็นเลิศสำหรับสถานศึกษาในประเทศสิงคโปร์ “Decentralization and Marketization of Education in Singapore: A case study of the school excellence model” โดยมีวัตถุประสงค์ การวิจัยเพื่อตรวจสอบ และศึกษาถึงปรัชญาและหลักการของรูปแบบความเป็นเลิศของสถานศึกษา ในประเทศสิงคโปร์เนื่องจากรัฐบาลสิงคโปร์เปิดโอกาสให้สถานศึกษาได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง อย่างเต็มที่โดยการนำเสนอนโยบายการกระจายอำนาจ เพราะหวังว่าสถานศึกษาในแต่ละโรงเรียน มีความสามารถและยืดหยุ่นที่จะพัฒนาจุดแข็งของตนเอง และเหมาะสมกับสภาพของแต่ละสถานศึกษา เป็นอย่างดีแนวทางหนึ่งซึ่งรัฐบาลจะช่วยสนับสนุนให้การศึกษามีคุณภาพคือการนำเสนอรูปแบบความ เป็นเลิศสำหรับสถานศึกษา (School Excellence Model: SEM) เพื่อให้สถานศึกษาใช้เป็นแนวทาง ในการปรับปรุงและประเมินตนเอง SEM ประกอบด้วยสองกลุ่มใหญ่ด้วยกัน คือ กลุ่มสนับสนุน และ กลุ่มผลลัพธ์ โดยที่กลุ่มสนับสนุนเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจว่าผลลัพธ์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ในขณะที่กลุ่ม ผลลัพธ์เป็นผลที่สถานศึกษาได้รับ กลุ่มสนับสนุน มุ่งว่าผู้นำของสถานศึกษา ใช้ภาวะผู้นำอย่างไรใน การกำหนดคุณค่า และการมุ่งเน้นการเรียนรู้ของนักเรียนและผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ และความ รับผิดชอบต่อสังคม รวมไปถึงการกำหนดแผนกลยุทธ์ของแต่ละสถานศึกษาโดยการตรวจสอบทิศทาง ที่ชัดเจนที่มุ่งเน้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การพัฒนาแผนปฏิบัติการเพื่อจะสนับสนุนทิศทางนั้นการนำแผน ไปปฏิบัติและการติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะ นอกจากนี้ทีมงานจะต้องถูกตรวจสอบโดยการ บริหารบุคลากร เป็นการทบทวนว่าสถานศึกษา มีวิธีการพัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ในการผลักดัน ให้บุคลากรทำงานอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อความเป็นเลิศของสถานศึกษา การที่สถานศึกษาใช้ทรัพยากร ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการสนับสนุนแผนกลยุทธ์ และการปฏิบัติตามกระบวนการต่าง ๆ เพื่อที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของสถานศึกษา กระบวนการมุ่งเน้น นักเรียน ผลลัพธ์ การปฏิบัติงานและการบริหาร เป็นพื้นที่อีกกลุ่มหนึ่งในการตรวจสอบว่าการออกแบบ ของสถานศึกษา การปฏิบัติ การจัดการและการปรับปรุงกระบวนการหลักในภาพรวมของการจัด การศึกษาและการทำงานส่งผลต่อการขยายความเป็นอยู่ที่ดีให้กับนักเรียน รวมทั้งประสิทธิภาพ และ ประสิทธิภาพของสถานศึกษา นอกจากนี้ยังรวมถึงผลลัพธ์ทางด้านบุคลากร ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ ในการอบรมและพัฒนา ขวัญและกำลังใจของบุคลากร ผลลัพธ์ทางด้านหุ้นส่วน และสังคม เช่น ผลสัมฤทธิ์ของสถานศึกษาตรงกับความต้องการของหุ้นส่วนและสังคมส่วนใหญ่ สุดท้ายคือผลการ ปฏิบัติงานหลักของสถานศึกษาจะถูกตรวจสอบโดยการทบทวนว่าการพัฒนา โดยภาพรวมของนักเรียน เป็นอย่างไรเกี่ยวกับผลผลิตทางการศึกษา

โบวส์ (Bowles, 1996) ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตผู้ใหญ่ที่พิการช่วงล่างจากการบาดเจ็บของไขสันหลังส่วนล่างเปรียบเทียบกับคุณภาพชีวิตของผู้ใหญ่ปกติ เพื่อนำเสนอสู่การออกกฎหมายพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการของเมืองนิวเซาท์เวล ประเทศออสเตรเลีย โดยการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ พบว่า คนพิการมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าค่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตของบุคคลทั่วไป การถูกเลือกปฏิบัติจากสังคมและครอบครัว ความต้องการของคนพิการนั้นต้องการรักษาสัมพันธภาพให้คงอยู่ในครอบครัว การให้โอกาสและมีงานทำ บทสรุปของการวิจัยนำไปสู่การออกกฎหมายและจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของประเทศออสเตรเลียในการเพิ่มโอกาสแก่คนพิการ

คาร์แรน และ แพลนท (Karan Merle, Plant. 2007) ได้ทำการศึกษาค่าการใช้เวลาการดูแลเด็กพิการรุนแรงเปรียบเทียบกับเด็กปกติ พบว่า เด็กพิการมีสิ่งที่จะต้องดูแลมากกว่าเด็กปกติมาก ทำให้มารดาของเด็กพิการจำนวนมากไม่ได้ทำงาน เนื่องจากต้องใช้เวลาในการดูแลเด็กพิการมากกว่าเด็กปกติ ส่งผลให้รายรับและสวัสดิการในครอบครัวน้อยกว่าครอบครัวที่ไม่มีเด็กพิการ ไม่มีแนวโน้มที่จะลดลงแม้เด็กจะมีอายุเพิ่มขึ้น ดังนั้นการฟื้นฟูคนพิการนั้นได้ส่งผลต่อตัวตนพิการเท่านั้น แต่จะช่วยเหลือครอบครัวและชุมชน สังคมด้วย การฟื้นฟู และการพัฒนาคนพิการจะช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนพิการให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและยังส่งผลให้คนพิการเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าสามารถพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้

เคิร์ก และมารี (kirk, Maree. 2006) ได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพในการกำหนดนโยบายส่งเสริมสุขภาพเด็กพิการในโรงเรียน ประเทศนิวซีแลนด์ มีคำถามวิจัย 3 คำถาม คือ 1) สุขภาพดีในความหมายของเด็กพิการเป็นอย่างไร 2) ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสุขภาพเด็กพิการ 3) นโยบายของรัฐที่เป็นอยู่จะสามารถส่งเสริมสุขภาพเด็กพิการได้หรือไม่ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายคือ เด็ก ผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการทบทวนเอกสารเรื่องการศึกษาประชากรและสังคมของเด็กพิการ พบว่า ประเทศนิวซีแลนด์ได้มีกลยุทธ์ความเป็นหนึ่งเดียวทางสังคมสำหรับเด็กทุกคน และใช้ทฤษฎีพัฒนาการของมนุษย์ในการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับเด็กพิการ พบว่า มีความแตกต่างในการมีสุขภาพดีของเด็กพิการเนื่องจากปัจจัยที่มีอิทธิพลด้านต่าง ๆ เช่น ประสบการณ์ของการคมนาคม การแสวงหาทักษะต่าง ๆ สภาพแวดล้อม ข้อเสนอแนะของการวิจัยต่อยอดนโยบายในการพัฒนาต่อ คือ การเน้นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในเด็กพิการมากขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้มองเห็นภาพคุณภาพชีวิตของคนพิการที่ทุกคนควรให้ความสำคัญ ร่วมมือกันช่วยเหลือ พัฒนาให้ได้รับสิทธิ และโอกาสในด้านการดำเนินชีวิตจากครอบครัวและสังคม ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้ยังทำให้มองเห็นภาพรวมของการบริหารในการพัฒนาหน่วยงานหรือองค์กรให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการจากการแสวงหารูปแบบ หรือวิธีการบริหารใหม่ ๆ หรือกลยุทธ์ใหม่ ๆ เป็นการบริหารการเปลี่ยนแปลงโดยยึดโรงเรียนเป็นฐาน (School Based management: SBM) ที่ต้องอาศัยภาวะผู้นำของผู้บริหาร (Leadership) การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย (Participation) การใช้หลักการกระจายอำนาจร่วมคิดร่วมทำ ร่วมวางแผนจนกลายเป็นกลยุทธ์ เมื่อนำมารวมกันก็เรียกว่าแผนกลยุทธ์ (Strategic map) และมีกลไกในการขับเคลื่อนกลยุทธ์ เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น เพื่อนำพาแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติให้บรรลุตามเป้าหมาย คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนต่อไป